Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Hansen, Søren.; af S. Hansen og P. Olsen ; udgiven af Den danske Baptist-Litteratur-Komite.
Titel | Title:	De danske Baptisters Historie
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kbh. : Laur. Madsens Bogtrykkeri, 1896
Fysiske størrelse | Physical extent:	199 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

3,- 270

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 3 8°

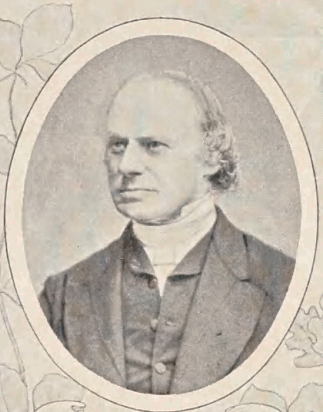
1 1 03 0 8 03002 9

+Rex

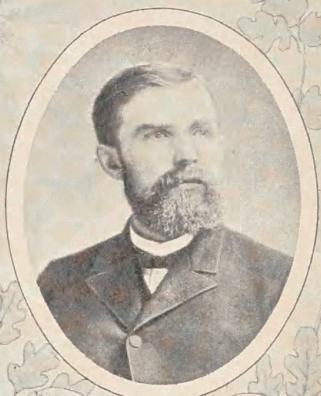
BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Julius Kobner.

N. P. Jensen.

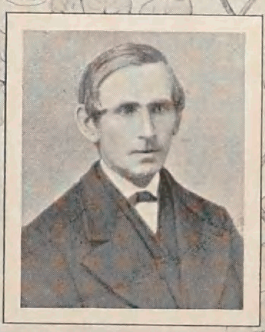
Niels Nielsen.

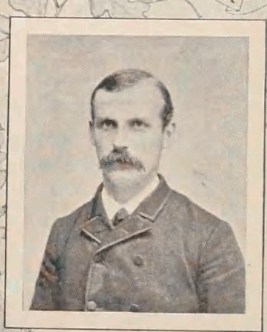
P. Mönster.

And. Madsen.

P. P. Schmidt.

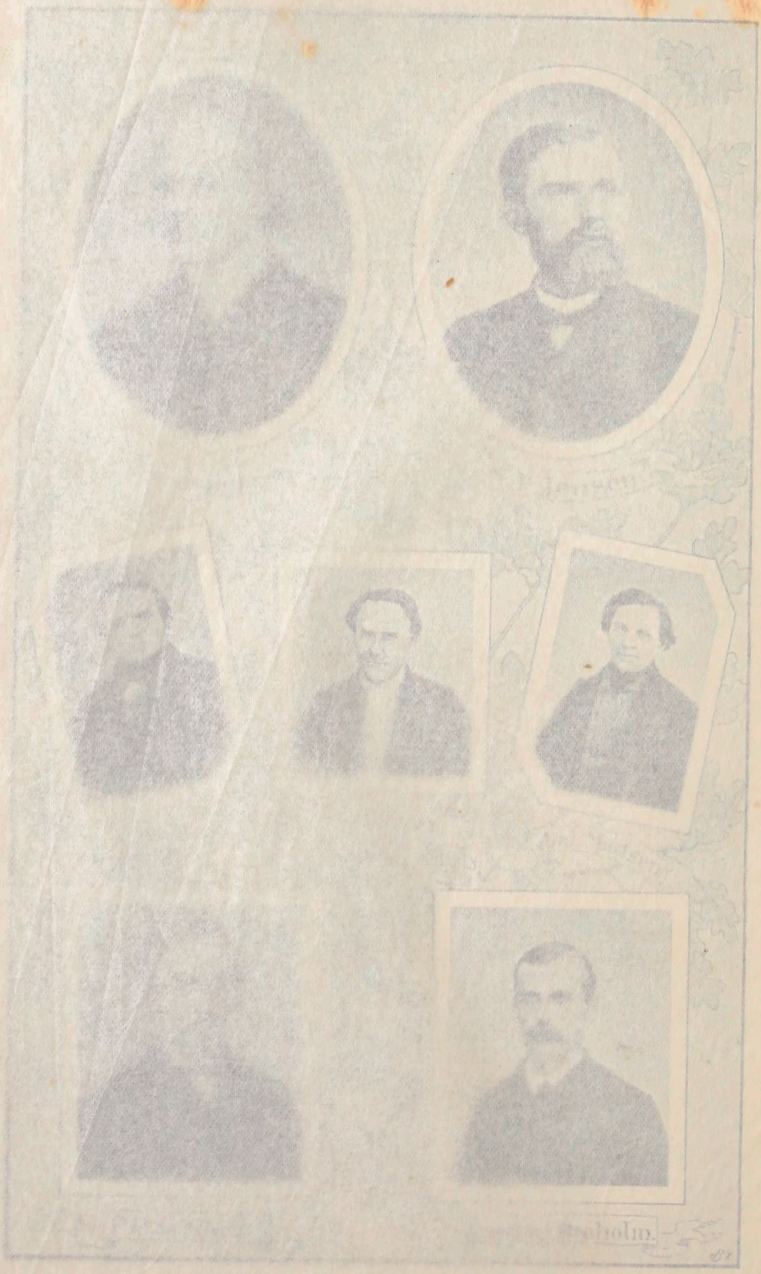
Emanuel Broholm.

De danske Baptisters Historie

J. Hansen og P. Olsen

Udgiven af Den danske Baptist-Forenings Forlagsfond

København
Laur. Madsens Bogtrykkeri
1896

De danske

Baptisters Historie

af

H. Hansen og P. Olsen

Udgiven af Den danske Baptist-Litteratur-Komite

København

Laur. Madsens Bogtrykkeri

1896

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Forord.

Ved Konferensen i 1883 blev det overdraget Br. Søren Hansen at indsamle Materiale til en Fremstilling af de danske Baptisters Historie. Dette Arbejde udførte han ogsaa i de nærmest paafølgende Aar, og der har allerede længe fra hans Haand foreligget et Manuskript, hvori hver enkelt Menigheds Historie var fremstillet fra dens Begyndelse til Jubilæumsaaret 1889. Med selve Udgivelsen af en De danske Baptisters Historie trak det dog i Langdrag. S. Hansen ansaa sig ikke for kaldet til dette Arbejde; men det laa ham meget paa Hjærte, at det maatte blive udført. Saa var det, at Konferensen i Hjørring i 1893 overdrog til Br. S. Hansen selv at „vælge sig Medhjælpere" til dets Udførelse, og i Oktober 1894 modtog jeg en Opfordring fra ham til at skrive Bogen.

Jeg fik saa Br. S. Hansens Manuskript tilsendt, og det er Hovedkilden til alt, hvad der angaar de enkelte Menigheders Historie; ofte har jeg endog fulgt dets Ordlyd. Men naturligvis falder Ansvaret for enhver i Bogen udtrykt Anskuelse paa mig. En anden vigtig Kilde, særligt til de københavnske Baptisters Historie, har været en Samling Udskrifter af engelske og amerikanske Blade, som A. Broholm forskaffede sig under sit Ophold

paa Skolen i Amerika, og som han velvilligt stillede til min Raadighed. De øvrige Kilder behøver ikke at nævnes her.

En kort Skildring af de dansk-amerikanske Baptisters Historie burde ikke savnes i denne Bog. Men da de fleste Kilder til en saadan jo findes i Amerika og jeg saaledes mest har maattet benytte anden Haands Oplysninger, er den blot vedføjet som Tillæg. De to værdifulde statistiske Tabeller er udarbejdede af A. Broholm, som ogsaa har gennemgaaet hvert Korrekturark. Ogsaa S. Hansen har gennemset Korrekturaftrykkene.

Min Syslen med de danske Baptisters Historie skriver sig først fra Begyndelsen af 1895, og allerede i dette Foraar paabegyndtes Trykningen af Bogen. Enkelte vanskelige Forhold er det derfor først lykkedes mig at faa fuldt opklarede efter at noget desangaaende var rentrykt. Men i „Rettelser og Tilføjelser" har jeg da forsøgt at berigtige de enkelte Misforstaaelser, som paa denne Maade er indløbne.

Maatte denne Fremstilling af vor Historie bidrage til blandt os selv at uddybe Forstaaelsen af vor Mission og forøge Kærligheden til det Samfund af Guds Børn, som vi tilhører.

November 1896.

Peter Olsen.

Indhold.

	Side.
Indledning	1— 12
Ældre Baptistbevægelser	1— 6
Tiden, da de nuværende danske Baptister opstod	6— 12
I. Forfølgelsestiden (1839—49)	13— 70
Baptistbevægelsen begynder. — København	13— 40
Bevægelsen i Provinserne	40— 70
Langeland	40— 50
Nordjylland	50— 60
Vestsjælland	60— 69
(Nogle Smaamenigheder)	69— 70
II. Aldbredelsestiden (1850—64)	71—124
Menighederne paa Sjælland	73— 81
København	73— 75
Den vestsjællandske Menighed	75— 78
Vandløse Menighed	78— 80
Eskildstrup Menighed	80— 81
Langeland og Fyn	82— 90
Langelands Menighed	82— 83
Den fynske Virksomhed	83— 90
Nordjylland	90—106
Aalborg Menighed	90— 97
Jetsmark Menighed	97— 98
Hals Menighed	98—101
Frederikshavns Menighed	101—104
Løgstør Menighed	104—106

Side.

Nyt Land . . . . . 106—124
Bornholm . . . . . 106—114
Lolland og Falster . . . . . 114—119
Farre Menighed . . . . . 119—120
Den slesvigske Menighed . . . . . 121—124
III. Organisationstiden (1865—83) . . . . . 125—166
Julius Køhner . . . . . 128—131
Ældre Menigheder . . . . . 131—137
Københavns Menighed . . . . . 131—133
Jetsmark Menighed . . . . . 133—134
Lollands Menighed . . . . . 134—136
Farre og Nørre Snede Menigheder . . . . . 136—137
Ny Menigheder . . . . . 137—146
Snevre Menighed . . . . . 137—139
Saaby Menighed . . . . . 139—140
Aalborg Menighed 140
Vejle Menighed . . . . . 140—144
(Hesselho Menighed) 144
Vantinge Menighed . . . . . 144—145
Falsters Menighed . . . . . 145—146
Fællesforetagender og særlige Virksomheds-grene . . . . . 146—156
Konferenserne . . . . . 146—150
Fællesmissionen . . . . . 150—151
Vore Blade . . . . . 151—152
Traktatvirksomheden 153
Søndagsskolen . . . . . 154—155
Undervisning for Prædikanter . . . . . 155—156
Menighedslivet og Læren . . . . . 156—165
Optagelse og Menighedstugt . . . . . 157—158
Gudstjenesten . . . . . 158—160
Anordningerne . . . . . 160—162
Et Par Lærdomspunkter . . . . . 162—163
Hverdagslivet . . . . . 163—165
Organisationstidens Slutning . . . . . 165—166
Køhner som Digter . . . . . 165—166
Tilstanden i Almindelighed 166

Side.

IV. Den nyere Tid (fra 1884) . . . . . 167—185

Udviklingen i Almindelighed . . . . . 167—172

Konferensen i 1884 . . . . . 167—169

Forholdet til Amerika . . . . . 169—171

Fremgangen 172

De enkelte Menigheder . . . . . 173—181

København, Langeland 173

Sydaalborg, Slagelse, Bornholm 174

Oure, Hals, Jetsmark 175

Frederikshavn, Løgstør, Vandløse 176

Eskildstrup, Lolland, N. Snede 177

Snevre, Saaby, Vejle 178

Aalborg, Vantinge, Falster 179

Hjørring, Thyland, Nyrup, Ingstrup, Samsø, Amager 180

Frederiksberg 181

De særlige Virksomhedsgrene . . . . . 181—185

Fællesvirksomheden . . . . . 181—182

Søndagsskolesagen . . . . . 182—183

Hedningemissionen . . . . . 183—184

Oplysningsarbejdet . . . . . 184—185

(Ungdomsvirksomhed) 185

Tillæg. — De danske Baptister i Amerika . . . . . 186—192

Tre af de ældste Menigheder . . . . . 187—189

Raymond 187

Clarks Grove . . . . . 187—188

Chicago . . . . . 188—189

Udviklingen . . . . . 189—190

Særvirksomheder . . . . . 190—192

Litteratur . . . . . 190—191

Missionsskolen . . . . . 191—192

(Søstremission, Hedningemission, Søndagsskolen) . . 192

Indledning.

De danske Baptisters Historie begynder først med Aaret 1839. Men det gaar her, som naar Blomsterne om Foraaret myldrer frem. Det er Begyndelsen til Sommeren, og dog er det ikke den allerførste Begyndelse. Thi endnu medens Sneens Ligklæde laa over Jorden, var den lille Vintergæk traadt frem, rigtignok ensom og magtesløs overfor Vinteren, men med Forjættelse om en bedre Tid. De danske Baptisters Historie op til nu kan lignes ved et frembrydende Foraar; det er ikke mere, men Gud være lovet, det er heller ikke mindre. Men i den lange Vintertid, der gik forud, har der dog nu og da vist sig Varsler om en bedre Tid: der *har* forhen været enkelte smaa Baptistbevægelser i vort Fædreland. Disse Bevægelser bør ikke forbigaas i denne Fremstilling. — Forat forstaa vor Historie vil det ogsaa være nødvendigt at tage et Overblik over den Tid, paa hvilken vi fremstod her i Landet; thi en Bevægelse kan ligesaa lidt som en Person opfattes ret, naar den ikke ses i Lyset af sin Samtid. Med disse to Dele skal vi i Indledningen beskæftige os.

Ældre Baptistbevægelser. Tyskland og andre tilgrænsende Lande var baade før og under Reformationstiden Skuepladsen for en stor Baptistbevægelse. Nogle enkelte Dønninger af denne Bevægelse naaede ogsaa op til os. Datidens Baptister, eller som de spotvis kaldtes, Anabaptister, var i Tyskland Genstand for stadige Forfølgelser. De havde intet blivende Sted; thi næsten alle Vegne fra fordrev man dem. Paa den Maade kom ogsaa nogle af dem til Danmark. „Som duelige Haandværkere, der tillige førte en

upaaklagelig Vandel, fik de Tjeneste hos private", siger den fynske Biskop Faber.*) Men — man havde jo hørt om dem fra Tyskland, og der var ogsaa „flere af deres Lærdomme, som syntes farlige for Samfundets Fred"; som saadan „blev de paa kongelig Befaling" (mindre kunde ikke gøre det) „bortviste".

Særlig i Hertugdømmerne, som jo laa Tyskland nærmest, viste der sig Anabaptister paa forskellige Steder. Faber véd saaledes at fortælle om nogle, der „indfandt sig" i Ekernførde; men en raa Adelsmand mishandlede dem saaledes, at de snart drog bort igen. Det var i Aaret 1574. I Tønningegnen fandtes der ifølge samme Forfatter ogsaa nogle. Med dem blev der 1609 holdt en Disputation, og derefter blev det „dem betydet at forlade Landet". Bedre gik det for en Del hollandske Mennonitter, der omkr. 1614 tilligemed deres Prædikant, Johan Jakobs, var komne til Ejdersted. Der strømmede mange Mennesker til forat høre dem, og de døbte ogsaa adskillige. Men de statskirkelige Præster, hvem de paa ægte baptistisk Vis revsede i deres Prædikener, fik dem snart fængslede, og Sagen blev forebragt Regeringen i Gottorp. Herren hjalp alligevel forunderligt sine Vidner; thi skønt Provsten i Ejdersted i hele Præsteskabets Navn afgav den Erklæring, at Gendøberiet var en gruelig Vildfarelse, og at man, hvis det taaltes, kunde vente Oprør og Brud paa Landefreden, saa lød dog Regeringens Kendelse: „Da der ikke foreligger nogen bestemt Beskyldning (mod disse fremmede), og saafremt de i Handel og Vandel viser sig ærbare og skikkelige mod hver og én, saa maa de efter al Folke-Ret blive i vore Lande, hvor de driver deres Haandtering". Men der tilføjes et bestemt Paabud om, at de skulde afholde sig fra at udbrede deres Lærdomme og fra „alle private og hemmelige Konventikler, Sammenkomster og Vinkelprædikener".**) Der fandtes vistnok Anabaptister i Hertugdømmerne gennem hele det 17. Aarhundrede. Henimod dets Slutning tilstedtes der dem fri Religionsøvelse i Fredericia og flere Steder i Hertugdømmerne.

---

*) De anabaptistiske Bevægelser i Danmark. Odense 1842.

**) Ludv. Helveg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen, I. 305, 6. Anden Udgave.

Dr. Faber fortæller ogsaa efter ældre Kilder en Historie om to fynske Gejstlige, Kristoffer Mikkelsen og Laurits Eliæsen. Den sidste var Præst ved Sct. Hans's Kirke i Odense og Provst for Lunde Herred. De havde begge studeret udenlands og dér lært Anabaptismen at kende. Da de nu sad hjemme i deres Embeder, kunde de ikke tie med den Sandhed, der var gaaet op for dem. Bispen Sadolin „formanede dem i Stilhed og Sagtmodighed", men det frugtede intet; tværtimod beskyldte de Bispen for at hælde til det saa nylig afskaffede Pavevæsen, ja, Hr. Laurits prædikede endog offenlig mod Bispen og opslog efter den Tids Skik et Brev paa Kirkedøren om Sagen. Nu indstævnede Universitetet gennem sin Rektor begge Parter til at møde i København til Forligs-Forsøg. „Mødet holdtes i Februar 1552; men de to Præster holdt fast ved deres Overbevisning; ja, Hr. Laurits døbte endog sin næsten voksne Søn i Stranden ved Sct. Annæ Bro. Efter dette sammenkaldte Kongen Rigets Bisper, en Del Præster og gejstlige fra andre Stifter, forat de i Forening med Professorerne skulde dømme i Sagen. Kongen overværede selv Forhørene. De to Præster kunde imidlertid ikke handle mod deres Samvittighed: de „udviste en saadan Trods — — —"; de dømtes derfor fra Livet som skyldige i — Majestætsforbrydelse (!). Denne Dom „formildede" Kongen dog til Fængselsstraf paa Livstid; og da de vedblev at holde fast paa deres Anskuelser, maatte de forblive i Fængsel til deres Død. Nyere Undersøgelser synes imidlertid at have godtgjort, at denne Beretning er i høj Grad overdreven, og at der i det hele taget ikke var Tale om at beskylde de to Præster for „Gendøberi" eller for nogen Slags Vranglære, men kun for Opsætsighed mod Bispen. Mærkeligt er det alligevel om disse Enkeltheder, der allerede findes i en Beretning fra 1650, skulde helt være grebne ud af Luften". *)

Det var altsaa meget faa og svage Bølgeslag af Reformationstidens store Baptistbevægelse, der naaede op til os. Idealet, der stod for Reformationens Bannerførere, var en for den papistiske Overtro og Værkhelligbed renset Statskirke, og Tidens almindelige Vankundighed og Raahed medførte, at enhver, der prøvede paa at

*) Se Helveg: Den d. Kirkes Hist. e. Ref., I. 107—11. Anden Udg.

gennemføre et højere eller blot et andet Ideal, blev betragtet som en Forbryder af farligste Art. I de tyske Lande og i Svejts blev derfor denne Baptistbevægelse paa den grusomste Maade kvalt i Blod. Hos os kunde ringere Midler gøre det.

Snart efter Reformationens Gennemførelse indtraadte der en i aandelig Henseende gold og død Tid: „Rettroenhedens Periode" er den bleven kaldt. Den udfyldtes af Kampe og Bestræbelser for at fastslaa og værne om den rene Lære; men under disse Bestræbelser sygnede næsten alt Liv bort. Først mod Slutningen af det 17. Aarhundrede vaktes det aandelige Liv paa ny i Tyskland. Den Mand, som blev Redskab til denne Opvækkelse, var P. J. Spener, og den religiøse Bevægelse, han fremkaldte, fik Navn af Pietismen. Under megen Modstand bredte den sig ud over Tyskland, og den naaede da ogsaa op til os. Kristian d. Sjette, som paa den Tid var Danmarks Konge, var en Ven af Bevægelsen, og som saadan vandt den stor Udbredelse her. I denne aandelig bevægede Tid, hvor Bibelordet atter blev draget frem til Opbyggelse for Menigmand, dukkede Daabsspørgsmaalet op paa ny. Dette er saa meget mere forklarligt, som Pietismen trods de Særheder, der nok klæbede ved den, havde et i visse Henseender langt stærkere evangelisk Element i sig end Reformationsbevægelsen.

I selve Danmark synes det dog ikke, som nogen kom saa vidt, at de lod sig døbe; derimod havde Præsterne paa adskillige Steder, navnlig i flere af Københavns Kirkesogne, meget Bryderi med saadanne Forældre, som ikke vilde lade deres Børn døbe, fordi de ansaa Barnedaaben for „en unødvendig Skik og mente, skulde den ske, maatte den først ske, naar Børnene var komne til Skelsalder". Men i Norge, som den Gang endnu stod under Danmark, var der mange, som ikke blot forkastede Barnedaaben, men ogsaa lod sig selv døbe. Det var en Student Søren Bølle, som var Redskab til at bringe Bevægelsen derop. Han havde, fortæller han selv, fra sin Barndom af lært at betragte Daaben med hellig Ærefrygt, og han kunde derfor ikke samstemme med de Pietister, der lagde al Vægten paa det kristne Liv og agtede Daaben ringe. Foruroliget herover „læste han Guds Ord, og nu opklaredes hans Øjne, saa at han saa, at den Daab, som Skriften taler om, var en ganske anden end den kirkelige, at den

nemlig var troendes Afstoelse af troende og kunde derfor ikke udføres paa Børn, men kun paa voksne. Da Gud nu selv havde givet ham denne Oplysning, saa spurgte han ikke noget Menneske om Bemyndigelse til at lære, da han havde faaet denne Myndighed af Kirkens store Overhyrde selv". Det er et skønt Vidnesbyrd i al sin Jævnhed og Simpelhed, og det er rent ufatteligt, hvor L. Helveg, der selv meddeler ovenstaaende,*) kan sige derom: „Dermed var han saaledes naaet til Sværmeriets Højde"; thi Sværmeri findes der visselig ikke Spor af i de anførte Ord. Den første Daabshandling blev udført i Dramsfjorden 1. Søndag efter Mariæ Besøgelsesdag, vistnok 1742; de døbtes Antal var 10 eller 12. Siden blev der holdt Daab flere Gange baade i Drammen og Omegnen, og Bevægelsen bredte sig vidt omkring. De døbte kaldte sig „Sioniter" og vilde intet have med den statskirkelige Gejstlighed at gøre, hverken ved Brudevielse eller Begravelse.

Det er interessant at se, hvor højt Pietismens kristelige Ideal stod over Reformationens; dette kommer især frem paa to Omraader. Pietismen tilstræbte ikke blot en renset Statskirke, men et virkeligt Samfund mellem virkelig troende: „en Kirke i Kirken"; dette var et betydeligt Skridt henimod den sande bibelske Menighedsorden. Ligeledes udmærkede Pietismen sig ved en stærk Uvilje mod al religiøs Tvang og Forfølgelse; — men naturligvis kunde den under visse Forhold ikke helt frigøre sig derfor. Som saadan gik Regeringen meget lempelig til Værks mod de ovenfor omtalte Personer. Præsterne fik gentagne Gange Tilhold om at overtale og overbevise dem, og først langt om længe — Statskirken kunde ikke fornægte sig selv — kom der nogle Reskripter dels mod dem, der nægtede at lade deres Børn døbe og dels mod dem, der selv var blevne døbte. Disse sidste blev det forbudt at være anden Steds i Landet end i Fristæderne, og „skulde de fremdeles", hedder det i Reskr. af 5. Marts 1745, „understaa sig at forøve, tværtimod allernaadigste Forbud, nogen Selvraadighed med at holde utilladelige Forsamlinger, med at lade deres Børn ligge udøbte, med at begrave deres døde paa egen Haand, med at løbe

*) Den d. Kirkes Hist. e. Ref. II. S. 94 f. Anden Udg.

sammen enten til den skandaløse saakaldte Aftoelse eller til at giftes uden præstelig Kopulation, eller deslige forargelige Ophævelser — —, da skal de af vedkommende Øvrighed straks paagribes og anses som kongelige Mandaters Overtrædere, ikke" — nu kommer Plasteret, som den fromme Regering søgte at anvende paa sin saarede Samvittighed — „for deres særdeles Meninger i Religionen, men for deres formastelige Ulydighed mod Lov og Anordninger". Trods dette holdt Sionitterne sig dog en Tid lang i Omegnen af Drammen; men tilsidst gik de til Grunde.

Tiden, da de nuværende danske Baptister opstod. Ovenpaa Pietismen fulgte atter en aandelig gold og fattig Tid, som vedvarede til ind i dette Aarhundrede. Den gennem dette Tidsrum herskende Aandsretning kaldtes, ligeledes med et fremmed Ord, Rationalismen af ratio, d: Fornuft. Man vilde ikke tro andet, end hvad „den sunde Fornuft" fandt rimeligt og antageligt. Der blev prædiket og skrevet meget om „Kristendommens Nytte", og Vismanden Kristus blev prist for sin fortræffelige Sædelære; men de store evangeliske Grundsandheder om Forløsning fra Synden og Livssamfund med Frelseren ved Troen paa hans Død og Opstandelse, dem gik man helst uden om, hvis man ikke ligefrem fornægtede dem. I Steden for prædikede Præsterne jævnlig om Agerdyrkning, om „Nytten af at avle sunde Børn", om „Koekopper" o. lign. I Virkeligheden indskrænkede Tidens Religion sig til „Troen paa Gud, Dyd og Sjælens Udødelighed".

Ovenpaa denne trosfattige og døde Tid kom der atter en aandelig Opvækkelsestid. Allerede i Rationalismens Velmagtsdage havde Sjællands Biskop, N. E. Balle, under stor Miskendelse og Spot med Nidkærhed forsvaret Bibelen og Evangeliets Lære; men han formaaede ikke at vende Strømmen. Dertil behøvedes stærkere Kræfter og en ny Tid.

Den første Bebuder af en ny Tid var J. P. Mynster. Fra 1801—11 var han Præst i Spjellerup ved Køge; dér havde han den mærkelige aandelige Oplevelse, der forvandlede ham fra en urolig, søgende Sjæl til en troende Kristen. Det var en Aften, han sad i sin Sofa og læste; da fór der ham med ét „gennem Sjælen, som et Lys fra det høje". Han overgav sig med det samme helt til Gud; og senere, som gammel Mand, skrev han om

denne Oplevelse: „Intet ligner den Henrykkelse, den indvortes Jubel, hvormed jeg ofte sagde til mig selv: Jeg har en Gud og en Frelser". — I 1811 blev han forflyttet til København, hvor han virkede som Præst til 1844; Resten af sit Liv beklædte han Sjællands Bispestol. Som Taler samlede han en betydelig Tilhørerkreds om sig i København, og hans trykte Prædikener, og især hans „Betragtninger", tjente mange alvorlige Sjæle til Vejledning. Det var dog navnlig indenfor den dannede Verden han kom til at øve en vækkende Indflydelse; hans Virksomhed sporedes ikke ret dybt ned i Folket. Af Karakter var han streng og i den senere Del af sit Liv meget gejstlig-fornem; af Anskuelse var han stærk konservativ. I sit Forhold overfor Baptisterne har han intet smukt Minde sat sig.

Samtidig med Mynster fremtraadte der en anden Forkæmper for evangelisk Kristendom, nemlig N. F. S. Grundtvig. Han blev teologisk Kandidat 1803. Hans yngre Aar var meget bevægede. En Slags „Vækkelse" erfarede han allerede som Student ved sin Fætter H. Steffens' Forelæsninger; men hans egentlige religiøse Vækkelse fandt dog først Sted langt senere. Allerede hans Dimisprædiken*), 1810, var et kraftigt Angreb paa Rationalismen. Den udkom i Trykken under Titlen: Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus? og den „blev reven bort og læst af hele Hovedstaden". Hos en Del af Hovedstadens Præster, som følte sig truffne af Prædikenen, vakte den en saadan Forbitrelse, at de udvirkede, at Grundtvig fik en Irretesættelse. Femten Aar senere slog han et lignende djærvt Slag mod den unge teologiske Professor, Dr. H. N. Clausen. Denne udgav sit første teologiske Hovedværk: „Katolicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus", en Bog, der var skreven med stor Lærdom, men som desværre i nogle af de allervigtigste Punkter hvilede paa hele den gamle rationalistiske Tankegang. Herimod udgav Grundtvig sin „Kirkens Genmæle", i hvilken han kaldte Clausen „en falsk Lærer". Bogen vakte uhyre Opsigt, men for Grundtvigs Vedkommende havde den Bøde og Censur til Følge. Vi kan ellers

*) En Prøveprædiken, som de teologiske Kandidater maatte holde, før de fik Embede.

ikke her komme ind paa Grundtvigs mangesidige Forfattervirksomhed. Hans vækkende religiøse Virksomhed sporedes vidt om i Landet; rundt om var der Præster, som sluttede sig til ham, og enkelte Steder blev hans Skrifter ogsaa læste og forstaaede af troende Lægfolk.

En Særegenhed ved Grundtvigs Lære er hans Hævdelse af den saakaldte apostolske Bekendelse med „Forsagelsen", saaledes som denne lyder ved Barnedaaben, som „Herrens eget mundtlige Ord", og Betegnelsen af Skriften i Modsætning hertil, som „det døde Ord". Til „det levende Ord", som han ogsaa kaldte Trosbekendelsen, regnede han tillige Indstiftelsesordene ved Nadveren. Paa Grundlag heraf tillægger han saa igen Daab og Nadver en saa umaadelig Betydning, at de i den grundtvigske Forkyndelse næsten er komne til at indtage samme Plads, som Kristus og hans Gerning indtager hos andre protestantiske Retninger. Det var Grundtvigs Søgen efter et fast Stade overfor Rationalisternes Angreb paa Skriften, der ledte ham til denne Særmening. Han fremsatte den første Gang i „Kirkens Genmæle" (1825); indtil da havde han staaet paa et almen-evangelisk Standpunkt. En anden Ejendommelighed ved den grundtvigske Livsanskuelse er, hvad vi kan kalde dens æstetiske og „folkelige" Side. Det er maaske dette, der mer end noget andet giver Retningen sit Særpræg. Men netop derved er dens Udbredelse ogsaa bleven indskrænket til saadanne, som har evnet at skaffe sig en vis Grad af Oplysning. (Højskolerne.) I Virkeligheden findes nu det store Flertal af Grundtvigianere blandt Gaardmandsstanden og saadanne, som er udgaaede fra den.

Det er jo let at pege paa Manglerne hos disse to Forkæmpere for evangelisk Trosliv i Danmark. Manglerne — eller Særhederne, om man vil — ved den grundtvigske Anskuelse springer i Øjnene af sig selv. Det er ogsaa ofte og ikke uden Grund blevet paastaaet, at den grundtvigske Anskuelse med sin mystiske Sakramentlære og sin stærke Fremhævelse af Overleveringen er et Skridt henimod Katolicismen. Angaaende Mynster er der ofte blevet anket over hans fornemme Kulde, og efter hans Død erklærede S. Kierkegaard i sit overdrevne og voldsomme Sprog ham for kun at være „stor som Deklamator". Mærkeligt er

det ogsaa, at disse to fremragende Aander i den sidste danske Vækkelsestid stod aldeles fjendtlig overfor hinanden, noget, som dog vistnok maa falde Mynster til Last. Men trods de mange Brøst ved deres Gerning har de alligevel ved deres uforbeholdne Standpunkt paa Kristentroens Grund havt saare stor Betydning for vort Folk. — Der var jo ogsaa flere, som med Kraft og Iver tog Del i Arbejdet, navnlig sammen med Grundtvig (f. Eks. J. Chr. Lindberg), og den gamle Rationalisme fortrængtes saaledes mer og mer.

Den Virksomhed, vi her har givet et Omrids af, var, især i Begyndelsen, hovedsagelig indskrænket til de øvre Lag af Samfundet og slog først Rod i København. Men samtidig med arbejdede Guds Aand ogsaa i Dybet af Folkelivet. I Bjerre Herred mellem Horsens og Vejle gjorde de saakaldte „stærke Jyder" sejg Modstand mod Indførelsen af „Evangel. kristel. Salmebog" og Balles Lærebog*) paa Grund af den rationalistiske Tankegang, der gik gennem begge disse Bøger, og de bar taalmodig Bøder og Udpantning for deres Tros Skyld. Medens Striden mellem de stærke Jyder og Præsterne endnu stod paa, opstod der ogsaa en aandelig Vækkelse paa Fyn. Det var en gammel, troende Skomager ved Navn Hans Svane, der var Midlet hertil. Han var fra Sjælland og havde nedsat sig i Kerteminde; dér samlede han jævnlig nogle Naboer om sig, og de opbyggede sig da ved at læse Luthers Postil og synge Brorsons Salmer. Ved disse Møder kom en Arbejdsmand, der hed Kristen Madsen, til Syndserkendelse og Tro paa Jesus. Han var en sjælden begavet Mand, og ved hans Virksomhed spredtes Bevægelsen, saaledes at den ved hans Død (1829) omfattede hele Fyn med Undtagelse af „Sletten", saaledes kaldes Egnen mellem Odense og Bogense. Disse troende var i Begyndelsen Genstand for megen Forfølgelse fra Øvrigheden og den rationalistiske Gejstlighed. Men da Prins Kristian (d. Ottende) blev Guvernør paa Fyn, antog han sig deres Sag. Som Følge heraf maatte Biskoppen over Fyns Stift udsende en Skrivelse til alle Stiftets

*) De rationalistiske Stykker i denne skyldes dog ikke Balle, men hans Medarbejder, Bastholm.

Præster med Paalæg om at fare frem med Taalmodighed og Sagtmodighed mod disse Mennesker.

Denne Bevægelse fremkaldte en hel Del Lægmænd, som havde Ordet i deres Magt. Den navnkundigste af disse er Peder Larsen, sædvanlig kaldet Skræppenborg efter en Gaard af samme Navn. Hans Fader var Branddirektør i Odense; men Sønnen havde Lyst til Landvæsenet, og en dygtig Landmand blev han ogsaa. Han tilgiftede sig den ovennævnte Gaard og levede i mange Aar et lykkeligt Ægteskab. Paa den Egn, hvor han kom til at bo, traf han nogle troende, der var paavirkede af Hernhutterne, som fra Kristiansfeldt jævnlig sendte Missionærer til Fyn. Blandt dem synes han at have fundet Fred for sin Sjæl. Men siden sluttede han sig nær til Kertemindefolkene. Han var en skarp Opvækkelsesprædikant og vakte et ikke lidet Røre paa flere Steder baade i Fyn og Jylland. — Ligeledes skal vi nævne Anders Larsen, almindelig kaldet Gamborg. Han var en tro Arbejder og kunde ogsaa føre Pennen i Guds Riges Tjeneste. — Baade bekendt og berømt var Rasmus Ottesen, som senere boede paa Holsteinborgegnen paa Sjælland. Han arbejdede i mange Aar for Synderes Omvendelse. — En meget nidkær og gudfrygtig Mand var ogsaa Lars Pedersen, mest bekendt under Navnet Lars Møller, en Møllersøn fra Sværup paa Fyn, til sidst bosiddende i Skørpinge ved Slagelse. Han virkede blandt andre Steder ogsaa paa Langeland og lod sig ikke under Forfølgelserne afskrække fra at aflægge et frimodigt Vidnesbyrd. — Endelig kunde vi ogsaa nævne Johan Nielsen fra Skaarupør; han var en stor Fjende af Baptisterne.

Foruden disse Lægmænd, der direkte stammede fra den fynske Vækkelse, kunde vi nævne flere baade fra Sjælland og Jylland, men vi skal indskrænke os til én; i Begyndelsen gik han under Navnet Kristen Jdom, senere kaldtes han Kr. Vesterby. Han virkede især paa Ringkøbing-Viborgegnen, og ofte maatte han for sin Virksomheds Skyld vandre i Forhør og Fængsel. Det var ham, der ved en saadan Lejlighed en Gang hilsede Dommeren med de Ord: „Guds Fred være med Dem!“ hvorover Dommeren blev saa forbitret, at han udbrød: „Skal Du ønske mig Guds Fred?“ og (henvendt til Rettens Personale): „Skaf

mig ham udenfor, han er jo gal!" Hermed var Vesterby fri. Af alle de her nævnte troende Lægprædikanter var Vesterby den eneste, som blev Baptist; han blev døbt 1849.

Det var altsaa fornemmelig i Hovedstaden, over det meste af Fyn og i Egnen mellem Vejle og Horsens, at det aandelige Liv først rørte sig i Danmark. Fra Fyn strakte Bevægelsen sig til Langeland, hvor der udbrød et stort Røre. Ogsaa i det sydvestlige Hjørne af Sjælland, Holsteinborg Gods, var der ikke lidet Liv, mest vakt ved troende Præsters Virksomhed og ved Godsbesidderens Bestræbelser. Det var denne Egn, Mynster med sit sædvanlige bidende Vid kaldte „Det hellige Land med de tolv Apostle". Paa alle disse Egne vil vi siden møde Baptistbevægelsen. Dog var det kun et lille Mindretal af de vakte, der blev Baptister; de fleste af dem svingede lidt efter lidt over i grundtvigsk Retning, og en anden Del gik senere op i „Den indre Mission".

Saadan var, i Korthed, den religiøse Tilstand her i Danmark, da den nyere Tids Baptister fremstod: Fra oven virkede, foruden mange mindre Navne, især Mynster og Grundtvig; den sidstes Virksomhed sporedes dybest ned i Folket, idet ikke faa Præster sluttede sig til ham. Fra neden udfoldede der sig en ret betydelig Lægmandsvirksomhed, som især udgik fra Fyn. Der var nu, i Modsætning til den døde, rationalistiske Tid, ikke lidet aandeligt Liv, baade for neden og for oven.

Saa godt som hver Gang et aandeligt Livspust er gaaet hen over Kristenheden, har der ogsaa vist sig en baptistisk Bevægelse, eller med andre Ord: der har været Mænd og Kvinder, som ved at læse i deres Ny Testament har faaet Øje for, hvorledes den oprindelige Menighedsorden (Daab og Nadver, Menighedsstyrelse, Menighedstugt o. s. v.) var, og som har havt Mod til at følge det Lys, der er blevet dem givet. Saaledes viste der sig ogsaa, som vi har set, baptistiske Rørelser under begge de ældre Vækkelsesperioder i vort Fædreland. Men ingen af disse Gange blev det til noget; disse Rørelser blev her, som overalt i ældre Tid, kvalte med Magt. Naar det imidlertid ikke gik paa samme Maade under den Vækkelse, vi nys har skildret, naar Baptisterne da slog Rod, og nu har faaet Vækst og Trivsel i Dan-

mark, og som vi er forvisede om, har en sejrrig Fremtid for sig, saa skyldes dette — Historiens Gang. Vi saa, hvorledes den Raahed og Voldsomhed i Sæder og Tankegang, som møder os paa Reformationstiden, allerede paa Pietismens Tid var bleven mildnet meget. Og i denne Retning er Udviklingen vedbleven at gaa. Særlig gennemgribende Betydning fik den Frihedsbevægelse, der i Slutningen af forrige Aarhundrede tog sin Begyndelse med den første store Revolution i Frankrig. Den gav et ubodeligt Grundskud til de ældre Tiders Bornerthed og Tyranni. Dens Tanker om „Menneskerettigheder" fløj vidt om i Europa og spirede og bar Frugt for alle forurettede og fortrykte. Og netop da Baptisterne i Midten af dette Aarhundrede paa ny fremtraadte paa det europæiske Fastland, tog Frihedsbevægelserne rigtig Fart. Vistnok stod de første Banebrydere for denne Bevægelse i Frankrig fjendtlige overfor Kristendommen. Men de kendte den jo ogsaa kun i en forfærdelig forvrænget Skikkelse. Med dens senere Forkæmpere, især hos os, var det langt fra saa. Under alle Omstændigheder var det i Ly af denne Bevægelse, at Baptismen slog Rod og kom til Udvikling i Danmark saavel som paa hele det europæiske Fastland. Men Historiens Gang er heller intet andet end „Guds mægtige Gang ned gennem Tiderne". Hans Veje er store og forunderlige som han selv. Han har ikke blot sit Riges Anliggender, men hele Verdensudviklingen i sin Haand, og selv, naar Menneskene allerfrækkest paastaar, at de har „kastet hans Reb af sig", maa de dog bidrage til hans Planers Fuldbyrdelse og til hans Navns Forherligelse.

I.

Forfølgelsestiden.

(1839—1849.)

Baptistbevægelsen begynder. — København.

I Indledningen er der nævnt forskellige Præster og Lægprædikanter, som var med til at berede Jordbunden for Baptismen i Danmark. Men det egentlige Redskab til dens Indførelse, ja, Stifteren af de første Menigheder, var en dansk Mand, som i mange Aar havde opholdt sig i Tyskland: den senere for sin Lærdom og Gudsfrygt saa bekendte Julius Køb ner. Dog Redskab til at bibringe de første her til Lands den baptistiske Overbevisning var Købner ikke. Baptisthistorien har ikke faa Eksempler at opvise paa, at en Baptistbevægelse er opstaaet uden nogen Paavirkning fra andre Baptister. Et saadant Eksempel er den nyere Tids danske Baptister til Dels ogsaa. De Personer, der siden kom til at udgøre den første Menighed, havde aldrig havt nogen Forbindelse med eller Kundskab til nogen Baptist eller Baptistmenighed; men de var ved Betragtningen af Herrens Ord i det væsenligste komne til en ret Forstaaelse af det Ny Testament, før Købner besøgte dem. Vi lader én af de paagældende, P. Mønster, selv fortælle:

„Ved Bekendtskab med en Pastor Østrup, den Gang Kateket og Kapellan i Slagelse, ved hans Samtaler og Prædikener blev jeg overbevist om Kristendommens Grundsandheder, fandt Fred i den korsfæstedes Død for mine Synder og Opstandelse til min Retfærdiggørelse — efter at have omvendt mig fra de Vildfarelser og lystige Selskaber, jeg ved min altfor lette Karakter var henfalden til. I Aaret 1834 kom jeg paa en Rejse gennem Slagelse og blev af en derboende Mand bedt om at være Fadder

ved hans Barns Daab. Efterat vi var komne fra Kirken, indledte jeg ved Bordet en kristelig Samtale, idet Løftet, som den Kone, der holdt Barnet over Daaben, paa Barnets Vegne havde aflagt, blev berørt. Konen forsikrede, at der ingen Djævel var til, ligesaa lidt som der er tre Personer i Guddommen; og da jeg foreholdt hende, at det ikke var dansk endsige kristeligt at tale mod sin Overbevisning og drive Gæk med saa hellige Ting som Daaben, saa paastod hun, at enten skulde jeg forlade Stuen eller hun; thi med det skinhellige Pak vilde hun ikke være i Hus. Jeg gik naturligvis straks for ikke at forstyrre Selskabet, men kunde fra den Dag af ikke blive fri for at efterse i den hellige Skrift, hvorledes det dog forholdt sig med Barnedaaben, der efter mit Begreb om Pagten, der oprettedes mellem Gud og Mennesket, paa en saa skammelig Maade blev misbrugt. Ved at efterse og sammenholde alle de Steder i Bibelen, der taler om Daab, fandt jeg ingen Stadfæstelse for Barnedaabens Tilladelighed, og jeg søgte da i Kirkehistorien at finde apostolsk Hjemmel for den; men til min store Forundring finder jeg, at Tertullian i det 2. Aarhundrede ivrigt bestrider Barnedaaben, som den Gang begyndte at gøre sig gældende, og dette bestyrkede mig endmere i, at Barnedaab ikke var oprindelig apostolsk. Ligeledes blev det mig klart, at Daaben ikke oprindelig var sket ved Overøselse, men ved Neddyppelse i Vand; dog uden at jeg endnu antog, at Overøselse ingen Daab var. En Gang hørte jeg af en Mand, som havde været „til Alters", de ugudelige Ord: „I Gaar var jeg henne at forklage Fanden (han havde været til Skrifte), og i Dag har jeg drukket Forlig med ham igen!" Disse oprørende Ord gav mig Anledning til at tænke over Nadveren og navnlig, af hvem den skulde nydes. Jeg fandt da, at den var et Ihukommelsesmaaltid om Frelseren, som derved er baade Mad og Vært, hvis Død vi derved forpligtes til at forkynde, indtil han kommer, og at den kun skulde nydes af ligesindede troende Mennesker, som sammenknyttes ved ét Samfundsbaand som Lemmer paa det samme Legeme, Jesus Kristus, til at have indbyrdes Kærlighed og elske ham over alle Ting, i hvem de levede, rørtes og var. Det forekom mig, at Brødsbrydelsen, hvorpaa Herren kendtes af sine Disciple, og Taksigelsen var umistelige Stykker, som han selv havde brugt og indstiftet. Jeg saa, hvorledes Paulus formaner (1 Kor. 5, 11): Dersom nogen kaldes en Broder og er en Skørlevner, en gerrig, en Afgudsdyrker o. s. v., da skulde vi end „ikke æde med en saadan", og jeg ængstedes ikke lidet ved Tanken om, hvor lidet vi i dette Stykke fulgte Frelserens Eksempel og Formaning; og da jeg læste 2 Kor. 6, 14—18, hvor der siges: „Gaar ud fra dem og fraskiller Eder, siger Herren o. s. v.", da

skal jeg ikke nægte, at Tanken om Udtrædelse af Statskirken blev levende for mig, og jeg længtes inderligt efter og bad Gud om at mage det saaledes, at jeg kunde følge hans Befaling".

Hvad vi her har anført, er et Brudstykke af en „Erklæring", som P. Mønster den 22. December 1839 afgav til Øvrigheden. Denne P. Mønster er født i Randers den 30. Oktober 1797. Af Haandværk var han Guldsmed og Gravør; fra 1835 var han bosat i København. Under 22. December 1839 har Hofgravør H. Fersleu meddelt ham et skriftligt Vidnesbyrd, hvori det hedder: „Gravør Peter Mønster er undertegnede bekendt som en i alle Henseender retskaffen Mand, der ej alene ved utrættelig Arbejdsomhed i sit Fag har redelig ernæret sin Familje, men ogsaa trolig delt sit lidet med den trængende. Dette forenet med hans beskedne Væsen har gjort ham elsket og agtet af dem, der kender ham". At dette Vidnesbyrd er overensstemmende med Sandheden, har vi al Grund til at tro. I et andet Vidnesbyrd fra nogle Aar før, af Byfogden i Skælskør, omtales han „som en efter hans Stilling mer end almindelig dannet Mand"; herom vidner ogsaa ovenstaaende Uddrag af „Erklæringen". Helveg*) vil have, at han skal have „levet et ryggesløst Liv", indtil han „pludselig blev greben af Østrups Prædikener". En Nuance mildere lyder Mønsters egne Ord i „Erklæringen", hvor han taler om „de Vildfarelser og lystige Selskaber, jeg ved min altfor lette Karakter var henfalden til", og af hvad vi ellers véd om Mønster har vi Grund til at tro, at disse Ord netop udtrykker Sandheden. Helvegs afgjorte Uvilje mod Baptisterne skinner gennem alt, hvad han siger om dem.

P. Mønster var ikke den eneste, der stod paa det ovenfor skildrede Standpunkt. At der var flere, ses af et andet Sted i Erklæringen: „Nu stod jeg ene igen, uden noget egentligt Samfund, paa nogle faa Venner nær, som delte mine kirkelige Anskuelser".**) I Aaret 1838 finder vi saaledes i København en

*) Den d. Kirkes Hist. e. Ref. II. 561. Anden Udg.

**) „Om Søndagen gik disse troende i Reglen og hørte N. F. S. Grundtvig, som da prædikede i Frederiks tyske Kirke paa Kristianshavn. Senere paa Dagen kunde de saa samles hos Ryding, hvor da én og anden læste en Prædiken ud af en Postille, eller der

lille Flok af omvendte og troende, som ogsaa anerkendte den bibelske Lære om Menighed, Daab og Nadver, men uden at kende nogen andre, som hyldede denne Lære. Lig Kornelius og hans Venner frygtede de Gud og bad til ham, og lig hin makedonske Mand „raabte" de, saa det hørtes over til Tyskland, og den første Baptistmissionær, den føromtalte Køhner, maatte efter Guds Styrelse betræde dansk Grund og besøge disse Venner i Køben-havn. Køhner har selv gentagne Gange meddelt, hvorledes det gik til. Det var Forstanderen for Menigheden i Hamborg, Oncken, der opmuntrede ham til at gøre denne Rejse — dog ikke for at træffe Vennerne i København, thi disse kendte ingen af dem; men „i den Hensigt at indlede en Forbindelse med de opvakte danske" i Almindelighed og forsøge paa at bibringe dem et sundere og mere skriftmæssigt Syn paa Daaben, Menigheden o. s. v. Køhner landede paa Fyn, der var hans Fødeø, og i Kertemindeegnen, hvor der var opvakte Folk, fik han en venlig Modtagelse. Han holdt talrige velbesøgte Forsamlinger; men en Aften kom han i en ivrig Debat med den S. 10 omtalte Rasmus Ottesen om Daaben, hvilket Spørgsmaal Køhner hidtil havde holdt noget i Baggrunden. I Stridens Hede raadede Rasmus Ottesen Køhner til at gaa med saadanne Lærdomme til dem, der troede ligesom han. Med Forundring spurgte Køhner: „Hvor?" „I Køben-havn!" svarede Rasmus Ottesen. „Det kan jeg næppe tro," svarede Køhner, „i Køhenhavn er vist ingen af den Slags Folk!" „Jo," svarede Rasmus Ottesen, „dér vil De finde en Gravør Mønster og flere, som er ligesindede med Dem!" Køhner tænkte, maaske har Herren lagt ham disse Ord i Munden. Han styrer derfor sin Kurs til Køhenhavn og opsøger vore Trosvenner, og det viser sig da ogsaa, at disse er aandsbeslægtede med ham og samstemmer med ham i alt; kun med Hensyn til selve Barnedaaben kom de til klarere Forstaaelse, idet de kom til at indse, at den slet ingen Daab var. Herom udtaler Mønster sig videre i „Erklæringen":

---

samtaledes. Samtalen gik da ofte hen paa Daab og Nadvere, og det blev endogsaa berørt, at om vi forkastede Kirkens Lære om Sakramenterne, da kunde det føre os til Baalet". — Af en mundtlig Beretning af Chr. Petersen, „Mghs.-Budsk." 1889.

„Han [Købner] besøgte mig, og vi blev glade ved at stemme overens i vore kirkelige Begreber. Han overbeviste mig om af den hellige Skrift, at Bestænkelse med Vand ingen Daab var, idet den billedlige Begravelse og Opstandelse med Kristo (Rom. 6, 4, 5: „Saa er vi da begravne med ham ved Daaben o. s. v.") aldeles fattedes; og at Kristne kun skal være delagtige i én Tro, ét Haab, én Daab o. s. v., og at den af Herren indstiftede, af Apostlene brugte og skriftlig stadfæstede Daab var den ene rigtige. Jeg lærte det baptistiske Trossamfund at kende og saa de forbavsende Virkninger, dette Samfund i de sidste Decennier [d: Tiaar] havde havt, nemlig med Hensyn til Missionen blandt Hedningerne; og da jeg længe havde længtes efter at komme i Broderssamfund med ligesindede, der som jeg byggede deres Salligheds Haab paa Jesus Kristus og hans Apostles Grundvold, hvori han selv er Hovedhjørnestenen, forkastede alle menneskelige Tilsætninger til det Ord og Evangelium, som skulde bestaa, naar Himmel og Jord forgaar — og da jeg fandt, at det forholdt sig saaledes med Baptisterne, besluttede jeg mig til, saasnart Lejlighed dertil gaves, at lade mig døbe og optage i det baptistiske Trossamfund".

Køber rejste efter et kort Ophold i København tilbage til Fyn, hvor han atter paa Kertemindeegnen holdt godt besøgte Forsamlinger. Derpaa tog han til Langeland, hvor han ogsaa fandt opvakte Sjæle, og her holdt han ligeledes store Forsamlinger i nogen Tid, hvorpaa han drog hjem til Hamborg igen. Hjemkommen til Hamborg udarbejder Køber et lille Skrift: „Hvori bestaar Daaben og hvem skal døbes?" hvilket blev litographeret og udbredt paa Langeland, i København o. fl. St. Følgende er Tankegangen deri:

Vi lever i en Tid, hvor Sandheden paa ny bryder sig en sejrende Vej til Hjærterne. Mange har taget Korset og bekendt Kristus for Verden; men disse staar endnu i Kirkesamfund med de ugudelige, og angaaende Jesu sidste Befaling, Daaben, er de helt i Mørke. Den lutherske Reformation, som saa klart fremdrog Retfærdiggørelsen af Troen, standsede i denne Henseende paa Halvvejen.

1. Hvori bestaar Daaben? — Den bestaar i Neddykkelse; det ligger i Ordet baptizo. Denne Anskuelse forfægter selv Luther, og den græske Kirke, som bedst maa forstaa det anførte Ord, døber netop ved Neddykkelse; det samme gør Tusender af Menigheder, især i Amerika og England. Men det Ny Testament er selv den

vigtigste Rettesnor i denne Henseende, og af det fremgaar det klart, at Daaben i den første Tid foregik ved Neddykkelse. Til Daaben hører ogsaa, at den skal udføres i Faderens, Sønnens og den Hellig Aands Navn. En Neddykkelse i Vandet, hvortil andre end de befalede Ord udtaltes, vilde ingen Daab være; lige saa lidt er det en Daab, selv om de rette Ord udtales, naar der sættes noget andet i Stedet for Neddykkelsen. Vi bør følge Skriftens Ord og ikke med vor kødelige Fornuft søge at slippe uden om.

2. Hvem skal døbes? — Johannes den Døber saavel som Apostlene fordrede, efter guddommelig Befaling, Syndserkendelse og Tro paa Kristus af dem, de døbte; Daaben forudsætter saaledes Tro. Men Troen kommer kun ved Hørelsen, siger Guds Ord. Begge disse Sandheder anerkender den augsburgske Konfession,*) skønt den derved geraader i Selvmodsigelse. Daaben er det frelste Menneskes Pagt med Gud. Dette har man for Barnedaabens Skyld fordrejet til, at Daaben skal være Guds Pagt med Mennesket, og som Støtte til denne selvlavede Barnedaabspagt har man — da én Vildfarelse leder til en anden — været nødt til at opfinde Konfirmationen. Bagefter kommer man saa med den urimelige Beskyldning, at den viljeløse Skabning, som ved Haarene er trukket ind i Kirken, er falden ud af sin Daabspagt, og hertil føjer man igen en Trøst, bygget paa en ny Usandhed, at Daabspagten staar fast fra Guds Side. — Hverken Jesu Ord om at lade de smaa Børn komme til ham, eller Omskærelsen, eller den Omstændighed, at Apostlene nogle Gange døbte hele Huse, kan tages til Indtægt for Barnedaaben. Stedet i 1 Kor. 7, 14. („ellers var jo Eders Børn urene, men nu er de hellige") taler imod Barnedaaben, ikke for den; thi det fremgaar klart nok deraf, at de troendes Børn i Korint ikke var døbte.

Det er Barnedaabens Skyld, at Sions Mure er nedbrudte, og at Verden staar midt i den kristne Kirke. Mine Brødre og Søstre, det er paa højeste Tid, at vi begynder paa ny at ransage Skriften og at vorde lydige, som han var lydig, der sagde: „Saaledes bør det os at fuldkomme al Retfærdighed".

Dette ypperlige lille Skrift bidrog yderligere til at overbevise de troende i København, og hos nogle af dem vaagnede der nu en Længsel efter Daaben. Den iblandt dem, hvis Længsel i saa Henseende synes at have været størst, var en Katuntrykker P. Emil Ryding. Han har fortalt, at han, da han fik ovennævnte Skrift, gik ud paa Kirkegaarden og satte sig under et Træ,

*) Dog kun i dens tyske Tekst.

og under Læsningen af disse Blade brast han i Graad, lagde dem paa Jorden og, lig Ezekias fordum, udbredte dem for Herrens Ansigt og bad ham om Vejledning. Vore Venner i København skriver nu til Hamborg med Begæring om, at der maa træffes Foranstaltninger til deres Daab, og Lørdagen d. 26. Oktober 1839 staar Købner og Oncken i deres Midte.

Det er en Efteraarsaften, og mørkt er det; thi Maanen, der er nær sidste Kvarter, er endnu under Synskredsen. Københavns Kunstbelysning egner sig just heller ikke til at oplive; thi den bestaar kun i matte Tranlamper. Men i Hummmergade Nr. 228 sidder inden lukkede Døre en lille fortrolig Vennekreds, i hvis Hjærter der er Foraarsstemning. Hvad de i Aar og Dag har grundet paa og især i den sidste Tid længtes saa meget efter, skal nu blive til Virkelighed: den af Herren befalede Daab skal udføres paa dem — og denne Handling maa fuldbyrdes, før de forlader hverandre. De to Evangeliets Tjenere, Købner og Oncken, er iblandt dem. Døbestedet har Ryding udset; det skulde være Lersøen (en Ferskvandssø, som nu er udtørret), og Tøj til Daabsklædninger har han ogsaa købt. De tilstedeværende Kvinder bliver nu straks sysselsatte med at forfærdige disse, og henimod Morgenen er alt i Orden. Søndagen den 27. Oktober aarle i Morgenstunden brød saa vor lille Kreds op og begav sig paa Vej til Daabsstedet, dog, som det hedder i Beretningen, ikke samlede, men saaledes, at de traf sammen paa det aftalte Sted. Oncken udførte Daaben. I et kort efter afholdt Forhør har Mønster forklaret følgende: „Oncken forrettede Daaben paa den Maade, at han først gik ud i Vandet, tog den, der skulde døbes, og lagde denne ned i Vandet, saaledes at hele Legemet kom under Vandet, idet han brugte Daabsordene: „Jeg døber dig i Navnet Faderens og Sønnens og den Hellig Aands",*) hvorefter han rejste den saaledes døbte op. De var alle iførte den saakaldte Daabsskjorte, som bestaar af en temmelig vid Skjorte af Linned, der er bunden tæt om

*) Oncken havde lært sig disse Ord; han kunde ellers ikke tale Dansk.

Halsen og gaar lige ned til Fødderne, hvilken de havde iført sig inden de gik hjemmefra, og havde saaledes hver sin Skjorte, som de var iførte under deres sædvanlige Klæder".*) Daabshandlingen var forbi omtrent Kl. $7^1/_2$. De døbte var: Peter Christian Mønster og Hustru, Peter Emil Ryding og Hustru, Enok Richard Svee, Smedesvendene Niels Hansen og Hans Peter Jensen og Mastemager Johan Christian Petersen. Samme Dags Eftermiddag blev Mursvend Ferdinand Ludvigsen, der havde været fraværende om Morgenen, døbt. Om Mandagen døbtes Ludvigsens Hustru og om Tirsdagen endelig en anden Mursvend, Frederik Vilhelm Peulicke. Disse elleve kom til at udgøre den første Baptistmenighed i Danmark.

Onsdag Aften (den 30. Oktober) var de alle, med Undtagelse af Peulicke, samlede hos Mønster. Her blev Menigheden organiseret, hvorefter den valgte Mønster til sin Leder. Hans Ordination mente dog Oncken og Købner, det var bedre at udsætte et Aarstid. Denne Dag blev altsaa den første danske Baptistmenigheds Stiftelsesdag; det var tillige Mønsters 42-aarige Fødselsdag. Allerede næste Dag afrejste Oncken. Købner var først en lille Tur i Helsingør, dog kun for at aflægge et privat Besøg og ikke — som Biskop Mynster havde faaet regnet ud — „for dér at oprette en ny Menighed". Kort efter forlod ogsaa han Københavns.

Vor lille Menighed stod nu alene. De stedfundne Daabsfester var, saa vidt vides, ikke blevne bemærkede af nogen. Inden lukte Døre var Menigheden i al Stilhed bleven organiseret. Den havde holdt flere opbyggelige Sammenkomster, og i tætsluttet Vennekreds havde de nydt Herrens Nadver uforstyrret. Endnu stod denne „Herrens Plantning" i Drivhuset, hvor den kun nød Varme og Væde; men snart skulde den plantes ud og udsættes for det barske Vejrlig. Nyheden sivede straks ud, saameget mere som de elleve vist ingen Hemmelighed gjorde deraf, og efter kort Tids Forløb var Begivenheden almindelig kendt i Byen. Bladene skrev op om den, og man vil fortælle, at der opsloges Plakater, hvori der dreves Spot med, hvad der var sket; endikke en Vise

*) Se Langes Kriminalbøger, 7. Bind, 1. Hefte.

om „Gendøberne" manglede der.*) Disse Ting tog de elleve sig dog ikke saa nær. En Ven af dem beretter, at „Spot fulgte dem overalt; men de stolede paa deres mægtige bundsforvandte herovenfra, og de var flittige i at udstrø Sæden, trods al den Modstand, der straks stillede sig i Vejen for dem". Men der var mer i Vente. Den Aften, Menigheden blev stiftet, stormede det stærkt; heraf tog Oncken Anledning til at sige: „Der vil gaa stærke Storme over denne Menighed". Dette fik den ogsaa snart at erfare.

Det Røre, Baptisternes Fremtræden i København vakte, satte begribeligvis den derværende Gejstlighed i Bevægelse. Ikke blot Sjællands Biskop, J. P. Mynster, paa hvem Ansvaret for Bekæmpelsen af religiøse „Vildfarelser", i det mindste i hans eget Stift, især hvilede, men ogsaa Grundtvig og især Lindberg, der altid gik i Ilden for Grundtvigs Anskuelser, o. fl. optraadte som Bekæmpere af den ny Bevægelse. I et Brev, skrevet kort

*) I „Korsaren", der begyndte sin Løbebane 1840, maatte Baptisterne ogsaa nu og da holde for. Det er kun enkelte Gange, man møder dem i dansk Skønlitteratur — og Mødet er da langt fra behageligt. De Baptister, der hos Ingemann stikker Hovedet frem bag hans Mormoner i „Landsbybørnene", er just ikke tiltalende. Om Bergsøes „Hr. Zachariae" i „Fra den gamle Fabrik" skal være Baptist eller Mormon, véd maaske Forfatteren ikke selv, „Gendøber" er han allenfals; forøvrigt er han utro mod sin Kone, driver Forretning som Aagerkarl o. s. v. I en ubetydelig Fortælling, „Bodsprædikanten", har Emanuel Henningsen en „Baptistpræst", der er en prosaisk Fanatiker, Kvindeforfører og Morder (!). Mindre kan ikke gøre det. — Visselig har der fundet Fejltrin og Fald Sted blandt Baptisterne som i alle kristelige Kredse; men i saadanne Tilfælde er ogsaa den kristelige Menighedstugt strængt og samvittighedsfuldt bleven anvendt. Skildringer som de ovennævnte er rene Vrængbilleder. Blandt de nyere norske Forfattere har Kr. Elster i „Farlige Folk" en Lærerinde, der er Baptist, og hvem Spidserne i den lille Ravnekrog, hvor Fortællingen foregaar, paa Præstens Anvisning har erklæret økonomisk Krig; Staklen har Forfatterens Sympati. I Kiellands „Sne" er det meningsløse i Barnedaaben stillet blot; men han nævner ikke Baptisterne. En typisk Baptist har endnu ikke været skildret i vort Sprogs Skønlitteratur.

efter, fra Oncken til det amerikanske »Bapt. Miss. Magazine« hedder det:

„Breve og Bud sendtes i alle Retninger af det ortodokse Parti i København, særlig ved Lindberg, forat advare deres Brødre mod Kætterne. De, der tog Religionen alvorlig, saavelsom de verdsligsindede satte Pressen i Bevægelse imod os, hver paa sin Maade; de ortodokse Lutheranere fordømte os som fortabte Kættere, der formedelst vore gruelige Vildfarelser vilde komme til at lide i Helvede; de andre behandlede os med aabenlys Haan som afsindige og Daarer. Vi var som stillede i Gabestokken. En af vore Brødre fik sine Vinduer slaaede ind af en Pøbelhob, og en Tid var det lille Skib, der nylig var gaaet i Søen, næsten overfyldet af de voldsomme Bølger. Men Jesus lever forat frelse! Han holdt dem indesluttet i sine Hænder, og den kolde og vanærende Medfart fra Verdens Side og den bitre Sindsstemning, der lagdes for Dagen af Medkristne, tjente kun til at knytte deres Hjærter tættere til hverandre og til deres Herre".

Men det blev heller ikke ved Spotten og Bekæmpelsen med aandelige Vaaben. Den 9. November, altsaa kun 10 Dage efter Menighedens Stiftelse, indgiver Københavns daværende Politidirektør, Etatsraad Bræstrup, sin Rapport om det passerede til Kancelliet,*) der „efter at have modtaget Hr. Etatsraadens Beretning" straks brevveksler med Biskop Mynster om Sagen. Resultatet af denne Brevveksling og af Kancelliets Overvejelse bliver saa en Skrivelse til Politidirektøren, hvori det meddeles ham, at Baptisternes Forsamlinger ikke kan tillades, og den slutter saaledes:

„I Henhold til det foran anførte skulde Kollegiet tjenstlig anmode Dem om at lade optage Forhør over de opgivne 11 Personer og derunder affordre dem Forklaring om denne Sekts Oprindelse, Fremgangsmaade, Troslærdomme og alt, hvad dermed staar i Forbindelse og kan tjene til Sagens fuldstændige Oplysning, hvorhos de maa gøres bekendte med Reskriptet af 5. Marts 1745 og Forordn. af 13. Jan. 1741, samt afskes Erklæring om de vil frafalde deres Vildfarelser og holde sig bemeldte Lov-

*) Det Regeringskollegium, der i Enevældens Dage havde Justits-, Kirke- og Skolevæsenet under sig.

bestemmelse efterrettelige. — Udskrift af det optagne Forhør forventes derefter hertil indsendt.

Det kgl. danske Kancelli, den 26. Novbr. 1839.

Steemann. Ørsted. Lange. Hansen. Holm. Richter."

Heraf ser vi, hvad der ventede vore Venner. Naturligvis vakte Stævningen, der straks derpaa blev dem forkyndt, nogen Frygt og indre Kamp hos dem; men baade Ryding og hans Hustru og Mastemager Petersen har mundtlig meddelt, at de styrkede hverandre indbyrdes, og at de stedse var frimodige. Allerede den 30. Novbr., altsaa Maanedsdagen efter den lille Menigheds Stiftelse, staar de for Skranken. Peter Mønster var, som naturligt er, den første, der blev forhørt. Ved i Retsprotokollen at gennemgaa det temmelig lange Forhør faar man det Indtryk, at han havde lært af hin anden Peter, der havde skrevet: „Vær al Tid rede til at forsvare Eder med Sagtmodighed og Ærefrygt for enhver, som begærer Regnskab af Eder om det Haab, som er i Eder". Ingen af de andre blev afhørt denne Gang; men nogle af dem blev tilsagde at møde tre Dage senere (den 3. Decbr.) til et fortsat Forhør. Det blev der heller ikke meget af; thi just som de i Følgeskab vandrer til Raadhuset, slaar Trommen med Kundgørelse, at Kong Frederik den Sjette er død. Kun Mønsters Hustru blev afhørt, de andre fik Lov at gaa igen; men endelig den 6. og 7. Decbr. kom ogsaa deres Tur. De blev affordret Forklaring om de forskellige i Kancelliskrivelsen nævnte Forhold, og for Kvindernes Vedkommende blev der særligt lagt Vægt paa, om de var blevne overtalte til det Skridt, de havde taget, eller om de havde handlet frit og efter deres Overbevisning; til det sidste kunde de med god Samvittighed sige ja. — Der gaar nu en Uges Tid, saa maa de møde igen, Mønster først og siden de øvrige. Denne Gang er det de i Kancelliskrivelsen nævnte Love, det drejer sig om. Forordningen af 13. Jan. 1741 handler om gudelige Forsamlinger. Den tilsteder saadanne, naar det er Præsten, der er Hovedmanden for dem; ellers maa de kun holdes af „gandske faa Personer, hvilke i ald Stilhed paa kort Tiid maa samles . . . . og ved lys Dag, ikkun Mandfolk med Mandfolk, Quindfolk med Quinder". Videre hedder det:

„Art. 13. — Derimod skal hermed alvorligen og strængeligen være forbuddet alle andre Slags Forsamlinger og Sammenløb under Navn af bedre Opbyggelse og gudelighedens Øvelse, enten at holde eller besøge, som ikke er indrettet paa den Maade, som forhen er foreskrevet, men enten i større Mængde uden nødvendig Forsigtighed eller hemmelig i Vinkler eller under aaben Himmel, eller uden Anmældelse og deres Vidende, som dermed bør have Tilsyn, af Egenraadighed og u bunden Frihed anstilles.

Art. 14. — Det skal være aldeles forbudden, at nogen enten Mænd eller Quinder eller og andre u vedkommende, som ikke selv have Grund i Guds Ord, i slige Forsamlinger maa prædike og forklare Guds Ord ved Haranqver, eller vidtløftig Tale . . . .“

Reskriptet af 5. Marts (og et til af 2. April) 1745 er rettet mod dem, som til „Anabaptismum og andre Vildfarelser ere henfaldne“. Det hedder herom i § 2: „Ingen maa i Kongens Riger og Lande bo og opholde sig og sætte sig ned, som er henfalden til den anabaptistiske Vildfarelse, og ikke vil lade sine Børn døbe . . .; og hvo, som ikke vil gøre det, skal ikke tillades at blive uden paa de Steder, hvilke Kongen har givet Religionsfrihed“ (se videre i Indl., S. 5). Begge disse gamle, mugne Love var udstedte under den pietistiske Bevægelse. De havde hvilet under hele den rationalistiske Tid; men nu blev de gravede op igen. Vore Venner blev gjort bekendte med deres Indhold og spurgt, om de vilde holde sig dem efterrettelige, det vil i Virkeligheden sige: gaa tilbage til Kirken. Mønster udbad sig en kort Betænkningstid, og sit Svar gav han i Form af en Erklæring, hvoraf vi allerede forud har anført et længere Stykke. Med Hensyn til selve det foreliggende Spørgsmaal, da „tillader jeg mig“, skriver han, „at svare et ærbødigt, men bestemt Nej“. I Overensstemmelse hermed svarede ogsaa de øvrige ti, og hermed er det første Forhør sluttet (d. 30. Dec. 1839). Juleaften, altsaa endnu før Forhøret var helt til Ende, skrev Mønster et Brev til Brødrene i Hamborg, i hvilket det hedder:

„Vi fremstilledes alle for Domstolen, og Undersøgelsesdommeren anvendte, som han var buden, al sin Veltalenhed overfor hver enkelt, i den Hensigt at overbevise os om det farlige i at modsætte os Kancelliet, og Følgerne det vilde have; men Herren

var stærk i de svage, og ikke én kunde bevæges til at indgaa paa nogen Betingelse. De var alle enige om at fordre at blive anerkendte som en bestaaende Menighed. Forhørsdommeren forsikrede os nu, at han med stor Ulyst havde indladt sig paa Udførelsen af denne ham paahvilende Pligt, fordi han antog, at han vilde faa at gøre med en Hob vildledte Sværmere og Fanatikere. Han takkede os i de venligste Udtryk, at vi havde opført os med saa stor Betænksomhed, baade hvad Sandheden og hvad kristeligt Sindelag angik; vi havde derved i høj Grad vundet hans Agtelse og Tiltro og havde givet dette Forhør det mest samstemmige Præg af alle dem, han i sin mangeaarige offentlige Virksomhed havde ledet . . . . Vore Forsamlinger bliver bestandig talrigere og talrigere besøgte af fremmede, og Gud være priset: alt har hidtil gaaet godt; men han alene véd, hvorlænge vi vil blive taalte. Jeg har daglig Anledning til at glædes over vor lille Menighed; den inderligste Kærlighed, grundet paa Sandhed og Retfærdighed, hersker iblandt os".

Saaledes gik Aaret 1839 til Ende, og 1840 oprandt. Naturligvis ventede den lille Menighed spændt paa at faa at vide, hvad man vilde gøre ved den. Men den ene Uge gik efter den anden, og Kancelliet lod ikke høre fra sig. Menigheden havde „store Forsamlinger", som afholdtes hos Ryding, der havde et Spisehus; men Tilvækst havde den ikke endnu. Derimod rejste et af dens Medlemmer, Smedesvend Jensen, til Aalborg. Endelig kommer Kancelliets Afgørelse, og omkr. halvfjerde Maaned ind i det ny Aar maa de ti give Møde for at høre den. Den gik ud paa, at Menigheden var lovstridig, at det ikke kunde tilstedes dem at holde Møder og at uddele Herrens Nadver, at deres Børn ikke kunde slippe fri for Daab og Konfirmation, og at de, hvis de ikke handlede i Overensstemmelse med denne Tilkendegivelse, enten vilde blive henviste til en af de Stæder i Riget, hvor der var fri Religionsøvelse, eller ogsaa det vilde blive dem paalagt at forlade Landet.

Trods de strenge Ord lod Øvrigheden alligevel Menigheden i Ro. De næste 7 Maaneder af Aaret 1840 var i Virkeligheden en Fredstid; og denne Fredstid blev tillige en Fremskridtstid for Menigheden. Den første Tilvækst var P. Mønsters egen Broder, Adolf Mønster. Han var lige bleven dimitteret fra Horsens lærde Skole og kom nu, omkring 27 Aar gammel, til København

forat studere Teologi. Hans teologiske Studium blev imidlertid af en anden Art, end han havde tænkt sig; thi da han fik at vide, at hans Broder var gaaet over til Baptisterne, gav dette ham Anledning til nøjere at undersøge Guds Ord, og Resultatet heraf blev, at han opgav Tanken om at blive Præst. I det Sted beslutter han at rejse til Hamborg, forat lære den derværende Baptistmenighed nærmere at kende. Den 1. Juni blev han af Oncken døbt i Elben, og straks efter rejste han tilbage og sluttede sig til Menigheden i København. Der hengaar saa en tre Ugers Tid, og Menigheden har ny Velsignelse.

Det var hin kolde og mørke Efteraarsmorgen det foregaaende Aar, at den første Daabshandling fandt Sted. Menigheden har siden da havt en mørk og kold Vinter, udstaaet flere Forhør og først lige nylig havt en Tilvækst paa ét Medlem. Men nu er den lyse Tid oprunden, og det saavel i naturlig som i aandelig Henseende; ti Sjæle har begæret at blive døbte. I den Anledning staar Oncken og Købner atter paa dansk Grund. De ankom Lørdagen den 27. Juni. Endnu samme Dag blev Daabskandidaterne fremstillede for den forsamlede Menighed og prøvede, og Søndag Morgen blev de døbte. Meget aarle den skønne Sommermorgen var nogle af Menigheden tilligemed dem, der skulde døbes, samlede ude i Guds fri Natur, medens Stadens Tusender endnu laa i deres Morgenslummer, og i Damhussøen, en halv Mils Vej fra Byen, blev Daaben udført. Af et Brev fra Oncken til Miss. Magazine ser man, at denne Dag med særlig Omhu var valgt til Daabens Udførelse; det var netop samme Dag, den ny Konge, Kristian d. Ottende, og Dronningen, Karoline Amalie, skulde krones og salves i Frederiksborg. I den Anledning var Københavns Politi deroppe, og Stadens Indbyggere i det hele var saa optagne af Dagens Festligheder, at de ikke havde Tanke eller Øje for andet. Som saadan blev Baptisternes Forehavende upaaagtet. I det ovenfor omtalte Brev hedder det:

„Begunstiget af det skønneste Vejr blev Kristi Anordning udført i sin Simpelhed og Renhed. Scenen var overordenlig højtidelig og herlig, og vi blev rigeligt belønnede for Fodturens Besværlighed ved det inderlige Samfund, vi nød med vor op-

ſtandne Frelſer og med hverandre. Vi naaede Stadens Port [paa Tilbagevejen], netop ſom Klokken ſlog halv tre Morgen, og vi mødte allerede mange Vogne, der kørte ud til Kongens Sommer-Reſidens og til Skoven".

Efter en lille Hvile ſamledes Menigheden om Formiddagen med de to fremmede Brødre forat ordinere Mønſter til at være dens Forſtander, og om Eftermiddagen var de atter ſamlede om Herrens Bord. Endnu ſamme Dag afrejſte Oncken og Købner over Sverig, hvilken Vej de ogſaa var komne. De var nemlig af Politiet truede med Anholdelſe. — I Tidsrummet indtil den 14. November, paa hvilken Dag én døbtes, den ſidſte dette Aar, havde Menigheden endnu en Tilvækſt paa 13 Sjæle, hvilke alle blev døbte af P. Mønſter, der jo nu ved ſin Ordination var bleven berettiget til at udføre denne Handling. Menigheden var altſaa i dette Halvaar bleven forøget med 24 ny Medlemmer. Men nu var Freden ogſaa forbi.

Ogſaa udenfor København var Sagen gaaet fremad. Paa Langeland, hvor der længe havde været et ſtærkt religiøſt Røre, blev der dette Efteraar ſtiftet en lille Menighed; og i Aalborg blev en anden ſtiftet. Paa det førſte Sted var A. Mønſter tillige med hans egen og Broderens Huſtru til Stede ved Menighedens Stiftelſe, og i Aalborg var det P. Mønſter, der udførte Daaben, ligeſom han ogſaa ledede Menighedens Organiſation; ſenere beſøgte ogſaa han Langeland, hvor han døbte to. Det var Indberetningerne herom fra de vedkommende Myndigheder til Kancelliet, der gav Anledning til, at en ny Forfølgelſe blev ſat i Gang i København. I ſyv Retsdage, fra d. 20. Novbr., blev 24 af Menighedens Medlemmer forhørte, Brødrene Mønſter endog to Gange. Hver enkelt blev ligeſom ved den førſte Retsforfølgelſe gjort opmærkſom paa, at Menigheden var ulovlig, at deres Børn ikke kunde ſlippe for Daaben o. ſ. v. A. Mønſter og P. Mønſters Huſtru blev det betydet ikke at forlade Staden, og P. Mønſter ſelv blev belagt med Arreſt. Imidlertid gaar Aaret 1840 til Ende. P. Mønſter holder Jul i ſit Fængſel, og om de øvrige, der endnu er paa fri Fod, kan man ſige, ſom det hedder om de troende i den førſte Menighed: de „holdt ſig tilſammen". Det ſaa jo noget truende ud for dem; men de forſagede ikke.

I en Beretning fra den Tid hedder det: „Nyaarsaften 1840 fejredes først ved en selskabelig Sammenkomst, hvorved den sidste Time af det gamle Aar og den første Time af det ny anvendtes til Bøn og alvorlige Tilbageblikke paa det gamle Aar; derefter opmuntrede Brødrene hverandre indbyrdes til Udholdenhed". De havde ogsaa al Grund til at bestyrke hverandre; thi der ventede dem straks et nyt Slag.

Anden Nyaarsdag 1841 er otte af de første elleve indstævnede for Retten — Jensen var jo i Aalborg, P. Mønster var i Fængsel, og hans Hustru har man vel under disse Omstændigheder anset for uskadelig. De otte tilstod, at de havde overtraadt det dem „den 10. April forrige Aar givne Paalæg", og de erklærede tillige, at de „anså det for en Samvittigheds Pligt" fremdeles at handle paa samme Maade. Hermed fik de Lov at gaa; dog maatte Ryding og A. Mønster snart efter møde igen. Herom skriver den sidste til Oncken:

„Broder Ryding og jeg har været for Politidirektøren. Han oplæste en Skrivelse for os fra Regeringen, i hvilken man giver os Valget mellem inden en Maaned frivilligt at forlade Kongen af Danmarks Riger og Lande eller ogsaa at blive sagsøgte efter Loven og strængt straffede. Gud har styrket os til at vælge det sidste. Det samme Dokument er i Dag ogsaa blevet meddelt Herrens bundne [P. Mønster]. Som det er én og samme Aand, der leder alle Guds Børn, saa véd vi paa Forhaand, at vor Broder har gjort det samme Valg. Vore offentlige Forsamlinger er meget talrigt besøgte. Om Søndag Aftenerne er der over 200 Mennesker samlede".

Kancelliet overgav derpaa Sagen til den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsret med Anmodning til den om „behageligen at ville foranstalte de tre ommeldte Gendøbere justitialiter tiltalte". P. Mønster ansøgte forgæves om at komme paa fri Fod, medens Sagen verserede for Retten; omtrent et Fjerdingaar, fra 25. Februar til 8. Maj, maatte han endog nøjes med samme Forplejning, som de værste Forbrydere fik: 1 Pund Brød og 8 Skilling daglig. Da han i Midten af Maj blev syg, fik hans Hustru dog Lov at komme „og pleje ham, naar det behøvedes", ligesom det ogsaa tillodes ham ved Lejlighed at gaa ud i Fængselsgaarden. Hans Sag vakte betydelig Opsigt i Hovedstaden, og et Par frem-

ragende Advokater tilbød, ifølge et Brev af 16. Febr. fra A. Mønster, at paatage sig at forsvare Baptisternes Sag for Retten. Men A. Mønster tilføjer:

„Det er vor inderlige Bøn til den alvise Gud, at han vil give os sin Helligaand til vort Forsvar, at vi ikke skal benytte den menneskelige Visdoms hule Kløgt, men Kraft og Visdoms Ord, givne os af den Helligaand; da skal vi, hvem der saa end bliver vor Anklager, blive de sejrende. — Vore Forsamlinger er nu bogstavelig talt overfyldte; sidste Søndag Aften var der mellem 2 à 300 til Stede".

Den 12. Marts skriver han:

„Der tales om os næsten i den hele By. Dette har særlig vist sig ved de sidste Dages Efterspørgsel om Traktater;*) thi Folk er bogstaveligt komne til mig i Hundredvis forat erholde saadanne, og det har været baade fra højere og lavere Klasser".

Med Foraarets Frembrud kom saa, i Lighed med det foregaaende Aar, Frugten af Vinterens livlige Virksomhed. Den 1. Maj døbte A. Mønster, der nu tilligemed Ryding ledede Virksomheden, elleve Sjæle. Dette havde til Følge, at ogsaa han, den 19. s. M., blev fængslet. Blandt de denne Gang døbte var den af mange kendte og elskede Struwe og hans Hustru. I Maanederne September og Oktober døbte Peulicke, én af de første elleve, tretten Personer; derpaa blev han fængslet. Saa valgtes P. Lassen (Larsen?), der forud for nogen i København var bleven døbt af Oncken i Hamborg, til at døbe. Ved Aarets Slutning løb de døbtes Antal op til 82, af hvilke de 10 var rejste ud i Provinserne. — Flere af Grundtvigs Tilhørere blev i dette Efteraar stærkt berørte af Baptistbevægelsen; blandt dem var den senere saa bekendte Højskolemand Kristen Kold. Han var nemlig i København forat forberede sig til som Tjener at rejse med Pastor Hass til Smyrna, hvor denne skulde være Missionær. Da han faldt i Tvivl om sin Barnedaabs Gyldighed,

*) Den 28. Novbr. 1840 skrev Oncken til Amerika: „Vi har lige trykt 40,000 danske Traktater, forat deres Hænder maa være fyldte med den gode Sæd". I lang Tid blev de danske Baptister forsynede med Traktater og Smaaskrifter, ja, endog med Ny Testamenter, fra Hamborg.

gik han først til J. Chr. Lindberg. „Denne sagde til Kold, at det hjalp ikke, om han lod sig døbe som voksen. Hvad det kom an paa, var, om han troede". Grundtvig derimod raadede ham til, hvis han ikke kunde finde Hvile i „Daabspagten", at lade sig døbe — naturligvis ikke af Baptisterne. Hvad der særlig forurolige Kold, var nemlig ikke saameget selve hans Barnedaab, som det, at den var udført af en rationalistisk Præst, der ikke fulgte Ritualet. Han slog sig dog omsider lig mange andre til Ro med sin „Daab" som den var.*)

Her er Stedet til kortelig at omtale en sammenhørende Række af Begivenheder, der fandt Sted i Aarene 1841—42. Ved Begyndelsen af Sagen mod de tre Brødre udtalte Rettens Præsident til P. Mønster, at det sikkert vilde være af stor Betydning for Sagens endelige Udfald, om de fra ledende Mænd blandt de engelske og amerikanske Baptister kunde skaffe skriftlige Vidnesbyrd for, at de af disse var anerkendte som virkelige Baptister. Man skelnede nemlig nøje mellem den nyere Tids Baptister og de af alle, samtidige saavel som senere, Forfattere saa ilde medhandlede „Anabaptister" paa Reformationstiden. Forat tilvejebringe saadanne Vidnesbyrd gjorde Oncken i Sommeren 1841 en Rejse til England, ligesom han ogsaa i samme Øjemed sendte en Skrivelse til Amerika. Samtidig benyttede han Lejligheden til at opfordre baade de engelske og de amerikanske Baptister til hver for sig at sende en Deputation til Danmark forat tale deres forfulgte Trosbrødres Sag. Begge Øjemed opnaaede han. Den engelske Deputation bestod af de to Prædikanter P. E. Giles af Leeds og H. Dowson af Bradford. De var sendte af Baptistmenighederne i det vestlige Yorkshire; men de medbragte tillige Andragender fra flere andre Kredse af Baptistmenigheder og desuden ét, der var underskrevet af 400 Prædikanter af forskellige Samfund, deriblandt gejstlige baade af den katolske Kirke og af den engelske Højkirke. Flere af disse Andragender var underskrevne af de vedkommende Byers Borgmestre, ja, et fra London af selve Lord-Mayoren. Desuden viste Lord Palmerston Sagen sin Interesse ved direkte at tilsende den danske Regering en Embedsskrivelse, i hvilken han

*) Se F. Nygaard: Kristen Kold, I. S. 115 ff. Odense 1895.

i de mest smigrende Udtryk omtalte baade Sagen og Baptistsamfundet og Deputationens Medlemmer. Deputationen ankom til København i September 1841 og havde to Gange Audiens hos Kongen, der behandlede den med stor Forekommenhed. Ogsaa med Biskop Mynster havde de to Udsendinge en Sammenkomst. Han var ubøjelig og gjorde paa dem det samme strænge Indtryk som paa saamange andre, der tillod sig at tro og handle anderledes end han. De affattede og udsendte derfor en Skrivelse til den danske Gejstlighed, i hvilken de fremstillede den mod deres Trosfæller begaaede Uret. En øjeblikkelig Følge af Deputationens Virksomhed var, at Dommen over de anklagede straks blev afsagt. Den lød paa 60 Rbd. og Sagsomkostninger for hver af Brødrene Mønster og 30 Rbd. for Ryding. Der blev desuden tilbudt Menigheden en meget begrænset Religionsfrihed i Altona, Fredericia og Frederiksstad og én By til efter deres eget Valg. Men paa dette Tilbud kunde de ikke gaa ind. Brødrene Mønster maatte derfor forblive i Fængslet. Om Deputationens Afsked med dem hedder det i dens Beretning:

„De fulgte os til Fængslets Dør, og da vi skiltes fra dem for maaske aldrig mere at ses her paa Jorden, gjorde det vore Hjærter bitterlig ondt at skulle forlade dem i Lænker".

Den amerikanske Deputation ankom i August 1842. Den bestod af de to blandt de amerikanske Baptister saa vel kendte Teologer, Professorerne Hackett og Conant. De fik ikke Kongen i Tale, da han netop var i Udlandet; derimod fik de talt med en Del Medlemmer af Gejstligheden, idet Roskilde Præstekonvent netop havde Møde, medens de var her. Om Mynster hedder det i deres Beretning: „Vi maa med Beklagelse sige, at vi hos Biskoppen, Dr. Mynster, ikke fandt den Fordomsfrihed eller den Klarsynethed, som man havde Grund til at vente hos en Mand i saa fremragende en Stilling". A. S. Ørsted, med hvem de ogsaa havde en Sammenkomst, viste sig meget human; men paa Grund af hans Stilling i Kancelliet vilde han ikke ud med sin Mening. Prof. H. N. Klausen lagde derimod intet Skjul paa sin Misbilligelse af den Behandling, Baptisterne var Genstand for. Inden de to Brødre rejste, affattede de et Brev til deres danske

Trosfæller, hvilket, hvis det blev offenliggjort, kunde tjene som en Erklæring om de amerikanske Baptisters fulde Anerkendelse af de danske Baptister. Om selve Afskeden hedder det:

„Ved vor Ankomst til Toldboden fandt vi, at nogle og tyve Medlemmer af Menigheden allerede var der for at byde os Farvel. Det var en rørende Scene, som vi aldrig kan glemme. Det var som de ikke kunde slippe os eller finde Ord til at udtrykke deres Taknemlighed mod deres amerikanske Brødre for den Deltagelse, de havde vist ved at sende os til dem".

Flere andre engelske Kristne besøgte vore Søskende i dette Tidsrum. Den mærkeligste af disse var maaske den bekendte Kvækerinde Elisabet Fry. Hun talte deres Sag hos Kongen og Dronningen, og om Søndagen prædikede hun paa Fransk for en stor Tilhørerskare og med Dronningens Kammerjunker, Sehested, som Tolk i Baptisternes Forsamlingslokale. Underligt maa det have været for disse fremmede, i hvis Hjemlande det religiøse Liv rørte sig frit og sundt, at se den næsten kinesiske Rettroenhed og Fordomsfuldhed, der herskede i Danmark. Ja, kan man høre en dansk gejstlig udtale sig om anderledes troende uden at føle, at den hersker til Dels endnu.

Vi optager atter den afbrudte Traad. Midt i November 1841 blev Brødrene Mønster løsladte. P. Mønster havde da siddet fængslet et helt Aar og A. Mønster i 6 Maaneder. Forfølgelserne var dog ikke dermed forbi. Alligevel var de i visse Henseender blevne lempeligere. Offenlighedens Sympati for de forfulgte var til en vis Grad bleven vakt. Ogsaa enkelte gejstlige udtalte sig mod Forfølgelserne — men ellers var det Gejstligheden med Biskop Mynster i Spidsen, der holdt Forfølgelsesilden brændende.*) Øvrigheden og Politiet i København var i Virkeligheden heller ikke fjendtlig stemte mod Baptisterne. Fra Foraaret 1841 var det blevet almindeligt at opløse Menighedens Forsamlinger, og hertil maatte jo Politiet gøre Tjeneste. Men ofte hændte det, at Betjentene gav sig saa god Tid, at Forsamlingen var sluttet, inden de naaede hen, hvor den holdtes. Der

*) „Fra Præsterne udgik Ophidselsen og Forfølgelsen". K. F. Viborg: Vor Kirkenød. S. 129.

fortælles en morsom Historie om en Kone, der henvendte sig til en Politiassistent og bad ham forhindre hendes Datters Daab, som hun ellers antog var lige ved at skulle finde Sted. Assistenten lovede Konen at opfylde hendes Begæring; men man mener, at han kun med Uvilje paatog sig dette Hverv. Af den Grund trækker han Sagen i Langdrag. Han posterer én Betjent hist og en anden her og gør vidtløftige Forberedelser. Imidlertid høres Salmesang; det er Datteren, der er bleven døbt og nu tilligemed Daabsfølget kommer syngende tilbage. Ved at se dette udbryder Konen, som ude af sig selv, til Assistenten: „Ak, nu kommer de — det er for silde!" „Ja, min gode Kone," svarer Assistenten, „jeg kan ikke gøre for det; jeg maatte jo have mine Folk ordnede!"

Overfor Prædikanterne og Døberne vedblev man dog længe at gaa strengt til Værks. En lille Prøve af Rydings Dagbogsoptegnelser vil vise dette: „Den 22. Oktober [1841] blev jeg arresteret for Guds Ords Bekendelse". „Den 13. December blev jeg løsladt af Arresten" (ɔ: 52 Dage). „Den 23. November blev jeg ved Højesteret idømt en Mulkt af 30 Rdlr.". „Den 2. April 1842 blev jeg idømt en Mulkt af 100 Rdlr.; men da jeg ikke kunde betale, blev jeg udpantet, og da Pantet ikke kunde forslaa, maatte jeg sidde i Fængsel fra d. 7. November 1842 til d. 10. Januar 1843" (ɔ: 65 Dage). Peulicke dømtes samtidig til 50 Rdlr.s Mulkt. — Lige i Begyndelsen af 1842 blev A. Mønster paa ny fængslet efter ca. 3 Maaneders Frihed. Han havde nemlig prædiket og døbt paa Slagelseegnen og bistaaet ved Dannelsen af den vestsjællandske Menighed, den fjerde i Landet. Noget senere blev P. Mønster ogsaa fængslet, og først ind i Juli Maaned blev de begge løsladte. Denne Fængselstid maa have været særlig tung for A. Mønster; thi under den blev hans Hustru angreben af en uhelbredelig Tæring. En Tid lang blev det nægtet ham at besøge hende. Hendes Hjemgang til Herren fandt Sted, endnu før Fængselstiden var endt; men hendes Mand saavel som hans Broder fik dog Lov at følge hende til Jorden. Hun blev vistnok den første af Baptisternes døde. Inden Brødrene Mønster blev sat i Frihed, maatte de betale en dobbel saa stor Pengebøde som ved deres første Løsladelse. Da de selvfølgelig

ingen Penge havde, blev de udpantede og de fleste af deres Ejendele solgte, og da der endnu manglede en lille Sum, gik Fængselsinspektøren Etatsraad Spandet, der hele Tiden havde vist dem megen Venlighed, i Kaution for det manglende. Da den amerikanske Deputation besøgte dem i deres Hjem, var de ifølge disse Brødres Beretning saa udplyndrede, at de begge Steder havde maattet aftage Døren mellem deres to Værelser og benytte den som Bord. — At opregne alle de Plagerier og Uretfærdigheder, disse første Baptister var Genstand for, vil kun virke trættende. De vedblev, snart lempeligere og snart strengere, til henimod Udgangen af 1844.

Det var fra først af blevet Baptisterne betydet, at deres Børn ikke kunde slippe for at blive „døbte". Da de egentlige Forfølgelser var ved at standse tog Øvrigheden for Alvor fat paa at faa denne „Daab" udført. Underligt nok, de voksne *maatte ikke* lade sig døbe; Børnene derimod *skulde* døbes. Ogsaa her var Biskop Mynster den ledende Aand. I sine „Meddelelser" *) siger han aldeles ugenert:

„Jeg for min Del kan ikke forlade den Overbevisning, at Staten er berettiget til at fordre, at ethvert Barn straks skal henregnes til et af den anerkendt Religionssamfund, og at derfor, da Baptisterne udtrykkelig erklærer, at deres Børn ikke hører til deres Samfund, førend de som voksne selv kan erklære sig, saa maa vor Kirke antage sig dem som andre forladte Børn" (!).

Forretningen blev udført paa den Maade, at Politiet kørte om i Byen med lukkede Vogne, tog Børnene fra Forældrene og bragte dem til Kirken, hvor de saa blev „døbte", og derefter førtes de tilbage til Forældrene igen. P. Lassen, som forud (S. 29) er omtalt, havde et to Aars Barn, som ikke var „døbt". En Dag, som dette Barn er sysselsat med sit Legetøj, holder den lukkede Vogn for Døren, og ind kommer Betjenten tilligemed en Dame, der taler venligt til Barnet og tager det paa Skødet. Alt dette gaar meget godt; men da hun fjærner sig med Barnet, skriger det af fuld Hals. Dog, man kører videre, og opsamler samme Dag, dels paa Kristianshavn og dels i selve Byen, otte

*) S. 273.

saadanne Børn, som trods al deres Skrig og øvrige Modstand blev førte til „Rundekirke", hvor de saa blev indlemmede i den hellige, almindelige Kirke. Et saadant Optog var jo baade forargeligt og latterligt, men ikke blot det: det rummede en virkelig Fare for Børnene. P. Lassens Søn fik saaledes ved denne Lejlighed en Skræk, som aldrig senere forlod ham; han døde $11^1/_2$ Aar gammel. En Hattemager Højers Søn blev ført syg hjem fra Ceremonien og døde Dagen efter.

Der var dog ogsaa en Del gejstlige, særligt blandt dem, der sluttede sig til Grundtvig, som ikke kunde følge Biskop Mynster i disse Taabeligheder. Især fortjener P. Chr. Kierkegaard*) at nævnes. Under sit Præsteembede i Pedersborg ved Sorø nægtede han at døbe Børn af Baptister uden Forældrenes Samtykke. Da Kancelliet søgte at formaa ham til at lade saadanne Børn i hans Pastorat døbe af en anden Præst, gav han til Svar, at hvad han ikke kunde føre over sit Sind selv at gøre, det kunde han heller ikke overtale andre til. Han blev truet med Afsked; men han tilkendegav, at om han end skulde miste sit Embede, kunde han dog ikke udføre en saadan Daab. Ved Præstekonventet i Roskilde 1845, hvor Hovedemnet til Forhandling netop var Tvangsdaaben, holdt han et overbevisende og alvorligt Foredrag imod den. Flere andre af Konventets Medlemmer udtalte sig for Resten i Overensstemmelse med ham, og ved en til Slutning foretagen Afstemning udtrykte Konventet sit Ønske om, „at det ikke maatte paatvinges nogen Præst at døbe Baptistbørn imod Forældrenes Vilje". Et Andragende til Regeringen af Professor H. N. Clausen og nogle Præster et halvt Aars Tid senere havde saa endelig den Virkning, at det tilkendegaves Baptisterne, at de kunde slippe for at faa deres Børn „døbte", naar de i hvert enkelt Tilfælde indgav Ansøgning derom.

Den ydre Storm mod Menigheden har i det væsentlige udraset: Baptisternes ydmyge Udholdenhed har gjort deres Forfølgere

*) En Broder til Søren Kierkegaard; blev senere Biskop i Aalborg.

trætte. Sejren er vunden — udadtil. Men allerede før denne Storm havde lagt sig, var en ny og farligere brudt løs indadtil. Aarsagerne til dette var dels manglende Erfaring i Menighedslivet og dels personlige Fejltrin; men vi maa heller ikke lukke Øjet til for den dybere liggende Aarsag, der gennem hele Guds Riges Historie har søgt at tilintetgøre hans Værk: „denne Verdens Fyrste". Først kommer der altid et Stormløb udefra og derefter et indefra. Saaledes var det ved Kristendommens første Indtrædelse i Verden, saaledes var det i Reformationens Dage, og samme Erfaring har Baptisterne saavel som andre frireligiøse Bevægelser maattet gøre paa de forskellige Steder. Det er derfor heller ikke blot blandt de københavnske Baptister vi træffer saadanne indre Uroligheder. I mange af de øvrige Menigheder i Landet vil vi møde lignende under forskellige Skikkelser og med forskellige Foranledninger, dog i en mildere Form. Skildringen af denne Trængselstid for Baptisterne i København skal gives i al Korthed, og det for det første af den Grund, at vi savner Stof til en udførlig Fremstilling. Ligesaa trofast som Erindringen om den første Forfølgelses- og Sejrstid er og ligesaa rigt et Materiale af skriftlige Optegnelser, som der foreligger herom, ligesaa udviket er nemlig Erindringen og ligesaa faatallige, kortfattede og tilfældige er de skriftlige Beretninger om den indre Trængselstid. Men selv om en udførlig Fremstilling kunde gives, saa vilde en saadan dog kun virke pinligt og trættende. Vi maa nu gaa et Par Aar tilbage i Tiden.

Menigheden er bleven over tre Aar gammel. I én Henseende har jo denne Tid været som en lang Trængselsnat; men i en anden Henseende har det været en herlig Tid. Ingen Udelukkelser har der været Tale om, ingen Udtrædelser eller indbyrdes Uenighed har man set, og Herrens Velsignelse har hvilet over Menighedens Virksomhed, saaledes at Antallet paa de døbte ved Udgangen af 1842 løb op til 140. Men Søndagen den 15. Januar 1843 efter endt Opbyggelse fremstod, ifølge en vistnok samtidig Optegnelse, fire Brødre med den Erklæring, at de ikke længer vilde staa i Samfund med P. Mønster, og efterat have meddelt dette gik de bort. Ved de hamborgske Brødres Mellemkomst indtraadte de vel i Menigheden igen, dog kun for en kort Tid for

saa atter at udtræde og drage flere med sig. — Natten til Søndagen den 1. April døde, ifølge samme Optegnelse, den saa højt elskede Broder Fr. Vilh. Peulicke af Koppesygdom. Paa sit Dødsleje omtalte han med Smerte den i Menigheden opstaaede Strid. — I Sommerens Løb ankom, ligeledes ifølge samme Optegnelse, Brødrene Krüger og Remmers fra Hamborg forat mægle mellem de stridende; men alt var forgæves. Trods dette blev dog mange tillagte Menigheden. Ifølge en Navnefortegnelse, som sikkert hidrører fra P. Mønster, døbte en Broder Lorentsen det Aar 116 Sjæle, foruden otte, som han døbte i Kattegattet ved Sjællands Odde, hvilke tilligemed nogle forud og nogle senere døbte det næste Aar ordnedes til Højby Menighed. — Aaret 1844 gik nogenlunde stille hen. Midt i Maj blev Mønster fængslet og hensad i seks Maaneder, medens Retten overvejede hans Forbrydelses Størrelse. Efter derpaa at have været fri nogle Uger maatte han atter gaa i Fængsel forat afsone Bøden, han var bleven idømt: 200 Rdlr. At der dog under Mønsters Fangenskab var en Del Uenighed i Menigheden, og at ogsaa nogle blev udelukkede ses af en Meddelelse til et engelsk Missionsblad. Men alligevel blev, ligesom forrige Aar, ikke faa døbte; thi Menigheden, der tidlig paa Aaret havde 288 Medlemmer, talte ifølge Mønsters egen Opgivelse i samme Beretning 320 ved dets Slutning.

Af hvad der senere tildrog sig, er det klart, at P. Mønster ikke selv var uden Skyld i disse Uroligheder. Hvormegen Skyld han havde, og hvorledes hans aandelige Forhold i det hele var, savner vi Midler til at bedømme. De nærmest følgende Aar kaster imidlertid et desværre tilstrækkeligt Lys over alt dette, ligesom de ogsaa forøger den indre Ufred. Mønsters Betegnelse af sin egen Karakter som „altfor let", i den gentagende omtalte Erklæring, er vist nok sørgeligt virkelighedstro. Og det er baade rimeligt og forstaaeligt, at den Agtelse, der paa Grund af hans Standhaftighed under Forfølgelserne blev ham til Del, saavel som ogsaa den fremragende Stilling, han indtog blandt sine Brødre, har været mer, end han kunde taale. Men noget usigeligt vemodigt er der i at se denne begavede og én Gang saa gudhengivne Mand lidt efter lidt gaa aandeligt til Grunde.

Aaret 1845 bringer en Krisis, og som Udgang paa den ser

man en lille ny Menighed opstaa i København, medens P. Mønster tilligemed den store Part af den ældre Menighed kommer ud af Forbindelse med Brødrene i Hamborg og derved med Udlandets Baptister overhovedet. Efterhaanden ophæver de danske Menigheder i Provinserne ogsaa Forbindelsen med Mønster — paa to Smaamenigheder nær, som nu begge er ophørt at bestaa selvstændigt. Den ny Menighed i Kjøbenhavn blev stiftet den 16. November 1845 og kom til at bestaa af 17 Medlemmer; hvert Aar lægges der nogle faa Sjæle til den, og ved Udgangen af 1848 er dens Medlemstal 55. Til Leder fik den Niels Nielsen, der var Forstander for den vestsjællandske Menighed, hvorfor den ogsaa undertiden omtales som en Gren af denne. Saaledes, i store Træk gik det til; men de nærmere Omstændigheder har man kun ufuldstændigt Rede paa.

Man nævner især to Aarsager til denne Krisis i 1845. Den ene var et Tilfælde af Menighedstugt for en meget alvorlig Forseelse, hvor Mønster visselig gik altfor letsindigt til Værks. Den anden drejede sig om nogle Pengegaver, der under Forfølgelserne var blevne Mønster tilsendte gennem Brødrene i Hamborg. I „en omtrentlig Beregning", som Mønster afgav derover, fandtes nemlig en Del Udgiftsposter opførte, hvortil der ingen tilsvarende Udbetaling havde fundet Sted. Den almindelige Opfattelse bagefter har dog ikke været, at Mønster berigede sig selv, men snarere, at han havde glemt en Del Udgifter, og at han saa bagefter forat faa Beregningen til at stemme har opført en Del fingerede Beløb paa Udgiftssiden. Af forskellige Udtryk i Korrespondancer og i en Dagbog af Føltved, den aalborgske Menigheds Forstander, synes det ogsaa, som Mønster i det hele taget ikke tog det ret nøje, hverken med at tale Sandhed eller med et kristeligt Liv. Maaske der ogsaa var en Del Misforstaaelser til Stede. Nok er det: der blev opponeret mod Mønster i Menigheden; men Mønster brugte Myndighed og udelukkede Opponenterne, otte i Tallet. Disse vilde imidlertid ikke anerkende Udelukkelsen, men klagede til Brødrene i Hamborg, som efter at have undersøgt deres Sag gav dem Medhold. Dette førte til Brudet mellem Mønster og de hamborgske Brødre, hvilket officielt fuldbragtes ved en

Skrivelse fra disse af 21. Maj 1846. Den Missionsløn (vistnok ca. 500 Rdlr. aarlig), som Mønster hidtil havde modtaget fra Amerika, ophørte nu ogsaa. — Af de otte udelukkede, rimeligvis sammen med de udtraadte af 1843, eller i hvert Fald nogle af disse, blev den ny Menighed stiftet. Vi finder i denne A. Mønster, Ryding, Mastemager Petersen og P. Lassen. Denne Menighed blev nu anerkendt af Udlandet.

I 1848 kommer en ny Missionsarbejder ved Navn A. P. Førster til Danmark. Han var født og opvokset i København; men 18 Aar gammel havde han forladt sin Hjemstavn. Først opholdt han sig en Tid i Hamborg, hvor han erfarede en aandelig Vækkelse. Han kom ogsaa dér i Berøring med Baptisterne, hvis Grundsætningers Sandhed han erkendte. Der vaagnede nu en stærk Lyst hos ham til Missionsgerningen, og han ønskede derfor meget at komme til London, hvor han vidste, der fandtes Missionsselskaber. Dette Ønske fik han snart opfyldt. Efter en Tids Ophold i London blev han døbt og optagen i en Baptistmenighed dér. Til Danmark kom han efter Onckens Raad, udsendt af The Strict Baptist Convention. Hensigten med Førsters Sendelse til Danmark var, at han skulde rejse fra Sted til Sted og forkynde Evangeliet, hvilket vi ogsaa ser ham gøre. Denne Virksomhed maa Biskop Mynster have hørt noget om; thi i 1849 udtaler han i den grundlovgivende Rigsdag, at han har hørt at en Emissær fra Hamborg rejser om paa Sjælland og for engelske og amerikanske Penge faar Fattigfolk til at blive Baptister. I en Artikel i „Berlingske Tidende" erklærer Førster paa de af Udlandet anerkendte Baptisters Vegne dette for Usandhed. Dette kalder P. Mønster frem med den Erklæring, at det da heller ikke kan anvendes paa ham og hans Menighed, da de i de sidste 2 à 3 Aar intet har havt med Hamborgerne at gøre. Han insinuerer derhos, at de danske Baptister, der stod i Forbindelse med Hamborgerne, ikke havde den rette Fædrelandskærlighed (det var jo i Krigens Tid). Der opstaar nu i „Berlingske Tidende" en kort og heftig Debat, hvori ogsaa Brødrene fra Hamborg deltager med en Artikel. Mønster indvikler sig straks i et Væv af Usandhed, og da Førster uigendriveligt har paavist

dette, trækker Mønster sig ud af Debatten med nogle faa forbitrede Linjer.*)

Tilstanden blandt Hovedstadens Baptister ved Slutningen af dette Tidsrum er saaledes langtfra glædelig. Et Lyspunkt er det dog, at begge Menigheder gennem disse Tvedragtens Aar har arbejdet paa at drage Mennesker til Herren, og i sin store Naade lod han heller ikke deres Arbejde være helt frugtesløst. Endnu har de nogle svære Aar tilbage, før denne Lutringstid er forbi.

Bevægelsen i Provinserne.

Den forudgaaende Skildring har fornemlig drejet sig om, hvad der foregik indenfor Hovedstadens Volde; kun en enkelt fjærn Genlyd af, hvad der rørte sig ude i Landet, har blandet sig imellem. Nu forlader vi imidlertid København; og vi skal da faa at se, at Herren i disse ti Aar ogsaa i Provinserne har havt sine Vidner og udført sit Værk.

Langeland. — I Indledningen er det omtalt, at Lægmandsbevægelsen paa Fyn ogsaa strakte sig til Langeland. Dette gik til paa den Maade, at en Mand ved Navn Rasmus Knudsen i Barager paa Langeland havde en Søster, som boede i Nærheden af Odense, og som tilligemed sin Mand hørte til „de hellige". Denne Søster besøgte han forat hente nogle hos hende beroende Penge; men ved samme Lejlighed kom han til at overvære en gudelig Forsamling, som blev afholdt af Møllersønnen Lars Pedersen fra Sværup. Rasmus Knudsen blev med det samme opvakt og søgte og fandt Naaden i Jesus. Ved sin Hjemkomst foranstaltede han, at samme L. Pedersen kom til at afholde en Forsamling i hans eget Hus. Mange strømmede til, og en Smedeenke fra Simmerbølle blev opvakt tilligemed hendes Søn Anders Madsen Hansen, sædvanlig kaldt Anders Madsen. Den paafølgende

*) Se „Berl. Tid." 1849 Nr. 115, 122, 145 og 203, og 1850 Nr. 26, 29, 37 og 63.

Pinse var L. Pedersen atter paa Langeland, og ved den Lejlighed holdt han ogsaa en Forsamling hos Anders Madsen i Simmerbølle. Pastor Wind, Stedets Præst, var nærværende; han ytrede ved Prædikenens Slutning, at det var den rene Sandhed, som var talt, og at det ogsaa var hans (Præstens) Ord, at Folk skulde omvende sig og tro paa Jesus. Fra den Tid af blev Forsamlingerne almindelige, navnlig i Simmerbølle. Nytaarsdag 1838 holdt en anden Fynbo en Forsamling hos Anders Madsen, og ved den Lejlighed blev to Gaardmænd opvakte, nemlig Rasmus Madsen og Rasmus Jørgensen.*) Der er Grund til at antage, at baade disse to og flere andre fik, hvad Prædikanten denne Dag formanede dem til at bede om: „et nyt Hjærte til Nytaarsgave".

Forsamlingerne blev nu hyppigere og bredte sig syd paa i Landet — Simmerbølle ligger midt paa Øen, og over en halv Snes forskellige Lægprædikanter besøgte jævnligt Langeland. Men dette blev formeget for Gejstligheden, som nu indgik med Klager til Øvrigheden. Der paafulgte nu en Række Forhør, som vi skal forbigaa, da de ikke hører til Baptisthistorien. — En Retssag skal dog omtales. I November 1838 træffer vi en af vore Venner, Anders Madsen af Simmerbølle, paa Tinghuset i Tranekær. Anledningen dertil er, at han skal have kaldt sin Bys Skolelærer og Kirkesanger, Fich, „en Sjælemorder, der fører alle de uskyldige Børn til Helvede". And. Madsen tilstaar, at han har kaldt Fich „en Sjælemorder", det øvrige har han dog sagt i lidt mildere Ord. Hr. Fich lærte nemlig Børnene i Skolen, at der ingen Djævel var til, og at Jesus blot blev fristet af sine sanselige Tilbøjeligheder. Dette mente A. Madsen berettigede ham til at bruge de stærke Ord, og han vilde ingenlunde tilbagekalde noget. Som Vidner mødte paa Anders Madsens Side tre af Lærerens tidligere Skolebørn. Fich vil ikke benægte, at han jo kan have udtalt sig som af Anders Madsen paastaaet, men han paaberaaber sig forøvrigt en Attest fra Pastor Wind, gaaende ud paa, at det

*) I Protokollen over de kort efter afholdte Forhør omtales R. Madsen som Ejer af Pelykkegaarden og R. Jørgensen som Forpagter i Kassebølle. Da Baptistbevægelsen begynder paa Langeland, er R. Jørgensen imidlertid Pelykkegaardens Ejer.

er den rene Lære, han underviser Børnene i. Dommen faldt Dagen før Juleaften og lød: „De af indstævnte Smed And. M. Hansen af Simmerbølle om Kirkesanger Fich brugte fornævnte Udladelser bør døde og magtesløse at være, saaledes at de ikke kommer denne til Forklejnelse paa Ære, gode Navn og Rygte, saa bør han og bøde en Mulkt af 20 Rbdr. Sølv til Amtets Fattigkasse og endvidere erlægge de af denne Sag flydende Omkostninger — — — —".

Et andet Sammenstød, mellem Rasmus Madsen og Læreren tilligemed Pastor Wind, blev det første Middel til at berede Jordbunden paa Langeland for Baptismen. De kirketroende i Simmerbølle Sogn havde længe været misfornøjede med begge deres bestaltede aandelige Vejledere; især var de utilfredse med den Lærdom, deres Børn modtog i Skolen. Læreren havde nemlig en Gang sagt om de fynske Lægprædikanter, at de „prædikede om Helvede, saa Tilhørerne stod og flæbede derover og troede, at det allerede havde begyndt at brænde bag i Klæderne paa dem". De udvirkede derfor, at Rasmus Madsen blev Skolepatron, forat han skulde varetage Børnenes Tarv. Dette gør han bl. a. ved efter en Eksamen i Skolen 1838 at formane baade Præst og Degn til at sørge for, at Børnene blev bedre oplærte i deres „Daabspagt". Hertil svarede Pastor Wind, at det var noget Sludder og Sladder med hans Daabspagt; Børnene skulde oplæres i den kristelige Religion og ikke i Daabspagten — hvorpaa Rasm. Madsen udbrød med Heftighed: „Det er da ogsaa forskrækkeligt, at vi skal have saadanne Lærere! For det er falsk Lærdom." Provst Plesner i Humble er snart underrettet om det foresaldne og sender Bud til Rasmus Madsen om at møde hos ham og tage Rasmus Jørgensen med. De ankommer, og Provsten beklager, at der er saa spændt et Forhold mellem Præsten og de troende. „Jeg kender Pastor Wind," siger Provsten, „han har været Kapellan her, og han er en kristelig Mand." — „Ja, men," indvendte de, „det var skrækkeligt, at han saaledes vilde udtale sig om Barnedaaben." — „Ja, Barnedaaben!" siger Provsten, „jeg kjender ikke noget i Skriften om, at man skal døbe Børn; kan I vise mig noget?" — „Nej, vi er ikke skriftkloge." — „Nu, ja! gaa saa hjem og læs Jer

Bibel, og naar I saa finder noget, saa kom og vis mig det." — „Hvorfor døber De da Børn?" spurgte de. — „Jo!" svarede Provsten, „det er saa Kirkens Skik. Men saaledes at udskælde Pastor Wind for en falsk Lærer, nej, det gaar ikke an! Denne Sag maa for Retten." — Det var de ikke saa vel tilfredse med. — Ja, naar de vilde give 5 Rdlr. til Sognets fattige, saa skulde Sagen dermed være endt. — Nej, det vilde de ikke. De gik nu hjem og samtalede under Vejs om, at de vilde lede i Bibelen forat finde Beviser for Barnedaaben.

Pastor Wind stævner nu Rasm. Madsen for Retten og Rasm. Jørgensen som Vidne. Under Vejs taler de sammen. „Har Du fundet noget?" siger den ene. — Den anden: „Har Du?" — Begge: „Nej!" — „Det er vel saa bedst vi betaler de 5 Rdlr." Heri var de enige, og saaledes kom Forliget i Stand. Da Rasmus Madsen betaler de 5 Rdlr., bemærker Provsten: „Jeg vil ikke gøre Dem nogen Fortræd; men De skal vide, hvad Deres Mund siger."

Det var saaledes de rationalistiske Gejstlige, der selv vakte den første Tvivl om Barnedaaben paa Langeland.

Det er allerede (S. 17) fortalt, at Købner paa Tilbagevejen fra København i 1839 besøgte Langeland. Han landede ved Nordenden af Øen, hvor en Mand paatog sig at køre ham til „de hellige". En Lørdag Aften ankom han til Simmerbølle, hvor han straks stiftede Bekendtskab med And. Madsen, og om Søndagen holdt han Forsamling hos en Gaardmand Hans Larsen i Lykkeby; det var den første Baptistforsamling paa Langeland. Købners Tekst var, hvad der er betegnende for ham, fra det Gamle Testament: „Jeg vil lade et nedtrykt og ringe Folk blive tilovers i din Midte, og de skal forlade sig paa Herrens Navn" (Zef. 3, 12). Han fortsatte nu med at holde Forsamlinger baade i Nord og Syd. En Søndag kom han til Milskov, nær ved Byen Lejbølle, hvor Birkedommeren, Holm, boede. Denne sendte straks Sognefogden og to Mænd hen med det Paalæg at anholde Købner. Dette skete, og Købner blev straks ført til Rudkøbing, medens Færgemanden fik Ordre til „uopholdeligt at føre ham ud af Landet". Han blev sat over til

Vemmenæs og derfra transporteret videre. Men det Guds Ord, som havde rodfæstet sig i manges Hjærter, kunde ikke borttransporteres. I en Beretning af And. Madsen hedder det:

„Vi havde havt flere Samtaler med Køhner om Daab, Nadver, Menighedsorden o. s. v. Naar vi kom til Forsamling talte vi meget med hverandre derom, og erkendte til Dels ogsaa, at hvis vi havde været saaledes ordnede til [et] Samfund, saa havde det været mere rigtigt".

Imidlertid begyndte der at blive Uro. En gammel Md. Nissen havde en Søn, der var Præst paa Strynø; efter et Besøg hos ham kom hun hjem med den Besked, at Køhner var en skrækkelig Kætter. Det satte Skræk i mange. Snart kom ogsaa Lægprædikanterne fra Sjælland og Fyn for at bekæmpe de „gruelige Vildfarelser". Peter Larsen Skræppenborg kaldte dem, der var blevne overbeviste af Køhner, ulykkelige Stakler, som hvis de lod sig omdøbe allerede var i Helvede; thi det var Bespottelse mod Helligaanden. Lars Møller, den ellers saa kristelige Mand, skrev til dem, at han agtede „sandelig en saadan Daab [ved Neddykkelse] ikke mere end som at plumpe en Hund i Vand for Lopper". — Nu blev der Strid og Adskillelse mellem de troende, og de, der var paavirkede af Køhner, kom snart til at staa helt affondrede. Følgende Uddrag af et Par Breve til Køhner giver et Indblik i, hvorledes de havde det:

Fra Rasm. Jørgensen, den første paa Langeland, som blev overbevist om den skriftmæssige Daab. — Den 16. Decbr. 1839:

„— — En Prædikant af de kirketroende fra Fyn har ogsaa været her og har havt megen Samtale med mig. Han fremførte mange Paastande imod vor Daab og anstrengte sig ivrigt for at bringe mig paa andre Tanker. Jeg vaklede et Øjeblik; men den kære Frelser, priset være hans Navn! tog mig ved Haanden og støttede mig, saa jeg kunde forlade mig paa hans Ord. Jeg sagde ham rent ud, at jeg ikke troede, hvad han sagde, men at jeg vilde holde mig til Guds hellige Ord".

Saasnart Køhner fik at vide, hvad det var for Beviser, Modstanderne benyttede sig af, sendte han Langelænderne, i Form af et Brev, et Gensvar til alle Indvendingerne mod den bibelske Daab. Dette bidrog til at befæste de saa nylig overbeviste i Sandheden.

Fra And. Madsen. — Den 22. Aug. 1840.

„Kære Købner! — Forglem ikke at skrive til os. Der er nogle iblandt os, som har faaet Overbevisning baade om hvad Daaben er, og om hvem der skal have Del i den. Der er andre, som længes efter at kende, hvad der er Guds Vilje. Siden De skiltes fra os, har mine Tanker for det meste været i Himlen og somme Tider hos Dem, i Særdeleshed, siden Gud overbeviste mig om, at der maa finde en Neddykkelse Sted i Daaben og en Genoprejsning derfra, og at de, som døbes i den treenige Guds Navn, skal kunne bekende deres Tro paa ham, før de bliver døbte. Min Længsel efter Deres og Br. Onckens Ankomst tiltager med hver Dag. Vi er som Udskud fra andre Mennesker og betragtes som fremmede, ja som Kættere. Herren hjælpe og styrke os og Dem!"

I Løbet af Sommeren 1840 var de naaede saa vidt, at And. Madsen paa egne og fleres Vegne følte sig opfordret til skriftlig at henvende sig til Købner med Begæring om, at han vilde komme til Langeland forat fuldbyrde Daaben paa nogle, som længtes efter den. Købner lovede at komme tillige med Oncken den 11. Septbr. Imidlertid bad han dem holde Sagen hemmelig, undtagen for dem, som ønskede at blive døbt. Alligevel var det kommet Birkedommeren for Øre; og denne sendte nu Bud til Beboerne langs Strandkysten om at gribe de „to Gendøberpræster" og straks bringe dem til ham.

Den bestemte Dag kom Købner og Oncken med Dampskib fra Kiel; de anløb Taars paa Lolland og kom om Aftenen til Spodsbjærg. Under gode Venners Ledsagelse og ubemærket af Fjenderne naaede de lykkeligt, skønt silde, til Pelykkegaarden. Her samledes de daabssindede, elleve i Antal. Efter at de hver for sig havde gjort Rede for deres Omvendelse og Tro, blev de otte antagne til Daab; de tre „kunde ikke give en tilfredsstillende Bekendelse", hedder det i en Optegnelse. Disse otte var: And. Madsen og Hustru, Rasm. Jørgensen og Hustru, And. Jørgensen og Hustru, Væversvend Niels Hansen og den blindfødte Jens Dyrholm. Seks af dem blev døbte i Storebælt; de to andre, som da var fraværende, blev senere døbte i en stor Ferskvandsdam. Efter Daaben nød de Herrens Nadver tilsammen; derpaa blev Menigheden stiftet og Rasm. Jørgensen udnævnt til dens Leder. Købner og Oncken talte nu alvorlige og

formanende Ord til den lille Menighed; straks derpaa blev de befordrede til Spodsbjærg og derfra med Baad og føjelig Vind til Taars paa Lolland, netop tidsnok til at komme med Dampskibet. Nakskov Politi, som var underrettet om deres Komme, mødte med Vogn paa Skibsbroen, just en halv Time efter, forat anholde dem; men da var Dampskibet langt fra Land. Færgemand Petersen fra Spodsbjærg maatte i Forhør. Man véd ikke Udfaldet; men der menes, at han saavel som flere af Færgefolkene maatte betale en Mulkt, fordi „deres Øjne havde været slaaede med Blindhed". — Natten mellem den 15. og 16. Oktober var P. Mønster paa Langeland og døbte to Personer; Menigheden talte altsaa nu 10 Medlemmer.

Den lille Menighed stod nu alene; men dens Fortrøstning var til Gud. Hos Mennesker mødte den heller ingen Sympati. Hvorledes Befolkningens Stemning var, viser følgende lille Tildragelse.

And. Jørgensen drev et stort Væveri i Milskovhusene. Straks efter at han er overgaaet til Baptisterne, faar han en Morgen meget tidlig Besøg af 10 af Sognets fornemste Mænd. I Spidsen for dem stod Degnen, Mølmann, som var Dannebrogsmand, og derpaa Sognefogden; bagefter fulgte 8 agtede Gaardmænd. Deres Ærinde var, om muligt, at bevæge Anders Jørgensen til at vende om til Folkekirken igen. „Vi vil," saa udtalte Formanden sig, „at Du skal være Ven med os; vi vil ikke miste Dig!" — „Ja," svarede And. Jørgensen, „kan vort Venskab være med Gud, saa vil jeg være med. Forøvrigt har jeg tilskrevet Birkedommeren, hvorvidt jeg kan være med og hvorvidt ikke." — „Hvad Du har tilskrevet Birkedommeren," siger Sognefogden, „det kender vi; det er altsammen noget Bibeljask." — „Ja, naar I kalder det Bibeljask, saa har jeg intet at tale med Jer om," svarede And. Jørgensen. Dermed forlod han de forsamlede.

Fra Øvrighedens Side fik de samme Medfart som deres Trosfæller i Hovedstaden. Tre Uger efter den første Daab maa de møde til Forhør; og fra den Tid gik det Slag i Slag med Forhør og Bøder. Det var især dem, der døbte, og dem, der holdt Forsamling, ja endog dem, hos hvem Forsamlingen holdtes, at det gik ud over.

Som ovenfor nævnt døbte P. Mønster de to første Sjæle, der blev lagde til den nystiftede Menighed. Men imidlertid blev Mønster arresteret, og de hamborgske Brødre kunde ikke komme til Langeland. Og der var flere, som ønskede Daab. Menigheden valgte derfor en af de otte, Væverſvend Niels Hanſen, til at døbe. Han døbte da 6 i 1842; men herfor fik han en Proces, som endte med, at han blev idømt en Bøde paa 50 Rdlr. og Sagens Omkostninger. N. Hanſen var ung og havde næppe saa mange Ejendele, at han kunde betale dette Beløb, skønt de solgte hans „sidste Frakke paa offenlig Auktion". Et lille Træk fra Retsforhandlingerne fortæller N. Hanſen selv saaledes i det danskamerikanske Blad, „Folkevennen":

„En Gang fremlagde han [Aktor] i Retten et Afsnit paa to store Ark, hvori han gik i Bibelen med mig forat overbevise mig om min Vildfarelse. Da trak Byfogden, Kammerjunker Schmidten, paa Smilebaandet og sagde med et Skuldertræk: „Aa, Rasmussen! hvad vil Du i Bibelen med Baptisterne for? Der er de meget klogere end vi. Og hvad vil Du anføre Moses for? Naar jeg skal dømme i Sagen, tager jeg intet som helst Hensyn til, hvad Moses har sagt." — „Kan Du nu ikke svare ham igen paa dette," henvendte han sig til mig, „at vi rigtig kan komme ind i det?" — „Jo!" siger jeg, „dersom jeg maa bede om Udsættelse i Sagen." — Dette blev mig tilstaaet."

Dette Forhør blev afholdt i Rudkøbing. De 6 døbte blev ogsaa forhørte; men da de hørte under Nørre Herred, blev de stævnede til at møde i Tranekær, hvor Birkedommeren, som det syntes, med Alvor søgte at bringe dem tilbage fra deres „Forkerthed", som han udtrykte sig. — Rasm. Jørgensen blev idømt en Bøde paa 100 Rdlr., fordi han havde „opkastet sig selv til Forstander for Menigheden". Men trods al Forfølgelse fortsatte Menigheden dog med at holde Forsamlinger. Flere blev ogsaa opvakte og nogle ønskede Daab. Da Menigheden ingen Hjælp kunde faa, hverken fra København eller Hamborg, besluttede den sig til at sende Rasm. Jørgensen til København, forat han af Mønster kunde blive beskikket til at forrette Daab. Dette skete ogsaa;*) men da Rasm. Jørgensen kom tilbage, havde han allige-

*) Mønster var da fængslet, og Højtideligheden fandt Sted i hans Fængsel.

vel ikke Frimodighed til at døbe; af hvad Grund meldes ikke. Valget faldt da atter paa Niels Hansen, som saa gentagne Gange udførte Daab, en Gang endog i Vestsjælland, da han „var lige stor Straf underkastet". Øvrigheden gengældte ham herfor med Bøder og Fængsel. I Juli 1843 blev ogsaa And. Madsen fængslet. Det efterfølgende er en, lidt forkortet, Beskrivelse, han selv har givet:

Jeg blev sat ind i et lille, trekantet Loftsrum.*) Nogle pjaltede og snavsede Arrestmaatter laa henslængte i en Krog; de skulde tjene som Seng. Jeg hørte, at Arrestforvarerens Kone spurgte ham, hvor jeg skulde hen, og da han fortalte hende det, sagde hun, at det var da ikke et Sted at sætte noget ordenligt Menneske, der, hvor den fordrukne Tømrer havde siddet og fyldt Lejet med Lus og Skarn; men han svarede: Der er ingen anden Plads. Jeg anbefalede mig da i Bøn til Gud og sov saa paa det bare Gulv den Nat. Niels Hansen boede ved Siden af mig paa en hyggelig Loftssal; til ham fik jeg den næste Dag Lov at flytte ind. Vor „Vært" tilbød desuden at kautionere for os; og Byfogden, som var en venlig Mand, sagde til Arrestforvareren, at han ikke behøvede at lukke os ud og ind, men kunde lade os passe os selv.

En Gang blev N. Hansen noget utaalmodig. Men jeg trøstede ham og sagde: Lad os benytte Tiden til at studere Bibelen; thi naar *jeg* staar ved Ambolten og *Du* sidder paa Væverstolen, har vi ikke saa god Tid dertil. Dersom Øvrigheden og Præsterne vidste, hvad de gjorde, da de satte os her paa Universitetet forat studere, saa vi kunde blive duelige til at forkynde Evangeliet, saa slap de os snart ud.

I omtrent fire Maaneder maatte vore to Brødre saaledes hensidde i Fængsel. Endelig faldt Dommen; den lød paa 80 Rdlr.s Mulkt for hver og Sagens Omkostninger. Da de hverken kunde eller vilde betale denne Bøde, maatte de aftjene den med 18 Dages Vand- og Brødstraf. Denne Straf kom de dog først til at lide, da det ny Raadhus var færdigt, i Sommeren 1844.

Ligesom i København blev ogsaa Tvangsdaaben udøvet paa Langeland, ja man begyndte baade tidligere og gik ogsaa strengere

*) Raadhuset i Rudkøbing var denne Sommer nedrevet og et nyt under Opførelse. Imedens var der lejet Magasinkældere, Loftsrum o. s. v. til Arrestlokaler.

til Værks. Man begyndte med at mulktere de Forældre, der ikke bragte deres Børn til „Daaben". Hjalp det ikke, blev Mulkterne efter en vis Frist fordoblede, og saaledes fortsatte man, saalænge Forældrene ejede noget. En Broder, Andreas Kristensen, blev saaledes udpantet for alt, hvad han ejede. Tilsidst tog de hans Sengklæder og lod hans Kone og Børn ligge paa Straa; ham selv satte de i Arrest. Hjalp alle saadanne Forholdsregler alligevel ikke, saa blev Børnene „døbte" ved Politiets Hjælp. Men Politimyndighederne havde mere Hjærte end Gejstligheden, og de krympede sig ofte ved at udføre deres forskellige barbariske Hverv. And. Madsen og Rasm. Jørgensen havde hver en Søn, som i Begyndelsen af 1841 skulde været „døbte". Da Forældrene imidlertid vægrede sig, saa blev de mulkterede, og hver fjerde Uge blev Bøden fordoblet. Nu gør det Birkedommer Holm ondt for dem, og han aflægger dem i egen Person et Besøg og faar ved et Fif Lov til at besørge deres Børn døbte. Herfor fik de Bebrejdelser baade af deres egen Samvittighed og af deres Trosbrødre. Da And. Madsen fire Aar senere fik en anden Søn, saa vidste Birkedommeren nok, at List ikke nyttede. Men det var ham paalagt at føre Sagen igennem. Han indfandt sig derfor hos And. Madsen med Sognefogden og en anden Mand. Med højstegen Haand fratog han Moderen Barnet, og da det gav sig til at skrige, løb han rundt med det paa Gulvet og tysede paa det: „Du er dog en rar lille Dreng! Har vi en Bitte Sukker?" Medens Sognefogden og hans Medhjælper var henne i den nærliggende Kirke med Barnet, sad Birkedommeren inde og talte med And. Madsen. Paa en Bemærkning af And. Madsen, at det dog var ondt, at den af Gud indsatte Øvrighed saaledes skulde behandle Baptisternes Børn, svarede Birkedommeren: „Ja, men jeg kan dog bedre gøre dette, end jeg kan sælge alt, hvad De har!" Og da And. Madsen gjorde gældende, at Barnedaaben jo var forkert, svarede Birkedommeren: „Her er ikke Spørgsmaal om, hvad der er ret; Barnedaaben er kun et Komediespil; det taler min Kone og jeg saa tidt om!"

Menighedens indre Liv er næsten blevet helt borte for os under al denne Forfølgelsestummel. Meget kunde der heller næppe skrives om det. De andre Medlemmer kom vistnok dem, der blev

udpantede, til Hjælp med deres timelige Midler, og der synes kun at have herskет indbyrdes Fred og Kærlighed. En Sorg havde Menigheden dog i 1842, idet en af de først døbte, Jens Dyrholm, udtraadte og gik tilbage til Folkekirken. Han kom senere til at virke som kirkelig Lægprædikant; af Baptisterne blev han en bitter Fjende. And. Jørgensen blev den første af den langelandske Menigheds døde; han hensov den 3. Aug. 1843. Rasm. Jørgensen, der i Forening med And. Madsen hidtil havde ledet Menighedens Virksomhed, rejste i 1844 til Sjælland, hvor han havde købt Gaarden Lille Egede. Nu var And. Madsen ene om Virksomheden. Han blev jo straks, praktisk set, Menighedens Forstander; men valgt dertil blev han først 1845. Da hans Ordination vanskeligt kunde udføres paa Langeland, fordi Brødrene fra Hamborg ikke kunde komme dér, saa sendte Menigheden ham over til dem, og i den hamborgske Menighed blev han da ordineret. Fra allerførst af søgte den langelandske Menighed at udvide sin Virksomhed til Fyn; den ejede i længere Tid en lille „Missionsbaad" til dette Brug. Den første Fynbo blev døbt i 1841. I det hele gik Menigheden jævnt fremad; ved Udgangen af 1849 talte den 38 Medlemmer. — Forfølgelserne vedblev omtrent til det sidste. Da And. Madsen i 1845 kom hjem fra Hamborg, medbragte han en Mængde Traktater. I Marstal blev hans Tøj undersøgt af Toldvæsenet, og her begyndte han saa at uddele af sine Skrifter baade til Toldpersonalet og til de mange, som strømmede til. Dette førte til en Slags Pressesag. Præsten i Marstal fik nemlig fat i en Del af Traktaterne og klagede — man mener til Kancelliet. Sagen, der gik lige til Højesteret, trak ud i $1^1/_2$ Aar, og Enden derpaa blev, at And. Madsen blev dømt til at betale en Bøde paa 10 Rdlr. og Sagens Omkostninger. Denne Retsforfølgelse var den sidste; saa kom Otteogfyrre.

Nordjylland. — Baade i København og paa Langeland var der forud et aandeligt Livsrøre, og udaf dette fremstod de første Baptister paa disse Steder. I Nordjylland var der ingen saadan Vej banet for Baptismen; hverken i Aalborg eller dens sydlige Opland eller i Vendsyssel var der aandeligt Liv at spore. Var der nogen Sjæl, som troede paa Herren, saa har den holdt sig i det skjulte.

Som Illustration til, hvor fremmed Livet i Gud paa denne Tid var paa Aalborgegnen, kan tjene et Stykke, der uimodsagt stod at læse i „Aalborg Stiftstidende" for 23. Juni 1838, og af hvilket Bladet haaber „mange vil le". Stykket er underskrevet: „En 67-aarig Præst". Han dadler ni af sine Kollegaer, der synes at have taget deres Kald noget alvorligt. Hvem disse ni Præster er, omtales ikke; men de har ikke været fra det nordlige Jylland. Med nogle Forkortelser lyder Stykket saaledes:

„Al Ting hos disse ni Præster skal nu lade saa helligt. De tænker slet ikke paa sig selv, men ene og alene paa den stakkels Kirke. De bekymrer sig slet ikke om Offer og Aksidenser. Nej, de bekymrer sig blot om det aandelige. De spørger hverken om Præsteoffere eller Ydegæs, men kun om det overjordiske. Det er min oprigtige Mening, at det ganske ikke har nogen Nød med Kirken, og det skal aldrig forvolde mig noget Hovedbrud, hvorledes hun skal komme ud af det. Hun hytter sig nok; det er min mindste Sorg. Det er ikke i alle Lande hun har det saa godt som her. Der bør være Maade med alle Ting. Naar hun har sin ordenlige Betjening, bør hun dermed lade sig nøje. — — De ni Præster er saa hidsige paa en Reformation; men der er altid noget ængsteligt ved enhver Reformation, og de skulde betænke, at det var ved den her i Landet for ca. 300 Aar siden stedfundne Reformation, at Gejstligheden mistede sine største Herligheder. — — — Jeg siger ikke for meget, naar jeg paastaar, at der ikke i nogen Stand findes — økonomiter talt — saa mange Staadere som i den gejstlige. — — — Der fattedes kun endnu, at vi skulde opgive Agerdyrkningen, saa var vi ganske tiggefærdige. Lad de hellige ni Præster kun kæmpe mod anderledes tænkende; jeg skal ikke ophøre, saalænge jeg kan løfte en Hakke, at kæmpe mod Kvæk, Rapunsel, Rødbynke og deslige heterodokse Urter. Lad dem snuse efter Kættere; jeg snuser efter Klinte og Hejre; thi det er just de rette Kættere, som ikke bør taales hverken over eller under Jorden. Lad dem bringe deres M.. til Stænderhuset i Viborg, jeg bringer mit ud paa min Brakmark. Sat sapienti!" *)

Lidt Tilknytning for et aandeligt Livsrøre var der dog i Aalborg; dér boede nemlig et gammelt Ægtepar ved Navn Veed-Fald, der stammede fra Norge, og som efter Sigende var noget religiøse. De havde to Sønner, Ole og Jørgen, hvilke

*) Latin: „Nok for den vise!"

de regelmæssigt holdt til at læse deres Morgen- og Aftenbønner, ligesom de ogsaa baade ved Eksempel og Formaning opmuntrede dem til at følge „Dydens Vej". Om der var virkeligt Troesliv hos de to gamle, maa vi lade staa hen; i hvert Fald gav de deres Børn mange gode Indtryk med ud i Livet.

Ole tjente en Tid som Underofficer og Regimentsgymnastiklærer ved det 3. jydske Infanteriregiment; siden var han i 7 Aar Politibetjent eller Arrestforvarer i Aalborg. Han havde en Gang læst, vistnok i Arndts „sande Kristendom", et Stykke om Guds Kærlighed. Dette havde gjort et mægtigt Indtryk paa ham, og som Arrestforvarer benyttede han sin Stilling til at tale med Fangerne om deres Sjæle. Paa et Par Besøg i København gjorde han Mønsters Bekendtskab, og fra Flakkebjærg Institut, hvor han havde faaet Ansættelse som Hjælpelærer, skrev han hjem til sin yngre Broder, den omtalte Jørgen, og formanede ham til at søge Herren; desuden meddelte han ham, at han (Ole) ved at læse i det Ny Testament var kommen til den Overbevisning, at „Fjenden havde forfalsket Daaben". Jørgen ransager Skriften og kommer til samme Overbevisning, og paavirker tillige flere i samme Retning; særligt omtales en ved det 3. jydske Infanteriregiment ansat Sergent Ole Nielsen Føltved og en i Aalborg boende Smedemester Stuhr. Denne sidste beder sin fortrolige Ven Føltved om at skaffe ham en ædruelig og, om muligt, troende Smedesvend. Føltved, der synes at have havt noget Bekendtskab med den Efteraaret tilforn i København stiftede Baptistmenighed,*) skriver til Mønster om at skaffe en troende Smedesvend til Aalborg. Paa den Maade var det, at Smedesvend Jensen, en af de ellevе førstdøbte, kom derover i Foraaret 1840.

Denne Jensen var et ungt Menneske paa 24 Aar og lig en Apollos „brændende i Aanden". Han vidnede om den Herre Jesus

*) En Dyrlæge Ditlewsens Hustru fra Aalborg var i Sommeren 1840 en Tid paa Besøg hos Rydings i København; under dette Besøg blev hun døbt blandt de ti den 28. Juni. Føltveds Hustru hed ogsaa Ditlewsen, og det ligger da nær at antage, at hun har været en Søster eller paa anden Maade en Slægtning af Dyrlægen, og at Føltved ad denne Vej har havt sit Kendskab til de københavnske Baptister.

og afholdt endog smaa Forsamlinger. Og hans Virksomhed bar Frugt. I September samme Aar var flere komne saa vidt, at Føltved kunde skrive til P. Mønster og bede ham komme til Aalborg og fuldbyrde den hellige Daab paa nogle, som længtes derefter. I „Langes Kriminelsager" hedder det, ifølge en Kancelliskrivelse af 13. Nov. 1840:

„Da P. Mønster af Sergent ved det 3. jydske Infanteriregiment, Føltved, skriftligen var anmodet om at komme til Aalborg, og da saavel Føltved som flere ønskede at blive døbte, saa troede Mønster at maatte føje sig efter deres Begæring og afrejste d. 28. Sept. 1840 til Søs fra København over til Aalborg, hvor han ankom Aftenen d. 29. og forblev indtil Søndagen d. 4. Oktober. I Aalborg døbte han d. 1. Oktober, Aftenen Kl. 7—8, følgende 6 Personer: Kommander-Sergent Ole Nielsen Føltved, hans Hustru Mariane, født Ditlewsen, Smedesvendene Bertel Jensen Hassing og Niels Peter Domgaard, Jørgen Elevsen Veed-Fald*) og Jomfru Ida Marie Cohn."

Daaben fandt Sted i Limfjorden, øst for Aalborg, under „Bakkegaarden". Da Følget ikke var saa lidet, vilde et saa usædvanligt Optog let vække Opsigt. For nu at forebygge Forstyrrelse, sejlede nogle til Stedet, medens andre vandrede til Fods, og Handlingen foregik i Stilhed. — Disse seks døbte tilligemed Smedesvend Jensen og Dyrlæge Ditlewsens Hustru, der jo begge var døbte i København, ordnede sig nu ved Mønsters Hjælp til en Menighed, og Føltved valgtes til Forstander. Saaledes fremstod den første Baptistmenighed i Jylland.

En Uges Tid efter ser Byens Avis, der tillige er Stiftstidende, sig i Stand til at give en Meddelelse om det passerede. Intet Under derfor, at et Politiforhør staar for Døren. Om dette skriver Føltved til Brødrene i Kjøbenhavn:

„I Gaar, d. 26. [Oktober] maatte vi alle fremstille os for Politimester Wolferdt. Mod al Forventning var han høflig og god, særlig mod mig og min Hustru. Madam Ditlewsen angreb han med en Slags Heftighed; men hun lod sig ikke forvirre deraf, svarede vel og vandt Bifald. Jeg havde nær glemt Jensen, som

*) Ole Veed-Fald var ogsaa blandt de ti, som var blevne døbte i København d. 28. Juni.

jo var i Forhør samme Dag. Wølferdt antog en truende Holdning overfor ham, stampede i Gulvet og gik frem og tilbage i Værelset; men vor rolige Broder Jensen blev ikke forskrækket, og de skiltes til Slutning med øjensynlig Hjærtelighed. — Vort Regiments Avditør sendte Bud efter mig i Gaar. Det var ikke i nogen uvenlig Hensigt; men han vilde forvisse sig om Grundene, der havde bevæget mig til at tage de Skridt, jeg har. Han lyttede til med stor Opmærksomhed, for hans Hjærte var interesseret i denne Sag. Han græd flere Gange og udtrykte stor Ængstelse paa mine Vegne, for jeg blev sandsynligt afskediget fra Regimentet og forvist fra Landet. Jeg sagde til ham, at det var, hvad jeg havde forberedt mig paa. Hvad jeg i dette Tilfælde skulde gøre med min store Familje, kunde han ikke fatte. Dette saavel som enhver anden Ting overlader jeg til Gud og min Frelser, hvis Bud jeg søger at fuldkomme." — — —

Det uventede skete imidlertid: Medens Menighederne i København og paa Langeland lige fra først af blev fortrædigede og forfulgte, saa nød den lille Menighed i Aalborg $2^1/_2$ Aars Fred, og det uagtet den ingenlunde satte sit Lys under Skæppen, men holdt sine regelmæssige Forsamlinger og ikke i nogen Maade fornægtede Kristi Navn. Men den begyndte i det smaa, og da dens Forsamlinger ikke blev stærkt besøgte og den i Førstningen kun havde liden Tilvækst — i 1841 døbtes kun én — saa er det forklarligt, at den ikke vakte megen Opsigt.*)

I Aaret 1842 blev ni Sjæle lagde til Menigheden, og den 27. Februar 1843 døbtes fire, saa nu syntes det, som Fremgangen skulde til at begynde. Nogle Uger senere, Søndagen den 19. Marts, vedtog Menigheden at udsende fire Brødre, to ældre

*) Den daværende Biskop i Aalborg, Fogtmann, omtaler 1841 i et Brev til J. P. Mynster Baptisterne. Om Foltved siger han: „Jeg har talt med Formanden for Anabaptisterne her i Byen og fundet i ham en meget skikkelig og beskeden Mand, som hørte villig paa det, jeg sagde ham, ligesom han svarede roligt og høfligt. Men han blev ved sin Mening, hvori han er fangen". I samme Brev beklager Biskoppen, „at man ikke ganske kan tilbagedrive" Baptisternes Klage over den manglende Menighedstugt i Kirken, og at „Reformatorerne i Oppositionens Hede nedsatte Traditionen for meget" (!). Thi „Barnedaaben kan dog bedst forsvares som en apostolsk Tradition". — „Af efterladte Breve til J. P. Mynster", S. 218, 19. Kbhvn. 1862.

og to yngre. Føltved skriver i sine Optegnelser angaaende Menigheden, at de skulde „drage ud i Landsbyerne forat tale med Folket om Guds Ord", og han tilføjer: „Ved denne Bestemmelse var vi alle glade og bad Herren velsigne Foretagendet". Nu udvider Menigheden sig ad Landet til, øst og syd for Aalborg og ud i det store og folkerige Gunderup Sogn. Den 3. Juni bliver syv Sjæle døbte og den 27. Aug. andre syv, til Dels paa Landet. Jørg. Veed-Fald, der arbejder i Malerprofessionen, er ude paa Landet, navnlig i Oppelstrup og flere Byer; han er, ved Siden af sit Malerarbejde, en nidkær Guds Ords Forkynder, og dette bevirker en Opvækkelse. Ogsaa ud i Landet nord for Limfjorden ligger det Menigheden paa Sinde at faa det glade Budskab udbredt. Ved en Forsamling den 22. Oktbr. bliver det besluttet, at Føltved skal drage ud, og tre Dage derefter er han paa Rejsen. I Stenum, Vrensted og V. Brønderslev Sogne vinder han straks Indgang. Føltved besidder nemlig i høj Grad de Egenskaber, hvilke Paulus i sit andet Brev til Timoteos fremhæver som nødvendige for en Herrens Tjener: han er „mild imod alle, bekvem til at lære, i Stand til at taale ondt", og derfor kan han ogsaa „med Sagtmodighed undervise dem, som modsætter sig". Han vandt manges Hjærter, ikke saa meget ved sine Prædikener som ved sine Samtaler, ved hvilke de fornævnte Egenskaber især kom ham til Gode. Foruden de alt nævnte døbtes der endnu dette Aar 9 Sjæle; det bliver i alt 27. Men netop denne Velsignelse synes at have fremkaldt Forfølgelsen, som begyndte allerede tidlig paa Aaret.

Føltved havde en lille Søn, som han havde „holdt tilbage fra Daaben". Han har gentagende mundtlig protesteret mod at faa ham „døbt"; men man vil have hans Nægtelse skriftlig, og den 23. Marts maa han møde paa Raadstuen forat afgive sin Nægtelse til Protokollen. Nu gør Politiet og Gejstligheden i Forening store Forberedelser og to Dage efter, den 25., ser man et højtideligt Optog i Skt. Hansgade, hvor Føltved boede. Frem for Døren til Føltveds Bolig ruller en Karet, og ud af samme stiger en fort (Præst) og to røde (Politibetjente). De træder ind i Føltveds Lejlighed. Desuden indfandt sig følgende: Oberst de Britteville og Datter, Købmand J. Kær og Frue, Byfogdens

Fuldmægtig, Handelsbetjent Simony, Klokker Claudi og Graveren. Det er Føltveds Barn, der med Magt skal „kristnes". Føltved er hjemme; men han holder sig aldeles passiv. Der er jo ogsaa nok til at hjælpe. Et Bord bliver sat frem og paa dette et Fad med Vand. Præsten, Bruun, faar Barnet fat, og i en Haandevending, eller som én mere nøjagtigt har udtrykt det: „i tre Haandevendinger" er Akten fuldført. Præsten henvender sig nu til Føltved, som hele Tiden har set rolig til, rækker ham Haanden og siger: „Nu skal De have Tak, Hr. Føltved, fordi De har holdt Dem rolig; De maa tro, det var mig en ubehagelig Forretning!" „Saa skulde De have ladet den være!" var Føltveds Svar. Hermed var den forargelige Scene forbi. — Smedesvend Jensen, der siden sin Ankomst til Aalborg var bleven gift, havde en lille Datter, som ogsaa havde ligget „for længe udøbt". Hende faar man otte Dage senere uden hans Vidende bragt til Kirken og „døbt".

Sidst i Juli Maaned begyndte Forhørene og Arrestationerne. Den 29. blev Føltved underkastet et Forhør, som endte med Fængsling. Dette blev straks af en Broder meddelt til Menigheden i København, og d. 5. Aug. kom P. Mønster, som netop da var paa fri Fod, til Aalborg og udvirkede, at Føltved Dagen efter blev løsladt. Men hans Frihed var rigtignok betinget af, at han stillede Kaution. En Broder Domgaard, der havde fuldbyrdet Daaben paa syv Personer, blev ligeledes fængslet; men ogsaa han slap ud mod Kaution. Jørgen Veed-Fald, der ogsaa havde døbt, blev eftersøgt; men da han var paa Landet, besluttede man at oppebie hans Hjemkomst. Han kom i Forhør og blev sat i Fængsel d. 28. Aug. og maatte sidde i seks Uger. I September Maaned faldt Dommen; den lød saaledes: Føltved 4 Gange 5 Dages Vand og Brød, Domgaard 3 Gange 5 og Veed-Fald 2 Gange 5. Den sidste tog imod Dommen, medens de to andre appellerede. I November Maaned blev Overretsdommen forkyndt for Føltved og Domgaard; den lød paa, at Føltved skulde bøde 50 Rdlr. og Domgaard 30, desuden skulde de betale Sagens Omkostninger. Denne Dom maatte ikke appelleres, men skulde udføres 8 Dage efter dens Forkyndelse. Men de to Brødre hverken kunde eller vilde betale; de blev derfor pantede, og med

Rette kunde Apostlens Ord anvendes paa dem: „I skikkede Eder med Glæde deri, at man røvede Eders Gods, vidende, at I har i Eder selv et bedre og blivende Gods i Himlene". I Sommeren 1844 blev Føltved atter idømt en Bøde paa 47 Rdlr., og da Øvrigheden for at faa dette Beløb solgte hans Ejendele ved Auktion, viste Brødrene deres Kærlighed til ham ved paa Auktionen at købe, hvad der var ham frataget, og give ham det tilbage. Paa lignende Maade kom man dem, der blev fængslede, til Hjælp; naar en Broder havde udstaaet sin Fængsling, søgte de andre i Fællesskab at erstatte ham hans Tab.

I sin Stilling som Soldat havde Føltved det bedste Vidnesbyrd af sine foresatte for Punktlighed og Orden og af sine undergivne for Mildhed og Overbærenhed. Mange har fortalt, at naar de havde forset sig, søgte de altid til deres Sergent, og var der Raad eller Midler til at hjælpe dem ud af Forlegenheden, saa blev de hjulpne. Men paa den anden Side var han ogsaa frygtet; thi enhver vidste, at kom det dertil, at Føltved anklagede nogen, saa blev vedkommende ogsaa straffet. Men trods alt dette kunde han dog ikke i Længden taales i Militærstanden, især da der rejstes Sager imod ham. Regimentets Chef, General Moltke, foreholdt ham, at han, der var saa skikkelig, ikke behøvede at staa i et saadant Samfund, og han bad ham ret kærligt og inderligt at forlade det. Men da Føltved ikke heri kunde lyde Generalen, saa blev der efter en Del yderligere Drøftelse givet ham Valget mellem at forlade Baptisterne eller tage sin Afsked. Han valgte det sidste. Hans Gage bortfaldt jo saa, og han stod nu med Kone og seks uforsørgede Børn. Men Herren, for hvis Skyld han havde ofret alt, blev hans Tilflugt. Han meddelte de ledende Brødre i Menigheden, at han saa sig nødsaget til at ansøge Kongen om en Ansættelse, hvorved han kunde ernære sin Familje. Men disse besluttede saa med Menighedens Billigelse uopholdelig at skrive til Menigheden i København for gennem den at henvende sig til de udenlandske Baptister med Begæring om, at Føltved maatte blive ansat som Missionær for Jylland med en saadan Løn, at han kunde ernære sig og sin Familje. Fra Hamborg kom der Svar herpaa, at Føltved var tilstaaet en aarlig Løn paa 200 Rdlr. fra 1. Dec. 1844 at regne. Som Danne-

brogsmand fik han ogsaa en lille Understøttelse og desuden en Gang imellem et lille ekstra Gratiale. Det syntes saaledes, at en lysere Fremtid baade timeligt og aandeligt skulde oprinde. Et Forhør maatte Føltved udstaa endnu, i Begyndelsen af 1845, tilligemed de i 1844 døbte fra Aalborg By, han og en Br. Petersen blev idømt en Bøde paa 30 Rdlr. hver og Sagsomkostninger. Det synes dog, som disse Bøder blev eftergivne.

Aalborg Menighed har nu udbredt sig i Syd og Nord, og har i de sidste tre Aar udstaaet ikke saa lidt Forfølgelse. Det synes, som om disse Trængsler nu har Ende, og at en Hviletid skal komme. Men som det gik i København, saa her: Paa den ydre Trængselstid fulgte en indre, begge Dele dog i lempeligere Form. Det var en Slags „Fuldkommenhedslære", Menigheden fik at drages med. Denne opstyltede Lære kom egenlig fra Sverig, og paa Sjælland havde den allerede huseret en Tid; men i Aalborg Menighed synes den at være opstaaet uden ydre Paavirkning. Den kom som et Lyn af klar Himmel. I Føltveds Optegnelser hedder det under 18. Jan. 1846:

„I Formiddagsforsamlingen fremstod Br. Verge forat bekendtgøre sine Tanker og Følelser om Guds og Kristi Kærlighed i Mennesket. Derefter fremstod J. Bohn for i mere Sammenhæng og fuldstændigere at fremsætte samme, hvilket han havde opskrevet og læste for Menigheden. Hovedgrundene var, at det er ikke nok, at en Kristen føler Guds Naadevirkninger i sig; men [han] maa have Kristus boende i sig, [ham,] som er Guds Kærlighed, og da kan Mennesket først elske Gud over alle Ting".

I Løbet af en Uges Tid greb den ny Lærdom en Del om sig, og i en „ekstra Forsamling", som holdtes den næste Søndag Aften, blev den drøftet. Dens Forkæmpere udtalte der:

„Man skal kun bede om Gud i hans Helhed (!) og ikke om Ydmyghed, Sagtmodighed o. s. v.; thi det var uden Nytte. Ikke heller om Kraft skal vi bede, men om Gud selv; thi vi kan ikke bruge Guds Kraft eller andet af Guds; men Gud skal selv gøre alt. — — Verge og Bohn paastod, at Menigheden havde lært fejl; thi den led under Loven, som vi ikke havde med at gøre."

Bohn, i hvem der stak en Slags baade aandelig og menneskelig Løsgængernatur, blev den egenlige Formand for den ny Lære. Nogle af de Brødre, der var imod den, fordrede Bohn

udelukket; men den milde og sagtmodige Føltved kunde ikke skride til en endelig Afgørelse. Han skriver: „Sagen har jeg sat i Guds Haand og venter det bedste Udfald". Det varede heller ikke længe, før det blev klart, hvad der burde gøres; thi Berge og Bohn „søgte ved Underfundighed at adskille Menigheden" (den sagtmodige Føltveds Udtryk). De paastod, at Menigheden „kendte ikke Guds Kærlighed, fordi den var vantro", og derfor kunde de „ikke have Samfund med den". De blev saa udelukkede, og en Del Medlemmer baade fra Byen og fra Landet gik efter dem. Bohn skrev under 13. Marts til Hamborg, Føltved mener: med Begæring om Ansættelse som Forstander for de udtraadte; men sligt Galmandsværk indlod de hamborgske Brødre sig selvfølgelig ikke paa. Den Glæde havde dog Menigheden, at mange af de delvis „fuldkomne" vendte tilbage igen; og en stor Opmuntring var det ogsaa, at der stadig lagdes ny Sjæle til Menigheden. Protokollen viser i dette Prøvelsens Aar 29 døbte.

Det følgende Aar blev Føltved ordineret (den 23. Septbr.). Køhner var nærværende, ligeledes R. Jørgensen fra Lille Egede; de var begge fulgte med Føltved fra Sjælland, hvor der havde været et Møde angaaende Mønster og hans Menighed. Sine Optegnelser om Ordinationen slutter Føltved med disse Ord: „Jeg knælede paa Gulvet, og under Br. Køhners Hænders Paalæggelse indviedes [jeg] til dette hellige Embede".

Ellers var 1847 et tørt Aar; derimod blev 1848 — det bevægede Krigsaar — en velsignet Tid for Aalborg Menighed. Alene fra Gunderup Sogn døbtes 30, og fra andre Egne blev 25 døbte. Hvor lykkelig Føltved følte sig ved denne Guds Velsignelse, ses af et Brev,*) som han den 8. Decbr. skrev til en ung Broder, Chr. Nielsen, der var Gartner paa Herregaarden Astrup pr. Skive. Det hedder deri:

„Hveranden Søndag er jeg paa Landet og holder Forsamling for talrige Folkeskarer, næsten hver Lørdag Aften har vi Daab, og da ingen anden end jeg døber, er det nødvendigt, at jeg maa være til Stede. Siden den 14. Septbr. har vi døbt og lagt til Menigheden 47 Sjæle, og næste Lørdag ventes nogle fra Østerhornum, hvor jeg paa min Hjemrejse overnattede og holdt For-

*) Hele Brevet staar i „Den d. Evangelist", Nr. 12, 1879.

samling og talede med Folk til Kl. 1 om Natten og den anden Dag til Kl. 2 om Eftermiddagen. — Du ser, kære Broder, at Herrens Velsignelse er stor. Burde vi ikke flokkes og kappes om at lovprise denne vor Gud og Fader — —".

Ligesaa velsignet var Aaret 1849; der døbtes dette Aar endog 60 Sjæle. Kun 5 af disse var fra Aalborg; de øvrige var fra Landet nord og syd for Limfjorden. Særligt i Vendsyssel flokkedes Folk i store Skarer om Ordet. Menigheden udsendte dette Aar den ovenfor omtalte Chr. Nielsen som sin Missionær.

Vestsjælland. — I Indledningen er det sydvestlige Hjørne af Sjælland med Holsteinborg Gods nævnt som en af de Egne, hvor det gudelige Livsrøre naaede hen. Denne Egn gaar almindeligvis, naar der er Tale om dette Røre, under Navnet Vestsjælland. Paa Grevskabet Holsteinborg levede den Gang Grev F. A. Holstein og Hustru, der begge var troende Mennesker. Det laa dem meget paa Sinde at faa sand og levende Kristendom udbredt, og da Godsejerne den Gang havde Kaldsret til Præste- og Skolelærerembederne, saa bestræbte Greven sig for at faa troende Præster og Lærere, især af Grundtvigs Retning, ansatte. Blandt Lærerne er Rasmus Sørensen den mest bekendte. Han er født 1799 i Jelling. Lige fra sin Seminarietid af var han Tilhænger af den Skolebevægelse, der gik under Navnet Filantropinismen, og som især lægger Vægt paa Tilegnelsen af praktiske Kundskaber, Liv og Lethed ved Undervisningen og Banlysning af Legemsstraffe. Efterhaanden begyndte han i religiøs Henseende at hælde noget i den grundtvigske Retning; Grev Holstein blev da opmærksom paa ham og kaldte ham til Skolelærer i Vensløv, hvortil han kom 1827. Ligeledes søgte Greven at bortfæste Gaardene paa sit Gods til troende Mennesker; og én af dem, der paa den Maade kom dertil, var den fynske Bondekarl Rasmus Ottesen, som forud er omtalt; han kom i 1829. Rasm. Sørensen og Rasm. Ottesen virkede ivrigt for de gudelige Forsamlinger, og gennem den sidste kom de opvakte i Vestsjælland i Forbindelse med Fynboerne.

I Slagelse By var der ogsaa en Kreds af troende, der samlede sig om den unge, nidkære Kapellan Østrup, og, efter hans Forflyttelse, om P. A. Fenger i Slotsbjærgby. Til denne

Kreds hørte P. Mønster, som 1823 havde giftet og bosat sig i Slagelse; han blev jo vakt og omvendt ved Østrups Virksomhed, som han selv fortæller i „Erklæringen". Denne lille Kreds kom i Begyndelsen af Trediverne i Forbindelse med de troende paa Hosteinborg Gods, og da Mønster kort efter flyttede til Skælskør og saaledes kom nærmere til dem, styrkedes Forbindelsen yderligere for hans Vedkommende. Under sit Ophold her berejste han sammen med Rasm. Ottesen Fyn forat samle Underskrifter paa en Ansøgning om Sognebaandsløsning.

Der var nu en betydelig religiøs Bevægelse i Vestsjælland; og Modstanden udeblev da heller ikke. I 1833 rettede Redaktøren af „Den vestsjællandske Avis", tillige Præst i Slagelse, Bastholm, i sit Blad et Angreb paa Pastor Fenger. Dette fremkaldte en længere Avisfejde, som har faaet Navn af „den vestsjællandske Krig". Paa Fengers Side stred i denne Fejde Rasm. Sørensen og Præsterne F. Rønne, Holm og Østrup, og Fenger selv ikke at forglemme, og paa Bastholms Side, foruden ham selv, en Adjunkt Hviid, en Kapellan Michelsen og Rektor Quistgaard. Bastholms Side trak det korte Straa. I 1837 blev der indledet en Retsforfølgelse mod flere af Forsamlingsfolkene, iblandt dem var Rasm. Sørensen. Det var Præsten Duus i Vemmeløv, der havde klaget, og Forordn. af 13. Jan. 1741, der sagdes at være overtraadt. Resultatet blev forskellige Bøder. Just paa denne Tid besøgte en norsk Bondekarl, Elling Ejelsen,*) en Discipel af Hauge, Vestsjælland og holdt Forsamlinger der. Han blev paagreben og arresteret. Denne Anholdelse, der vistnok var foranlediget af Pastor Duus, vakte megen Harme paa Egnen, og man pønsede paa at faa ham fri. Dagen efter Anholdelsen ventede man Prins Kristian og Prinsesse Karoline Amalie igennem Slagelse paa Rejse fra Fyn til København, og Grevinde Holstein (Greven var død Aaret før), som særligt maatte føle sig krænket, da Forsamlingen var holdt med hendes Tilladelse, kørte til Korsør forat faa det høje Par i Tale. Ved Herskabernes Ankomst til

*) Enok Svee (S. 20), der ogsaa var en Normand, kom til Danmark sammen med Elling Ejelsen. Svee blev i Kjøbenhavn, hvor han og Mønster en Tid holdt Møder sammen i Vognmagergade.

Slagelse maatte Herredsfogden, der var mødt for at gøre dem sin Opvartning, af Sted efter sin Arrestant, som derpaa fik Lov til paa Grevindens Kaution at tage Ophold paa Holsteinborg, indtil Kancelliet hævede hans Arrest.

Det synes ikke, som disse troende har havt nogen Tanke om det Ny Testamentes Daab og Menighedsorden, og for Størstedelen kom dette jo deraf, at de, som de kirketroende i Almindelighed, læste saare lidet i det Ny Testament. Snart skulde imidlertid disse Spørgsmaal komme ind iblandt dem paa en saadan Maade, at de ikke kunde blive fri for at tænke derover. I 1838 aflagde Enok Svee et Besøg paa Egnen. Han var ganske vist ikke døbt den Gang; men alligevel havde han langt bedre Begreber om Herrens Husholdning end de selv havde. Han fremsatte sine Anskuelser iblandt dem og vakte derved, som det var at vente, en Del Misstemning imod sig; dog var der ogsaa en Del, som alvorligt overvejede hans Ord. Sandheden havde slaaet Rod, og den voksede sig ogsaa fast. Hvorledes Tilstanden var paa tredje Aar efter, kan man se af en Korrespondance, dateret 2. Januar 1841, fra A. Mønster i København til Oncken:

„En Broder til vort elskede Menighedsmedlem Peulicke, som var her sidste Aar og lig en utrættelig Saulus rejste gennem Sjælland og forfulgte og prædikede imod os, har været her igen dette Aar som en blid, ydmyg og nidkær Paulus. Han er nu fuldstændigt overbevist om, at vi er en apostolsk Menighed, og han mener, at det ikke vil vare længe, før der paa Vestsjælland (netop, hvor Daabssandheden møder hæftigst Modstand af Præster og Lægfolk) vil blive dannet en Baptistmenighed, da der er mange i Omegnen, som har annammet den hele Sandhed, som den er af Gud. Der er stor Splittelse mellem de troende paa den Egn: nogle holder fast ved Statskirken og dens Daabsmaade (Grundtvigianerne); andre, som Rasm. Ottesen, forhen vor heftigste Modstander, staar paa Fraskillelse fra den, men med Bibeholdelse af Barnedaaben, dog kun ved Neddykkelse; andre igen ønsker at blive forenede med Baptisterne".

Rasm. Ottesen nævnes blandt dem, der vilde blive staaende paa Halvvejen. Han og den ligeledes nævnte Broder til Peulicke i København, Væver Heinrich Peulicke var fortrolige Venner. En Dag i Oktober 1841 var Peulicke paa Besøg hos sin Trosbroder, og han ytrede da blandt andet: „Du maa tro, at naar

Kristus kommer i Skyerne, saa kommer Baptisterne bedre af Sted end vi!" De kom nu ind paa en Drøftelse af Daabs- og Nadverspørgsmaalet, og man maa slutte, at Rasm. Ottesen har faaet Skrupler; thi han tilskrev straks Pastor Mau med Begæring, at han vilde komme og døbe hans spæde Barn — med Neddykkelse; men Mau gav et afslaaende Svar. Otte Dage derefter indbyder da Rasm. Ottesen Peulicke til at være Vidne (Fadder), da han nu agter selv at døbe sit Barn. Peulicke ankommer og er Vidne til, at Rasm. Ottesen sætter sit Barn paa Fødderne ned i en med Vand fyldt Smørkærne, saa Vandet gaar Barnet over Hovedet. Dette skulde da være bedre end Barnebestænkelse. Ogsaa Rasm. Sørensen fik Øjnene op. Han kom til at indse, baade at Grundtvigs Lære om Trosbekendelsen var greben ud af Luften, saavel som at Daab af spæde Børn var uden Hjemmel i det Ny Testament; men han standsede hermed. Han kastede sig kort efter over Politikken og rejste til sidst til Amerika, hvor han døde 1865. Rasm. Ottesen blev ogsaa Politiker; han blev 1849 valgt til Folketingsmand og genvalgtes flere Gange som saadan. I religiøs Henseende standsede han ved den „forbedrede" Barnedaab. Lars Møller, som gentagende er omtalt, boede eller kom ligeledes til at bo paa denne Egn; ogsaa han blev afvæbnet. Han udtraadte af Statskirken, forkastede Barnedaaben og blev derefter ofte kaldt Halvbaptist. Virkelig Baptist blev han aldrig. Vi maa her tage Afsked med disse Mænd, paa hvem man med Rette kan anvende Paulus' bekymrede Ord til Galaterne: „I var paa en god Vej; hvo standsede Eder, saaat I ikke lader Eder overtales af Sandheden?"

Blandt dem, der ønskede at blive forenede med Baptisterne, var især fire Mænd; Væver Niels Sørensen og Skræder Hans Peter Jensen, begge fra Kirkerup, Arbejdsmand Kristian Hansen fra Sørby Overdrev og Skræder Jakob Jakobsen fra Høve. Disse fire brød igennem og rejste til København og blev døbte, de to første den 8. Novbr. og de to andre henholdsvis den 29. Novbr. og den 11. Decbr. 1841. Dette blev for adskillige flere et Signal til Opbrud fra Statskirkens Lejr; i den paafølgende Januar Maaned kom A. Mønster, rimeligvis paa Opfordring, til Vestsjælland og døbte i tre paa hinanden følg-

ende Dage 12 Sjæle. Disse tilligemed de fire forud døbte blev nu ordnede til en Menighed. Højtideligheden fandt Sted den 24. Jan. 1842 under A. Mønsters Ledelse, og Menigheden fik Navnet Den vestsjællandske Menighed. En af de sidst døbte, Niels Nielsen, valgtes til Menighedens Forstander.

Niels Nielsen stammede egenlig, som saa mange af de opvakte Prædikanter, fra Fyn. Han er født 1809 paa Bondegaarden Galbjærg i Gudme Sogn. Som Dreng var Niels Nielsen meget lærenæm og sad derfor øverst i Skolen i flere Aar. Faderen, der var en stræbsom og agtet Mand, døde, da Niels var 13 Aar gammel, og efter at være bleven konfirmeret maatte han derfor efter Evne staa Moderen bi med Gaardens Drift. Guds Aand virkede tidlig paa hans Hjærte og bragte ham til at søge Frelse for sin Sjæl; fytten Aar gammel blev han ogsaa tillige med en yngre Broder omvendt til Gud blandt Egnens kirketroende. I Førstningen maatte de to unge Mennesker udstaa megen Fortræd endog af deres egen Moder; men en Gang, da hun havde været særlig haard ved dem, slog Samvittigheden hende, og hun kom til at se, at hun selv var en Synder, og kort efter havde Sønnerne den Glæde, at hun ogsaa blev et Guds Barn. I 14 Aar efter sin Omvendelse forblev Niels Nielsen i den lutherske Kirke, og i ti af disse virkede han som Lægprædikant ved Siden af sin timelige Gerning. Hans Prædiken var jævn og stilfærdig, og især i Førstningen var han meget undselig, hvorfor han ofte under sin Tale holdt Øjnene fæstede paa en aaben Bog, som om han læste. Men han var en god Mand, og hans hele Hjærte var med i hans Virksomhed. Paa Sjælland tjente han en Tid som Avlskarl hos Præsten i Gimlinge; her omtales han 1837, i et Stykke i „Den vestsjællandske Avis", tilligemed Heinrich Peulicke som et Par af „de ivrigste" af Forsamlingsfolkene. Da han blev Baptist, havde han i henved fire Aar været gift og bosiddende paa Egnen.

Om A. Mønsters Fængsling paa Grund af denne Daabsvirksomhed i Vestsjælland er der fortalt under Kjøbenhavns Menighed. Niels Nielsen maatte ogsaa i Forhør, dels for selv at have holdt og dels for at have ladet afholde Forsamling i sit Hus. Dommen faldt hen paa Sommeren og lød paa 15 Rdlr.

i Bøde og Sagsomkostninger. Lignende Domme overgik flere Gange baade ham og andre af Menighedens Medlemmer.

Ogsaa paa de nordligere Egne af den vestlige Halvdel af Sjælland var der begyndt et baptistisk Røre, og Redskabet hertil var en af de elleve førstdøbte, Mastemager Petersen. Hans Barndoms- og Ungdomshistorie har noget af Æventyrets Skær over sig, og en kort Fremstilling deraf er nødvendig til Forstaaelse af den Virksomhed, som her skal omtales. Mastemager Petersen er født paa Kristianshavn 1805. Hans Fader, der var Sømand, druknede 1814, og den fattige Moder, der jo nu var Enke, fik sin niaarige Kristian anbragt i Fattigvæsenets Skole; men denne Anstalt behagede ham ikke. I fire Aar holdt han det ud; men saa absenterede han sig; og Vester paa gik det, uden at han havde noget vist Maal for Øje, henved syv Mil, indtil han standser ved Landsbyen Nørre-Eskildstrup. Her faar den trettenaarige Desertør en Plads og tjener flere Steder, dels som Hyrdedreng og dels som Kreaturdriver for Prangere. Flere Gange kom han til „Trommesalen" (Københavns Kvægtorv); men han gav sig ikke til Kende for nogen, og han har heller aldrig hørt om, at han, den fattige Dreng, var bleven efterspurgt. Halvfjerde Aar henlevede han paa denne Maade; men ved Juletid 1821 meldte han sig i sit Hjem. Hans Farbroder, der var Mastemager, fik ham konfirmeret og derefter anbragt i Holmens Tjeneste, hvor han fik Ansættelse som Skibstømrer. I Oktober 1839 træffer vi ham igen blandt de første elleve Baptister i København. Den Glæde, som Herren nu havde virket i hans Hjærte, var for stor til, at han kunde bære den alene. Saa snart Juleferien (der varede fra 20. Dec. til 20. Jan.) kom, maatte han ud af København forat hans fyldte Hjærte kunde faa Luft. Barndomsminderne drog ham til N. Eskildstrup. Skønt næsten en Snes Aar var henrundne, siden han sidst var der, fandt han dog bekendte, og de forbavses over at se, hvad den forhenværende Hyrdedreng var bleven til. Med en mærkelig Frimodighed vidnede han for dem og uddelte Traktater til dem, og i Steden for, at han som Dreng havde sunget Viser for dem, saa sang han nu Salmer. — Fra N. Eskildstrup rejste Petersen videre mod Vest til Snevre og Sipperupegnen. Ogsaa her sang han og vidnede for Be-

boerne, og disse følte sig saaledes tiltalte, at de bad Petersen om at besøge dem igen, naar han fik Ferie næste Aar. Dette skete ogsaa: næste Jul stod Petersen atter iblandt dem, sang, samtalede og uddelte Traktater som før; og Sæden, han udstrøede, slog Rod og voksede. Snart efter fik Egnen Besøg af Prædikanter fra den nystiftede Menighed paa det vestlige Sjælland, og der blev holdt offenlige Forsamlinger paa forskellige Steder. Der gik dog nogle Aar, inden de første blev døbte.

I Pinseugen 1842 udspredtes det Rygte, at en Mand fra København vandrede omkring i Haraldsted Sogn nord for Ringsted, forat overtale Folk til at „give sig ind til de hellige". Og Rygtet talte Sandhed; det var Mastemager Petersen, der besøgte denne Egn. Mange hørte paa ham med Ligegyldighed; men flere tog ogsaa vel imod „den hellige Mand med de smaa Bøger", som han blev kaldt. I en Gaard i Skee-Taastrup blev han Redskab til hele Husets Omvendelse, dog med Undtagelse af Gaardens Fæster, den gamle Henrik Andersen. Men ogsaa her hengik der nogle Aar, før den synlige Frugt kom.

Med Aaret 1845 kom Høsten paa de Egne, hvor Mastemager Petersen havde saaet, og hvor andre havde fortsat hans Arbejde. Det sidste Sted kom først; Sønnen paa den nævnte Gaard i Skee-Taastrup, Lars Henriksen, og Tjenestekarlen Klavs Kristensen vandrede nemlig 6 Mil til Ishøj mellem København og Roskilde, og dér blev de begravne med Kristus i Daaben d. 6. April. Paa Snevre-Sipperupegnen blev der døbt ti d. 27. Juli og i den paafølgende Januar fem til. Ogsaa paa N. Eskildstrupegnen viste der sig Frugt dette Aar; men dér sættes det dog ikke i direkte Forbindelse med Petersens Arbejde. En ung Mand ved Navn Hans Hansen holdt, saa lyder Beretningen,*) en Forsamling i en By paa Egnen. Nyheden rygtedes hurtig, og en stor Mængde Mennesker forsamlede sig om Huset, hvor Mødet holdtes. Der var nogle, som gjorde Optøjer; blandt andet væltede de én af de klinede Lervægge ind i Huset. Hans Hansen gik da ud og bad saa mange ind, som Huset kunde rumme, og derpaa talte han til Forsamlingen. Blandt de forsamlede var

*) „Evangelisten" Nr. 10, 1886.

en Møllersvend Karl Kristoferſen fra Tølløſe; han blev mægtigt greben af Ordet, der blev talt, og begyndte ſtraks at ſøge Herren. Der blev ſaa holdt flere Forſamlinger, og d. 10. Aug. blev den første, en Kone, døbt; d. 9. Nov. ſamme Aar fulgte Karl Kriſtoferſen og en anden Mand efter.

Vore Venner paa diſſe Egne fik ſnart at føle, at de, der gik „i lange Klæder", havde lagt Mærke til dem. Otte Dage efter, at de to unge Bønderkarle i Skee-Taaſtrup var blevne døbte, maatte ikke alene de, men ni andre møde til Forhør i Ringſted; der var nemlig ogſaa afholdt en Forſamling i Henrik Andersens Gaard. Flere Forhør afholdtes, og Reſultatet blev nogle, juſt ikke ſtore Bøder. De døbte, tillige med flere andre, paa Snevre-Sipperupegnen maatte møde i Holbæk til Forhør; der blev gjort Omſtændigheder nok; men Domme faldt der ingen af. Man mærker, at 1848 nærmer ſig. Paa N. Eſkildſtrup-egnen var de døbte derimod Genſtand baade for Mulktering og Udpantning. — Den veſtſjællandſke Menigheds Omraade er ſaaledes blevet betydelig udvidet,*) og den bærer nu ſit Navn med ſtørre Ret end før. Over Medlemmernes Antal er der ingen beſtemt Fortegnelſe; men i Begyndelſen af det foregaaende Aar opgives det til 44, ſaa det maa nu, med de ſidſt døbte, være omkring ved 60.

I én Henſeende mere var 1845 et Mærkeaar for den veſtſjællandſke Menighed. Den 16. Juni dette Aar blev nemlig dens Forſtander, Niels Nielſen, ordineret. Højtideligheden foregik ligeſom for And. Madſens Vedkommende i Hamborg. Den kunde paa Grund af Forfølgelſen ikke finde Sted i Menigheden, hvad jo ellers var det rigtige.

Saa oprinder 1846. Menigheden er nu henved fem Aar gammel; den har 76 Medlemmer, og Forfølgelſen er nu endelig forſaavidt ſtandſet, ſaa der er Grund til at haabe, at Menigheden nu ret ſkal ſtyrkes og udbredes. Men ſaa kommer der ogſaa for den en indre Trængſelstid. I Sommertiden kom en ſvenſk Bonde ved Navn Erik Janſſon til Sjælland. Han hørte til

*) Paa de her omtalte Egne var der, i Modſætning til det egentlige Veſtſjælland, helt dødt i aandelig Henſeende, før Baptiſterne kom.

de saakaldte „fuldkomne". Læren, han førte, gik ud paa, at et Guds Barn ikke kan synde, da det er født af Gud og Gud jo ikke kan synde; en troende er i Kristus og Kristus i ham, og da Kristus ikke kan synde, saa kan en Kristen heller ikke — en Slags Godtkøbslogik, der er skikket til at slaa an hos letbevægelige, uoplyste Mennesker. Det var især Baptisterne, han søgte, og det lykkedes ham desværre altfor let at rive nogle med sig. Dem, han vandt, døbte han, uanset om de var døbte før eller ej. Hvor mange han frarev Menigheden, vides ikke; men den opgiver i sin Statistik for dette Aar 24 som udelukkede, og det er jo rimeligt, at de fleste af disse er overgaaede til den ny Lære. Menigheden optog dette Aar ti ved Daab; men alligevel sank dens Antal ned til 66. En Lettelse for Menigheden var det dog, at de „fuldkomnes" Virksomhed snart standsedes. Kong Kristian d. Ottende opholdt sig i Sommeren 1847 en Tid i Sorø. Ved denne Lejlighed søgte en Deputation fra Janssonisterne, eller som de selv kaldte sig: „de hellige Brødre", Audiens hos ham. De besværede sig for Kongen over, at deres Børn skulde søge de offenlige Skoler, hvor der, som de udtrykte sig, „kun førtes falsk og vildfarende Lærdom". De ansøgte derfor om, at deres Børn maatte blive fritagne for den almindelige Skolegang. Dette blev imidlertid ikke bevilget, og da der saa fulgte Mulkter og Udpantning for Skoleforsømmelser, saa besluttede de sig til at udvandre til Amerika. Dette maatte de mærkeligt nok heller ikke, fordi de var under retslig Forfølgelse for gudelige Forsamlingers Afholdelse. De enedes saa om at nedsætte sig i Fredericia, hvor der jo var en vis Grad af Religionsfrihed*), og i November 1847 afgik de med Skibslejlighed fra Korsør. I 1855 var der 44 Jansfonister i Fredericia. Om Erik Jansson meddeles der, at han rejste til Amerika, hvor han i Staten Illinois dannede en Nybygd, som blev kaldet Bishophill. Han blev skudt i Aaret 1850 af en Svensker, hvis Kone var gaaet over til Jansfons Lære og flyttet til Nybygden.

*) Baptisterne i København blev jo i Begyndelsen af Regeringen opfordrede til at flytte til denne By og til andre Steder, hvor der da vilde blive skænket dem nogen Frihed. Men de holdt det for deres Pligt, at forblive paa det Sted, hvor Gud havde sat dem, indtil Sandheden blev ført til Sejr.

Menigheden led ingen varig Skade af denne Lutringstid; snarere synes den at have høstet Velsignelse deraf. I de følgende Aar arbejder den sig trolig fremad, og der lægges bestandig Sjæle til; men alligevel er der intet særligt at fortælle. Vi kan benytte den hellige Historikers Ord: Saa havde da Menigheden Fred og vandrede i Herrens Frygt, og ved Helligaandens Ledsagelse formeredes den. Ved Udgangen af 1849 bestod den vestsjællandske Menighed af omkring 125 Sjæle.

Foruden de fire Hovedmenigheder var der i hint første Tidsrum endnu nogle Smaamenigheder, som nu alle har ophørt at eksistere. Den vigtigste af disse var Højby Menighed i Odsherred, det nordvestlige Hjørne af Sjælland. Redskabet til den første Opvækkelse paa denne Egn var et ungt Menneske ved Navn Søren Jensen, som var blandt de ti, der blev døbte i København d. 28. Juni 1840, og hvis Fødeegn Odsherred var. Han kom dertil paa et Besøg i 1842 mest forat tale med Folk om deres Sjæles Frelse. „Mange hørte paa Jensen med Forundring," skriver P. Mønster foran i Menighedens Protokol; men Øvrigheden i Nykøbing forbød ham „at gøre Folket tossede" og anmodede ham tillige „om at fjerne sig bort fra Egnen". Han rejste ogsaa, men kom snart igen, da han skulde møde til Forhør i Nykøbing, og denne Anledning benyttede han til atter at holde nogle Forsamlinger, ja, han fik endog Lov til at holde en Forsamling paa selve Raadhuset i Nykøbing (!). Jensen maatte betale en Bøde, men ellers blev det ikke til noget videre med Øvrighedens Forfølgelse. Imidlertid bar Jensens Virksomhed Frugt; en Karl ved Navn Peder Rasmussen blev omvendt, og i Sommeren 1842 blev han døbt i København. Samme Aar blev endnu én døbt og Aaret efter en tredje, og den 27. Maj 1844 døbte Lorentsen otte Sjæle i Kattegattets Bølger. Kort før, vistnok ved Fastelavnstid, var Peder Rasmussen af Mønster bleven udnævnt til Forstander. Menighedens Protokol, der er ført op til 1877, udviser i alt 41 døbte. Men den meste Tid gik det meget smaat. I 1873 sluttede nogle af Medlemmerne sig til Snevre Menighed, og da Peder

Rasmussen døde i 1883, var der kun fire Medlemmer tilbage; disse sluttede sig da ogsaa til Snevre Menighed. — Ude paa Refnæs var der en anden Menighed; den opstod først lige ved dette Tidsrums Slutning. Ogsaa her var det et ungt Menneske, der vakte den første Bevægelse. Han var Søn af en Jordemoder paa Egnen, og kom hjem fra København, hvor han havde stiftet Bekendtskab med P. Mønster og antaget hans Lære; om han var døbt, véd man dog ikke bestemt. Han samlede Folk om sig og talte og sang for dem. To Mænd, af hvilke den ene hed Jens Rasmussen, var de første, der blev overbeviste. De rejste begge til København og blev døbte, vistnok i Begyndelsen af 1849. Da der snart efter blev flere, som delte Anskuelse med dem, blev Jens Rasmussen beskikket til at forrette Daab og Nadver. I alt er der i denne Menighed blevet døbt 22; af disse er der nu to, som tilhører Snevre Menighed, og to andre — den ene er Forstander Jens Rasmussens Hustru — staar tilbage som en Levning af den gamle Refnæs Menighed. — I Ishøj stiftede P. Mønster en lille Menighed i 1843; Københavns Menighed har nu en Station der. Ogsaa i Ørsted mellem Køge og Roskilde var der en lille Menighed, men den er helt gaaet til Grunde.

De tre sidste af disse Menigheder tog ivrigt Parti for P. Mønster. Derved kom de aldrig i Forbindelse med de øvrige danske Baptister, og dette har maaske været den vigtigste Aarsag til deres Undergang.

I Virkeligheden opstod Bornholms Menighed ogsaa i dette Tidsrum; men da den ingen videre Historie har før i det næste, saa vil dens Begyndelse først blive omhandlet dér.

II.

Udbredelsestiden.

(1850—1864.)

„Den gendøberske Bevægelse var ellers ved denne Tid [1846] i betydeligt Aftagende efter de første Aars Opbrusning og efter Forfølgelsernes Standsning, som, saa længe de varede, kastede Martyrglansen over dem. I København kom der Splid i Samfundet — — —. Som det gik i København, gik det ogsaa i andre Egne af Landet, hvor flere af de kristelige Forsamlingsfolk, ubefæstede og som i en aandelig Rus, var gaaede over til dem, men nu atter vendte tilbage til Moderkirken. Saaledes kom iblandt andre ogsaa den blindfødte Jens Dyrholm til en anden Erkjendelse — — —." *)

Dette Citat er ikke Teksten til den efterfølgende Udvikling. Men det udtrykker en Anskuelse, som dets Forfatter har delt med andre, nemlig: at Baptistbevægelsen er en Slags Fanatisme, der som saadan trives bedst under Forfølgelse, men i rolige Tider sygner hen. Det efterfølgende vil imidlerlid vise noget andet. Vi skal dér faa at se, hvorledes Forfølgelsernes Standsning og Opnaaelsen af Religionsfrihed blev Signalet for Baptisterne til en Fremrykning over hele Linjen; de kan i dette Tidsrum lignes ved en tillidsfuld og sejrende Hær. De, der „atter vendte tilbage til Moderkirken", er vist snart talte; for vi skal vel ikke regne dem med, som vore Menigheder maatte udelukke for ukristeligt Levnet. Jens Dyrholm er et eneståaende Eksempel. Hvad Forfatteren siger om København, er desværre sandt, og det har vi alt gjort Rede for. Først mod Slutningen af dette Tidsrum bedres For-

*) K. H. N. Vinter: Oplevelser fra Menighedslivet fra Aarhundredets Midte. S. 18. Kbhvn. 1895.

holdene lidt dér. — Vi skal først tage et hastigt Overblik over hele Tidsrummet.

Fra Udgangen af 1845 havde der ingen videre Forfølgelse fundet Sted. Men det var dog først med Grundlovens Givelse i 1849, at Religionsfriheden blev lovhjemlet, og at den ny Tid virkelig oprandt. De danske Baptister gik ud af Forfølgelsestiden med seks Menigheder og ca. 400 Medlemmer *). I dette andet Tidsrum ser vi den ene Menighed opstaa efter den anden. Den gamle Modermenighed oppe i Aalborg faar fire Døtre, nemlig: Hals, Jetsmark, Frederikshavn og Løgstør. I det sydlige Nørrejylland kommer Farre Menighed og længst mod Syd den saakaldte slesvigske Menighed. Gaar vi over til Fyn, saa møder vi dér tre ny Menigheder, nemlig: Odense, Oure og Nyborg. Vandløse og Eskildstrup Menigheder udskiller sig fra den vestsjællandske, og den stærkt indsmeltede mønsterske Menighed bliver anerkendt som den anden Menighed i København. Lolland fik ogsaa sin Menighed, og endelig opstod der en lille Menighed paa Kristiansø ved Bornholm. Dette Tidsrum bragte os altsaa en Forøgelse paa fjorten ny Menigheder. Af disse bestod dog én, Kristiansø, kun et Aars Tid, den gik saa op i den bornholmske, og med Sønderjyllands Fraskillelse i 1864 gik Menigheden dér ud af vor Historie. I Begyndelsen af næste Tidsrum blev de to københavnske Menigheder forenede, og de to Købstadsmenigheder paa Fyn gik op i Oure Menighed. Det blivende Udbytte af dette Tidsrum for vor Mission var altsaa ni Menigheder. Og som Menighedernes Antal tiltog, saa tiltog ogsaa Medlemstallet; der lagdes i samme Tid ca. 1200 Sjæle til vore Menigheder. Nærværende Afsnit bliver da fornemlig et Stykke Missionshistorie, dets Emne bliver Kampe og Sejre. — Vi gaar nu over til en Betragtning af Udviklingen i det enkelte; for de fleste Menigheders Vedkommende vil Fremstillingen kortelig blive ført igennem det næste for Missionen forholdsvis ufrugtbare Tidsrum.

---

*) Desuden stod jo Mønsters Menighed i København og et Par Smaamenigheder paa Landet for sig selv. De talte vistnok meget over 200 Medlemmer.

Menighederne paa Sjælland.

Kobenhavn. — Skønt Førſter tilbragte meget af ſin Tid paa Rejſer omkring i Landet, ſaa fik han alligevel ſærlig meget med den københavnſke Menighed at gøre. Men Forholdene dér var overordenligt vanſkelige, og at dømme efter Førſters egne Korreſpondancer til England, ſynes det heller ikke, at han var Manden, der evnede at løſe den ſvære Opgave, ſom diſſe Forhold ſtillede. Ved Førſters Ankomſt, i Slutningen af forrige Tidsrum, var denne Menighed ligeſom den aalborgſke og den veſtſjællandſke ſmittet af Fuldkommenhedslæren; her ſom i Veſtſjælland var den tilbragt fra Sverig. Det lykkedes dog ſnart at faa Bugt med denne Vildfarelſe. Men Mangelen paa indre Overensſtemmelſe, der herſkede i denne Menighed ligeſom i Mønſters, var ikke ſaa let at overvinde. Og uden at den blev overvunden, kunde Menigheden ingen Fremgang gøre. Brødrene var modløſe over Tilſtanden, og denne Modløshed øgedes yderligere ved Menighedens Lidenhed og Fattigdom, paa Grund af hvilken de end ikke var i Stand til at leje et ordenligt Forſamlingslokale. — A. Mønſter kommer til Syne en lille Overgang paa dette Tidspunkt. Han var bleven udelukket, uviſt hvornaar. Men ſidſt i December 1849 meddeler Førſter i en Korreſpondance til England, at han var bleven genoptagen. I Januar 1851 begynder han at udgive et Maanedsſkrift med Titel: „Baptiſt-Miſſionsblad". Indholdet er kun af liden Intereſſe, og allerede med det 3. Nummer gik det ind „paa Grund af det utilſtrækkelige Antal af Abonnenter". Umiddelbart efter blev A. Mønſter atter udelukket, og ſiden ſtod han ikke i nogen Forbindelſe med Baptiſterne.

I 1851 blev Førſter, med det engelſke Miſſionsſelſkabs Billigelſe, valgt til Menighedens Forſtander og N. Nielſen takkede af. Men Forholdene bedredes ikke; thi vi læſer endnu ſamme Aar i Førſters Korreſpondancer, at Menigheden truede med at dele ſig, og paa Slutningen af Aaret udtræder virkelig 25 misfornøjede og danner en ny Menighed. Ydermere blev Menigheden dette Aar haardt trængt af Mormonerne, ſom var komne til København og holdt Møder i et ſtort og godt Lokale, hvor de trak mange Folk til. Dette Lokale havde Førſter meget ønſket for Baptiſterne,

men han manglede Pengene. Intet Under, at han skriver: „Jeg kunde næsten græde, naar jeg tænker derpaa." Det næste Aar skete der en Forandring. Ved Købners Bestræbelser — han aflagde et Besøg i København — blev Menigheden genforenet, og F. O. Nilsson, der var landsforvist fra Sverig*) og nu opholdt sig i Københavu, blev, som det synes efter Købners Raad, valgt til Forstander i Steden for Førster. Nilsson rejste imidlertid til Amerika det følgende Aar (1852). Lidt efter lidt synes det dog, som Forholdene bedredes. I „Missionsblad for de døbte Kristnes Menigheder"**), Novbr. 1855, findes en forfriskende Meddelelse fra Ryding; det hedder deri om København:

„I April Maaned blev lagt 5 Søskende til Herrens lille Flok her, som er overgangne fra Døden til Livet i Kristo. Forsamlingerne blev ogsaa bedre besøgte af fremmede end hidtil. Flere blev grebne af Guds Naade, bekendte deres Synder og fik i Jesu Blod deres Synder aftvættede. Den 16. Juni blev 10 Søskende ved den hellige Daab begravne i Kristi Død forat opstaa med ham og vandre i et nyt Levnet. Herrens Aand er siden den Tid vedbleven at virke kraftigen iblandt os. Den 30. Juli blev atter 2 Søstre ved Daaben optagne blandt Herrens Disciples Tal. Forsamlingerne bliver endnu talrigere besøgte end i Begyndelsen af Sommeren, endog den Forsamling, vi holder midt i Ugen. Nogle er blevne grundigt overbeviste om deres fordærvede Hjærtes Tilstand, og vi tør glæde os til, at snart flere ved den hellige Daab vil formere Guds Børns Antal."

I Slutningen af 50-erne fik Menigheden Besøg af en troende svensk Adelsmand ved Navn Müllersvärd. Han var en begavet Taler og vandt manges Ynde st. Tilsidst (1860) tog han Ophold iblandt dem og var en lille Tid Menighedens Forstander. Han rejste derefter hjem til Sverig.

Mønsters Menighed fik et stærkt Knæk af Mormonerne. I August 1850 gik 15 af dens Medlemmer over til dem, og nu gik det bestandig nedad. 1853 var Menigheden næsten opløst, og

*) Se Vedder: Baptisternes Historie. S. 125, 26.

**) Dette Blad begyndte F. L. Rymker (om ham senere) i Odense „i Forbindelse med flere Missionsvenner" at udgive i 1854. Fra 1857 fik det Titlen „Den danske Evangelist", og i Juli samme Aar overtog N. Larsen dets Udgivelse.

Mønster ophørte saa med sin Virksomhed. I sin sidste Levetid var han lammet paa hele Legemet. Han døde 1870. De faa, der blev tilbage af hans Menighed, holdt sig dog tilsammen. I 1860 er P. Lassen deres Leder — han havde været det et Par Aar. Tidlig paa Aaret sendte Menigheden ham til Hamborg med Begæring, at han maatte blive beskikket som deres Forstander. I den Anledning kom Oncken i Maj Maaned til København og Højtideligheden fandt da Sted. Samme Efteraar blev Menigheden ved Konferensen i Hamborg optagen i Forbundet og fik derefter Navnet den Anden Menighed i København. Den hidtil anerkendte Menighed blev saa kaldt den Første. Forholdet mellem de to Menigheder var nu heller ikke mere saa spændt. I „Den danske Evgl." for Juni 1861 hedder det om København:

„Der er allerede optaget flere Sjæle i begge Menighederne i dette Aar. Nytaarsdag havde de derværende Søstende et Kærlighedsmaaltid, som tog sin Begyndelse Kl. 5 om Eftermiddagen, og som varede til Kl. $11^1/_2$ om Natten. Forsamlingssalen i Store Kongensgade [den Første Menigheds Sal] var propfuld af Søskende og Venner; thi begge Menighederne var forsamlede med hinanden."

Der gik nu atter nogle Aar, i hvilke Menighederne virkede og voksede jævnt, da særlig den Første. Naar den ingen anden Forstander havde, synes det, som Førster har været dens Leder. Førster kom imidlertid i en mislig Stilling og maatte udelukkes i Aaret 1865. Men nu nærmede der sig en ny Tid for de københavnske Baptister; dog det hører til næste Tidsrum.

Den vestsjællandske Menighed. — Vi skal først opholde os lidt paa denne Menigheds Yderkanter. Forfølgelsestiden er jo forlængst forbi; alligevel har den vestsjællandske Menighed endnu en Slags Forfølgelsesscene at opvise. I Forsommeren 1852 blev der holdt en Baptistforsamling hos en Gaardmand i Kirke-Hvalsø, en ansélig Landsby et Par Mil sydvest for Roskilde. Under Forsamlingen indfandt der sig en Snes mest unge Mennesker. Idet de kom ind, sang Forsamlingen Salmen: „Op, I Kristne, ruster Eder!" De ankomne havde valgt sig en Fører, og denne var iført en rød Spidskjole; de trængte sig ind iblandt de forsamlede og skreg Hurra, og en Gaardmandssøn iblandt dem raabte: „Vi har Ord for at være de gale Hvalsøer, og denne

Titel vil vi beholde!" Derpaa sang de af fuld Strube et Par lystige Viser. Opbyggelsen blev naturligvis forstyrret, men anden Overlast led de forsamlede ikke. En Tid efter blev der atter holdt en Forsamling paa samme Sted; og denne Gang var der saa mange Baptister til Stede, at det maaske, om de havde villet bruge Magt, kunde kommet til at knibe for Fredsforstyrrerne; dog disse beroligede sig sagtens med, at Baptisterne ikke vilde sætte sig til Modværge. Da Baptisterne og deres Venner gik bort, skulde de passere en Vej, hvor der langs Kanten laa en Række nylig opgravede Græstørv. Med disse gav Spektakkelmagerne sig til at bombardere dem — et just ikke meget ødelæggende Vaaben; ydermere mildnede det krigsførende Parti Bombardementet ved at dyppe Græstørvene i Vejgrøftens Vand, før de benyttede dem. Men farligere saa det ud, da Anføreren, ham i den røde Spidskjole, og en anden Karl ved Navn Lars Andersen fra en Have rettede en virkelig Geværild efter de flygtende; dog, de skød kun med løst Krudt. Gaardmanden, hos hvem Mødet var holdt, lod Urostifterne stævne for Retten, en Del Forhør blev afholdte — men Sagen døde hen. Der siges, at to af Urostifterne hængte sig en Tid efter, og en tredje døde efter et Drikkelag, hvor han havde drukket saa ganske umaadeligt. Anderledes gik det med Lars Andersen, der tilligemed Formanden skød paa de flygtende. Han blev nogle faa Aar derefter opvakt, og efter haarde Kampe, baade indre og ydre, kom han til Fred med Gud og blev døbt. Han blev senere en nidkær Ordets Forkynder og er nu Forstander for Eskildstrup Menighed. Fra denne Tid af blev det roligt i Hvalsø, og sidst i 70-erne blev den en rigtig Baptistby.

Paa Snevre-Sipperupegnen har vi alt set en god Virksomhed opstaa. Men ved dette Tidsrums Begyndelse møder vi tillige en anden religiøs Virksomhed dér. Det er den senere saa bekendte Peder Pedersen fra Uggerløse-Nyrup, der staar i Spidsen herfor. Han dannede senere en luthersk Frimenighed; og endnu virkede han helt i kirkelig Retning, og adskillige af dem, der var vakt ved Baptisternes Virksomhed paa denne Egn, gik over til ham og blev „kirketroende". Alligevel gik ogsaa Sagen fremad her, og ved dette Tidsrums Slutning havde Menigheden omkring et halvt Hundrede Medlemmer paa Egnen.

Paa Egnen, hvor Lars Henriksen boede, gik Sagen saa godt fremad, at det blev nødvendigt at opføre et Kapel dér i 1853, og dette maatte endog før Aarets Slutning udvides betydeligt. Det kom til at ligge paa Vandløse Mark, og denne Egn fik snart blandt Baptisterne Navn derefter. Samme Sommer, som Kapellet blev opført, holdtes der paa denne Egn, i Ordrup pr. Ringsted, en lille Konference, i hvilken Købner førte Forsædet og mange for Baptisterne vigtige Sager forhandledes. — I Slagelse fik Menigheden samme Aar en ret rummelig Forsamlingssal paa Forstanderens Bopæl.

Det egentlige Vestsjælland har vi ellers ikke dvælet meget ved, og det af den Grund, at der ikke skete meget paa denne Egn. Der blev holdt stadige Møder, og Ordets Forkyndelse var heller ikke uden Frugt. Men den egentlige og største Frugt havde Menigheden dog paa andre Egne. Tilsidst blev disse fjernere boende Søgende saa talrige, at det blev anset for bedst, at de dannede ny Menigheder; og i Aaret 1857 traadte da 161 Medlemmer, boende paa Hvalsø-, Eskildstrup- og Vandløseegnen, fra og dannede Vandløse Menighed. Ligeledes blev der i 1865 dannet en særskilt Menighed paa Snevre-Sipperupegnen. Tilbage stod saa den oprindelige Del af Menigheden med 58 Medlemmer; det er Moderen, der selv er bleven fattig ved at udstyre sine Døtre.

Vi har allerede overskredet Tidsgrænsen; men endnu før vi forlader denne Menighed, skal vi tage et hastigt Overblik over de næste 20 Aar. Niels Nielsen havde været Menigheden en god Forstander; men nu var hans Virketid forbi dér. I Sommeren 1865 rejste han med sin Hustru og tre af sine Børn til Amerika, hvor han allerede havde seks Børn. Der blev saa valgt to andre Brødre til at forestaa Menigheden; den ene af disse var den ved Menighedens Begyndelse omtalte Kr. Hansen, og den anden var Skræder Niels Hansen. Til den sidstes Omvendelse havde N. Nielsen selv været Redskab. I nogle biografiske Optegnelser om N. Nielsen af en af hans Svigerdøtre fortælles det saaledes:

„En Gang savnede Niels Nielsen en af sine sædvanlige Tilhørere ved et Møde. I den Tanke, at han maaske var syg, gik han hen til ham efter Mødets Slutning. Men til sin Overraskelse fandt han, at Manden med sin Hustru og tre Medhjælpere var i

travl Virksomhed; Manden var nemlig Skræder. N. Nielsen var anset for en gudfrygtig Mand, og Folkene gjorde derfor mange Undskyldninger fordi de paa denne Maade benyttede Herrens Dag. Han talte nu venligt og alvorligt med dem om Brugen af Herrens Dag, saavel som om andet af det, der hører til Guds Rige, og bad med og for dem, og det syntes som de faa Øjeblikkes Samtale og Bøn blev Vendepunktet i disse Folks Liv. Thi ikke længe efter havde N. Nielsen den Glæde at begrave dem alle fem i Daaben."

N. Hansen flyttede imidlertid efter nogle Aars Forløb til Snevreegnen, hvor han blev Forstander for den derværende Menighed, og i 1869 hensov Kr. Hansen. L. Henriksen ledede saa Menigheden i nogle Aar, og siden 1874 har H. Larsen været dens Forstander.

Vandløse Menighed. — Om denne Menigheds Oprindelse er der allerede fortalt. Samme Aar som den blev stiftet, blev ogsaa Lars Henriksen beskikket til at være dens Forstander. Den forunderlige Velsignelse, som hidtil havde hvilet over disse Egne, veg heller ikke bort, da vore Søskende dér blev en selvstændig Menighed. Et Blik paa Statistiken viser os, at den i de seks første Aar af sin Historie havde en ren Tilvækst paa 125 Medlemmer eller ca. 20 om Aaret, og det uagtet 43 i denne Tid fratraadte for at danne Eskildstrup Menighed; de døbtes Antal i disse Aar gaar op til 238. I „Den danske Evgl." for April 1863 skriver L. Henriksen:

„I det sidste Aar har Herren givet 50 Sjæle i Hjærtet at komme til os for at aflægge den gode Bekendelse med det Ønske at blive døbte, hvilket ogsaa er sket. En 40 af disse er nyopvakte og de andre 10 er troende Sjæle fra andre Samfund. Vi havde ogsaa den Glæde at se Sjæle, som for mange Aar siden blev afskaarne, vende tilbage til Hjorden. Med Hensyn til det aandelige Liv hos de enkelte Medlemmer, da er det vanskeligt at sige noget. Fjenden bruger jo mange snedige Planer saasom aandelig Dødhed o. s. v. for at fange os; men det ser ud til, at der er vaagnet mere Lyst til at virke for Guds Riges Udbredelse ved at gaa ud med Guds Ord og at advare Folk fra at gaa paa Syndens Vej. Ikke faa tager Del i dette Arbejde. Med Hensyn til vore Pengeindsamlinger, da blev der ogsaa samlet mer end forhen; — — — tilsammen 494 Rdlr."

Men det følgende Aar blev en Kampens og Modgangens Tid for Menigheden. En ung Broder ved Navn Niels Larsen kom hjem fra et Besøg i Sverig. Der var han bleven smittet af den stadig grasserende Fuldkommenhedslære, og som alle, der tror at have faaet et nyt Lys, var han ivrig og begejstret; han ræsonnerede med enhver og søgte at reformere Menigheden. En Søndag, da Forstanderen havde sluttet sin Tale, stod Niels Larsen op og irettesatte ham for denne, og det paa en saadan Maade, at Størsteparten af Menigheden, som jo hørte paa det, fordrede, at N. Larsen skulde tilbagekalde, hvad han havde sagt. Men dette kunde han ikke bevæges til, og Resultatet blev da, at han med det samme blev udelukket. Nogle af de tilstedeværende tog dog ingen Del i denne Udelukkelse, og blandt disse var Forstanderen selv. Men der var andre, som gjorde Indsigelse imod den Behandling, N. Larsen fik, og mente at han havde lidt Uret; i hvert Fald betragtede de hans Udelukkelse som et overilet Skridt, og inden længe stod Menigheden i to Partier. Nu var der nogle, der udtraadte, og andre blev udelukkede, saa Menigheden paa kort Tid mistede nogle og tyve Medlemmer, deriblandt fem Prædikanter.

En af disse Prædikanter var den ejendommelige Peder Sørensen. Han er barnefødt paa Vandløseegnen (1818) og levede i sin Ungdom et almindelig verdsligt Liv, ihvorvel han stedse var mer eller mindre religiøst paavirket. Sin egentlige Vækkelse fik han ved at læse én af de Traktater, som Kr. Petersen ved sit Besøg paa Egnen i 1842 havde efterladt. Han besøgte Mønster i København, og omgikkes ogsaa Baptisterne paa sin Hjemegn; men desuagtet blev han først kirketroende. Derefter var han en Tid Løsgænger, og saa blev han Medlem af en Menighed, som den forhenværende norske Præst Lammers havde stiftet paa Egnen. Men ingen Steder kunde han finde Ro; saa slap han til i 1859 at blive døbt i den aalborgske Menighed uden dog at skulle tilhøre den. Men tilsidst sluttede han sig til denne Menighed, fordi han virkede „mest derovre" (siden er han altsaa overflyttet til Vandløse Menighed). Og i sin Levnetsbeskrivelse, som han udgav 1860, udtrykker han Haabet om, at han nu ved Guds naadige Bistand maatte forblive staaende paa dette Standpunkt, indtil han fik udstridt Troens gode Strid og fuldendt sit Løb

herneden. Dette Haab gik dog ikke i Opfyldelse. Vel blev han genoptagen; men senere lod han sig henrive af Adventisterne. Han lever nu i Amerika. I hans ovenfor omtalte Levnetsskildring har han tegnet et godt Billede af sig selv. Det er ham næsten umuligt at træffe en Afgørelse mellem forskellige Anskuelser; thi naar han føler sig draget til en af Siderne, frygter han stadig for, at det er Djævelen, der lokker ham. Stadig pines han af Tvivl og Anfægtelser med Hensyn til sit Standpunkt, og stadig lider han under, at det ene Sæt Venner efter det andet forskyder ham, fordi han ingen bestemt Overbevisning har. Han har skrevet meget, deriblandt mange Salmer i brorsonsk Efterligning, som er blevne meget benyttede.

De fraskilte holdt sig nu sammen og besluttede at arbejde i Forening som en selvstændig Menighed. Alle Forsøg paa en Genforening af de adskilte strandede. L. Henriksen især tog sig denne Sag meget nær; han var fredelskende af Naturen, og som saadan smertede den opstaaede Splid ham dobbelt. En Gang skal han have sagt: „Jeg har kun et eneste Barn, og Gud véd, at jeg elsker ham. Men om jeg skulde se ham blive sønderreven af vilde Dyr, saa tror jeg ikke, det vilde smærte mig saa meget som dette, at jeg skal se Menigheden blive sønderreven.“ Under alt dette velsignede Herren Menigheden; jævnlig var der Sjæle, som fandt Fred med Gud og ved Daaben blev forenede med den. Og dette maatte de fraskilte se paa; thi ingen kom til dem. I Grunden blev de heller aldrig ordnede til Menighed; thi Peder Sørensen, som de havde udsét til Forstander, vægrede sig med vanlig Ubesluttethed ved at modtage dette Valg. De tabte snart Modet, standsede med deres Virksomhed og meldte sig, sler og færre ad Gangen, til Genoptagelse. De blev saa prøvede og optagne enkeltvis, og inden et Aar var henrundet tilhørte de alle paa to nær Menigheden igen. Den ene af de to var Niels Larsen; han mistede en Tid efter Forstanden. Til Menigheden kom han ikke mere.

Saaret lægtes snart, og Arbejdet fortsattes i Enighed og Kærlighed. Næsten hvert Aar blev mange døbte, og i Slutningen af 70-erne naaede Medlemstallet op over tre Hundrede.

Eskildstrup Menighed. — Vandløse Menighed omfattede fra først af tre forskellige Egne, nemlig selve Vandløseegnen, Hvalsø-

og Saabyegnen og Eskildstrupegnen. De Søskende, som boede paa denne sidste Egn, blev i 1861 ordnede til en selvstændig Menighed. Stiftelseshøjtideligheden fandt Sted Nytaarsdag. Karl Kristoffersen, som forud er omtalt, blev valgt til Forstander. Egenlig hed Menigheden fra først af Tølløse Menighed; men i 1875 fik den sit Forsamlingslokale i Eskildstrup, og fra den Tid af tog den Navn efter denne By. Forsamlingslokalet var en gammel Stuelænge, der tilhørte en Broder i Menigheden, Gmd. Jens Klavsen. I en lille Lejlighed, der hørte til Lokalet, kom Mastemager Petersen, som havde været det første Redskab til et aandeligt Røre paa Egnen, og som nu var en gammel Mand, til at bo. Der er ikke meget at fortælle om denne Menighed i Begyndelsen. Udover den blotte Meddelelse om dens Stiftelse indeholder „Den danske Evgl." intet om den før i April 1866. Det hedder dér ganske kort:

„Tølløse Menighed talte ved forrige [sidste?] Aars Slutning 41 Medlemmer. I det afvigte Aar havde den den Glæde at optage 6 Sjæle i Menigheden. Dens Virkekreds er liden, og dens Kræfter er heller ikke mange. Foruden Br. Karl Kristoffersen holder Br. Lars Andersen ogsaa Forsamlinger, som paa flere Steder er godt besøgte. Herren velsigne deres Virksomhed til mange Sjæles Frelse!"

Saa bliver der Tavshed igen. End ikke til Konferenserne kommer der nogen Meddelelse; i Referatet af Konferensen 1868 omtales denne Menighed endog udtrykkeligt blandt dem, hvis Vækst eller Tilbagegang man ikke vidste Besked om — dog tilføjes der denne Oplysning: „Menigheden i Tølløse har paa en Maade sluttet sig til Modermenigheden i Vandløse, saa at Lars Henriksen nu ogsaa er dens Forstander, medens dens forhenværende Forstander Karl Kristoffersen er en af dens Lærere." Statistiken viser ogsaa, at det først var i Slutningen af 70-erne, denne Menighed rigtig begyndte at komme i Gang. Det bedste af dens Historie kommer derfor senere.

Langeland og Fyn.

Langelands Menighed. — Fra Forfølgelsernes Ophør til helt ind i 80=erne er der kun lidt at fortælle om Langelands Menighed; og det, der kommer først, er ikke glædeligt. Der var to Brødre, som havde faaet den Mening, at Daab og Nadver egenlig var unødvendige, da de kun var ydre Tegn. Denne Mening søgte de at udbrede, og da de hverken vilde afstaa derfra, ejheller var til at bibringe en bedre Opfattelse, saa maatte Menigheden afskære dem fra sig. Senere blev et Par andre Medlemmer Mormoner; men ellers synes det ikke, at den langelandske Menighed har været hjemsøgt af Lærestridigheder. Fuldkommenhedslæren kom ikke derover.

Derimod vakte et Par Spørgsmaal med Hensyn til det kristelige Liv en ikke ringe Uro. Blandt de Grundsætninger, hvorpaa Menigheden var stiftet, var ogsaa Afhold fra Søndagsarbejde og fra Nydelsen af berusende Drikke. Men i Begyndelsen af 50=erne kom et Ægtepar, der begge var døbte paa Sjælland, over til Langeland og sluttede sig til Menigheden. De anlagde et Bageri, og dette drev de ogsaa om Søndagen, ligesom de ogsaa solgte Brød den Dag. Desuden nød Manden selv Brændevin og beværtede ogsaa sine Kunder dermed. Herimod gjorde Forstanderen og flere andre Indsigelse; men der var ogsaa nogle, som tog Parti for Bageren. Denne tilligemed en anden Broder udtraadte imidlertid; men Spændingen vedblev at vokse. Der indtraadte saa en Spaltning. Paa den ene Side stod Forstanderen og nogle faa, paa den anden femten Medlemmer, som tog Bagerens Parti. I Efteraaret 1853 skrev saa de sidste til Aalborg Menighed og bad om Hjælp; denne sendte da i Begyndelsen af det følgende Aar Brdr. S. Hansen og Kr. Vesterby til Langeland. Disse to Brødre besøgte nu i Løbet af en Uges Tid Medlemmerne af begge Partier. Den 13. Januar blev der saa holdt et Møde, hvor begge Parter kom til Stede; og efter en lang Drøftelse, og efter at begge Sider havde givet en Del efter, blev der bragt et Forlig i Stand. Rolige blev Forholdene dog ikke straks; men af Menighedens Forhandlingsprotokol ser man, at det oprindelige Standpunkt angaaende de berusende Drikke i Løbet af halvandet Aar eller saa havde sejret; thi det hedder dér:

„Den 11. Nov. 1855 besluttede Menigheden paa Langeland ikke at optage nogen i Menigheden, uden at de er afholdne fra Brændevin og anden stærk Drik. — Denne Beslutning blev enstemmigt antagen."

Menigheden var ikke vokset i disse Kampaar. Vel blev der døbt nogle; men til Gengæld blev andre udelukte og atter andre udtraadte. Ved Udgangen af 1854 talte Menigheden 39 Medlemmer — kun én mer end i 1849. Af disse 39 Medlemmer boede 23 paa Fyn, og i Efteraaret 1855 fraskilte disse sig forat danne Oure Menighed; tilbage havde da Menigheden paa Langeland 15 Medlemmer. Det gik nu smaat en Del Aar, somme Tider lidt Tilvækst, til andre Tider lidt Afgang. Anders Madsen havde i en Aarrække oppebaaret en lille Understøttelse (ca. 300 Kr. aarlig) gennem Missionskomiteen i Hamborg; denne blev i 1877 inddragen. Alligevel vedblev han at arbejde, indtil han paa Grund af Alderdom og Svækkelse maatte indskrænke sin Virksomhed. I 1882 havde dog Menigheden naaet saa vidt, at de 15 Medlemmer var blevet til 30.

Den fynske Virksomhed. — Fyn var jo Udgangspunktet for den gudelige Bevægelse, og selvfølgelig virkede denne Bevægelses Budbærere ikke mindst paa deres egen Ø. Paa Svendborgegnen, som vi her skal begynde med, var Johan Nielsen den, der arbejdede mest. Som alt nævnt begyndte den langelandske Menighed tidligt at udstrække sin Virksomhed til denne Egn. Den første, som blev døbt dér (1841), var en Bondekarl ved Navn Rasmus Rasmussen; han blev senere Gaardmand og boede i mange Aar paa Oure Mark. Den næste var hans Søster. Men det gik ellers langsomt med Virksomheden. Ved Udgangen af 1848 var der kun otte Baptister paa Svendborgegnen.

Saa fik disse Søskende i Aaret 1849 Besøg af en Snedkersvend ved Navn J. A. Petersen. Han var født i Thisted og døbt i Aalborg Menighed (1843); siden havde han opholdt sig dels i Aalborg og dels i København og andre Steder paa Sjælland. Han afholdt nogle Forsamlinger iblandt dem, men rejste saa væk igen. Men i 1852 kom Petersen atter til Egnen, og nu bosatte han sig i Oure, et Par Mil fra Svendborg. Han tog saa fat paa at holde Forsamlinger igen, og nu begyndte Virksomheden at

bære mere Frugt. I 1854 var Baptisternes Antal i Oure og Omegn naaet til 21. For disse blev Petersen nu ansat som Prædikant.

Da Baptisterne begyndte at formere sig, blev Stedets Præst alarmeret. Øvrigheden kunde ikke mere sættes i Bevægelse; han maatte derfor tage sin Tilflugt til Ordets Vaaben. Og det gjorde han da paa den Maade, at han afholdt nogle Møder, i hvilke han imødegik Baptisternes Lære. Men saa bestemte Petersen sig ogsaa til at holde et af den Slags Møder. Han indbød Stedets Præst, som ogsaa mødte tilligemed to andre Kolleger. De tre Præster tog Plads lige foran Petersen, der lige straks blev lidt bange ved dette Syn. Men han fattede dog snart Mod og foreslog Salmen: „Op, I Kristne, ruster Eder!" Stedets Præst sang paa Petersens Opfordring for. Under Diskussionen udtalte Præsten, at Baptisterne mente, de kunde føle paa et Menneskes Puls, om han var en Kristen eller ej. Disse Ord vakte Forsamlingens Latter; men Petersen udbrød snarraadigt: „Le ikke! Præsten overgaar Baptisterne; han behøver end ikke at føle paa Pulsen, han véd endog Klokkeslettet, naar Barnet bliver genfødt." Ved Mødets Slutning bekendtgjorde en af de til Stede værende Præster (Balslev), at han otte Dage derefter agtede at holde et Foredrag i Hundstrup, hvor han yderligere vilde imødegaa Baptisterne.

Petersen mødte og valgte (som Gengæld?) sin Plads lige overfor Præsten. Denne begyndte derpaa at tale om Barnedaaben. Et Stykke henne i Talen siger Præsten: „Baptisterne tror, at Daaben er en Lydighedsgerning; men de siger ogsaa, at den er — — at den er — —" (Petersen kommer ham til Hjælp: „at den er en god Samvittigheds Pagt med Gud!"). Ganske rigtigt! det var just det, jeg vilde sige." Dette bragte Uro i Forsamlingen, som om den ikke var tilfreds med Præstens Forsvar. Men Præsten erklærede Baptisterne for at være et kristeligt Folk og opfordrede de forsamlede til at møde i Kirken Søndagen efter; saa vilde han nærmere udtale sig om Barnedaaben. Det skete imidlertid ikke; Præsten hverken forklarede eller forsvarede Barnedaaben den nævnte Søndag. Derimod sagde han blandt andet: „Jeg vilde ønske, at min Menighed vilde bøje Knæ, som jeg ser, at Baptisterne gør."

Hvad her er skildret, hører jo strengt taget ind under den langelandske Menigheds Historie, idet hele denne Afdeling paa Fyn endnu tilhørte nævnte Menighed; men paa den anden Side er den fynske Virksomhed i hele sin Udvikling saaledes noget for sig, at man faar det bedste Overblik over den, ved at den behandles særskilt og under ét. Forholdet til Langelands Menighed ophørte ogsaa i 1855; i dette Aar (den 30. Oktbr.) blev nemlig de i Oure og Omegn boende Søskende, 23 i Tallet, ordnede til en selvstændig Menighed, der efter Byen fik Navnet Oure Menighed. Petersen blev samme Dag beskikket til at være dens Forstander.

Men allerede nogle Aar før var der blevet stiftet en lille Menighed i Odense. Det var F. L. Rymker, som forud er omtalt i en Fodnote, der var Redskab hertil. Rymker er født i Stige, et Stykke nord for Odense, den 22. Septbr. 1819. I sit tyvende Aar drog han til Søs, og i ti Aar færdedes han omkring; men i 1849 kom han hjem med Guds Fred i sit Hjærte og som Medlem af Baptistsamfundet. Han var udsendt og lønnet fra Amerika, forat han skulde virke for Guds Rige, og han tog da straks fat. Man kan ikke undre sig over, at han begyndte i sin Fødeby. Han holdt Forsamlinger dér et Par Aars Tid, og det synes ogsaa, at nogle var paavirkede af Ordet. Sognepræsten tog sig ikke Sagen videre nær; men nogle af Beboerne tilkaldte da et Par fremmede Præster: V. Birkedal fra Ryslinge og Magister Viborg fra Rynkeby, og disse holdt saa i Stige et Møde imod Rymker. Mødet bivaanedes af en Mængde Mennesker, og Rymker var ogsaa til Stede; han bekendtgjorde ved Mødets Slutning, at han næste Søndag vilde tale mod det, som var sagt af Præsterne, hvilket han ogsaa gjorde. Fra kirkelig Side fremstilles dette saaledes, at han slap uheldigt fra sin Gendrivelse, saa Folk slog sig fra ham, og han maatte forlade Sognet *). Men dette er kun en halv Sandhed. At Folk slog sig fra ham, er vist nok; thi ved Mødet, han holdt mod Præsterne, var der kun faa til Stede — de havde altsaa vendt sig fra ham i Forvejen. Og Aarsagen er

*) Ludv. Schrøder: Ole Peter Holm Larsen, S. 193 fl. Odense 1875.

den nærliggende, at Præster, naar de ikke er altfor ilde lidt, har, og havde især den Gang, en overmaade stor Indflydelse over den jævne Almuesmand, især naar de appellerer til hans Fordomme. Talen, Rymker holdt, var jævn og simpel i Formen; thi han var ingen bogdannet Mand. Men det kunde i Sandhed været interessant at vide, hvad de to Præster vilde sagt til dens Indhold *).

Efter nogle indledende Bemærkninger, hvori han beklager, at saa faa var mødte, paaviser han først Forskellen mellem Baptisternes og Lutheranernes Daab. Lutheranerne døber spæde Børn, og denne Daab bestaar i Overøselse, desuden lærer de, at Barnet i Daaben faar det evige Liv. Baptisterne lærer, at kun troende bør døbes, og at kun Nedbykkelse under Vand er en kristelig Daab, og at Velsignelsen ved Daaben bestaar i Indlemmelse i det kristne Samfund. Endelig anvender Baptisterne Kirketugt efter Guds Ord; den lutherske Kirke derimod taaler de værste Syndere i sin Midte. — Dernæst fremdrager han de to Præsters Tale. Mod Birkedals retter han især den Anke, at Udgangspunktet for den er taget i det gamle Testament: i de to Fortællinger om Naaman og Elisa og om Jeroboam, der oprejste de to Guldkalve forat forlede Israel til Frafald fra Jehova. Det ny Testament kunde ikke forsyne Præsten med de Vaaben, han behøvede mod Baptisterne, derfor maatte han søge Støtte i noget, som slet intet havde med Sagen at gøre. I sin Gendrivelse af Birkedals Bemærkninger over den sidste Fortælling udvikler han den da almindelige Anskuelse blandt Baptisterne, at deres Historie kunde forfølges tilbage til den kristne Oldtid; og tilsidst fortæller han noget om Baptisternes store Virksomhed for Guds Rige. Viborgs Tale behandler han kort. — Som tredje Led har han en ret solid Paavisning af vor Daabs Skriftmæssighed med Gendrivelser af de vrange Fortolkninger over Steder, som handler om Daaben. Til Slutning beder han, ikke at behandle hans

*) Han udgav den i Trykken, efter at de to Præster først havde udgivet deres. Titlen paa Birkedals var: „Stridsord mod Baptismen“ og paa Viborgs: „Barnedaabens Gyldighed“.

„simple og ufuldkomne Bemærkninger med Letsindighed og Foragt", men overveje dem i Guds Ords Lys. — Som Kuriosum kan nævnes, at Sognepræsten tog de to fremmede Præsters Virsomhed i hans Sogn fortrydeligt op og udvirkede, at de fik en „Næse". Saa høj var den kirkelige Intolerance den Gang.

Men Rymker virkede ogsaa, og vel især, i Odense. I 1852 var det kommet saa vidt, at der kunde stiftes en lille Menighed; den bestod af 6 Medlemmer, og samme Aar blev Rymker ved Konferensen i Ordrup ordineret til dens Forstander. Menigheden voksede, saa den gik ind i 1854 med 16 Medlemmer. Imidlertid var Rymker bleven gift og havde bygget sig et Hus med en rummelig Forsamlingssal i Odense. Om Virksomheden skriver han i sit „Missionsblad" (Septbr. 1854):

„Ved det hamborgske og amerikanske Traktatselskabs Velvilje er vi her blevne forsynede med et temmelig stort Antal gode Traktater, hvormed vi har begyndt en regelmæssig Uddeling, som vi ved Guds Naade agter at fortsætte saaledes, at der muligt én Gang i hver Maaned kan blive leveret hver Familje en Traktat. For Øjeblikket har vi vel endnu ikke kunnet komme saa vidt; men vi haaber med Guds Hjælp med Tiden at kunne udføre det. — — — I de sidst forløbne tre Maaneder er over 400 Familjer hver sjette Uge blevne forsynede med en Traktat. De uddelte Smaaskrifter er dem vel egentlig kun laante; men de fleste forbliver dog i Modtagerens Besiddelse, eller bliver af disse udlaante til andre. Vi fører en Slags Regnskab over Traktaterne, som bliver uddelte — — —. Foruden de tre Prædikeforsamlinger i Ugen har vi her i Menigheden desuden Bibellæsning hver Mandag Aften, en Bedeforsamling hver Fredag Aften og en Søndagsskole hver Søndag Eftermiddag fra Kl. $2^1/_2$ til $3^1/_2$. Vi har ogsaa begyndt en Dagskole for vore egne Børn tre Timer hver Eftermiddag."

Alligevel lykkedes Virksomheden ikke. Den lille Menighed svækkedes ved Udelukkelser og indre Uoverensstemmelse, og Medlemsantallet formindskedes efterhaanden i Steden for at tiltage. Rymker valgte da i 1857 Norge til sin Virkeplads, og dér lykkedes hans Virksomhed bedre*). Af og til opholdt han sig dog ogsaa i

*) H. Vedder: Baptisternes Historie.

Odense, og i Maj 1863 meddeler han i „Den d. Evgl.", at tre Sjæle var tillagte Menigheden ved Daab; af disse var de to fra Lammers' Frimenighed paa Vantingeegnen.

I den sidste Halvdel af 50-erne træffer vi ogsaa Baptister i Nyborg; der var „otte eller ni" i 1859, og de hørte da til Oure Menighed. Men i 1860 holdtes der en Konference hos dem, og de blev da ordnede til en Menighed. Aaret efter (i Maj) hedder det i „Den d. Evgl.":

„Søskende i Nyborg, som ved en Konference i Pinsen 1860 blev konstituerede til en selvstændig Menighed, bestod ved Aarets Slutning af 15 Personer og havde i Aarets Løb en Tilvækst af 4 Sjæle. Saavidt jeg kunde skønne, lever den lille unge Menighed i Kærlighed og Enighed. Den har allerede glædet sig ved Tilvæksten af én Sjæl i Aar, og naar en Lærer besøger den og holder Forsamlinger dér, da er der ikke faa, som indfinder sig og hører Guds Ord; thi Menigheden har ingen ansat Forstander; men én af Brødrene er midlertidig valgt til at lede Forsamlingerne."

Den fynske Virksomhed strakte sig ogsaa udenfor Fyn, nemlig til Samsø. Dér synes ikke at have været udfoldet nogen aandelig Virksomhed før en Kapellan Brammer i Tranebjærg, en Søn af Biskop Brammer, begyndte at holde Bibellæsninger i 1857. En af dem, der ved denne Lejlighed blev opvakt, var en ung Sypige ved Navn Gertrud. I Julen blev der holdt en Forsamling i Ballen, en By med Baadhavn paa Øens Nordøstside, og man synes ikke dér at have havt Bibelen fremme. Thi der var to Mænd til Stede, som var blevne opvakte ved Baptisternes Virksomhed i Norge, og de klagede netop over dette. „Vi gør vist forkert," sagde de, „at vi læser saa meget i andre Bøger i Steden for at læse i Bibelen." Disse Ord lagde Gertrud, som ogsaa var nærværende, sig paa Hjærte, og fra nu af blev hun flittig til at læse i Bibelen. Det næste Foraar rejste Brammer bort fra Øen; men et Par Mænd, som var blevne opvakte, en Farver Lund fra Tranebjærg og en Købmand Rasmussen fra Ballen, tog Arbejdet op efter ham. Ved samme Tid kom en anden Samsøpige, der en Tid havde opholdt sig i Oure og var bleven døbt dér, hjem til Øen. Med hende stiftede

Gertrud Bekendtskab, og da hun alt havde lært at holde sig til Bibelen, saa kom hun ogsaa nu snart til at forstaa dens Lære om Daaben. — Gertrud har fortalt om et Besøg, som de to opvakte Præster, Mau og Kisbye, aflagde paa Øen. De havde fat i den omtalte Baptistpige og søgte at overbevise hende om hendes formentlige Vildfarelser. Den Dag, de rejste, traf de netop Gertrud, og da de havde lært hende at kende under deres Besøg, hilste de venligt paa hende. Og saa siger den ene af dem: „Vi talte lidt i Gaar med den Baptistpige; men nu maa Du og flere se at tale med hende om hendes Daabsnaade, at hun kan komme i Vorherres Samfund igen!" Gertrud tav; thi hun havde allerede i nogen Tid grundet over, at den lutherske Kirke vist ikke stemmede overens med det ny Testament.

Rymker, som nu var i Norge, skrev imidlertid til Petersen i Dure og opfordrede ham til at gøre en Rejse til Samsø og da særligt at besøge de to omtalte Mænd. I December 1858 kom Petersen. Han holdt den første Baptistforsamling paa Samsø hos en Mand ved Navn P. Ibsen i Koldby; desuden holdt han tre andre Forsamlinger, den ene af disse i Huset, hvor Gertrud opholdt sig, solgte Bibler og Testamenter og uddelte en Del Traktater. Ved én af Forsamlingerne var Pastor Krebs i Koldby nærværende. Han gav Talen det Vidnesbyrd, at den var kristelig, og efter en lille venskabelig Disput bød han Petersen Nattelogi hos sig, hvilket denne dog ikke modtog. Saaledes gik den første Tur. Næste Foraar kom Petersen igen. Han holdt flere Forsamlinger og mødte megen Modstand især fra Lund og Rasmussen. Den sidste kastede ham endogsaa ud ad Døren, da han besøgte ham. En Forsamling, som Petersen holdt i Brundby, gjorde de alt, hvad de kunde, for at forstyrre. Mødet var lige ved at skulle begynde, da de ankom, og de kaldte da Stedets Ejer udenfor og formanede ham til ikke at lade Forsamlingen afholde. Han gik saa ind, og i sin samsingske Dialekt bemærkede han spagfærdig: „A tendt it', te de skul' ha vat Forsamling; A tendt, vi kund' ha sat aa praated." Men da der ikke heri laa noget egentlig Forbud, saa foreslog Petersen at synge en Salme og talte derpaa Guds Ord til Forsamlingen. Bagefter traadte Lund og Ras-

mussen op imod ham. Den første var en besindig Mand; men Rasmussen gebærdede sig vildt. Først ved Midnatstid var det bevægede Møde forbi *).

Kort efter at Petersen var hjemkommen fra denne Tur, aflagde Gertrud et Besøg i Oure og blev døbt den 24. April 1859. Hun rejste saa tilbage med Glæde, og i næsten 7 Aar stod hun som ene Baptist paa Øen; den anden Pige rejste nemlig derfra igen.

Efter dette Rundskue vender vi atter tilbage til Oure. Det Aar, Menigheden blev stiftet, saavel som Aaret efter, fik Egnen nogle paatrængende Besøg af Mormonerne; men Petersen „gjorde tre voldsomme Udfald imod dem", og siden har de aldrig hjemsøgt Egnen. Et af Menighedens Medlemmer, en gammel Enke, vandt de dog. I Sommeren 1857 opførte Menigheden et smukt Kapel til en Værdi af ca. 6000 Kr.; Virksomheden fortsattes uforstyrret og Medlemmernes Tal formeredes. Men just som dette Tidsrum slutter, havde Menigheden nogle indre Uroligheder, der berøvede den en Del Medlemmer. — Træder vi imidlertid indenfor i det næste Tidsrum, saa møder der os det glædelige Syn, at disse Uroligheder stilles, og en Del af de fraskilte Medlemmer kommer tilbage. Med Menighederne i Odense og Nyborg er det derimod gaaet saa daarligt, at de ikke længer kan bestaa selvstændigt; de faa Medlemmer, der er tilbage af dem, slutter sig i 1866 til Oure. Denne Menigheds Omraade omfatter nu, gennem den første Halvdel af dette Tidsrum, hele Fyn og Samsø, og bestandig lægges der Sjæle til den, som har ladet sig frelse.

Nordjylland.

Aalborg Menighed. — Vi forlod denne Menighed i første Tidsrum midt i en velsignelsesrig Virksomhed, og saaledes møder vi den igen i dette. I de tre Krigsaar, 1848—50, optog den

*) Mange Aar efter traf Petersen og Lund sammen paa Dampskib. De blev da forligte og bad hinanden om Tilgivelse. Ved sin Hjemkomst sagde Lund til sin Kone, i en Baptists Overværelse: „I Dag er det glædelige sket mig, at jeg er bleven forligt med Petersen, som jeg for 25 Aar siden gjorde saa heftig Modstand!"

ved Daab 171 Sjæle. Men paa Velsignelsen følger en Prøvelsens Tid; Ulven staar allerede midt i Hjorden.

Mormonernes første Udsendinge har holdt deres Indtog i Danmark. En af deres „Apostle", E. Snow, kom til København i Sommeren 1850, og den Skade, Mormonismen anrettede dér, er allerede omtalt. Samme Efteraar kom en „Ældste" ved Navn Dykes [udtales Dejks] til Aalborg. Føltved var netop ude paa en Missionsrejse, og denne Anledning nyttede Dykes til at skaffe sig Indgang hos nogle af Medlemmerne, ja, han fik endog Tilladelse til at tale i Menighedens Forsamlingssal. Vel mødte hans Tale Modsigelse; men Smed Jensen, hvem han allerede havde vundet for sig, optraadte som hans Forsvarer. Da nogle af de forsamlede afbrød ham og protesterede mod flere af hans Udtalelser, tilraabte Jensen ham: „Fortsæt kun, kære Broder! De maa belave Dem paa Modstand." — Samme Aften blev Jensen og 7 andre døbte til Mormoner.

Det hele kom som en Overrumpling, og Rygtet derom fór lig en Løbeild gennem Menigheden og vakte Bestyrtelse alle Vegne. Og dog var det bare Begyndelsen til et stort Frafald; den ene blev reven fra Menigheden efter den anden, især fra først af var Overgangen til Mormonerne stærk.

Under denne Trængselstid opholdt Ryding sig noget i Aalborg og paa dens Omegn, og han var Menigheden en god Støtte. Den sagtmodige og milde Føltved var stedse i fuld Virksomhed med at undervise, trøste og hjælpe; og saaledes hengik Vinteren. I Foraaret 1851 ankom Køhner fra Hamborg for at hjælpe Menigheden; og en Disputation mellem ham og Dykes blev berammet. Den fandt Sted i Mormonernes Lokale og overværedes af mange Mennesker. Men enhver holdt paa sit, og hvad der kom ud af den, er ikke godt at sige. Den paafølgende Søndag holdt Køhner to Foredrag i Baptisternes Lokale om Mormonernes Opkomst, Lære og Liv, og senere holdt han tre andre om samme Emne paa „Dramatikken", en stor Forsamlingssal i Byen. Ved disse Lejligheder fremdrog han mange af de haarrejsende Ting, som Mormonernes Lære indeholder; men Mormonerne nægtede at vedkende sig det, og det synes, som Tilhørerne ogsaa modtog det med Tvivl. De bedste Hjælpere i denne Nød var i Virkelig-

heden dem, der selv havde været anfægtede af den falske Lære og lykkeligt havde gennemgaaet Ildprøven. De var ømme af Hjærtet og overbærende med de svage, og de kendte deres Vanskeligheder af Erfaring, hvorfor de bedst kunde yde netop den Hjælp, der tiltrængtes.

Imidlertid sagtnedes Overgangen til Mormonerne lidt efter lidt, og efter tre Aars Forløb standsede den næsten helt. Men i disse Aar havde de ogsaa frarevet Menigheden 66 Medlemmer. For den nulevende Slægt er alt dette næsten ubegribeligt; vi har ondt ved at fatte, at Baptister, i noget videre Antal, kunde lade sig henrive af slig Taabelighed. Men ethvert historisk Forhold maa ses i sin Tids Lys.

Tidens Særkende i religiøs Henseende var Gæring og Brydninger. Hidtil havde alt været dødt; men nu var der paa én Gang blevet Liv, og dette Liv artede sig, som Tilfældet er i saadanne Tider, ofte vildt. Desuden herskede der stor Uvidenhed og Vankundighed blandt Folket, og da ganske særligt i det nordlige Jylland. Hvad Baptisterne angik, da var de endnu her til Lands meget uerfarne i Menighedslivet og i det hele i den praktiske Anvendelse af Bibelens Lærdomme. Dertil kom, at Hr. Dykes paa sin Side optraadte som en Lysets Engel. Han taalte Indvendinger og Modsigelser med Sagtmodighed, og kun en eneste Gang, saavidt man véd — det var under Debatten med Køber — hændte det ham, at Naturen gik over Optugtelsen. Han lastede heller aldrig Baptisternes Lære; tværtimod roste han den. Der var „godt begyndt"; men de maatte „skride frem til det fuldkomne"; og det bragte han: „De sidste Dages Hellige" havde Apostler, Profeter, Mirakkelgaver o. s. v. — alt „som i Apostletiden". Ogsaa hans Ydre hjalp til at bane ham Vej; han var proper i sin Klædedragt, han havde et belevent Væsen, og hans lange, bølgende Haar var rigt salvet med Olje (!) — baade i hans Tale og i hans Udseende var der noget yderst bestikkende for uvidende og letbevægelige Naturer. Ydermere skjulte og nægtede han det mest modbydelige og gudsbespottelige i Mormonernes Lære, som den Gang endnu var ukendt her til Lands.

Nogle af de frafaldne kom dog tilbage til Menigheden igen, og desuden vandt den mange ny Medlemmer. I de to Aar,

1851—52, var der Daab hver Maaned, stundom hver Uge og somme Tider hver Dag flere Dage i Træk. Ifølge Statistikken blev der døbt ialt 192 Sjæle.

Paa Sjælland mødte vi i dette Tidsrum en enkelt Efterdønning fra Forfølgelsestiden. Nogle lignende træffer vi her i Aalborg Menighed — mærkeligt nok, at de kommer fra Befolkningen, som ellers i den egentlige Forfølgelsestid forholdt sig rolig. I Foraaret 1851 fandt saaledes et Opløb Sted under en Forsamling i N. Kongerslev. Urostifterne samledes i stor Mængde „udenfor Huset, og under Støj og Larm kastede de Stene gennem Vinduerne". Prædikanten (Kr. Nielsen) saavel som de forsamlede slap dog nogenlunde uskadte fra Bombardementet.

Mere vildt gik det til i Hals det følgende Aar. Det var netop Fastelavnssøndag, og Mødet holdtes hos Skrædermester Chr. Nørlem; Kr. Nielsen ledede det. Der samledes en hel Del støjende Mennesker udenfor Vinduerne; men Nørlem, som, uagtet han var Baptist, var meget agtet i Byen, gik ud og talede dem til Rette. De holdt sig da temmelig rolige, indtil Forsamlingen var forbi; men saa gik det ogsaa løs igen, ikke blot med Støj og Larm, men med Skælden og Slag. Mest gik det ud over Taleren, hvem de forfulgte og med tykke Stokke bibragte flere Slag paa Hovedet. Han fik dog Lejlighed til at udspænde sin Paraply, og denne tilligemed hans Hat, som naturligvis blev ødelagte, optog en Del af Slagenes Vægt. En Madam Bech, som var blandt Tilhørerne, slog de omkuld, slæbte hende et Stykke Vej og iturev hendes Sjal. Imidlertid blev Stedets Præst, den frihedssindede Pastor Hass underrettet om det passerede; han ilede straks de forfulgte til Hjælp og ledsagede dem personlig til deres Hjem. Forfølgerne holdt naturligvis straks inde, da de saa Præsten.

Fjorten Dage senere fandt der ogsaa et Opløb Sted i Mølholm, ca. 3 Mil sydøst for Aalborg. Men her gjorde den sammenstrømmede Mængde ingen Fortræd; de var simpelthen komne af Nysgerrighed. De forlangte blot, at Prædikanten — det var ogsaa Kr. Nielsen — skulde komme ud i Gaarden, saa de kunde høre ham. Det gjorde han da ogsaa, og fra en Vogn talte han til dem. Men midt under Talen ankom Sognepræsten. Han var

nemlig kommen til den nærliggende Kirke for at forrette Tjeneste; men da den var tom, saa søgte han hen, hvor Folkene var at finde. Flere Gange afbrød Præsten Taleren med Spørgsmaalet, om han snart var færdig, og da denne endelig sluttede, tilkastede han ham sin Handske og udfordrede ham til en Debat i en af Sognets Skoler den næste Formiddag. Kr. Nielsen tog den tilkastede Handske op, og den næste Dag blev der holdt en rigtig skolastisk Turnering efter alle Kunstens Regler.

Aalborg Menighed gik i Spidsen med at oprette Hverdagsskoler for Medlemmernes Børn. Den 10. November 1851 blev den første begyndt i Gunderup Sogn med fem Børn. Dens første Lærer blev Søren Hansen, som den Gang var 32 Aar gammel. Dette lille Foretagende vakte en stor Storm: Sognepræsten sendte Indberetning til Ministeriet om det skete; men dette resolverede, at „det tillades Søren Hansen at holde Skole". Saa gik han til Sogneforstanderskabet, og i et Møde fordrede han, at Søren Hansen skulde underkaste sig en Kundskabsprøve. Men Formanden, Proprietær Jelstrup, afviste dette, og Præsten maatte saa vente, til den almindelige Skoleeksamen kom; dér skulde nemlig ogsaa den ny Skoles Børn møde. Men dér viste det sig, at disse Børn var langt forud for Børnene fra Sognets andre Skoler. Disse stod nu forøvrigt ogsaa paa et lavt Standpunkt. Denne første Baptistskole i Danmark ledes nu af L. Kristoffersen; af andre bekendte Brødre, som har været Lærere ved den, kan nævnes P. Dam og J. P. Hansen. — I 1877 fik Menigheden sin anden Skole i N. Kongerslev. Ved denne har blandt andre Søren Kvist været Lærer.

Menighedens Missionsvirksomhed blev drevet med Kraft. Mange Brødre talte Ordet, og vidt omkring bar de det. I Midten af 50-erne havde Menigheden Medlemmer lige fra Kolding til et Par Mil nord for Frederikshavn, og deres Antal ved Udgangen af 1855 var næsten fem Hundrede.

Et nyt Aar oprandt, et Aar, der skulde bringe Menigheden store Forandringer. Den 3. Februar holdtes en stor Forsamling i Aalborg, ved hvilken Lejlighed Føltved havde den Glæde at døbe fem Sjæle. Det blev de sidste, han nedsænkede i Daabens Vande; thi straks efter Forsamlingen blev han syg, og otte Dage

efter var han Lig. Hans Hjemgang fandt Sted Mandag Morgen den 11. Februar 1856, i hans 62. Aar, og efter at han i henved 16 Aar havde været Menighedens Forstander. En stor Skare, ikke blot af hans Trosfæller, men ogsaa af andre Venner, baade militære og civile, fulgte hans jordiske Levninger til Gravens Hvile. En simpel, fladtliggende Mindesten paa Aalborg Kirkegaard dækker den Gravhøj, hvorunder hans Støv gemmes. Hele Gravskriften er:

„Kommandersergeant Ole Nielsen Føltved, født den 13. April 1794, død den 11. Februar 1856. — Dit Minde lever!"

Menigheden stod nu uden Forstander. Samme Eftermiddag, som Føltved var begravet, samledes de ældre Brødre baade for i Kærlighed at mindes den afdøde og forat raadslaa om, hvorledes Menigheden i Fremtiden skulde styres. De kom dog ikke til nogen Afgørelse, men besluttede at skrive til Oncken og Førster forat høre deres Raad. Søndagen den 20. Juli var Menigheden saa samlet i Aalborg, Onckens og Førsters Svar var indløbne, og desuden var Niels Nielsen, Forstanderen for den vestsjællandske Menighed, til Stede paa Indbydelse. Her blev det da besluttet, at den store og altfor vidtstrakte Menighed skulde deles, saaledes at der nord for Limfjorden blev to særskilte Menigheder, nemlig: Hals mod Øst og Jetsmark mod Vest. Modermenigheden beholdt alle de syd for Limfjorden boende Søskende.

Dette var et meget vigtigt Skridt. Men endnu stod Forstandervalget tilbage. Menighedens Omraade var jo fremdeles meget vidtstrakt, og man fandt det derfor nødvendigt at vælge flere Forstandere. Tallet blev sat til tre. Ved den derpaa foretagne skriftlige Afstemning faldt de fleste Stemmer paa Lars Jørgensen og Dam; de var altsaa valgte. Derimod fik to andre Brødre, Søren Hansen og Vesterby lige mange Stemmer. Vesterby foreslog da at foretage Lodkastning; dette skete — et i den danske Baptisthistorie enestaaende Tilfælde — og Loddet faldt paa Søren Hansen.

Aaret 1857 er især blevet mærkeligt i den aalborgske Menigheds Historie ved en stor Opvækkelse, der tog sin Begyndelse blandt Børnene i dens Skole. Henved 30 Børn og unge Mennesker fra

10 til 18 Aar lagdes ved denne Lejlighed til Menigheden; én af disse var Lauft Jakobsen, vel kendt af danske Baptister paa begge Sider af Atlanterhavet. Det var ham, der brød Isen, og i én af ham selv nedskreven Beretning har han fortalt, hvorledes han alt fra sit 10. Aar havde havt mange indvortes Kampe. Tilsidst naaede disse en forfærdelig Højde; men saa fandt han Freden i Troen paa Jesus Kristus. Han var da 15 Aar. Flere andre blev snart opvakte og kom til Fred; og i Fritiden genlød nu Skolestuen af aandelige Samtaler og Bøn. Herved paavirkedes igen andre, og — med L. Jakobsens Ord — „et stort Antal unge antog Troen; saaledes gik Vinteren [1856—57] i Glæde, Bøn og opbyggelige Samtaler". — 1865 gennemgik L. Jakobsen et Kursus paa Missionsskolen i Hamborg, og derefter virkede han som Missionær i Danmark, indtil han i 1874 udvandrede til Amerika.

Foruden de ca. 30 unge Medlemmer, Menigheden fik i 1857, blev der tillagt et lignende Antal ældre. I de følgende Aar var Tilvæksten vel ikke saa stor, men det gik dog jævnt fremad. Lige ved Slutningen af dette Tidsrum (1863) skød Menigheden et nyt Skud, idet 25 Søskende, som boede paa Løgstøregnen, fratraadte forat danne en selvstændig Menighed, og de 50 Søskende, der i Begyndelsen af det samme Aar ordnedes til Farre Menighed, havde i Virkeligheden ogsaa indtil da tilhørt Aalborg. I Krigsaaret 1864 fik Menigheden en Sending tyske Testamenter og Traktater fra Hamborg, og S. Hansen blev ansat til at udsprede disse blandt de tyske Soldater.

Et Blik ind i næste Tidsrum viser Tilbagegang i Medlemsantal. Vel blev der bestandig døbt nogle, de fleste Aar mellem 10 og 20 og et Par Aar endda flere; men til Gengæld udvandrede mange, og i 1879 fratraadte et halvt Hundrede Medlemmer forat danne en særskilt Menighed i Aalborg By og Omegn. Modermenigheden fik da Navnet Sydaalborg Menighed. To Forsamlingshuse blev opførte i dette Tidsrum, et i Gunderup Sogn (Oppelstrup) og et i N. Kongerslev; de benyttes baade til Møder og til Hverdagsskoler. I Halvfjerdserne optog Søstrene i Menigheden en særskilt Missionsgerning, og en Ynglingeforening blev stiftet af de unge Brødre. Paa samme Tid (1877) mistede Menigheden sin trofaste Forstander,

L. Jørgensen, idet Herren hjemkaldte ham. Siden 1868 havde han beklædt Embedet alene; S. Hansen blev nemlig dette Aar ansat som Missionær for Foreningskassens Regning, og Dam var allerede nogle Aar før udvandret til Amerika. L. Jørgensen faar det Vidnesbyrd, at han var mild imod andre, men streng mod sig selv. Han gik glad herfra; hans Støv gemmes paa Gunderup Sogns Kirkegaard.

Jetsmark Menighed. — Under Aalborg Menighed falder langt mer end Broderparten af det interessante ved de nordjydske Baptisters Historie; og én ganske naturlig Aarsag hertil er, at de andre Menigheder først saa langt fremme i Tiden fremtræder som selvstændige. Om Jetsmark Menigheds Oprindelse er der allerede fortalt (S. 95); her skal vi blot kaste et Blik paa dens Forhistorie.

Den første Plantning af Baptister i Jetsmark Sogn var ni Personer, som den 28. April 1849 ved Daaben gjorde den gode Samvittigheds Pagt med Gud. Til disse føjedes i den paafølgende Sommer endnu otte andre, iblandt hvilke var en 27-aarig Karl ved Navn Eskild Jensen. Aaret efter blev atter 28 døbte og saaledes fortsattes der, indtil Tallet paa Baptisterne i den vestlige Del af Vendsyssel naaede op til 122. Disse blev saa Søndagen den 3. August 1856 ordnede til en selvstændig Menighed; og Eskild Jensen, der allerede 3 Aar forud var ordineret som Ordets Forkynder, blev samme Dag indsat som Forstander for den nystiftede Menighed.

Som en Bisværm, der har forladt et ældre Stade og slaaet sig ned paa et nyt Sted, straks begynder at arbejde, saaledes ogsaa denne Menighed. Fra sin Stiftelse og indtil Aarets Udgang døbte den 11 Sjæle og det paafølgende Aar 24. I dette dens andet Aar udsendte den ogsaa en ældre Broder ved Navn Mikkel Mortensen, forat han skulde udbrede Bibler og andre religiøse Skrifter og selvfølgelig samtidig aflægge mundtligt Vidnesbyrd om Herren. Han virkede især paa Thyland, hvilket Landomraade han trolig gennemarbejdede i omtrent tre Aar. Enkelte Sjæle vækkedes ogsaa som Frugt af hans Arbejde; men det var dog ikke før flere Aar efter, at de første blev døbte. Ved Enden af Aaret 1858 talte Menigheden 148 Medlemmer. Under 4. Oktober 1859 skriver Eskild Jensen til „Den d. Evgl.“:

„Her i den jetsmarkske Menighed er siden Nyaar døbt 9 Personer; men desværre er 8 udelukte. Menighedens Udstrækning er omtrent 10 Mil. I Menigheden er 7 Brødre, som vekselvis drager ud om Søndagen, undertiden en Tur af indtil 4 Mil, forat forkynde Evangeliet. Enkelte Stationer er temmelig godt besøgte af fremmede. — — — Hvad de fremtidige Udsigter angaaende Guds Riges Udbredelse angaar, da er de saa vidt det menneskelige Øje kan se, ikke store."

Men under 4. April 1861 lyder Beretningen:

„Hvad Guds Riges Udbredelse her paa Egnen angaar, da glæder vi os ved, at det bestandig skrider fremad, og med Hensyn til vort Arbejde har vi Aarsag til at glæde os med en overvættes Glæde. Ved Guds Naade havde Menigheden i det sidste Aar en Tilvækst af 40 Sjæle, 41 blev døbte, 1 genoptagen, 1 udelukket og 1 rejste hjem til sin Herres Glæde. 5 er allerede døbte i dette Aar. Menigheden tæller henved 200 Medlemmer. — En Broder her i Menigheden har ganske ofret sig for Herrens Sag; han gaar fra Hus til Hus at uddele Traktater, sælge Testamenter og at tale med Folk om at søge Herren. Vi synes allerede at se Frugter heraf; thi mange Forsamlinger er blevne afholdte, og ved vor kærlige Frelsers Forbøn haaber vi endnu at se større Ting end disse."

Vi skal optage denne Menigheds Historie igen i det næste Tidsrum. Den gik ud af 1864 med 222 Medlemmer.

Hals Menighed. — Den 5. April 1846 døbtes der i Hals By en Smedelærling; det var Førstegrøden paa denne Egn. Nogle Aar senere blev Madam Bech døbt, og omkring ved samme Tid nedsatte et Par unge Søskende, Skræder Nørlem og Hustru sig i Byen. Aaret efter udbredte Baptisterne sig til Nabosognet Dronninglund, og i de paafølgende Aar blev Virksomheden udstrakt videre Nord paa helt op forbi Frederikshavn, og Sjæle blev vundne og døbte trindt omkring i det østlige Vendsyssel. Samme Dag, som Jetsmark Menighed blev stiftet, blev ogsaa de paa disse Egne boende Søskende ordnede til en selvstændig Menighed; deres Tal var 124.

Til Forstander for den nystiftede Menighed valgtes Kristen Nielsen, der gentagende er omtalt under Aalborg Menighed. Han er født 1822 i Hjerm Sogn nord for Holstebro. I sin Ungdom lærte han Gartneriet, og 24 Aar gammel kom han til

Aalborgegnen, hvor han havde faaet Ansættelse paa en Herregaard. Kr. Nielsen var dygtig i sit Fag og elskværdig i sin Optræden; herved vandt han sine omgivendes Ynde. Men endnu var han et uomvendt Menneske. Da kom han under Indflydelse af det aandelige Liv, som ved Baptisterne var vakt paa Aalborgegnen, og efter en Tids Kamp og Søgen fandt han Hvile i Troen paa Frelseren og blev døbt den 1. Marts 1846. Straks begyndte han med Ungdomsfriskhed og Aandsfylde at vidne om det, han selv havde fundet, og det var snart øjensynligt, at Herren i særskilt Forstand kunde bruge ham i sin Tjeneste. Han blev da ogsaa, efter i nogen Tid at have „staaet paa Prøve", valgt til den aalborgske Menigheds Missionær og var saaledes den første Baptistmissionær i Jylland. Af Naturen var han frimodig, og for Herrens Sag var han nidkær; han erhvervede sig derfor snart en vis Færdighed i at forkynde Evangeliet. Vendsyssel var især hans Missionsmark. Om Sommeren arbejdede han ved Gartneriet og om Vinteren i Missionen. Da de ny Menigheder blev stiftede i Vendsyssel, boede Kr. Nielsen i Hals; som saadan blev han ganske naturligt denne Menigheds Forstander.

Statistikken viser, at der lige fra først af jævnligt blev lagt Sjæle til Menigheden. Men i dens tredje Aar begyndte den i særlig Grad at blive velsignet, og i denne Anledning lader Kr. Nielsen for første Gang høre fra sig i „Den d. Evgl.". Han skriver:

„Her i denne Menighed, hvor jeg bor, har i den sidste Tid vist sig Kendetegn af, at Sommeren er nær. Figentræet har udskudt sine Knopper, og Blomsterne er sete i Landet (Højs. 2, 12. 13). Mange Syndere er omvendte til deres Sjæles Biskop og forenede med Herrens Menighed i dette Aar. Ikke mindre end 45 Sjæle er optagne i dette Aar, og flere søgende er i Vente — — —. Menigheden her tæller omtrent 170 Medlemmer, som bor paa en Udstrækning af omtrent 10 Mil. Den har tre Forstandere og seks ordinerede Lærere, foruden to, som staar paa Prøve. De holder næsten alle Forsamlinger hver Søndag. Foruden disse har Menigheden fire Menighedstjenere, af hvilke den ene ogsaa holder Forsamlinger. Menigheden underholder en Broder, som om Vinteren stadig rejser med Bøger og Traktater; ogsaa han holder Forsamlinger baade i og udenfor Menigheden. Andre Brødre gaar frivilligt ud med Guds Ord, og én af dem, Ove Kristen-

sen, har hele Sommeren stadig holdt Forsamlinger udenfor Menigheden. Hele Maaneder forud er han lovet bort til hver Søndag; han bor paa Frederikshavnsegnen. Menigheden har i Forening begyndt en Skole; men vor adspredte Egn egner sig ikke godt dertil; vi har kun ringe Evne til at lønne én Lærer, og vi behøver flere. For Missionens Sag vilde en saadan Skole egne sig godt til som en Surdejg at gennemtrænge den store Masse af vantro."

Dette Brudstykke af Kr. Nielsens Beretning viser os som i et Fugleperspektiv Hals Menighed i Efteraaret 1859. Vi ser dens ti Mil store Omraade, henover hvilket de 170 Medlemmer findes spredte; vi opdager, at den styres af „tre Forstandere", af hvilke Kr. Nielsen dog overskygger de to andre. Af dens ihærdige Virksomhed faar vi ogsaa et tydeligt Indtryk, og blandt dens Arbejdere ser vi Ove Kristensen, med hvem vi senere skal stifte nøjere Bekendtskab. Endelig bliver vi Vidne til Menighedens Bestræbelser forat faa en Skole til dens egne Børn.

Det følgende Aar var Fremgangen endnu større; der tillagdes med et rundt Tal 100 Sjæle, og Kr. Nielsen opgiver nu Menighedens Medlemstal til 289. Der er i hans Meddelelser noget saa klart og kærnefriskt, saa renset for al paatagen Aandelighed, at man bestandig føler sig fristet til at anføre deraf. Han skriver i Begyndelsen af 1861:

„I Menigheden har vi det herligt; thi disse [de 100] Sjæles Ungdomsvarme har gennemtrængt hele Menigheden, saa at Lyset er sat paa Stagen, og derved er atter flere Sjæle komne til at staa Menigheden nær. Iblandt disse befinder sig ogsaa saadanne, som for flere Aar siden blev opvakte, men som faldt fra i Fristelsens Stund. Overhyrden søger atter at finde Indgang hos dem. Et Besøg i Menigheden, naar mange i den staar i den første Kærlighed med et muntert Hjærte paa Bønnens Vagt, er næsten at ligne ved hint Besøg paa Tabor, hvor en elskelig og nidkær Petrus udbrød: Her er os godt at være!"

Ved denne Tid blev Menigheden paa Grund af dens store Omfang delt i to; den nordlige Del blev en Menighed for sig og fik siden Navnet Frederikshavns Menighed. Just hvornaar denne Deling fandt Sted, vides ikke bestemt. Af „Den d. Evgl." for Februar 1861 vil det ses, at Kr. Nielsen endnu paa

dette Tidspunkt betragtede Baptisterne i den østlige Del af Vendsyssel som én Menighed. Meddelelsen om Delingen giver han først i Februar 1862, og der faar man det Indtryk, at den havde fundet Sted Aaret før *).

Denne Deling svækkede Hals Menighed meget; ikke blot mistede den meget over Halvdelen af sine Medlemmer, men ogsaa sine fleste Arbejdskræfter; Kristen Nielsen stod nu næsten ene om Prædikegerningen. Hertil kom endvidere, at Kr. Nielsens Helbred begyndte at svigte. Efter en Missionsrejse i Julehøjtiden 1861—62 blev han ved sin Hjemkomst saa syg, at han troede sig Døden nær. Desuden led Menigheden meget ved Udvandring; Sydøstkysten af Vendsyssel er mager, og mange Medlemmer var meget fattige. Intet Under derfor, at de, der evnede det, rejste bort. Ved Udgangen af 1864 talte Hals Menighed kun 97 Medlemmer.

Kr. Nielsens Helbred bedredes ikke; et Par Dage før Jul 1869 blev han kaldt hjem til Faderhuset heroven til. Menigheden var fremdeles i Nedgang; dog, i de paafølgende Aar lysnede det noget op, saa Medlemstallet, der havde været nede ved 80, for en Tid atter naaede op over 100; men saa sank det igjen. Kr. Nielsens Efterfølger som Forstander blev Kristen Larsen, en Søn af Aalborg Menigheds Forstander. Han beklædte Embedet i 10 Aar; men imidlertid var han flyttet syd for Limfjorden, og da han tillige blev angreben af en haard og langvarig Sygdom, saa nedlagde han det i 1881.

Frederikshavns Menighed. — Om denne Menigheds Opkomst er der lige forud fortalt. Dens første Forstander blev den unge Prædikant Ove Kristensen. Han er født i Elling Sogn ved Frederikshavn. Da Kr. Nielsen i Begyndelsen af 50-erne kom til denne Egn og forkyndte Evangeliet, blev Ove en af de mange, der gerne hørte den modige Opvækkelsesprædikant. Han blev greben af Ordet, og fjerde Juledag 1853 havde Kr. Nielsen den Glæde, at begrave ham i Daaben. Ove Kristensen var den Gang 23 Aar gammel; af Naturen havde han gode Evner, og

*) Frederikshavns Menighed angives ellers at være stiftet i 1860. Se „50 Aars Statistik for de danske Baptistmenigheder".

for Guds Rige viste han Iver og Interesse. Han kom derfor ogsaa snart ind i Missionsarbejdet. Kr. Nielsen kaldte ham gerne „min Søn" eller „min Discipel", og der bestod et fortroligt Kærlighedsforhold mellem de to.

I „Den d. Evgl.", Nr. 4, 1863, findes en Beretning fra Ove Kristensen. Den har Betydning for de faa historiske Oplysninger, den giver. Men sit særlige Værd faar den som et Bidrag til en Karakteristik af dens Forfatter. Nedenstaaende er Størsteparten af den:

„Vendelboerne er et meget uvidende og forfaldent Folk i Henseende til Religionen; men det er stærkt i Indbildning og Ugudelighed, saa den Hellig Aand maa arbejde længe paa disse magre Agre, førend de bærer nogen ret Frugt. Vel sandt: sér jeg en 8 eller 9 Aar tilbage i Tiden, da var her hverken døbte eller udøbte troende med Undtagelse af nogle faa, som boede nogle Mil herfra. Men endelig sendte Herren vor Broder Kr. Nielsen hertil forat forkynde Evangeliet i sin Renhed. Siden den Tid har de døbte Kristne havt deres Virkekreds her i Vendsyssel, hvor der for Tiden findes tre selvstændige Menigheder (nemlig Menigheden i Hals, Menigheden i Jetsmark og Menigheden i Frederikshavn). Den sidste, det vil sige den frederikshavnske Menighed, talte ved Enden af Aaret 1862 194 Medlemmer. I det sidste Aar blev 28 Sjæle forenede med den, 2 rejste bort og 3 har Herren, som vi haaber, taget hjem til sig. Og som det ulydige Barn stedse maa straffes og revses af dets Fader, saaledes maa Menigheden ogsaa straffes og revses af dens himmelske Fader, at den ikke skal blive ham til Vanære. Vi har derfor sét os nødsaget til at udelukke 11 af Menighedens Medlemmer, at de skulde revses, saa at de ikke bespotter Gud (1. Tim. 1, 20). Men som Satan saa let forleder den uaarvaagne Mand og Kvinde, at de ikke skal bruge Riset til deres ulydige Børn, idet han indbilder dem, at det enten er for tidligt eller for silde, eller ogsaa, at det ikke kan hjælpe at tugte dem — saaledes søger han ogsaa at fremstille Menighedstugten som noget helt fordømmeligt, hvorved man tilsidesætter Langmodigheden og Medlidenheden. Man beholder da en Syndens Træl i Menigheden og tør ikke udelukke ham, fordi man har den Indbildning, at hvis han kommer ud, saa bliver det værre med ham. Paulus havde en anden Mening, da han sagde: „Bortskaffer den onde fra Eder selv" (1. Kor. 5, 13). Og hvad andet er der vel at gribe til, naar Brændevin bliver Genstand for en Mands Glæde, og Kvinden, som før har levet i Utugt, glemmer Renselsen fra sine forrige Synder og med Soen

som var toet, igen vender tilbage til sin Søle (2. Petr. 2, 22), saavel som ogsaa naar den unge Piges Prydelse anden Gang er bleven den „udvortes Haarfletning og paahængte Guldsmykker eller Klædedragt" (1. Petr. 3, 3). Nej, derfor være Herren lovet, som befrier det kristelige Hus fra at plettes ved slet Børneopdragelse, og priset være Herren, som har dyrekøbt sin Menighed, og som giver den Forstand til at hade endog den af Kødet besmittede Kjortel" (Jud. 23. V.) — — —. Her er seks Brødre, som forkynder Evangeliet, og tre af dem, som bor i den nordlige Del af Menigheden, aflægger ikke saa sjælden en lille Rejse paa en to à tre Mil for at holde Forsamlinger i og udenfor Menigheden."

Man behøver ingen ved Siden af sig med en Pegepind forat forstaa, at den, der har skrevet dette, var af en meget streng Karakter. Men paa den anden Side er der heller næppe nogen Tvivl om, at den strenge Anvendelse af Menighedstugten var Ove Kristensen en Samvittighedssag, og at det var Herrens Ære og Menighedens Vel han havde for Øje dermed. Ganske overordenlig mange blev udelukte af den frederikshavnske Menighed i de Aar han var Forstander. Statistikken viser 131 paa 16 Aar.

Vi træder nu over Grænsen ind i næste Tidsrum. Dér henhører Størsteparten af Menighedens Historie; men kun et Omrids kan gives.

Først selve Missionen. Menigheden gik ud af 1864 med 191 Medlemmer, og om dens Tilstand beretter Ove Kristensen: „Efter mit Skønne er Menigheden stærk i Jesu Vældes Kraft". Trods de talrige Udelukkelser, steg Medlemstallet stadig, indtil det ved Begyndelsen af 1874 naaede 245; der blev i de mellemliggende ni Aar gennemsnitlig døbt over 22 Sjæle om Aaret. I 1874 var de døbtes Antal 17; men saa sank det ned under 10 i nogle Aar, saa Medlemstallet i 1879 gik ned til 202. Med 80-erne begynder Tilvæksten ved Daab paa ny; i de fire Aar 1880—83 blev der døbt ialt 69 Sjæle. En medvirkende Aarsag til denne Oplivelse var sikkert det, at den unge Prædikant A. Næsby, som nu bor i Amerika, paa denne Tid tilflyttede Menigheden, ligesom ogsaa den for saa mange uforglemmelige Broder P. P. Schmidt i disse Aar virkede en Del paa dens Omraade. Efter 1883 gik det atter langsommere.

I Menighedens Styrelse skete der forskellige Omskiftelser.

Ove Kristensens Helbred svækkedes tidligt; han opofrede sig meget for Menigheden, og gjorde det tidt under Nød og Savn, og dette var vel for en Del Aarsag til en Nervesygdom, der ofte fængslede ham til Hjemmet og hindrede ham i at passe sin Forstandergerning, som han ønskede. Han bad derfor om at faa en Medhjælper, og Menigheden valgte da i 1865 to saadanne, nemlig N. L. Mortensen, som for et Par Aar siden er død i Amerika, og Peder Andersen. Men under disse forandrede Forhold kunde Ove Kristensen ikke finde sig til Rette. Det tilbagetrukne Liv, som Sygdommen mer og mer tvang ham til at føre, og dens trykkende Indflydelse paa hans Sindsstemning i Forbindelse med hans i Forvejen strenge Karakter, bragte ham til at se mørkt paa alt, hvad der angik Menigheden, som han ikke fandt nær alvorlig nok; hertil kom yderligere en Konflikt med nogle af Brødrene. Alt dette førte til, at Ove Kristensen til sidst drog sig helt tilbage og i 1878 udtraadte af Menigheden. — Fra 1882 var P. Andersen Forstander alene.

I 1881 opførte Frederikshavns Menighed sit første Forsamlingshus i Glimsholt.

Løgstør Menighed. — Med denne lille Menigheds Historie afsluttes foreløbigt Skildringen af den store Baptistvirksomhed i det nordlige Jylland. Førstegrøden paa denne Egn var et Par unge Ægtefolk; Manden var den siden saa bekendte Thomas Sørensen, Brøndgraver og Opfinder af en Vindpløjemaskine. De blev døbte begge to med nogle Dages Mellemrum sidst paa Aaret 1852. Deres Hjem var et lille Hus eller rettere en Jordhytte, som de med egne Hænder havde opført paa Borup Hede, omtrentlig midtvejs mellem Nibe og Løgstør. Thomas var Bestyrer paa den en Fjerdingvej nord for hans Hjem liggende Koppes Vandmølle. I omtrent seks Aar var disse to de eneste Baptister paa Egnen. Deres nærmeste Trosfæller var en gammel Søster i Nibe og to eller tre andre, som boede henholdsvis tre og seks Mil syd for dem. Men de trivedes godt paa den brune Lynghede; de var ikke blot tilfredse, men glade og lykkelige som Guds Børn; de var rige midt i deres Fattigdom. Her skal anføres ordret, hvad Søren Hansen i sit Manuskript meddeler om et Besøg, han aflagde hos dem:

„Den 15. Jan. 1853 besøgte Skriveren heraf dette Ægtepar, overnattede i deres Bolig, og Dagen efter, som var en Søndag, holdt vi Forsamling og Brødsbrydelse, hvilke Handlinger overværedes, foruden af nogle af deres nærmestboende, af Hr. Lautrup, Ejeren af Koppes Mølle, og en Hr. Jakobsen. Skriveren heraf mindes grant, hvor oplivede disse unge Ægtefolk blev ved denne Forsamlings Afholdelse, ogsaa særligt med Hensyn til, at saadanne „høje Herrer" paa denne Dag vilde gæste deres fattige Hjem."

Dette særligt med Hensyn til Menighedens Forhistorie.

Efterat Egnen mellem Nibe og Løgstør i nogle Aar var bleven besøgt af Missionærer fra Aalborg Menighed, var fler og fler Sjæle blevne opvakte og døbte. Da Tallet var naaet 24, blev det besluttet, at de skulde udgøre en selvstændig Menighed. Stiftelsen fandt Sted Søndagen den 29. November 1863. To Brødre blev samme Dag beskikkede til Ældste, nemlig Thomas Sørensen, hvis Bekendtskab vi alt har gjort, og Josef Sandberg, en ung Mand, der fem Aar forud var ankommen fra Sverig og havde taget Bopæl i Ranum en Mil syd for Løgstør.

Ellers er der ikke noget at fortælle om Menigheden før 1864 uden det, at den døbte seks Sjæle det Aar. Men efter 1864 skal vi mærke os nogle Enkeltheder. — Efter henved tre Aars Forløb, i Foraaret 1866, blev Thomas Sørensen afskediget fra sit Embede som Medleder af Menigheden. Man havde intet at klage paa ham som Medlem; men til at være Leder fandt Menigheden ham uskikket. Sandberg var nu alene Forstander.

Et lille Indblik i Menighedens Stilling giver følgende Brudstykke af en Beretning fra Sandberg, i Novbr. 1866. Han fortæller først om Menighedens Stiftelse og fortsætter saa:

„Skønt vi siden da har maattet udelukke fire Sjæle, saa tæller vi dog ved Herrens Naade 35 Medlemmer. Vi har ogsaa fremdeles Haab om, at dette Guds Naades Samfund vil formere sig; thi efter Omstændighederne er vore Forsamlinger godt besøgte. Det mundtlige, men især det skrevne Ord uddeles i rigt Maal baade i Forsamlinger og ved Husbesøg. Opvækkelsen har ikke ophørt. Nogle Sjæle staar Menigheden meget nær. — — — En fjendtlig Trop, nemlig Mormonerne, har søgt at kaste sine gloende Pile mod Herrens Hær, men forgæves; thi deres Levnet og Rige har vist sig at være af denne Verden — — —. I Byen, hvor jeg bor, findes mange, som foregiver at tro paa Bibelens

Lære; men deres Levnet er desværre saaledes, at man maa frygte for, at deres Navne ikke er skrevne i Livsens Bog. Alligevel lader det til, at de undertiden kan forføre de enfoldiges Hjærter. Bliver nogen greben af Guds Ord, det være sig nu ved Samtaler med Guds Børn eller i deres Forsamlinger, saa søger disse med Fjas og smigrende Foreſtillinger at vende deres Hjærter bort fra Herrens de rette Veje."

Den lille Menighed voksede jævnt, indtil den ved Udgangen af 1872 talte 60 Medlemmer; men siden den Tid er dens Tal gaaet nedad. I 1880 afrejste Sandberg til Amerika, og P. Sønder, der i flere Aar havde rejst som Fællesmissionær, valgtes til Forstander i hans Sted. Han blev ordineret den 7. Oktbr. 1883.

Nyt Land.

Bornholm. — Denne Ø ligger et lille Stykke fjærnet fra det øvrige Danmark. Om dens Plads paa Danmarkskortet synger Kristian Richardt:

„Sammenlignes Sted med Sted,
ligner Kortet lidt en Skude —
Bornholm der agter ude,
det er Jollen, vi har med."

Den ligner heller ikke ganske det øvrige Land. Med sin Klippenatur danner den en Modsætning til dettes Sletteagre og Heder; og dens Naturskønhed er nokſom bekendt. Ogsaa dens Befolkning har sine Ejendommeligheder; her skal særlig nævnes dens Modtagelighed for religiøs Paavirkning. Som saadan er da ogsaa nu Bornholms Menighed langt den største af alle vore Provinsmenigheder.

Som alt nævnt begyndte den første Baptistvirksomhed paa Bornholm i Slutningen af Forfølgelsestiden. Banebryderen for denne Virksomhed var Søren Nielsen. Han kom til Verden 1822 paa den kgl. Fødselsstiftelse i København; Moderen var en Gaardmandsdatter fra Bornholm, og Faderen var „borgerlig Artillerist". Da Drengen var et Aar gammel, døde hans Fader, og Moderen, som nu var i en kummerlig Stilling, tog da Barnet

med sig til Bornholm for dér at søge Tilhold hos Slægtninge. Imidlertid fik hun en Tjenestepigeplads hos Præsten i Rønne, og denne tillod hende at have Drengen hos sig i Præsteboligen; senere giftede hun sig med en Sømand Ole Møjesen der i Byen. Da Søren var konfirmeret, blev han sat i Lære hos en Urmager i Rønne, paa hvis Værksted der lavedes bornholmske Stueure. Efter at være bleven Svend, rejste han til København, hvor han i Aaret 1843 fik Arbejde paa et Taarnurværksted. En Dag i 1845 kom en Ven af Mesteren ind paa Værkstedet — han var just hjemkommen fra London — og siger til en af Nielsens Arbejdskammerater: Du, som al Tid spekulerer i det Engelske, her har Du noget at studere i! og med det samme rakte han ham i Spøg en Traktat i det engelske Sprog. Traktaten, der var udgivet af de engelske Baptister og var bleven uddelt paa Gaden i London, oversatte Svenden nu i sin Fritid i Nielsens Paahør. Men hvorvidt det var herved, at Nielsen blev opvakt og søgte hen til de københavnske Baptister, derom véd man ikke noget bestemt; en anden af Nielsens Arbejdskammerater nævnes ogsaa som Redskab til at drage ham den Vej. Han kom i hvert Fald til de københavnske Baptisters Forsamlinger, hvor han hørte Herrens Ord, og i Foraaret 1847 blev han døbt.

Snart efter rejste han paa Menighedens Opfordring over til Bornholm forat vidne om Herrens Naade mod Syndere; men — da han var kommen til Rønne og gik omkring paa Gaderne, følte han sin egen Ringhed og Udueligheb endog i den Grad, at han uden at besøge Slægtninge eller bekendte gik tilbage til Havnen, opsøgte det Skib, der først gik til København, og rejste tilbage med det. Han meddelte det passerede til Menigheden og tog atter Arbejde paa det Værksted, han nylig havde forladt.

Men i Slutningen af Aaret kom han til Rønne at bo og begyndte for egen Regning at forarbejde bornholmske Stueure. Nu følte han alligevel Trang til at vidne for sine Medmennesker om Synderes Frelse, og sin første Missionsgerning udførte han paa den Maade, at han gik ud til Fiskerlejet Arnager, en lille Mils Vej fra Rønne; her traf han en hel Forsamling af Kvinder, der under aaben Himmel stod og sladrede. Søren Nielsen henvendte sig til dem med det Spørgsmaal, hvad saa mange ret

kunde have at samtale om. De syntes at blive lidt forlegne derved; men Søren Nielsen spurgte — Spørgsmaalets Form røber hans egen Forlegenhed —, om de var komne sammen forat tale om, hvad Jesus havde gjort til Synderes Frelse. Det var en hel fremmed Tale for disse Kvinder; Nielsen udlagde derfor Frelsens Vej nærmere for dem, og de lyttede opmærksomt til. Ved Afskeden bad en Del af dem om, at han snart vilde komme igen. — Nu var Isen brudt. Søren Nielsen kom igen, og naar han kom, blev der i en Fart sendt Bud efter Tilhørere, hvis Antal syntes at tiltage for hver Gang.

Nielsen optraadte nu som Prædikant ikke blot i Arnager, men i Sose og andre Steder. Den egentlige Forfølgelse var jo forbi i det øvrige Land, og her paa Bornholm blev det da heller ikke til meget. En Forsamling i Arnager blev opløst af Byfogden, og Nielsen maatte møde i Forhør; men dermed var det forbi. I Sose gjorde „Sandemanden" (Sognefogden) Forsøg paa at standse en Forsamling og arrestere Nielsen. Men da Stedets Ejer gjorde opmærksom paa, at Nielsen var „bestilt" til at læse, og da han oplæste af Bibelen i en siddende Stilling, saa kunde de ikke gøre ham noget.

Alt fra Nielsens første Virksomhed var flere blevne bragte i Bekymring for deres Sjæle, og trods adskillig Modstand, overgav nogle sig til Herren. Fem saadanne, to Par Ægtefolk og en Mand, ønskede da at blive døbte. Men da Nielsen ikke af Menigheden i København var bestikket til at døbe eller til iøvrigt at indtage en Forstanders Plads, saa var en Broder Vilh. Andersen fra København bleven hidkaldt forat døbe disse fem, hvilket ogsaa skete den 12. Maj 1848 efter Solnedgang i Havet ved Sose. Dagen efter blev Menigheden stiftet, og de nydøbte nød sammen med de to andre Brødre den hellige Nadver. S. Nielsen blev samme Dag valgt til Forstander.

Efter 1849 begyndte Nielsen at holde Forsamlinger i Rønne, ligesom ogsaa andre Brødre ledede Sammenkomster trindt omkring paa Øen. Den første Daab ved Rønne fandt Sted den 6. Juli 1851. I de Tider blev Daaben udført i Havet og stedse ved Nattetid, forat undgaa Opløb og Forstyrrelse af fjendtligsindede. Forsamlingerne i Rønne blev kun smaat besøgte; men naar Nielsen

prædikede ved Knurrenborg, en Fjerdingvej fra Byen, da drog Folk derud, stundom i hundredvis, forat høre ham og Tilstanden syntes lovende. Men saa skete der et sørgeligt Afbræk.

Nielsen indviklede sig i store Pengespekulationer, navnlig ved et Teglværksanlæg udenfor Rønne, og da han ingen Formue ejede, kom han derved i stor Gæld. For sit Arbejde i Herrens Tjeneste modtog han aldrig noget Vederlag; derimod ofrede han ikke saa lidt baade ved selv at leje Forsamlingslokale, og idet han forsømte sit verdslige Arbejde. Tilsidst kunde han ikke klare sig. Gælden voksede ham over Hovedet, og han saa sig ikke i Stand til at betale; han blev ogsaa bestyldt for Dyrplageri. Følgen af dette var offenlig Forargelse, og Nielsen blev udelukket af Menigheden. Kort Tid efter rejste han til Amerika. Menigheden, som da bestod af omkring 30 Medlemmer, valgte saa en Broder ud af sin Midte til midlertidig at lede Forsamlingerne og til at varetage de forskellige Menighedsanliggender. — Her maa vi foreløbigt afbryde Beretningen, mens vi gør en lille Afstikker udenfor selve Bornholm.

Omtrent $2^1/_2$ Mil nordøst for Bornholm ligger en lille Øgruppe, bestaaende af tre smaa Klippeøer, som gaar under Fællesnavnet Kristiansø; de to største Øer var befæstede, og kun disse var beboede. Foruden Fæstningens Besætning, dens Familjer og nogle Embedsmænd med Familjer havde Øerne omtrent 200 andre Indvaanere, som levede af Lodseri, Handel, Fiskeri og Edderdunssamling.

Omtrent samtidig med, at den baptistiske Bevægelse kom til Bornholm, naaede den ogsaa her til Kristiansø, og Redskabet dertil var en Pige af de københavnske Baptister, som kom derover for at besøge nogle Slægtninge. Det behager ofte Herren at betjene sig af ringe Redskaber, naar han vil have noget udrettet, og saaledes var det ogsaa her. Ikke blot Pigens Slægtninge, men flere andre, endog Mænd af den militære Besætning blev ved hendes Vidnesbyrd og Omgængelse vakte til Bekymring for deres Sjæles Frelse.

Men Modstand var der dog ogsaa. En Aftenstund, da Pigen sad og sang nogle Salmer i sine Slægtninges Hjem, samledes en Mængde udenfor og gjorde Spektakler. Dørene blev laasede forat hindre Urostifternes Indtrængen; men disse slog Dørene i Stykker,

og Pigen tilligemed Husets Beboere maatte flygte gennem et Vindu ud i Haven. Omsider kom Skolelæreren til og søgte at stille Larmen. Urostifterne maatte næste Dag møde hos Garnisonsauditøren og fik dér en Tilrettevisning. Pigens Moder blev døbt den 30. Juni 1849 under et Besøg i København.

I Avgust Maaned Aaret efter aflagde Ryding et Besøg paa Kristiansø og virkede noget, mest ved Husbesøg. Men det paafølgende Aar (1851) kom han atter og da særlig med det for Øje at komme til at prædike Evangeliet. Øens Kommandant overlod ham velvilligt Sygehuset til dette Brug, og dér holdt han da en Del Møder. Mange af forskellig Stand hørte ved denne Lejlighed Herrens Ord, og nogle blev ogsaa opvakte, derimellem en af de værste blandt de før omtalte Urostiftere. Inden Ryding rejste, meldte der sig tre, to Mænd og én Kvinde, som begærede at blive døbte; den ene af Mændene var Stedets Kirkebetjent og Kirkesanger, som imidlertid nu havde frasagt sig sit Embede. Præsten havde dem oppe hos sig forat overtale dem; men det hjalp ikke. De blev døbte den 29. August og den 1. September; dette var den første Baptistdaab paa Kristiansø.

Næste Sommer kom Ryding igen. Ogsaa denne Gang erfaredes Aandens Naadevirkninger; flere annammede Ordet, og to Sjæle blev ved denne Lejlighed døbte. Af disse seks Søskende blev der saa stiftet en lille Menighed den 13. Juli 1852, og Br. Thorn, som endnu lever paa Bornholm, blev valgt til at lede dens Sammenkomster. Der samledes saa herefter regelmæssigt hver Søndag 10—15 Personer til Bøn og Guds Ords Betragtning

Da Ryding skulde rejse hjem, indtraf der en vedvarende nordøstlig Storm, som hindrede Post- og Passagerbaaden fra Bornholm i at komme over til Øen. Ryding kunde saaledes ikke komme derfra uagtet Vinden var god til Bornholm. Men da Kommandanten skulde have Postsager besørgede, maatte Overlodsen foretage en Ekstratur til Bornholm i den Anledning. Ryding bad da om at faa Lov at sejle med; men Lodsen, der var en Fjende af de troende, vilde ikke have ham i Baaden. Til andre ytrede han, at om det kunde gaa an, saa havde han Lyst til at hænge Ryding i et Reb udenfor Baaden og sejle ham død i Land. Stormen lagde sig dog snart, og Ryding kom saa afsted med

Postbaaden. — Kort Tid efter Rydings Bortrejse aflagde Sjællands Biskop et Besøg paa Øen forat indvie Kirken, som var bleven ombygget. Han tilligemed flere andre fra Rønne og København kom med Dampskibet „Skirner" fra Bornholm. I blikstille Vejr roede Overlodsen med to andre Mænd Dampskibet i Møde; men de kom for nær til det og blev oversejlede af det netop, saa fortælles der, paa det samme Sted, hvor Lodsen hin Dag havde sagt, han vilde sænke Ryding. De to Mænd reddede sig op paa Damperen; men Overlodsen forsvandt med Baaden. Kommandanten udsendte en Mængde Baade forat søge efter den forulykkede, men alt forgæves. Et Par Dage efter fandt et Par af de baptistiske Brødre den sunkne Baad, og da de fik den slæbt ind til Øen, opdagede de noget Reb, som hang ud fra den; de drog det op, og til deres store Bestyrtelse saa de, at Lodsens døde Legeme hang fast ved det. Ingen kunde begribe, hvorledes dette var gaaet til; han var bogstaveligt fastbunden til sin egen Baad og slæbt gennem Vandet, ganske som han havde ønsket at gøre ved Ryding. — Mange, selv vantro Mennesker, var enige i at betragte denne Begivenhed som en Gudsdom.

Ved et Besøg, som Ryding i 1853 aflagde paa Øen, blev endnu to Sjæle døbte; det var de sidste. Menigheden bestod nu af otte Medlemmer, og Herren hjalp dem at staa fast, skønt de var Genstand for en hel Del Modstand blandt andet ogsaa fra Mormonerne. I Aaret 1855 nedlagdes Fæstningen, og de af dens Beboere, som ikke kom til at gøre Tjeneste ved Fyr eller Havn, blev paalagde at forlade Øen. Alle Menighedens otte Medlemmer flyttede da over til Bornholm og forenede sig med den derværende Menighed.

Vi vender saa atter tilbage til det egenlige Bornholm og optager den afbrudte Traad. Søren Nielsen var udgaaet fra de mønsterske Baptister i København, og den lille Menighed stod derfor i hans Tid noget isoleret. Men efter hans Udelukkelse besøgte Ryding Menigheden, og i 1854 blev han valgt til dens Forstander; derimod blev Menigheden ikke „stiftet" dette Aar, som Ryding i 1860 berettede paa Konferensen i Hamborg *). Men

*) Se „Den d. Evgl.", Decbr. 1860.

Ryding var en ivrig Partimand og vilde ikke anerkende noget, der var udgaaet fra hans Modstanderes Lejr. Forøvrigt virkede Ryding til megen Velsignelse paa Bornholm, og i „Den d. Evgl.“, saavel som i „Missionsblad“ i sin Tid, findes jævnlig Beretninger fra ham angaaende Fremgangen paa denne Ø.

I 1855 lejede Menigheden et lille Hus i Rønne til Forsamlingers Afholdelse. Daabshandlingerne vedblev at foregaa under aaben Himmel, men ikke om Natten som forhen. Der var da gerne en stor Mængde Tilskuere til Stede, som med Opmærksomhed betragtede Daabens Udførelse i det stundom oprørte Hav. Somme Tider blev der udvist nogen Raahed; men i Aarenes Løb tabte dette sig.

I den bornholmske Menigheds Historie forekommer en Begivenhed, som danner et Modstykke til, hvad der er fortalt om Lodsen paa Kristiansø; Hovedpersonen deri er en Broder ved Navn Andreas Peter Trommes. Han var barnefødt paa Bornholm; men som Dreng gik han til Søs. Under et Ophold i Boston kom han under Guds Ords Indflydelse, og 30 Aar gl. blev han døbt og optagen i en Baptistmenighed dér. Det kom nu til at ligge ham paa Hjærte, at den Velsignelse, han havde erfaret, ogsaa maatte blive hans bornholmske Slægtninge til Del; i den Anledning rejste han hjem, og efter 20 Aars Fraværelse stod han atter iblandt dem. Det var i Aaret 1851. Hans Slægtninge boede i Snogebæk, et Fiskerleje paa Sydøstsiden af Øen; dér tog Br. Trommes nu ogsaa Ophold og ernærede sig som Fisker, desuden fik han Ansættelse ved Stedets Redningsvæsen. Hans Vidnesbyrd var heller ikke forgæves, idet nogle overgav sig til Herren og blev tillagde hans Menighed. Selve den mærkelige Begivenhed fortæller Ryding saaledes i „Missionsblad“, Nr. 7, 1856:

„Natten imellem den 28. og 29. Marts grundstødte et tysk Skib med 7 Mands Besætning en Fjerdingvej fra Snogebæk, 300 Alen fra Kysten. Da Beboerne hørte Besætningens Nødskrig, to Lig drev i Land, og de andre var i stor Fare, ilede de dem til Hjælp. Redningsapparaterne blev hentede til Strandbredden, og der blev sendt en Raket ud til det strandede Skib, hvorved en Trosse blev fastgjort. Men snart kom Snogebækkerne til den Overbevisning, at det strandede Skib ikke vilde holde sig ret længe

mod det oprørte Hav, da der blæste en stærk Nordøststorm, og Søen væltede sig med rasende Magt mod Skibet. Da besluttede de at forsøge at gaa ud i en Baad; men paa Grund af den stærke Strøm vilde de, i Steden for at bruge Aarene, med Hænderne hale sig hen til Skibet i det dér fastgjorte Tov, forat ikke Baaden skulde drive af. De var ogsaa alt komne halvvejs op over de værste Brændinger; men var Søen ikke saa stærk mere, saa var Strømmen, da den ikke længer blev delt ved Søens Brækning, desto stærkere, og i et Nu kæntrede den Baaden, og alle seks Mand blev kastede i Havet. De fem af dem fandt deres Grav i Bølgerne; men Herren vidste at beskærme sit elskede Barn, vor Broder, der ogsaa var med. Han holdt fast i Kølen af Baaden, der laa med Bunden i Vejret. Med stor Anstrengelse blev Baaden halet i Land og vor Broder stod reddet blandt sine elskede. Herren har herved forherliget sit store Navn; da vore Søskende i Snogebæk hidtil havde været foragtede af Byens Folk, saa viste Herren herved et talende Bevis paa, at hans Haand er udstrakt til at beskærme sine Børn."

Der siges ogsaa, at dette Redningsforsøg skete mod Br. Trommes' Raad, og at han, før de gik ud, fjærnede sig lidt fra de andre og i Bøn anbefalede sig til Gud, hvorover hans Kammerater bandede og spottede. De skibbrudne blev efter Ulykken bragte i Land ved Hjælp af Redningsstolen. Br. Trommes blev snart efter udnævnt til Formand for det stedlige Redningsvæsen.

I Aaret 1860 kom den senere saa bekendte Pastor Trandberg til Bornholm, der er hans Fødeø. Hans Optræden vakte en ikke liden Forbitrelse hos hans kirkelige Kolleger; men Folkets Hjærter forstod han at naa. Mangfoldige Sjæle blev i de Dage opvakte af deres Syndesøvn og spurgte med Bekymring: Hvad skal vi gøre, at vi kan blive salige? Store Skarer samlede sig om ham; noget var vel ægte og andet uægte; men saa kraftig var Bevægelsen, at man endog i Krostuer, særligt om Søndagen, kunde faa Salmesang at høre. Men Baptisterne kunde Trandberg ikke taale; baade offenligt og privat, baade mundtligt og skriftligt angreb han deres Lære. De forsvarede sig igen efter Evne; en Tid antog Kampen endog Form af en Avisfejde. I Sommeren 1863 udtraadte Trandberg af Folkekirken, og blev Præst for en Frimenighed, i hvilken han paa kort Tid optog henved 1200 Medlemmer. Men allerede i Løbet af et Aars Tid begyndte dette

Samfund at vakle, og snart efter delte det sig i to Lejre, som stod meget skarpt overfor hinanden. Det ene Parti vendte saa med sine Lægprædikanter tilbage til Kirken, medens det andet og mindre Parti forenede sig med Trandberg til en Valgmenighed. Senere rejste Trandberg til Amerika fra det hele. — Under den trandbergske Glansperiode (1861—64) saa det meget smaat ud med Baptistmenighedens Virksomhed; der fandt vel ingen Tilbagegang Sted; men alt stod stille. Straks efter begyndte Fremgangen paa ny. Ved Udgangen af 1864 talte Menigheden 92 Medlemmer.

Om det næste Tidsrum er der for denne som for de fleste andre Menigheders Vedkommende næsten intet at fortælle. Det er der dog at sige — og deri henhører Bornholms Menighed blandt Undtagelserne fra det almindelige — at Medlemsantallet gennem de 20 Aar (1864—83) blev forøget med næsten et Hundrede.

I Aaret 1880 fik Menigheden sig et eget Kapel i Rønne, og i dets Daabsbasin døbte Ryding den 15. August samme Aar to Sjæle. Han rejste derpaa hjem til København, og paa Grund af Alderdom og Svaghed kom han aldrig mere til Øen. En midlertidig Bestyrelse blev valgt til at udfylde Forstanderens Plads.

Lolland og Falster. — Baptistvirksomheden paa Lolland er egentlig ikke udgaaet fra nogen Menighed. Den er især knyttet til Br. N. Larsens Navn, og det vil derfor være helt naturligt at forudskikke et Par biografiske Oplysninger angaaende ham. Niels Larsen er født i Landsbyen Tygestrup ved Sorø. Om sin Barndom fortæller han selv:

„Saa langt tilbage, jeg kan huske som Dreng, har mine Tanker tidt beskæftiget sig med Himmel og Helvede: hvorledes vi skulde komme i Himlen og undgaa at komme i Helvede. Jeg husker endnu saaledes mange af de Katekisationer, som baade Læreren i Skolen og Præsten under Konfirmationsundervisningen foretog med os, og paa Konfirmationsdagen, da Præsten talte saa rørende med os alle, tog jeg den Beslutning ved mig selv, at jeg, som jeg den Dag lovede, vilde forsage Djævelen, tro paa Gud og forblive i min Daabspagt alle mine Dage. Da jeg kom ud at tjene blandt ugudelige Folk, blev dette Løfte dog ikke overholdt, skønt jeg adskillige Gange blev mindet derom."

I sit 17. Aar fik han en ny kraftig Kaldelse fra Herren. Ogsaa her skal vi give ham selv Ordet:

„Jeg var ude paa Marken at pløje, og da Hestene ikke vilde gaa efter mit Sind, blev jeg vred og udtalte nogle Forbandelser over dem. I det samme var det for mig, som om en Stemme raabte til mig: Du kommer til Helvede og bliver evig fordømt! Husker Du ikke, at Du har lovet at forsage Djævelen og alt hans Væsen? Dette Indtryk var det mig umuligt at fordrive. Jeg søgte nu at aflægge mine slette Vaner; men dette mislykkedes, indtil Gud Tid efter anden lærte mig at tro paa Synderes Frelser. Efterat jeg i henved to Aar havde arbejdet paa mig selv, gaaet nogle Gange til de helliges Forsamlinger, en Tid lang flittigt besøgt Kirken og gaaet til „Alters" et Par Gange, uden at noget af dette hjalp, gav Gud mig Troen paa den Herre Jesus, og som en stakkels Synder blev jeg døbt i Herrens Død den 19. April 1851 og optagen i Vandløse Baptistmenighed."

Tre Aar senere fik N. Larsen Tjeneste i det slesvigske, og derfra kom han paa Missionsskolen i Hamborg. Ved Skoletidens Slutning blev han sendt til Jylland som Missionær; Hensigten var nemlig, at han skulde bo i Kolding og derfra virke ind i Sønderjylland, hvor der endnu ikke var Religionsfrihed. Dette vilde Øvrigheden imidlertid ikke tillade, og han maatte derfor flytte til Fredericia, hvorfra han virkede ud til forskellige Sider.

Under et Besøg paa Langeland i Efteraaret 1856 opstod den Tanke hos ham, at han skulde aflægge et Besøg paa Lolland, hvor endnu ingen Baptist havde forsøgt at virke. Det blev da bestemmet, at han og And. Madsen skulde følges ad derover, og sidst i November Maaned betraadte de tilsammen denne Ø. Den første Forsamling holdt de i Taars hos en Mand ved Navn Hans Rasmussen, som var fra Langeland. N. Larsen holdt en Prædiken om den ny Fødsel. De opholdt sig paa Øen i 12 Dage, afholdt 9 til Dels godt besøgte Forsamlinger, gjorde en Del Husbesøg og afhændede en Bibel, nogle ny Testamenter og henved 300 gudelige Smaaskrifter.

Næste Foraar, i Midten af April, landede N. Larsen atter paa Lolland og holdt et lignende Antal Forsamlinger som første Gang. Hjærterne begyndte nu at oplade sig for det gode Budskab, og da han rejste, var der mange, som bad ham snart at komme igen.

I den nærforestaaende Pinse bestemte han sig da til at opfylde deres Begæring. Fra Give i Jylland, hvor han i den sidste Tid havde opholdt sig, vandrede han paa sin Fod til Snoghøj, og derpaa fra Middelfart over Fyn til Svendborg med samme Befordring, i alt en 18 Mil; der fandtes nemlig ingen Jærnbaner den Gang. Fra Svendborg gik han med Skibslejlighed til Lolland. Denne Gang blev han paa Øen i tre Uger, og i den Tid holdt han henved 30 Forsamlinger i Sandby og Købeløv Sogne. Der var nu nogle Sjæle, som kom til Troen paa den Herre Jesus, og før N. Larsen rejste, var der to, som udtalte Ønsket om at blive døbte. Han kom da igen fjorten Dage efter i Forening med And. Madsen, og om Aftenen den 4. Juli 1857 blev Daaben udført paa disse to, den første Baptistdaab paa Lolland. Aftenen efter blev endnu en tredje døbt.

Men nu begyndte der at blive Modstand. Folk spottede og gjorde Optøjer; hos en Familje blev Vinduerne slaaede ind; en Gang blev N. Larsen overfalden og truet med Prygl, hvilket dog blev forhindret. Ogsaa Præsterne begyndte at røre paa sig*). De skulde jo forhindre, at der indførtes falsk Lære i deres „Menighed". Præsten i Købeløv var ret medgørlig endda; men i Vindeby var der en Pastor Gørtz, han var en af de rigtige gamle Sognepaver.

En Aften, kort efter at de tre første paa Lolland var gaaet over til Baptisterne, skulde N. Larsen holde et Møde hos en Husmand i Byen, hvor Præsten boede. Denne indfandt sig ogsaa til Mødet. Hvad der videre tildrog sig, skildrer Br. Larsen saaledes:

„Saasnart vi havde sunget en Salme, traadte Præsten frem og spurgte Forsamlingen, om det var ham tilladt at sige et Par

*) Fordbunden paa denne Kant af Lolland var bleven en Del beredt for Baptisternes Virksomhed af forskellige Præster. Blandt disse kan især nævnes de bekendte Mænd: N. Møller i Køboløv, død 1842 som Biskop, og L. N. Boisen i Vesterborg, som endnu levede, foruden flere andre, der er mindre bekendte. Flere, som er blevne døbte paa Lolland, har talt om det aandelige Indtryk, de har modtaget af disse ældre Præster. De lollandske Præster, med hvilke N. Larsen kom i Berøring, synes dog at have været af den almindelige Slags.

Ord. — „Ja!“ lød Svaret fra mange. Da han nu havde spurgt, hvem jeg var, henvendte han sig til Forsamlingen, hvilken han gentagende Gange tiltalte med: „Min kære Menighed.“ Medens han fremhævede og roste Kirkens Lære, talte han dadlende og nedsættende om Baptisternes og sagde blandt andet: „Se, kære Menighed! saadan er den Lære, som han [jeg] fører forat faa Folk fra Kirken og fra deres Daabspagt. Synes I ikke, at vor Daab og vor Kirke er god nok?“ — „Jo, jo!“ lød Svarene. — „Men hvorfor vil I saa oplade Eders Døre for en saadan Mand og høre ham, da der dog staar i Guds Ord, at man ikke maa tage en saadan til Huse? — — og saa forkaster de vor Nadver og har derfor Brødsbrydelse! Men mener I ikke, at vor Nadver kan gaa an?“ — „Jo, jo!“ — Angaaende Udelukkelser af Kirken, hvorom der ogsaa var Tale, sagde Præsten: „Jeg tør ikke hæve mig til at være Dommer over nogen; jeg maa vel mange Gange række Nadveren til nogle med Bævelse, fordi de ikke lever, som de burde; men jeg haaber, det skal blive bedre med dem, om ikke før, saa i Dødens Time — —. Her er en Mand, han er til Stede her, om hvem man kan sige: hvor skulde en saadan Mand finde Trøst, dersom han blev udelukt? Det er nemlig den Mand, hvis Kone Baptisterne har taget ud af hans Hus om Natten og døbt!“ — Jeg: „Vi har ikke været i Mandens Hus om Natten og taget hans Kone; det er Usandhed!“ — En Tilhører: „Er Manden til Stede, saa lad ham komme frem og bevise det!“ — Manden var, som sagt, til Stede. Han stod udenfor Vinduet med et fortrædeligt Ansigt; men han kom ikke frem.

Efterat Præsten en Tid havde fortsat med at dadle Baptisternes Adfærd, vedblev han: „Men vi har jo vort Samfund. Synes min kære Menighed ikke, at vi skulde lade denne Mand rejse til Hamborg til hans eget Samfund?“ — „Jo, jo!“ var Svaret. — „Vil I saa have den Godhed at lade ham gaa lige saa fredeligt herfra som hertil og ud ad samme Dør, som han er kommen ind? Hav den Godhed at gøre lidt Plads!“ — Straks var der Plads til Døren, og idet Præsten vendte sig til mig, sagde han: „Vil De nu ikke have den Godhed, kære Mand, at forlade os?“ — Jeg: „Hvor er Manden, som tilhører Huset?“ — Der blev spurgt om ham; men da han ikke kom, sagde Præsten atter: „Vil De saa have den Godhed at forlade os?“ — Jeg: „Jeg vil tale med Manden først!“ — Nu begyndte de forsamlede at blive urolige, og Præsten gik sin Vej. Forsamlingen opløstes, og udenfor vedblev mange til henimod Midnat at skrige: „Hurra for Baptistpræsten!“ — En saadan Opførsel viste Præstens „kære Menighed“. Ifølge Mandens Tilladelse overnattede jeg hos ham.“

En kort Tid efter flyttede N. Larsen til Lolland og bosatte sig i Nakskov. Men han var endnu ikke beskikket til at forrette Daab og Nadver, og hver Gang disse Handlinger skulde finde Sted, maatte And. Madsen fra Langeland rejse derover. Ved et Besøg i Oure, den 17. November, blev han derfor ordineret. I Højtideligheden deltog, foruden Oure Menighed og dens Forstander, And. Madsen og Schlesier fra Slesvig. Skønt ingen Søskende fra Lolland var nærværende, regnes dog den lollandske Menigheds Stiftelse fra denne Dag. — Ved Udgangen af dette Aar (1857) talte Menigheden 11 Medlemmer. Af disse var 9 blevne døbte paa Øen, og foruden N. Larsen var der tilflyttet en tysk Broder.

Om Udviklingen i de nærmest paafølgende Aar fortæller Br. N. Larsen kortelig:

„Efterat jeg havde opslaaet min Bopæl i Nakskov, fortsattes Virksomheden særligt i Lollands Nørreherred ufortrødent. Jeg kom dog ogsaa en Del Gange til Sønderherred, men kunde aldrig faa nogen fast Indgang dér. I Aaret 1858 blev tolv døbte, i 1859 seks og 1860 atter tolv, og vi var ved Slutningen af dette Aar 36 Medlemmer, nemlig 18 Brødre og 18 Søstre — et Ligelighedstal, som vi ikke har havt senere."

Nogen Modstand var der af og til i disse Aar. Den Kone, som Baptisterne skulde have „taget ud af Mandens Hus om Natten og døbt", blev mishandlet af sin Mand og tvungen til at holde sig borte fra Forsamlingerne. — I Forsommeren 1858 blev Menighedens Virkekreds udvidet et Stykke mod Øst, idet N. Larsen kom til Horslunde og holdt nogle Møder. Flere Sjæle blev herved opvakte og kom til Troen paa den Herre Jesus. Men dette fortrød Stedets Præst paa, og ved Pinsetide indbød han N. Larsen til at samles med sig i Skolen. De havde to Diskussionsmøder med 14 Dages Mellemrum. Fra den Tid af lod Præsten Baptisterne være i Fred, og han skal bagefter have sagt til sin Kusk: „Ja, Rasmus, jeg vilde ønske, at min Menighed var saa troende som denne Mand!"

At Virksomheden ogsaa blev udstrakt til Falster, gik til paa denne Maade: Karl Kristoffersen, som var Forstander for Tølløse Menighed, havde en Søster paa Falster, i S. Alslev.

Hende bad han N. Larsen at besøge, hvilket ogsaa skete. Denne Gang holdt Larsen dog ingen Forsamlinger paa Øen; men nogle Bekendtskaber gjorde han, og i Juli Maaned 1862 kom han igen. Han holdt nu fem Forsamlinger, og Aaret igennem vedblev han jævnligt at besøge Falster. Det lykkedes ham at vinde Indgang flere Steder; ialt holdt han 43 Forsamlinger i fire Kirkesogne. — Det blev nu en Regel, at N. Larsen besøgte Falster en Gang om Maaneden. Paa Vejen dertil gennem Lolland søgte han ogsaa at udkaste den gode Sæd, og paa den Maade blev der en lille Hob troende i Nærheden af Sakskøbing.

I Pinsen 1863 blev de første to Brødre paa Falster døbte. De var komne over til Menigheden paa Nakskovegnen, hvor Daaben blev fuldbyrdet. Baptisternes Antal paa Falster var ved Udgangen af 1864 elleve; paa Lolland var der 45, og Menigheden talte saaledes ved denne Tid 56 Medlemmer.

Vi optager denne Menigheds Historie igen i næste Tidsrum.

Farre Menighed. — Vi maa nu i Tanken hensætte os til det sydlige Nørrejylland. Omtrent tre Mil nordvest for Vejle ligger den lille Landsby Farre i Give Sogn. Til denne Egn kom Baptisterne i Begyndelsen af 50-erne, og den første af vore Missionærer, som berejste den, var den forud omtalte Kr. Vesterby. Nogle faa Oplysninger om hans Levnet og Virksomhed kunde maaske være af Interesse.

Han er født 1804 i Vesterby ved Ringkøbing. Hans Forældre var fattige; Faderen, der drev en Slags Handel, var meget borte fra Hjemmet; hos Moderen synes der at have været en Slags Gudsfrygt, og hun lagde megen Alvor ind i sin Børneopdragelse. Den lille Kristen havde et hurtigt Hæmme, og af sin Moder lærte han meget tidligt at læse; men udover dette fik han kun „nogle faa Ugers Skoleundervisning". Fra sit 5. eller 6. Aar maatte han jævnligt rejse omkring paa Handelen med sin Fader, og elleve Aar gammel begyndte han at handle paa egen Haand. Hans Ungdom hengik som de fleste andres; selv skildrer han den — med sit strenge Syn paa alt — i de sorteste Farver. I Tyveaarsalderen blev han opvakt, og Aaret efter giftede han sig med en ung Pige, der lig ham selv ikke ejede det allermindste. I 17 Aar haltede han til begge Sider; men saa, i Aaret 1841,

fandt han den kostbare Perle, og fra den Tid var han et nyt Menneske. I nogle Aar virkede han som kirkelig Lægprædikant; men i 1849 blev han døbt og optagen i Aalborg Menighed, og nu virkede han i baptistisk Retning. Alligevel fandt han sig aldrig hjemme blandt Baptisterne, hans aandelige Syn var mørkt og strengt, somme Tider smaaligt, og desuden var han en stridbar Natur; tilsidst blev han afsat fra at prædike. Nogen Tid efter (1866) rejste han med sin Hustru til Amerika, hvor han blev Prædikant for en lille Menighed; men ogsaa her blev han afsat. Fra sit 70. Aar stod han uden Forbindelse med nogen Menighed. Men ved Herren synes han, trods alle sine Egenheder, at have holdt fast til det sidste *).

Den 4. Juli 1852 døbte Vesterby den første paa Farreegnen; det var en Boelsmand ved Navn Jørgen Jensen i Givskud Sogn, Nabosognet til Give. Den næste var Jørgen Jensens Hustru, hvem Vesterby ogsaa døbte, i September samme Aar. Foraaret efter blev fire Sjæle døbte, og i 1855 døbtes to, nemlig Husmand Jens Kristensen og hans Hustru. I 1856 gjorde Søren Hansen en Missionsrejse paa disse Egne, og ved den Lejlighed døbte han to Par Ægtefolk. Da tillige nogle Søskende fra forskellige Menigheder flyttede til denne Egn, blev her snart en ikke saa lille Koloni af Baptister.

Fra Begyndelsen stod disse Søskende paa Farreegnen som Medlemmer af Aalborg Menighed, der jo i sin Tid strakte sig over hele Nørrejylland. Men da deres Tal havde naaet op til 50 besluttede man, at de skulde udgøre en selvstændig Menighed. Under en Forsamling hos Førster, som da beboede en Gaard paa Egnen, blev saa Menigheden stiftet (den 12. April 1863), og to Brødre: Morten Olsen, der var tilflyttet fra Langeland, og Jens Kristensen blev samme Dag beskikkede til at forestaa Menigheden.

Men Menighedens egenlige Historie falder jo i næste Tidsrum.

---

*) I Amerika udgav han et lille Skrift: „Guds Naade og Barmhjærtighed imod C. Westerby", hvorfra ovenstaaende mest er taget.

Den slesvigske Menighed. — Om denne Menighed, der egentlig altid har været henregnet til Tyskland, skal vi fatte os kort; men helt udelades bør dens Historie dog ikke.

Den Mand, som af Herren blev benyttet til den slesvigske Menigheds Oprettelse, var Julius Schlesier. Han er født i Kappel 1812; i sin Ungdom rejste han som Sadelmagersvend, og under et Ophold i Berlin lod han sig overtale til at bivaane de derværende Baptisters Forsamling. Ved Forstander Lehmanns Prædikener blev han omvendt, og i 1844 blev han døbt. Det gik med Schlesier, som det ofte gaar med nyomvendte: der paakom ham en Trang til at aflægge et Vidnesbyrd om Frelsen for sine egne. I September 1847 kom han til Byen Slesvig; han begyndte straks at gaa omkring med gudelige Smaaskrifter, og ved samme Lejlighed aflagde han mangt et mundtligt Vidnesbyrd. Herren velsignede hans Arbejde, saaat de to første blev døbte Aaret efter; den ene af disse var Margrete Petersen, som senere blev Schlesiers Hustru.

Baptisterne formerede sig nu, og allerede i 1850 havde de et lille Forsamlingslokale i Byen. Blandt de omvendte var den senere saa bekendte Claus Peters, Ejer af Gaarden Mielberg, en Mils Vej syd for Slesvig. Da det danske Militær — det var jo i Krigens Tid — befrygtede, at Peters ikke var dansksindet nok, førte de ham i September 1850 til Langeland. Skønt denne Transport ikke var efter Peters' Sind, saa skriver han dog bl. a. herom: „Jeg indsaa snart, at det var Herren, der gav Befaling til at bringe mig i Ensomhed paa Patmos." Den 4. Marts 1851 blev han døbt af And. Madsen. En Maaneds Tid efter fik han Lov til at vende tilbage til sit Hjem. Ved sit Ophold paa Langeland blev Peters knyttet med et særdeles Kærligheds-baand til denne Menighed og til de danske Baptister i det hele. Han har bivaanet flere af vore Konferenser, og det Danske, han under sin ufrivillige Landflygtighed havde lært, kom ham da til Gode.

Grundloven af 1849 gjaldt ikke for Hertugdømmerne; dér var fremdeles ingen Religionsfrihed. Tvertimod var de slesvigske Baptister i 50-erne Genstand for en meget heftig Forfølgelse. Af Øvrigheden blev de behandlede med en Raahed, som var ganske ukendt

under Forfølgelsen i Kongeriget; det blev dem aldeles forment at holde Forsamlinger, og Politiet passede i den Grad paa og forfulgte dem alle Vegne, saa de maatte samles i Mergelgrave, Slugter og Huler. Ja endog deres Børn var Genstand for oprørende Mishandlinger i Skolen.

Indtil 1856 stod Baptisterne i Slesvig og Omegn som en Station under Hamborg; men i dette Aar blev de ordnede til en selvstændig Menighed paa 41 Medlemmer og med Schlesier som Forstander.

Forfølgelsen vedblev. I Virkeligheden var det ogsaa her Gejstligheden, der stod bagved; dette ses tilstrækkelig tydeligt af et Par Skrivelser fra Kirkevisitatoriet for Provstiet Gottorp. I den sidste af disse, en Rundskrivelse, udsendt saa sent som 1859 til alle Provstiets Præster, hedder det:

„De Herr. Pastorer i — — — vil indgive en nøjagtig Beretning om Baptisternes Antal og Navne, som bor i deres Pastorater, om de lever overensstemmende med Loven, om de holder Konventikler [ɔ: Forsamlinger], om de gør Proselyter, uddeler Traktater, sender deres Børn i Skole, og om de lærer den lutherske Katekismus, og i Særdeleshed, om de ikke lever i Ægteskabsforbrydelse eller Horeri."

Dette Produkt, i hvilket det at holde Forsamlinger og uddele Traktater sættes i Klasse med Ægteskabsforbrydelse, taler for sig selv. — Med Bøder regnede det ligefrem ned over vore slesvigske Søskende.

Endelig i 1860 slog dog Befrielsesstunden for disse saa haardt betrængte troende; ved en kongelig Forordning af 24. April nævnte Aar blev der givet dem et betydeligt Maal af Religionsfrihed, dog mindre end det, der ved Grundloven var givet deres Trosfæller i Kongeriget. Schlesier fik den Glæde netop at opleve dette; men kort efter, den 2. Septbr. samme Aar, blev han hjemkaldt til Freden og Hvilen. Peters blev valgt til Forstander i hans Sted, og den senere saa bekendte Br. Rode blev ved samme Tid udsendt som Missionær. Menigheden talte da lidt over 60 Medlemmer.

Opnaaelsen af Religionsfrihed blev for den slesvigske Menighed, ligesom for de kongerigske, Udgangspunktet for en ny Æra;

Forsamlingsbesøget tiltog stærkt, og mange blev døbte. 665 Sjæle lagdes i de paafølgende 25 Aar til Menigheden, og den talte ved Enden af dette Aaremaal 390 Medlemmer. Men med 1864 gik jo den slesvigske Menighed ud af vor Historie, og vi tager derfor her Afsked med den som et Hele. Kun en enkelt af dens Stationer skal vi til Slutning følge et Stykke paa Vej.

I Begyndelsen af 60-erne finder vi den siden saa bekendte P. P. Schmidt i fuld Virksomhed paa Vestkysten af Nordslesvig. Han var uddannet til Skolelærer paa Lyngby Seminarium og udgaaet derfra med første Karakter; men da han havde faaet Skrupler angaaende Folkekirkens Lære, søgte han ikke Skolelærerkald. Derimod oprettede han en Privatskole i Ballum (paa Ribe-Tønderegnen). Da han desuden var i Besiddelse af Talegaver og tillige sang og spillede godt, saa nøjedes han ikke blot med sin Skolegerning, men samlede ogsaa de voksne om sig. For denne sin opofrende Virksomhed var han elsket af mange; men den skaffede ham ogsaa Fjender.

En Gang nedbrændte Bygningen, i hvilken Schmidt holdt Skole. Hvorledes Ilden opkom, forblev en Hemmelighed; men man antog, den var paasat af ildesindede Mennesker forat forstyrre Schmidts Skolevirksomhed. Denne blev dog fortsat et andet Sted.

I Aaret 1865 stod Schmidt som Leder for 42 troende paa denne Egn, og vistnok kunde han sige til dem som Paulus til Korintierne: „Jeg avlede Eder alle i Kristus ved Evangeliet." De var udtraadte af Folkekirken, havde Brødsbrydelse og i det hele en Ordning, der var overensstemmende med det ny Testament; kun var de ikke døbte. Men snart fik enkelte af dem Syn for den bibelske Daab; de paavirkede igen andre, og den 10. Juni 1865 fik N. Larsen et Brev fra Rode i Slesvig om at komme til Flensborg den 16. samme Maaned forat ledsage ham til Ballum, hvor P. P. Schmidt og 25 andre dansktalende Sønderjyder ønskede at blive døbte.

Br. N. Larsen rejste derover og tog J. A. Petersen med sig, og den 19. Juni blev 20 troende døbte i Vesterhavet ved den sønderjydske Kyst; efter at være komne tilbage fra Daaben blev de ordinerede til en selvstændig Station med Schmidt som Lærer.

Den paafølgende Søndag blev der atter døbt elleve; desuden døbte Rode en syg Søster i Visby; de talte saaledes ialt 32 Medlemmer. Endnu samme Sommer opførte de et Forsamlingshus i Skads, hvor Schmidt boede og holdt Skole. — Foruden Schmidt arbejdede ogsaa den unge Broder Albert Jessen iblandt dem. Da han blev omvendt, var han Handelsbetjent i Vejle, og man véd endnu dér at fortælle om hvorledes han, da han var bleven et nyt Menneske, gik til sin Principal med 10 Rdlr., som han i sin Tid havde taget af Skuffen, og bad denne om Tilgivelse. Han gennemgik siden et Kursus ved Missionsskolen i Hamborg, og derfra kom han til Skads. Der knyttedes store Forhaabninger til ham; men allerede efter et Aars Forløb flyttede Herren ham hjem til Menigheden her oven til.

I Sommeren 1895 holdt denne Station en Jubilæumsfest i Anledning af dens 30aarige Bestaaen; den talte da 90 Medlemmer. Ialt har den døbt 210 Sjæle. Br. Chr. Andreasen har i nogle Aar arbejdet for dem.

III.

Organisationstiden.

(1865—1883.)

Medens det foregaaende Tidsrum var rigt paa Fremgang for de danske Baptister, saa maa dette siges at være overordenlig fattigt derpaa. Kun 7 ny Menigheder stiftedes, og af disse gik den ene endda snart til Grunde, medens de 6 andre endnu til denne Dag er forholdsvis smaa og svage. Vort Medlemstal blev i disse 19 Aar kun forøget med halvsjette Hundrede Sjæle; det er i Gennemsnit 29 om Aaret. Og endnu daarligere stiller Sagen sig, om vi fulgte en anden Inddeling og tog hele den tørre Tid for sig; den dækker nemlig 24 Aar (1862—85 incl.). I saa Fald vilde den gennemsnitlige Tilvækst kun blive ca. 23 om Aaret.

Som det meste i det virkelige Liv skyldtes dette forandrede Forhold ikke en enkelt Aarsag, men flere. En af disse laa i selve den Størrelse, de danske Baptisters Medlemstal nu havde naaet; der gaar nemlig ifølge Sagens Natur langt mere Slid af en stor Organisme end af en lille. Det aarlige Gennemsnitstal paa ny Medlemmer, optagne ved Daab, var i dette og i forrige Tidsrum omtrent lige stort, nemlig ca. 135. Men medens Afgangen, ligelig fordelt over hele Tiden, i forrige Tidsrum kun var 55 om Aaret, saaledes at der blev en ren aarlig Gennemsnitstilvækst paa 80 tilbage, saa gik den i dette op til 106, og saaledes blev den virkelige Aarstilvækst, som alt bemærket, kun 29 i Gennemsnit. Særligt ved Udvandring mistede vore Menigheder mange Medlemmer i dette Tidsrum, og det var oven i Købet ofte de unge og de mest energiske; over 700 maatte vi ofre til denne Minotauros. I de foregaaende 15 Aar var der kun rejst henved 200.

Men paa den anden Side havde man jo ogsaa Grund til at forvente, at det større Medlemstal og det større Antal Menigheder, hvormed vi begyndte dette Afsnit af vor Historie, skulde bragt os en større aarlig Tilvækst end forhen, og her staar vi da ved et Par andre Aarsager. Fra Begyndelsen af var Baptisterne saa temmelig ene om Missionsmarken her i Danmark. Vel var der Grundtvigianerne, til hvilke de ældre kirketroende for en stor Del havde sluttet sig; men denne Retning lagde som Følge af dens Barnedaabsopfattelse kun ringe Vægt paa Evangelisationsarbejdet, ligesom det heller aldrig lykkedes den i nogen videre Grad at naa ned i de Befolkningslag, hvor Baptisterne især arbejdede. Men efterhaanden kom der andre, som tog Arbejdet op netop paa det samme Omraade, hvor Baptisterne virkede — vi behøver blot at nævne den Indre Mission, Luthersk Missionsforening og Metodisterne — og overfor disse tabte Baptisterne Terræn.

I én Forstand er dette ikke at undres over, da disse Retninger jo staar langt mindre skarpt overfor de herskende religiøse Fordomme, end vi. Men skjules bør det heller ikke, at Baptisternes Virksomhed var altfor vag, altfor spredt og tilfældig. Den første Leder i Jylland, Føltved, som gennem flere Aar havde ofret al sin Tid i Menighedens Tjeneste, var forlængst vandret heden, og ingen havde arvet hans Plads: de Menighedsforstandere, der fulgte efter ham, maatte for saa vidt alle Ugen igennem varetage deres verdslige Gerning. I de sjællandske Menigheder var det lige saadan. Niels Nielsen havde oppebaaret en lille Løn, saaledes at han havde været i Stand til at ofre en Del af sin Tid for Herrens Sag; men da han ved dette Tidsrums Begyndelse var rejst til Amerika, saa stod det til paa Sjælland ganske som i Jylland. Og, som for at gøre rent Bord, inddrog Missionskomiteen i Hamborg i 1877 den lille Understøttelse, som And. Madsen og N. Larsen hidtil havde oppebaaret. Kun den københavnske Menigheds Forstander kunde i dette Tidsrum ofre al sin Tid i Herrens Tjeneste. — Som en Slags Erstatning underholdt Menighederne vel gennem dette Tidsrum nogle Missionærer i Fællesskab. Men denne Virksomhed forslog ikke overfor de forøgede Vanskeligheder og Hindringer.

Endnu en Aarsag til den ringe Fremgang var der. Hen-

imod Tidsrummets Slutning ved Konferensen i 1881, fremstiller M. Larsen*) den saaledes — og gennem hans Ord klinger der noget, som varsler om en ny Tid:

„Jeg tror, at Aarsagen . . . . . for en Del ligger i, at vi er for konservative; vi holder fast paa vore en Gang fattede Meninger, og paastaar, de alene er de rette. Vi maa dog erkende, at Forholdene har forandret sig mærkværdigt i den Tid, vi har virket her i Landet. Da Baptisterne for 40 Aar siden begyndte deres Virksomhed her, var det noget aldeles nyt at høre Lægmænd forkynde Guds Ord. Folket betragtede det som et virkeligt Under, og flokkedes forat høre dem; nu er de Tider forbi. Overalt i Landet findes forstandige, kundskabsrige og veltalende Lægmænd, som samler Tusender af Tilhørere om sig. Præsterne er heller ikke, hvad de var den Gang. Var de før ligegyldige, saa er mange af dem nu ivrige og virksomme. Alle skrider fremad i Oplysning og Kundskaber, men vi vil, at vore Missionærer og Lærere skal være uvidende Mennesker. Det maa blive anderledes. Brødrene, som skal forkynde Guds Ord, maa have Undervisning. Vi maa oprette en Missionsskole. Naar vore Prædikanter staar som de uvidende overfor de uomvendte, da er det en Skam for os alle. Har vi imod, at vordende Prædikanter undervises i Guds Ords Forstaaelse, saa lad os dog i det mindste lære dem at læse og skrive ordenligt".

Et Par Aar i Træk forud var der blevet gjort lidt i den Henseende; men saa var Sagen atter gaaet i Staa. Og Missionen gik i Staa med.

Alligevel er dette ikke en ufrugtbar Tid i vor Historie. Den kraftige Vækst udad til var standset; men til Gengæld foregik der en betydningsfuld indre Vækst imens. Kunde de danske Baptister under det foregaaende Afsnit lignes ved en sejrende Hær, saa ligner de i dette et Erobrer-Folk, der er blevet standset paa sin Bane, og nu er beskæftiget med at ordne de erobrede Provinsers indre Anliggender samtidig med, at de samler Kræfter til et nyt Sejrstog. Og de mange Brydninger og Udslag af Umodenhed og Uerfarenhed i den foregaaende Tid godtgør tilstrækkeligt Betydningen af dette Arbejde.

*) I Begyndelsen af 1879 forlod Købner Danmark, og M. Larsen blev hans Efterfølger ikke blot som Forstander i København, men ogsaa i Forholdet til de øvrige Menigheder.

Den ledende Aand i alt dette var Købner. Han kom nemlig til Danmark ved dette Tidsrums Begyndelse, og i samfulde 13 Aar levede og virkede han her. De aarlige Konferenser var det vigtigste af de Midler, hvorigennem han øvede sin Indflydelse paa Udviklingen.

Kun en Del af dette Afsnit vil blive viet til Menighedshistorien; den er nemlig yderst fattig i dette Tidsrum. I det øvrige vil forskellige Særvirksomheder og Fællesforetagender blive skildrede, og i et Afsnit skal vi dvæle ved Menighedslivet og Læren. Men allerførst bør vi stifte lidt nærmere Bekendtskab med den Mand iblandt os, som i dette Tidsrum rager højt op over alle andre.

Julius Købner.

Købner er af jødisk Slægt, og hans oprindelige Fornavn var ikke Julius, men Salomon. Han blev født 1806 i Odense, hvor hans Fader, Isak Aron Købner, var handlende og tillige Overrabbiner ved den jødiske Menighed i Staden. Sønnen blev opdragen hos en gammel, meget from, men yderst uvidende Onkel, som indsatte ham til sin Arving.

Den lille Salomon nærede tidligt et usædvanligt Hang til ensomme Betragtninger, og en uslukkelig Tørst efter Kundskab beherskede ham alt fra Barndommen af. Han var et stærkt religiøst Gemyt, og allerede som Barn havde han Øje for det aandløse og tomme i de jødiske Andagtsøvelser. Vel maatte han hver Morgen sætte Bønremmen om Pande og Haand og bevæge sine Læber; men hans Tanker var langt borte hos den virkelige Religion, for hvilken hans Interesse — vi véd ikke hvorledes — allerede var vakt. Senere talte han med Forundring om, „at Vorherre saaledes bankede paa hos denne Jødedreng". Paa Grænsen mellem Drenge- og Ynglingealderen stod han med et uroligt og betynget Sind. Han erkendte det som sin helligste Pligt at elske Gud, og dog maatte han bekende, at han hverken gjorde det eller kunde gøre det. I sit inderste Hjærte begyndte han at ønske, at den kristne Lære om Jesus som Guds Søn maatte være sand; thi da, syntes det ham, maatte han baade kunne fatte og elske Gud.

I sin Troskyldighed henvendte han sig til en „Kristen" blandt sine bekendte for at faa nøjere Rede paa Kristendommen. Men hvor forbavset og skuffet blev han ikke, da denne erklærede, at det med Kristi Guddom kun var en gammel Historie, som næsten intet Menneske troede paa mer; det var jo midt i den rationalistiske Tid. Han blev dog ved at holde fast ved sit Haab.

Efter at være kommen ud af Skolen lærte Køhner Gravørhaandværket; og som Gravørsvend greb han, 18 Aar gammel, Vandrestaven forat se sig om i Verden. Han kom først til Lybæk. Her opsøgte han straks Præsten for den derværende reformerte Menighed, Dr. Geibel. For første Gang i sit Liv stod han nu for en virkelig troende og gudfrygtig Mand, som af sit ganske Hjærte udtalte det forønskede Ja og Amen til Læren om Kristi Guddom, hvilken Køhner saa længe havde ønsket maatte være sand. Herom har han selv udtalt sig saaledes: „Som det gik ud af hans Mund, gik det ind i mit Hjærte; det kostede mig ingen Møje at tro det". Det blev alligevel ikke ret til noget med Køhners Kristendom; Syndserkendelsen manglede. Vel traadte han i Aaret 1826 officielt over til Kristendommen og blev døbt i St. Petri Kirke i Hamborg, hvor han den Gang opholdt sig;*) men det var nærmest foranlediget ved hans forestaaende Giftermaal med en Frøken v. Schröter, idet hendes Forældre bestemt nægtede at give deres Samtykke til deres Datters Forbindelse med en Jøde.

Man kender ikke meget til Køhners Historie i Tiden fra 1826 til 1836. Man véd kun, at han i disse ti Aar opholdt sig i Slesvig og Holsten, og at han erhvervede sig sit Ophold som Gravør og ved at skrive Teaterstykker.

I Aaret 1836 kom Køhner og hans Hustru igen til Hamborg og fik Bolig i Nærheden af det Sted, hvor Baptisterne holdt deres Forsamlinger. Der gik mange Rygter om Prædikantens, Onckens, Dygtighed og Begavelse, og Fru Køhner fik Lyst til at høre ham. Det Ord, der blev talt, gik hende til Hjærte, og endelig fik hun ogsaa sin Mand overtalt til at gaa med derhen.

*) Han antog ved denne Lejlighed det lange og lidt pompøse Navn Julius Johannes Wilhelm Køhner, sagtens fordi hans tilkommende Hustru hed Juliane Johanne Wilhelmine.

Her gik Lyset op for Købner. Menneskets indvortes Fordærvelse, som han siden saa mesterlig forstod at skildre, blev ham straks klar, og han begyndte at læse den hellige Skrift som aldrig før. Alt, hvad han læste om Jesus, blev nyt for ham, hans Aands Mørke faldt som Skæl fra hans Øjne, og det varede ikke længe, førend han kunde udraabe med Glæde: Jeg har fundet den, om hvem Moses i Loven og Profeterne har skrevet, Jesus, den Josefs Søn af Nasaret! — Den 17. Maj 1836 blev han døbt paa nytestamentlig Vis af J. G. Oncken.

Den lille Menighed i Hamborg lagde snart Mærke til Køhners usædvanlige Gaver, og trods sin Modstræben blev han snart dragen frem til at prædike. Hans Ængstelse var imidlertid saa stor, at Oncken maatte sidde eller staa bag ved ham forat hjælpe ham eller fortsætte, om han skulde køre i Staa. Men hans Dygtighed og Aandsfylde tog til Aar for Aar, og af den ængstelige Mand blev der en sjælden Prædikant.

Mange Kundskaber havde han ogsaa i Tidens Løb tilegnet sig. Han læste baade Hebraisk, Græsk og Latin saavel som Engelsk og Tysk. Dansk kendte han jo fra Barndommen af; det maa vel egentlig kaldes hans Modersmaal, skønt han i Sind og Tænkemaade var og blev Tysker. Ogsaa for Naturvidenskaberne interesserede han sig, og han syslede især med Astronomien. Men fremfor alt var han vel bevandret i Bibelen. Af Naturen var han udrustet med en levende Fantasi, ikke mindre end med en klar Forstand. Men i det praktiske Liv var han mange Gange forunderlig hjælpeløs og raadvild. Her var det den modige og uforfærdede Oncken, der maatte gøre Udslaget.

I 16 Aar virkede Køhner i Hamborg i Forbindelse med den derværende Menighed; men hans saavel som Onckens Virksomhed strakte sig i Virkeligheden ikke alene ud over hele Tyskland, men ogsaa over de tilgrænsende Lande. Hans første Virksomhed i Danmark har vi alt omtalt. Ogsaa med Pennen arbejdede Køhner. I Revolutionsaaret 1848 udsendte han saaledes et „Forsvarsskrift til det tyske Folk om den fri Oldkristendom“, og i 1850 forelaa fra hans Haand „Die Glaubensstimme“, en Salmebog for de tyske Baptistmenigheder; kort efter fremkom „Kristi Menighed og Kirken“, et Forsvarsskrift overfor en tysk

gejstlig. Hans digteriske Virksomhed skal siden blive nærmere omtalt.

Fra 1852 virkede Køhner i Wupperdalen, hvor der under hans Virksomhed fremvoksede en betydelig Menighed. Han stod ogsaa i et hjærteligt Forhold til de forskellige kirkelige og kristelige Samfund i Omegnen, og hvor der holdtes en kristelig Fest eller var en usædvanlig Forsamling af Kristne, saa og hørte man meget gerne Køhner. I 1865 var det saa, at han kom til Danmark, og fra den Tid af falder hans Historie i 13 Aar sammen med de danske Baptisters.

Ældre Menigheder.

De fleste af de i de to foregaaende Tidsrum stiftede Menigheders Historie har vi allerede fulgt op til dette Tidsrums Afslutning. Kun til fire af dem skal vi her kortelig vende tilbage.

Kobenhavns Menighed. — Kun i det første halvandet Aar af dette Tidsrum stod de københavnske Baptister som to Menigheder. Paa Konferensen i Vandløse 1865 foreslog Oncken Køhner til Forstander for den første Menighed. Forslaget, der vist kom overraskende for de allerfleste, maaske for alle, blev grebet med stor Iver, særligt af de afordnede fra den nævnte Menighed. Køhner kunde ikke straks give et bestemt Svar; men han lovede at lægge sig denne alvorlige Sag paa Hjærte, og dersom han kunde indse, at det var Herrens Vilje, som der var foreslaaet, saa skulde han være rede til at komme.

Efter Konferensens Slutning rejste Oncken og Køhner saavel som nogle Brødre fra Jylland til Køhenhavn. Menigheden blev nu sammenkaldt, og Oncken forelagde den sit Forslag; dette blev enstemmigt vedtaget, og Køhner modtog med det samme Valget. Samtidigt blev det vedtaget at indgaa til det engelske Missionsselskab, som havde lønnet Førster, med Ansøgning om, at den Løn, han hidtil havde oppebaaret, maatte gaa over paa Køhner. Den 3. December holdt Køhner sin Tiltrædelsesprædiken i Køhenhavn.

Forsamlingsbesøget begyndte straks at vokse; det gamle Lokale i St. Kongensgade blev for lille, og et nyt og større blev

lejet. Endog flere kirketroende kom forat høre Køhner. Nogle Maaneder efter sin Tiltrædelse skriver han:

„Hvad Menighedens Tilstand angaar, da har jeg stor Aarsag til at takke Herren for den Fred og Enighed, der herster, og for den Kærlighed, der vises mig af alle Søskende. Jeg kan vel sige til min Glæde og Herrens Pris, at alt her ved hans Naade langt overgaar min Forventning, og at min Frygt, da jeg kom hertil, er bleven beskæmmet. Guds Ords Forkyndelse har heller ikke været helt forgæves, idet vi ved Daaben turde indlemme 5 ny Søskende i Menigheden og genoptage 3, som tidligere var udtraadte eller udelukte".

Tanken om de to Menigheders Forening begyndte snart at beskæftige Køhner. Man har endnu en Kladde, skreven med Køhners egen Haand, til en Opfordring om Sammenslutning mellem de to Menigheder. Opfordringen, der er fra Køhner personlig og stilet til „den anden Baptist-Menighed i Kjøbenhavn", begynder med de Ord: „Jeg har nu været snart tre Maaneder i Kjøbenhavn —". Hvis den, som man nærmest maa formode, virkelig blev renskreven og affendt, saa førte den ikke til noget Resultat. Sagen var nemlig den, at den anden Menigheds Forstander, P. Lassen, var imod en Sammenslutning. Men Konferensen, som det følgende Aar (1866) blev afholdt i Køhenhavn, lagde det afgørende Lod i Vægtskaalen. Den sendte en Deputation til hver af de to Menigheder med indtrængende Opfordring om at lade Adskillelsen ophøre. Paa Konferensesøndagen (den 3. Juni) holdt begge Menigheder et Fællesmøde under Forsæde af den lollandske Menigheds Forstander, N. Larsen, og her vedtoges det, at de køhenhavnske Baptister med det samme skulde træde sammen som én Menighed. Køhner valgtes nu til den samlede Menigheds Forstander, og Lassen, der hverken var til Stede ved Konferensen eller ved Fællesforhandlingen, nægtede at deltage i Sammenslutningen. Han blev staaende udenfor til sin Død (1886).

Glæde og Velsignelse var Følgen af Sammenslutningen. Den 22. April det følgende Aar nedlagde Køhner Grundstenen til Kristuskapellet, hvortil Byggepladsen allerede var erhvervet i Førsters Tid. I Løbet af Sommeren blev det færdigt, og den 13. Oktober 1867 indviedes det under stor Højtidelighed.

Megen Velsignelse fulgte Virksomheden i det ny Kapel. Under 9. April 1869 meddeler Købner i „Den d. Evgl.“:

„Til Herrens Ære gaar det saa herligt her, at jeg aldrig før har oplevet saadant. Guds Aand virker forunderligt paa Hjærterne. I mindre end 14 Dage meldte 21 sig til Optagelse, som næsten alle blev omvendte i samme Tidsrum. De er alle her fra Byen; ikke faa af dem er Børn under 14 Aar. I et Bønmøde, hvormed denne Bevægelse tog sin Begyndelse, var hele Forsamlingen dybt bevæget, nogle hulkede højt.“

Nu gik Menigheden jævnt og sikkert fremad. Kun ét Aar (1871) havde den Afgang, ellers tillagdes der hvert Aar nogle Sjæle, de fleste Aar mange. Den talte ved Sammenslutningen ca. 170 Medlemmer; ved Udgangen af dette Tidsrum havde den fire Hundrede. Alt nogle Aar før var Købner rejst bort; men Herren havde maget det saa — og Købner havde ogsaa gjort sit dertil — at der var en Broder til at indtræde i hans Plads. M. Larsen holdt sin første Søndagsprædiken i Kristuskapellet d. 4. Juli 1868; det følgende Aar gik han hver Eftermiddag i Skole hos Købner, og fra den Tid af rejste han stedse paa Missionen om Vinteren. Naar han var hjemme, hjalp han til med Virksomheden i København, og da Købner i 1879 rejste bort, indtraadte han i dennes Plads som Menighedens Leder.

Nu var den københavnske Menighed atter som en „Stad, der ligger paa et Bjærg“.

Jetsmark Menighed. — Jetsmark er en af de faa Menigheder, som i dette Tidsrum havde nogen videre Fremgang; den havde en ren Tilvækst paa 47 Medlemmer.

I Aarene 1866—68 udstrakte den sin Virksomhed til Thyholm, det sydligste Hjørne af Landet nord for Limfjorden. Banebryderne her var Ekman (om ham senere) og én af Menighedens egne Brødre. De kunde imidlertid ingen videre Indgang faa og standsede derfor med deres Arbejde. Men i 1875 besøgte Stoel fra København Egnen, og Jens Larsen fra Brandsmark holdt samtidig nogle Forsamlinger der. Nu begyndte Frugten at vise sig, idet en Møller ved Navn Anders Jørgensen og hans Hustru blev døbte i August 1876. Virksomheden blev fortsat, og

Sjæle blev vundne. 1883 blev And. Jørgensen beskikket som Prædikant.

Som en Mærkelighed for den jetsmarkske Menigheds Vedkommende kan anføres, at den i dette Tidsrum fik ikke mindre end 7 større og mindre testamentariske Gaver.*) En Broder skænkede den 600 Kr., og efter et Ægtepar modtog den en Ejendom, der var vurderet til 16,000 Kr., hvoraf dog 4000 Kr. skulde udbetales til Arvingerne. Videre fik den 2000 Kr. efter én Broder, og to andre skænkede henholdsvis 160 og 200 Kr., i Hjørring arvede Menigheden en Ejendom, paa hvilken der dog hvilede en betydelig Gæld. Disse Gaver, eller Renterne af dem, skulde anvendes dels til Missionen og dels til Børneskoler. Til et Institut, en Slags Kostskole for fattige Børn, fik Menigheden i 1879 en Parcel, kaldet Dyrengen; de fornødne Bygninger blev samme Aar opførte derpaa. Bestyreren, som tillige skal være Lærer, er forpligtet til at modtage indtil 10 fattige Børn, der skal nyde Undervisning og Pleje. Han skal have sin Løn udaf Ejendommen og har Lov til at benytte Børnenes Hjælp ved dens Drift. Jørg. P. Hansen var en Tid knyttet til denne Skole.

Lollands Menighed. — I Tiden fra 1865 til 77 voksede Menigheden paa Lolland og Falster fra 57 til 80 Medlemmer; af disse boede de 47 spredte omkring i Lollands Nørre Herred og de øvrige 33 paa Falster og Østlolland. Da Missionskomiteen i Hamborg i 1877 inddrog N. Larsens Løn, kunde han ikke længer ofre saa megen Tid paa Missionsvirksomheden som hidtil, og det blev derfor besluttet, at de 33 Søgende skulde fraskilles forat danne en særskilt Menighed. Tilbage havde Menigheden paa Lolland da de 47. Dette Tal blev ikke forøget gennem de øvrige 6 Aar; det gik derimod nedad. Ved Udgangen af 1883 talte den lollandske Menighed 38 Medlemmer.

En Episode fra dette Tidsrum fortjener at medtages. I Vinteren 1881—82 opholdt P. P. Schmidt sig paa Lolland, medens N. Larsen en Tid lang var i Vejle. Schmidt holdt mange Forsamlinger, af hvilke flere var særdeles godt besøgte; mærkeligst

*) Enkelte andre Menigheder (f. Eks. Frederikshavn og Løgstør) har faaet lignende Gaver og Legater.

af dem alle var den, der blev afholdt i Vindeby Skole den 8. Februar om Aftenen.

Præsten paa Stedet var egenlig den, der indbød til Mødet; men det skete efter forudgaaende Aftale med Schmidt; det skulde nemlig være et Diskussionsmøde. Præsten talte først og fremstillede sin Anskuelse: om Barnedaabens Rigtighed og om Genfødelsen ved denne Daab. Derefter fik Schmidt Ordet og fremstillede Sagen fra sit Synspunkt. Præsten afsluttede saa Mødet og opfordrede ved denne Lejlighed særligt Folk, der ikke var Baptister til ikke „at gaa disses Ærinde". Schmidt bad om at faa Ordet en Gang til; men det blev ham nægtet.

Straks da Forsamlingen var hævet, opstod der nogen Tumult, og Schmidt blev af sine Venner advaret om at tage sig i Agt, da de frygtede nogen vilde slaa ham. Men Schmidt svarede paa sin rolige Maade: „Lad dem slaa; de spyttede paa den Herre Jesus!" Idet han derpaa banede sig Vej til Døren, er der en af de forsamlede, en Karl, der hæver sin Stok og slaar, som han mente, Schmidt i Hovedet. Men han slog fejl og ramte i det Sted en Skrædermester Nielsen, der ogsaa var Baptist. Blodet begyndte straks at flyde; men den saarede beholdt dog Fatningen og udbrød, henvendende sig til Præsten: „Der kan De se, Hr. Pastor, hvorledes Deres Kirkes Medlemmer er genfødte!" — „Lad os nu ikke tale om det," svarede Præsten; „men vil De ikke have Deres Hoved forbundet?"

Folk blev imidlertid staaende udenfor. „Hvad staar I her efter?" spurgte Præsten. — En Stemme: „Vi staar og tænker paa vor Barnedaab!" — Præsten: „Ja, den kan I gaa hjem og tænke over!" — Præsten ledsagede nu Baptisterne et Stykke paa Hjemvejen.

Begivenheden drog et lille Efterspil med sig, hvilket falder i to Dele. Karlen, der havde slaaet, fik en Bøde, dog kun paa 10 Kr., da Nielsen ingen Erstatning ønskede; det var den ene Del. Den anden Del bestod i, at en Tilhører fandt sig foranlediget til at give et Referat af Mødet til et af de lokale Blade. Han anbefalede andre Præster at holde lignende Møder mod Baptisterne; Stokkeslaget hentyder han blot til i Forbigaaende. Men — Redaktionen tog, i nogle tilknyttede Bemærkninger, bestemt

Afstand fra Meddeleren og udtalte sin Misbilligelse af den Maade at modarbejde Baptisterne paa, hvor f. Eks. deres Repræsentant kun delvis fik Lov at forsvare sig. Ogsaa fremhævede den stærkt Baptisternes Fortrin overfor Kirkens Medlemmer i kristelig Henseende.

Farre og Nørre Snede Menigheder. — Vi forlod Farre Menighed, netop som den var bleven stiftet. I Aaret 1865 fik den én Arbejder til foruden de to, den havde ved sin Stiftelse, nemlig den før omtalte Ekman. Denne Broder var født 1831 i Smaaland i Sverige. Han blev døbt 1860, og den paafølgende Sommer rejste han til Danmark. Her blev han snart ansat som Kolportør i den aalborgske Menighed, og i Sommeren 1863 blev han ordineret som Prædikant. I det ovennævnte Aar giftede han sig og bosatte sig saa i Farre Menighed.

Slutningen af 60=erne og Begyndelsen af 70=erne var en rig Velsignelsestid for Menigheden. I Novembernumret af „Den d. Evgl." 1869 findes følgende Meddelelse:

„Paa Grund af den store Velsignelse, som Herren har tildelt os i denne Sommer, afholdt vi et Missionsmøde eller en Glædesfest den 3. Oktober. Siden Foraaret har vi nemlig havt den Glæde at døbe og optage 23 Sjæle i vor Menighed. En stor Del af disse, som er unge Mennesker i deres bedste Alder, var til Stede, og deres glade Ansigter gav tydeligt til Kende, at Naadens og Glædens Sol var opgaaet i deres Hjærter."

Det var dog egenlig ikke saa meget paa Menighedens hidtidige Omraade, den havde denne Tilvækst, men derimod paa Nørre Snedeegnen, 2 à 3 Mil længer mod Nord. Dér var allerede en Del Aar før Menighedens Stiftelse blevet døbt henved en Snes Sjæle, og den fornyede Tilvækst i 1869 fortsatte sig gennem de to paafølgende Aar. I 1870 var M. Olsen med Familje afrejst til Amerika, og da Menighedens Udstrækning nu var langt større end forhen, indsaa man, at der maatte indsættes en anden i hans Sted. Hertil valgtes en Broder paa N. Snedeegnen, A. N. Dahlgren. — I 1874 naaede Menighedens Medlemstal op til 124; det gik dog ned igen kort efter og har aldrig naaet saa højt siden.

I 1879 fandt en Deling Sted, idet Nørre Snede Me=

nighed blev dannet af de paa denne Egn boende Søfkende*); Dahlgren blev deres Forftander. I et Brev til „Den d. Evgl." nogen Tid efter meddeler han, at den ny Menighed talte 85 Medlemmer, medens den gamle Farre Menighed kun havde 35. — Kort efter fin Stiftelfe led N. Snede Menighed en Del under Adventiſternes Angreb, idet mange Medlemmer var blevne fmittede af deres Lære. Al Modarbejden fyntes at være forgæves; men faa beſtemmede Menigheden et Bønmøde og lagde Sagen frem for Herren, og han hjalp, faa Menigheden blev fkaanet den Gang.

Med Farre Menighed gik det nu ſtadig tilbage. I 1880 rejfte Ekman til Amerika, faa nu ſtod den gamle Br. Jens Kriſtenſen helt alene fom Prædikant. Ved Udgangen af dette Tidsrum havde den ca. 15 Medlemmer. I N. Snede blev der ikke faa døbte; men da til Gengæld mange rejfte bort, gik Medlemstallet alligevel ned.

Ny Menigheder.

Der ſtiftedes i dette Tidsrum to Menigheder paa Sjælland, én i det nordlige Jylland og to i det ſydlige, én paa Fyn og én paa Falſter.

Snevre Menighed. — Efter Niels Nielſens Afrejfe til Amerika i Sommeren 1865 blev de af den veſtſjællandſke Menigheds Medlemmer, der boede paa Snevre-Sipperupegnen, betragtede fom en ſelvſtændig Menighed. Den nyſtiftede Menighed blev ſtraks nævnt efter Byen Sipperup; men ſenere antog den Navn efter den anden By, Snevre, og dette har den beholdt.

Menigheden talte ved ſin Stiftelfe 61 Medlemmer, og Meddelelſerne gaar ud paa, at dens Forſamlinger var godt beſøgte; alligevel blev der kun faa døbte: „de [vakte og omvendte] ſtaar faſt paa," ſkriver en Broder, „at naar de elſker Herren, faa vil

*) Naar N. Snede Menighed ikke er henregnet blandt de „Ny Menigheder" i dette Tidsrum, faa er det fordi dens Stiftelfe kun betegner, at Tyngdepunktet for Farre Menigheds Virkſomhed var blevet flyttet. Reſterne af den gamle Farre Menighed gaar derfor ogſaa i Tidens Løb op i den ny.

han nok kende sig ved dem, enten de staar i Kirken eller i Baptistmenigheden".

Aaret efter at Menigheden var bleven stiftet, fik den sig et lille Forsamlingshus paa Snevre Mark. Om dets Indvielse hedder det i „Den d. Evgl.":

„Vore Søskende paa Sipperupegnen havde den 15. Juli den Glæde at faa deres lille Forsamlingshus aabnet til Gudstjeneste. Br. J. Køber, som efter Indbydelse havde indfundet sig, ledede Aabningsgudstjenesten, til hvilken saa mange Mennesker havde indfundet sig, at Forsamlingshuset næppe kunde rumme de halve. Siden den Tid har der dog været god Plads."

En enestaaende Begivenhed fra denne Menigheds Omraade bør medtages her. Paa Galge Overdrev boede en Husmand Kristian Larsen, som tilligemed sin Hustru var Baptist. I 1850 blev der født dem en Datter, som de selvfølgelig ikke bragte til Folkekirkens Daab; de gav hende Navnet Marie. Hun fik siden Tjeneste hos en lutherst sindet Familje, og paavirket af denne henvendte hun sig, da hun blev 18 Aar gammel, til Stedets Præst H. N. K. Rørdam med Begæring om at blive optagen i Folkekirken. Den gode Præstemand havde naturligvis ikke den fjerneste Anelse om, at en 18aarig Pige i vort kristelige Land kunde være „udøbt", og som Betingelse for hendes Optagelse i Kirken forlangte han derfor kun, at hun skulde lade sig konfirmere. Det gik hun ogsaa ind paa, og Søndag efter Mikkelsdag 1867 bekræftede hun sin aldrig indgaaede „Daabspagt".

En fire Ugers Tid efter fik Præsten Besøg af et Par Mænd fra Sognet, der begge var Baptister. Han tog meget venligt imod dem, og da Talen kom til at dreje sig om Baptisterne, erklærede han, at han meget godt kunde lide den Slags Folk, da de dog lod enhver beholde sin Frihed. „Se," lagde han til, „jeg fik dog Lov at konfirmere Kristian Larsens Marie!" — „Ja, men deri har De forset Dem, Hr. Pastor," svarede den ene, „for Marie er ikke døbt!" — Præsten faar Kirkebogen fat, og til sin Forfærdelse ser han, at det virkelig forholder sig saa. „Nu kan Baptisterne maaske, om de vil, afsætte mig fra mit Embede!" udbrød han; men Mændene beroligede ham med, at det vilde Baptisterne ikke gøre, selv om de kunde.

Et Par Dage efter er Præsten paa Vej til København for hos Biskop Martensen at afbede sin Forseelse. Hvorledes Biskoppen tog mod sin angergivne Præst, vides ikke; men han har rimeligvis paalagt ham at faa Marie døbt. Thi straks efter sin Hjemkomst kaldte Præsten hende op til sig og opfordrede hende til at lade sig døbe. Men Pigen vægrede sig. Hvad hun havde tragtet efter, var blot at blive „et rigtigt Menneske"; „Daabsnaaden" var hende en ligegyldig Sag. Hele Vinteren gik saa hen. Men endelig efter megen Lokken og Tiggen og Truen fra forskellige Sider gav Marie efter, og den 13. Marts 1868 blev hun saa ved Daaben stadfæstet i sin Konfirmationspagt, eller hvorledes man nu skal udtrykke det. — I Amerika er Marie senere kommen til Troen paa Herren og bleven virkelig døbt.

Om Snevre Menigheds Styrelse er kun det at sige, at Lars Henriksen forestod den i Begyndelsen. Da Niels Hansen i 1869 tilflyttede Menigheden og kom til at bo i Kapellet, blev han dens Forstander. Han maatte imidlertid uden egen Skyld nedlægge sit Embede i Begyndelsen af 1874, og Menigheden blev saa gennem hele dette Tidsrum forestaaet af Rasmus Jensen. — Tilvækst havde Menigheden ikke i dette Tidsrum. Vel døbtes der et halvt Hundrede Sjæle; men til Gengæld mistede den et lignende Antal ved Udvandring.

Saaby Menighed. — Denne anden Menighed paa Sjælland blev stiftet henimod Tidsrummets Slutning, i Maj Maaned 1881, og dens Historie er derfor kort. Landsbyen Kirke-Saaby ligger nogenlunde midt i dens Landsomraade, hvortil ogsaa det før omtalte Kirke-Hvalsø hører. Der havde i mange Aar været Baptister paa disse Egne. De udgjorde en Station af Vandløse Menighed, og kaldtes en Tid lang „Abbetved Afdeling". I Sommeren 1879 var der blevet bygget et Forsamlingshus i Kirke-Saaby; det kostede omtrent 1500 Kr., og det har Plads til ca. 150 Mennesker. Ogsaa efter at vore Søskende paa Saabyegnen var blevne en selvstændig Menighed, vedblev Lars Henriksen at fungere som deres Forstander.

Menigheden havde i sit første Aar meget Bryderi af Adventisterne. I Beretningen, som blev afgiven paa Konferensen i 1882, hedder det:

„I Saaby Menighed, som tæller 71 Medlemmer, har vore Søskende havt en haard Kamp med Adventisterne, idet to af vore Lærere er gaaede over til dem. At dette er sket, er et Bevis for, hvor lidet det nævnte Partis Lære er kendt — — —. Naar nogle af vore Søskende bliver Adventister, er de sædvanligt blevne hildede i den Snare, som Adventisterne udsætter: „Den syvende Dag en Sabbat for Herren!" — — — Det synes dog, at nogle, som antager Lørdagen som Sabbat, ikke kan følge Adventisterne i alle deres andre Lærdomspunkter, og man maa haabe, at vore Søskende i Kirke-Saaby atter vil komme til Ro i vor Herres Jesu Tro."

Det var kun faa Medlemmer, Menigheden mistede ved denne Lejlighed; men Forsamlingsbesøget led megen Skade derved. Alligevel gik Menigheden ikke tilbage i de halvtredje Aar fra dens Stiftelse til Udgangen af dette Tidsrum. Den talte ved Udgangen af 1883 73 Medlemmer.

Aalborg Menighed. — Denne Menighed bærer det gamle jydske Hædersnavn; men den gør det for saa vidt med Urette, som den først blev stiftet halvfemte Aar før dette Tidsrums Udgang, den 29. Juni 1879. Og dog har den Ret til Navnet; thi dens Omraade er Aalborg By med Omegn, og hvad Arbejde og Offervillighed angaar, har den mer end opretholdt Traditionerne fra Fortiden. De første Aar af dens Historie var dog ikke opmuntrende.

Den udgik, som alt forud fortalt, fra den gamle aalborgske Menighed, som saa maatte antage et nyt Navn, men alligevel fremdeles blev betragtet som den oprindelige. Den nystiftede Menigheds første Forstander blev J. P. Hansen, der netop paa denne Tid var Bestyrer paa det under Jetsmark omtalte Børnehjem i Dyrenge. Han fratraadte imidlertid det følgende Aar, idet han flyttede til Vejle, og Resten af dette Tidsrum blev saa Menigheden ledet af Kaffebrænder H. F. Jensen i Aalborg, som dog ikke var egentlig Forstander.

Menigheden begyndte sin Løbebane med 46 Medlemmer; men dette Tal var ved Udgangen af 1883 gaaet ned til 37. Den manglede nemlig i høj Grad Arbejdere saavel som et eget Hjem at forsamles i. Efter 1883 begynder den at gaa fremad.

Vejle Menighed. — For denne Menigheds Vedkommende

maa vi gaa langt tilbage i Tiden, lige til det gudelige Livsrøre, og tage Traaden op. Dette Røre var ret kraftigt omkring Vejle, særligt mod Syd, og deraf var det, at Baptistbevægelsen fremstod paa disse Egne. Det gik saaledes til:

I Aaret 1849 kom det gudelige Røre til Tiufkær, en Landsby midt imellem Vejle, Kolding og Fredericia, og Midlet dertil var en fattig Pige, som ved Novembertid kom til at tjene hos en af Byens Gaardmænd. Hun var et sandt Guds Barn og blev et Middel til Manges Omvendelse. En af disse var Søren Hansen. Det følgende er hans egen Skildring i lidt sammentrængt Form:

Hjempermitteret under Vaabenstilstanden ankom jeg i Efteraaret 1849 som en overmodig Krigsmand til Tiufkær, hvor mine Forældre boede. Der blev straks fortalt mig om den hellige Pige, og jeg vilde meget gerne have hende at se; dette skete ogsaa — men „der var ikke Anseelse". Flere var imidlertid blevne opvakte og holdt deres smaa Sammenkomster; disse fik de mig til at bivaane. Deres enfoldige Vidnesbyrd naaede snart mit Hjærte, og efter en haard Kamp fandt jeg Fred i Troen paa Jesus. I nogle Maaneder befandt jeg mig lykkelig i Samfund med disse kære Guds Børn, blandt hvilke jeg ogsaa talte min egen Fader og to af mine Søskende; men saa maatte jeg atter begive mig ind i Krigens vilde Tummel. Paa mangt et Gravminde læser man: „Elsket og savnet". Disse Ord kunde jeg i min Udlændigheds Tid anvende paa det lille Trossamfund i Tiufkær.

I otte Maaneder laa jeg indkvarteret paa Gottorp Slot, og derved kom jeg i Berøring med de slesvigske Baptister. Selve Navnet „Baptist" havde jeg vist aldrig hørt før; derimod mindedes jeg, at P. L. Skræppenborg og andre kirketroende havde talt om „Gendøberne", hvilke de skildrede som evigt fordømte. Gjaldt det om Baptisterne? Jeg hørte deres Tale, Sang og Bøn — alt i samme Aand, som hos de troende hjemme; jeg saa deres Kærlighedsgerninger mod os Soldater. Kunde saadant gøres af vildfarende og fordømte Mennesker? Med min nu i Herren salig hensovede Broder Schlesier havde jeg mange lange Samtaler og Kampe angaaende Baptisternes Lære, og i mit Indre var jeg fuld af Uro.

Det var i Vinteren 1850—51. Fredsslutningen var i Vente. De militære Fordringer til mig var ikke store. Jeg havde derfor god Tid baade til Samtaler og til Læsning og Bøn. Gud alene véd, hvor mange Nætter (thi jeg har ikke talt dem), jeg tilbragte

i Gottorp Slotshave, kæmpende med ham lig Jakob. Hvad der gjorde mig Kampen saa haard, var, at det en Tid syntes mig, jeg skulde gaa fortabt, til hvilken Side jeg end vendte mig. Omsider blev det mig klart, at Baptisternes Anskuelser om Guds Husholdningsorden var de rette; jeg længtes nu efter Daaben og ventede kun paa at blive permitteret forat overgaa til Baptismen.

Saa slog min Frihedstime. Den 21. Februar slap jeg baade Hest og Mundur [S. Hansen var Dragon] i Kolding, og den 22. ankom jeg til mit Hjem i Tiufkær. Men her fik jeg en haard Modtagelse saavel af mine Forældre og Søskende som af de øvrige troende. Nogle græd og andre udtalte de haardeste Fordømmelsesdomme over mig. Jeg stod nu som en fremmed blandt mine egne.

Paa den hele Strækning fra Slesvig indtil Egnen ved Aalborg fandtes den Gang ikke en eneste Baptist. Men i Aalborg vidste jeg, der var en Menighed, og dertil stod min Hu.

Jeg forlod saa mine Forældres Hus, og Afskeden var tung paa begge Sider. Den 15. Marts blev jeg døbt og optagen i Aalborg Menighed. Jeg meddelte mine Forældre og Søskende, hvad der var sket; men til min store Bedrøvelse fik jeg det Svar fra dem, at de hverken vilde have Brevveksling med mig, ejheller ønskede min Hjemkomst. Efter omtrent halvandet Aars Forløb besluttede jeg alligevel i Herrens Navn at gøre en Rejse til mit Hjem. En Broder laante mig en Hest, og den 24. December 1852 ankom jeg til Tiufkær. Glæden over mit Komme var stor; jeg var jo dog deres Søn og Broder. Den gamle Kærlighed vaagnede, og det angaaende „Trosbekendelsen" glemtes. Vi læste Guds Ord og bad tilsammen, og efter en halv Snes Dage tog jeg Afsked med et let Hjærte.

Straks efter min Ankomst til Aalborgegnen modtog jeg et Brev fra min Fader og to unge Personer. Brevet berettede, at de siden min Afrejse havde havt en Kamp angaaende Daaben; men at de nu var komne til den Overbevisning, at de burde lade sig døbe. Det var mig en uventet Tidende; af Glæde græd jeg, nedbøjede mig og takkede Gud, der saaledes havde velsignet min Rejse.

Den 3. April 1853 blev saa Førstegrøden til Vejle Menighed, de tre Personer i Tiufkær, døbt. Saavel syd som nord for Vejle døbtes der senere en Sjæl nu og da; men ikke før den 5. September 1858 blev nogen døbt i Vejle By. Paa denne Dag døbtes Skræddersvend H. P. Petersen og Hustru og henved tre Maaneder senere blev der atter døbt to. Næste Aar blev to flere

døbte og i Foraaret 1860 kom en tysk Broder ved Navn Gräfe tilrejsende. Han tog Bopæl i Vejle og sluttede sig altsaa til de andre Baptister.

Disse Søskende i Vejle og Omegn henhørte ligesom dem i Farre i Virkeligheden under Aalborg Menighed; en Tid stod de dog som en selvstændig Station. Da deres Antal var naaet op til 26 blev det efter gensidig Overenskomst besluttet, at de skulde udgøre en virkelig Menighed. Gräfe blev beskikket til dens Forstander. Menighedens selvstændige Bestaaen regnes fra den 1. Januar 1866.

I en Aarrække blev denne Menighed meget velsignet. Ved Slutningen af dens første Aar skriver en Broder til „Den d. Evgl.“: „Jeg kan meddele Dig, at Herren i det henrundne Aar har velsignet Menigheden her saa rigeligt, at det er over al Forventning“. Ti var blevne tillagde ved Daab. Af andre Meddelelser til Bladet saavel som af de ved Konferenserne afgivne Beretninger ser vi ogsaa, at Menigheden var meget virksom.

Allerede i 1868 havde den en Søndagsskole med 20 Børn, for hvilken J. P. Hansen var Lærer. For at kunne virke med mere Kraft indgik den en „Forening“ med Farre Menighed. Til denne Fællesvirksomhed fik de i nogle Aar en Hjælp paa 100 prøjsiske Thaler fra en Broder i Tyskland; det samme fik forøvrigt enkelte andre Menigheder. Denne „Forening“ oprettede ogsaa en „Søstremission“, der skaffede sig Støtte fra Søstrene omkring i andre Menigheder. For denne virkede Ekman i flere Aar.

Menighedens livlige Virksomhed var ikke forgæves. Det gik jævnt fremad; de 26 var i 1877 blevne til 78, og i Beretningerne fra Menigheden betones det stadigt, at der herskede Fred og Enighed blandt dens Medlemmer. Og Virkelysten sprudlede fremdeles med forfriskende Kraft. I 1877 fik Menigheden sit eget Kapel i Vejle By. Aabningshøjtideligheden fandt Sted den 9. Septbr., og ved samme Tid blev den aarlige Konference holdt dér. I den ved Konferensen afgivne Beretning hedder det, at Menigheden „havde en Ungdomsforening, som talte 20 Medlemmer“. — 1878 slutter Beretningen saaledes:

„Menigheder tæller 81 Medlemmer. Søndagsskolen i Vejle tæller 112 Børn og den i Kolding 50. Forsamlingerne bliver bedre besøgte i det ny Kapel end i det gamle Lokale".

Allerede i 1875 træffer vi J. Jensen i Virksomhed for „Søstremissionen" sammen med Ekman, og 1879 blev han ordineret i Vejle Menighed med det for Øje, at han skulde virke en Del paa dens eget Omraade.

Vi har nu set denne Menighed udfolde sig saa herligt; men vi skal ogsaa være Vidne til dens Tilbagegang. Alt dette ligger dog saa nær vor Tid, at vi maa forskaanes for en Skildring deraf. Ved Konferensen i 1879 meddeles der: „Denne Menighed har havt nogle saa Vanskeligheder". Disse Vanskeligheder var sikkert Aarsag til, at 17 Medlemmer i Aarene 1881 og 82 udvandrede. Der blev ganske vist ikke saa døbte; men alligevel svandt dens Kraft, idet netop „en Del af dens gode Kræfter" var blandt de udvandrede. I Meddelelsen til Konferensen 1882 klages der over, at Medlemmerne bor saa spredt; i Vejle er kun en Snes. Gräfe er svag og kan ikke rejse, og han er nu Menighedens eneste Prædikant; de andre var bortrejste. Og det hedder, at Menigheden befinder sig „i en trykket Tilstand, og det især i aandelig Henseende".

I de tre Aar 1867—70 var der en lille Menighed i **Hesselho** paa Vardeegnen. Dens Forstander var den fra Langeland bekendte Niels Hansen. Menigheden gjorde aldrig nogen Fremgang, N. Hansen rejste til Amerika, og de faa Medlemmer sluttede sig til Farre.

Vantinge Menighed. — Denne lille Menighed gik fra Begyndelsen under forskellige Navne: Faaborg, Nørre Mølle; men ved Konferensen i 1887 blev det fastslaaet, at den for Fremtiden skulde kaldes med sit nuværende Navn, da den havde sin største Virksomhed paa Vantingeegnen.

Det aandelige Liv paa denne Egn stammer fra det gudelige Livsrøre i den første Halvdel af dette Aarhundrede. Men Baptisterne fik ingen egenlig Virksomhed dér før i 70-erne. Banebryderne for denne var den bekendte Peder Sørensen tillige med en anden Broder fra Vandløse Menighed, Jens Larsen af Brandsmark. De havde begge forhen virket paa Egnen som lutherske

Lægprædikanter, og det er derfor helt forstaaeligt, at de følte Trang til atter at besøge disse Steder, da de var komne til Klarhed over Guds Ord med Hensyn til Menighedens Orden, Daab og Nadver o. s. v.

Den 7. April 1874 blev den første døbt; det var en Mand ved Navn Rasm. Martin Jørgensen. Et Par Aar derefter blev hans Hustru og én foruden døbte. Det Hus, hvori R. M. Jørgensen bor, var det første, som blev aabnet for Ordets Forkyndelse paa Vantingeegnen. Om dette var det, der blev sunget: „Paa Vantinge Slette der stander en Bolig". Mærkeligt, at ogsaa den første Baptist skulde bo dér!

Paa Faaborgegnen blev der ogsaa nogle Baptister. De kom fra den lammersske Frimenighed. Maaske de to, som Rymker omtaler (S. 88), var derfra.

Disse Søskende paa Faaborg og Vantingeegnen, stod under Oure Menighed indtil 1875. Men i dette Aar blev de ordnede til en selvstændig Menighed. Menigheden blev stiftet i April, og den 13. Juni blev Jens Larsen af Nørre Mølle beskikket til deres Forstander. I Handlingens Udførelse deltog J. A. Petersen fra Oure og L. Andersen fra Eskildstrup. — Ved sin Stiftelse talte Menigheden 12 Medlemmer, og Fremgangen var i de første Aar ringe. I 1878 hed det: „I denne lille Menighed staar det for Tiden stille", og i 1882 meddeler Jens Larsen:

Menigheden har 14 Medlemmer. I det sidste Aar er to døbte. Den har lejet en Forsamlingsplads i Faaborg, og til Forsamlingen dér og andre Steder indfinder ikke saa faa sig at høre Guds Ord. I Vantinge har den en lille Søndagsskole.

Falsters Menighed. — Denne Menighed, der omfatter Falster og Østlolland, blev, som allerede fortalt, stiftet i 1877 (29. Juli). Vilh. Jensen blev dens Forstander. Alle danske Baptister kender denne Broder fra hans Rejser i Fællesmissionens Tjeneste. Han er døbt i den lollandske Menighed, og der blev han ogsaa ordineret i Sommeren 1872.

Ved sin Stiftelse talte den falsterske Menighed 33 Medlemmer; men ved Udgangen af 1883 var dette Tal sunket ned til 22. Enkelte indre Uoverensstemmelser var vel ikke uden Skyld heri.

Men desuden var dens Forstander borte paa Rejser hele Vinteren igennem, saa der blev kun virket lidt. Ogsaa klages der stadig over, at ingen fremmede vilde komme til Forsamlingerne.

Fællesforetagender og særlige Virksomhedsgrene.

Det meste af hvad herunder skal behandles tilhører ikke udelukkende dette Tidsrum; noget tilhører ligesaa meget det foregaaende. Men Emnernes Slægtskab gør det mest hensigtsmæssigt at behandle dem her under ét.

Konferenserne. — Den første danske Baptistkonference blev afholdt hos Gmd. Hans Andersen i Ordrup pr. Ringsted den 10. Maj 1852. Vi ejer intet paa Tryk om denne Konference; men Føltved, som var nærværende, har i sine Optegnelser bevaret os et Omrids af hvad der blev forhandlet. Med nogle faa sproglige Rettelser gengives hans Referat her:

„De Forhandlinger, der især var Genstand for Konferensen, var følgende. — Br. Køber havde Forsædet.

1. Om en Trosbekendelse.
2. Om Enheden mellem de amerikanske, engelske, tyske, danske og svenske Baptister, som holder ens Love og skulde udgøre ét Forbund.
3. Om Forholdet til P. Mønsters Menighed. — Med Undtagelse af Mønsters Person bør de andre Lemmer anerkendes og staa i Samfund med os, naar de ønsker det.
4. Hvorvidt det maatte være gavnligt at dele en Menighed. — Det blev anset for bedst, at den stod under én Bestyrelse saalænge som muligt.
5. Om Skolegang for Baptistbørn i Almindelighed. — Brødrene Ryding, Rymker og Føltved udgør en Komite til at ordne Skolevæsnet.
6. Br. Rymker blev ordineret til Forstander for Menigheden i Odense.
7. Hvad er Menighedstjenernes Bestilling?
8. Om Menighedens Lemmer skulde ægtevies i Menigheden. — Ja.
9. Om Oprettelse af en Forbundskasse.
10. Om Kapelbygning.
11. Om der skulde meddeles de døbte Haandspaalæggelse. — Ja.

12. Om de smaa Børn skal velsignes. — Ja, naar Forældrene forlanger det.

13. Om at holde et Missionsblad.

14. Hvo der kan kaldes en Kætter.

15. Om ikke at drikke Brændevin.

16. De danske Baptister bør holde Konference hvert Aar og dertil indbyde de svenske Brødre.

17. Forslag om Hjælp til Enker, fader- og moderløse Børn og om et Byggefond og om Missionsvirksomheden, at den bør fremmes.

18. Valg af ordnende Brødre i Forbundet: Broder Niels Nielsen og Lars Henriksen paa Sjælland, hvor Hovedsædet skal være for de Danske; Br. Nilsson i København, A. M. Hansen paa Langeland og Føltved i Aalborg. — Konferensen næste Aar skal holdes midt i Juni.

19. Købner stillede Forslag om at holde Missionsmøde hver Maaned.

20. Forslag om Understøttelse til Traktatforeningen. — Br. Ryding valgt til Kasserer. Traktaterne skal trykkes i Hamborg.

21. Om Oprettelsen af en Forbundskasse til Understøttelse for Brødres Oplærelse til Missionærer.

Det er et righoldigt og alsidigt Program, og selv om Købners Navn ikke havde været nævnt i Forbindelse dermed, saa er det dog let at mærke, at han staar bag ved det. I nogle Tilfælde er Forhandlingens Udfald meddelt, i andre kan man gætte sig til det. Nogle Vedtagelser blev sikkert kun staaende som fromme Ønsker uden at blive ført ud i Livet.

Herhen hører Bestemmelserne om, at der skulde holdes Konference hvert Aar og det følgende Aar i Juni Maaned. Under 16. Oktober har Føltved indført i Optegnelserne som Punkt 4 ved en Menighedsforhandling:

„Paa Forespørgsel af Br. Rymker paa Fyn, om der skulde i dette Aar holdes Konference af de danske Menigheder, besluttede Menigheden enstemmigt, ikke at sende Brødre til Konferensen i Aar; dette skulde Forstanderen skriftlig berette til vedkommende".

Det var altsaa gaaet langt over den fastsatte Tid, og nu meldte Aalborg Menighed sig fra.*) Der blev saa ingen Konference.

*) Grunden til, at Aalborg Menighed ikke vil deltage i en Konference i 1853 er sikkert at søge i det allerførste Punkt paa det fore-

Ikke før 1860 hører vi igen om en Konferense; den blev holdt i Nyborg den 27. og 28. Maj. Men ingen Føltved har bevaret os et Uddrag af disse Dages Forhandlinger. Vi véd kun, at Oncken var til Stede; thi paa Konferensens anden Dag holdt han en gribende Tale om Betydningen af, at Menighederne samlede sig til Bøn for Missionen. Denne Tale findes gengivet i „Den d. Evgl." Nr. 6, samme Aar.

Den næste Konferense blev holdt i Vandløse Kapel den 26. Septbr. 1863. Ingen af de tyske Brødre var nærværende; Niels Nielsen ledede Forhandlingerne. Foruden Vandløse Menigheds egne Prædikanter og mange af dens Medlemmer var der mødt 12 Affendinge fra Landets øvrige Menigheder. Det blev ingen epokegørende Konferense. Thi de forsamlede Brødre havde en underlig Sky for at fatte Beslutninger; end ikke Afholdelsen af en Konferense det følgende Aar fastslog man: „det maatte overlades til senere Bestemmelser". Det blev vedtaget at indgaa til Regeringen med en Ansøgning om Anerkendelse, hvilket ogsaa senere blev udført. Men det førte ikke til noget Resultat.

De danske Baptister havde nu bestaaet i over 30 Aar; men endnu havde de kun opnaaet meget lidt i Henseende til at faa regelmæssige Sammenkomster af Menighedernes Repræsentanter. Vel besøgte al Tid nogle Brødre Forbundskonferenserne i Hamborg; men dér var de danske Anliggender kun ét Punkt paa det store Program. Dog snart skulde der indtræde en Forandring.

Førster havde sikkert gjort sit til, at der ikke blev holdt Konferenser, hvilket er let forklarligt; men efter hans Fald i 1865 var denne Hindring ryddet af Vejen. Og denne Anledning be-

---

gaaende Aars Forhandling („Om en Trosbekendelse"). De aalborgske Brødre kunde ikke billige Paragrafferne om Udvælgelsen og om Nadveren i den hamborgske Glaubensbekenntniß. Alligevel lod de denne oversætte; men det først nævnte Stykke strøg de, og satte noget andet i Steden. Herfor dadlede Købner dem meget strengt i et Brev. De hamborgske Brødre havde samtidig en dansk Udgave af Trosbekendelsen under Trykning; denne blev i mange Aar benyttet af de danske Baptister. Aalborg Menighed opgav sin efter et Par Aars Forløb.

nyttede Køhner og Oncken. I Julinumret af „Den d. Evgl." 1865 findes en Skrivelse fra dem til de danske Baptistmenigheder, hvilke de opfordrer til at vælge Repræsentanter og sende dem til en Konference i Vandløse den 2. August; de to tyske Brødre tog altsaa Sagen i deres egen Haand.

Det blev en virkelig vellykket Konference. 32 Repræsentanter var mødt fra de forskellige Menigheder. En Times Tid blev først benyttet til Bøn og Betragtning af Guds Ord, og de tyske Brødre holdt hver en kort og hjærtelig Tale. Forhandlingerne begyndte med, at Oncken fremsatte nogle Punkter, angaaende Spørgsmaalet om de danske Menigheders nærmere Forening med hverandre.

Han fremhævede først Enhed i Læren, og her henviste han til Trosbekendelsen, som han vel ikke vilde sværge paa, men dog holdt for „den bedste af Mennesker". Dernæst foreslog han aarlige Konferencer. Han vilde være stemt for, at de holdt saadanne, selv om de „var Engle"; thi de er sande Vederkvægelsestider for Lærerne. Videre dadlede han, at de danske Baptister benyttede saa mange forskellige Salmebøger; de burde have én Salmebog ligesom i Tyskland. Endnu fremhævede han Betydningen af Orden i Forsamlingerne og af god Sang: „De Danske har en daarlig Sang; de maa se at forbedre den". Og tilsidst betonede han Vigtigheden af Prædikantuddannelse. I denne Forbindelse var det, at han foreslog Køhner til Forstander i København, forat han kunde undervise nogle Brødre.

De forskellige Punkter blev nu forhandlede med Varme og Interesse; Oncken havde en egen Evne til at sætte Liv i Forhandlingen. Ogsaa andre Ting blev foretagne. Der blev saaledes ordineret to Brødre (Kr. Hansen og N. Hansen) fra den Vestsjællandske Menighed, og Konferensen mæglede mellem Vandløse Menighed og de Brødre, der just paa denne Tid stod som fraskilte (se S. 80). Tanken om aarlige Konferencer slog nu igennem, og det blev besluttet at samles i København næste Aar.

Disse Aarskonferencer giver dette Tidsrum dets Særpræg. De blev afholdt skiftevis i forskellige Menigheder, snart paa Øerne og snart i Jylland. Dér blev Missionsvirksomheden drøftet og Planer lagde, hvorefter den dreves. Dér udvekslede Brødrene

deres Meninger om de forskellige til Liv og Lære og Menighedsorden henhørende Spørgsmaal: Om Ægteskabsskilsmisse, om en Kristens Forhold til Politik, om Forlovelser, om Lotterispil og Kortspil, om „Kvindernes Haarfletning", om en Kristen kan lade sig livsforsikre; om Udvælgelse til Salighed, om Frafald fra Naaden, om „Fuldkommenhed", om hvorvidt Kristus er død for alle, om „Dyrets Mærke"; om Medlemsbeviser, om „ordnende Brødre", om Mormondaabens Gyldighed eller Ugyldighed, om aaben Kommunion, om at spise Blod, om Lodkastning — disse er blot nogle af de snart vigtige og snart trivielle Emner, der behandledes. Og dér, endelig, blev Brødrene styrkede og opmuntrede tilsammen og nærmere forbundne i indbyrdes Kærlighed.

Gennem alt dette vaktes Enhedsfølelsen mellem de danske Baptister mer og mer; der tilvejebragtes Overensstemmelse i meget, hvori de før havde været forskellige, og de lærte at løfte Opgaver i Fællesskab, som de enkeltvis havde maattet lade ligge. Disse Ting vil blive nærmere udviklede i det følgende.

Fællesmissionen. — En væsenlig Del af de danske Baptisters Virksomhed i dette Tidsrum var fælles og udførtes med Konferensen som Mellemled. Tanken om en saadan Virkemaade var sikkert gammel; det er rimeligvis den, man har drøftet paa Konferensen i 1852 under Punkt 9: „Om Oprettelse af en Forbundskasse". Men det varede længe, før den blev til Virkelighed. Ved Konferensen i 1863 stillede Niels Nielsen dette Forslag:

„De forsamlede Brødre er enige om, at søge at virke hen til, at vi i Henseende til Missionen kan virke i Forening og i fælles Virksomhed til Guds Riges Udbredelse i vort Fædreland".

Mange var dog lunkne for denne Sag, alligevel fik Forslaget de fleste Stemmer; men Sagen blev ikke bragt i Udførelse.

Paa Indledningskonferensen par excellence foreslog Oncken, at de danske Baptister holdt mindst én Missionær i Fællesskab; dog blev der ingen ansat. Men endelig ved Konferensen Aaret efter (1866) kom man saa vidt, at det blev „enstemmigt besluttet at oprette en Kasse under Navn af Foreningens Kasse". Dens Indtægt i det første Aar var lidt over 217 Rdlr.

Af denne Kasse blev alle Fællesudgifter afholdte: Udgifter til Trykſager og Korreſpondance, Rejſeunderſtøttelſe til afordnede ved Konferenſerne, naar de paagældende Menigheder ikke kunde betale denne o. ſ. v. Men ſærligt blev dog Pengene brugte til Underſtøttelſe for Miſſionærer. I Kaſſens tredje Aar (1869) var Søren Hanſen udſendt for dens Regning; i 1870 møder vi tre flere, ſom i det mindſte delvis blev lønnede af denne Kaſſe, nemlig Vilh. Jenſen, P. P. Schmidt og Ove Kriſtenſen, og blandt dem, der ſenere kom ind i ſamme Virkſomhed, kan iſær nævnes Lauſt Jakobſen, M. Larſen og P. Sønder. I den ſidſte Halvdel af 70-erne naaede Kaſſens aarlige Indtægt op til omkring 2000 Kr.

I Almindelighed virkede diſſe Brødre i Forbindelſe med Menighederne, hvilke ſaa godt ſom alle havde deres Medlemmer paa Landet. Til Købſtæderne kom de næſten ſlet ikke, ſærligt fordi Virkſomheden dér krævede for mange Penge. Ogſaa er der bleven ſagt, at denne Maade at virke paa var alt for „ſpredt". Imidlertid blev denne Virkemaade ét Middel til at bibringe de danſke Baptiſter den Enhedsfølelſe, ſom de ſaa meget havde manglet, og i det Evangeliſationsarbejde, ſom vore Menigheder i dette Tidsrum udførte, havde diſſe omrejſende Brødre en væſenlig Andel.

Vore Blade. — Vi har et Par Gange i Forbigaaende ſtrejfet dette Emne; men her er Stedet til at give en ſamlet Fremſtilling deraf. En ſaadan har Br. N. Larſen meddelt, og den ſkal vi her gengive i noget forkortet Form:

I Aaret 1851 begyndte A. Mønſter Udgivelſen af et Maanedsblad, kaldet „Baptiſt-Miſſionsblad". Dette Blad udkom dog kun i tre Numre og ophørte, fordi Omkoſtningerne ved dets „Udgivelſe og Redaktion ikke kunde dækkes paa Grund af det utilſtrækkelige Antal af Abonnenter".

Samfundet havde ſaa intet Blad til Aaret 1854, da et ſaadant blev udgivet under Titlen: „Miſſionsblad fra de døbte Chriſtnes Menigheder". Paa en Slags Konferenſe i Ordrup 1853 blev det overdraget Br. F. L. Rymker i Odenſe, ſom var hjemkommen fra Amerika, hvor han havde lært noget Engelſk, at han i Forening med en Br. Aunslev i Odenſe, ſom kunde lidt Tyſk, ſkulde udgive dette Blad, hvilket ogſaa ſkete fra Begyndelſen af 1854. Det varede dog ikke længe, før Aunslev, ſom var Vagtmeſter ved Armeen, blev forflyttet til Altona; i hans Sted fik

Br. Rymker P. H. Dam i Jylland til sin Medhjælper. Der opstod imidlertid en Uoverensstemmelse mellem de to Brødre angaaende Bladets Redaktion, hvilket endte med, at Dam trak sig tilbage som Redaktør — Rymker var egentlig kun Udgiver og Forlægger.

Ved denne Tid, i Slutningen af 1856, kom jeg til Odense, og da Br. Rymker nødig vilde, at Bladet skulde ophøre, bad han mig, da jeg kunde Tysk, om at hjælpe ham med Udgivelsen. Dette gik jeg ogsaa ind paa; men da jeg ikke den Gang var det danske Sprog grammatikalsk mægtig, havde vi i Førstningen en Skolelærer Hansen til at læse Korrektur, for hvilket Arbejde han fik 1 Rdlr. hver Gang. Fra Begyndelsen af 1857 gav vi Bladet Titlen „Den danske Evangelist", fordi vi agtede ved Siden af Missionsefterretningerne at meddele nogen evangelisk Læsning. Vi fortsatte saa vort Arbejde i Fællesskab indtil Juli Maaned 1857, da Br. Rymker med Familje flyttede til Norge og saaledes overlod det hele til mig. Jeg maatte ved denne Lejlighed ofte til Odense i Aarets sidste Halvdel for Bladets Skyld, da jeg ikke alene havde at sørge for Redaktionen, men ogsaa for alt det øvrige, og det værste var, at jeg ikke en Gang havde 400 Abonnenter, saa jeg maatte sætte ikke saa lidt til paa det.

Da Aaret 1858 kom og jeg var flyttet til Lolland, lod jeg Bladet trykke i Nakskov, hvor det senere blev trykt indtil 1885, altsaa i 27 Aar. Før Udgangen af disse 27 Aar, i hvilke Bladet var gaaet betydeligt op i Abonnentantal, havde jeg dog afhændet det som Ejendom, idet jeg folgte det til Samfundet i Slutningen af 1881, hvorved det fra Begyndelsen af 1882 er blevet udgivet som „Fællesorgan for Baptistsamfundet i Danmark". Overdragelsen skete mod et Vederlag af 1000 Kr. Men jeg vedblev dog at redigere det, indtil det i 1886 kom til at udgaa i udvidet Format og under Titlen: „Evangelisten".

Da det endelig var kommet saa vidt, at „Den danske Evangelist" kunde bære sig selv, kom jeg paa den Tanke, om det ikke var formaalstjenligt ogsaa at udgive et Børneblad for vore unge og for Børnene i vort Samfund. Jeg blev opmuntret dertil af flere Brødre, med hvem jeg talte derom, og i Aaret 1871 begyndte jeg da Udgivelsen af „Børnevennens Røst". Det begyndte i et Halvarks Størrelse med 300 Abonnenter, men udvidedes snart til et Helark, og i 1887 begyndte det at udkomme 2 Gange i Maaneden og i udvidet Format. Det tæller nu [1895] ca. 1800 Abonnenter og er endnu min Ejendom. I Virkeligheden er dette et Jubilæumsaar for Bladet, idet det er 25 Aar siden, jeg begyndte dets Udgivelse.

Traktatvirksomheden. — Traktatuddeling har al Tid været anset for en betydningsfuld Virksomhed iblandt os, og der findes næppe i Danmark en Baptist, som ikke har givet et eller andet Menneske en Traktat; mange har uddelt i tusenvis. Fra Begyndelsen fik vore Menigheder alle deres Traktater fra Hamborg; men senere begyndte nogle at forskaffe sig dem andre Steder fra, ja enkelte Menigheder lod dem endogsaa selv trykke. Dette førte til, at man paa Konferensen i 1878 besluttede at oprette en „Traktatforening" for de danske Baptister, og en Komite paa fem Brødre valgtes til at tage vare paa Sagen. Siden er vore Traktater blevne trykte og udgivne her hjemme.

Traktaternes Indhold har været meget forskelligartet. I nogle har det været konfessionelt f. Eks.: Om Daaben, om Nadveren, om Menigheden, om Genfødelsen o. s. v.; i andre har det været af ren vækkende eller opbyggelig Beskaffenhed. Nogle har havt Form af en Slags Afhandling, andre har indeholdt en Fortælling med en kort Anvendelse. De fleste har været beregnet paa voksne; men der er dog ogsaa udgivet en Del for Børn.

Uddelingen er til Dels bleven udført af de enkelte Medlemmer paa egen Haand; ofte har en Menighed særlig overdraget den til enkelte, og adskillige Steder har denne Virksomhed ligefrem været organiseret som f. Eks. i Odense (S. 87). Vi har uddelt Traktater til mange Gange flere, end vi har prædiket for, og alle Samfundsklasser lige fra Tiggeren til Kongen er tagne med. Struwe var en Dag vandret ad Dyrehavsbakken til med Traktater. Just som han naaede til Bakken kom Kong Frederik den Syvende kørende. Struwe stillede sig midt paa Vejen foran den kongelige Vogn, og Kongen bød sin Kusk at holde, idet han tilraabte Struwe et: „Hvad vil Du?" Struwe nærmede sig rask hen til Vognen og rakte Kongen en Traktat med de Ord: „Jeg véd, at det er Deres Majestæt, og at De bærer en jordisk Krone; men jeg vil bede, at Gud for Jesu Blods Skyld vil skænke Dem en himmelsk Krone!" Kongen modtog Traktaten og spurgte Struwe, hvorfra han var. „Fra København," var Svaret. — „Hvem er Du?" — „En Skomager!" — „Tak!" sagde Kongen, „det er den første Prædiken, der er bleven holdt for mig paa Dyrehavsbakken!" — Dermed kørte han videre.

Søndagsskolen. — Om Søndagsskolevirksomhedens første Begyndelse, iblandt os véd vi ikke rigtig Besked. I en Korrespondance fra P. Mønster til England i Aaret 1844 hedder det med Hensyn til dette Arbejde:

„Visselig skulde jeg snart faa et saa frugtbringende og prisværdigt Foretagende paabegyndt, at vi paa den Maade maatte kunne bringe de smaa til Frelseren — — —. Men der er uoverkommelige Forhindringer i vor Vej. Vi kan næppe paa Grund af Forfølgelsen faa en Plan udtænkt, før den er ødelagt. En anden Vanskelighed bereder vor Skolelov os; den tillader nemlig ikke Forældre selv at oplære deres Børn undtagen under den lutherske Præsts eller Skolekommissions Opsigt, langt mindre vilde det være muligt at faa Lov til at oprette Skoler uden autoriserede Lærere. Og ydermere fastslaar den sidste kongelige Forordning mod Baptisterne, at deres Børn skal oplæres i den lutherske Kirkes Skoler. Det vilde derfor være umuligt at begynde en saadan Virksomhed — — —".

Det ligger i disse Ord, at der var gjort smaa Forsøg paa at holde Søndagsskole i den første Halvdel af 40-erne. Men disse Forsøg blev jo kvalte i Fødslen, og gennem hele Forfølgelsestiden var egenlig Søndagsskolevirksomhed en Umulighed. — Den københavnske Menigheds Tilstand ved Slutningen af denne Tid forhindrede, at Sagen da blev tagen op med Kraft. I 1851 skriver Først er til England:

„I har talrige og velordnede Søndagsskoler og rigeligt af Midler til deres Opretholdelse. I Danmark har vi ikke en Gang én. Lidt er der blevet begyndt i den Retning; men det er næppe værd at regne for noget".

Denne Begyndelse var vistnok gjort et Par Aars Tid forud. Aalborg Menighed er den første, der melder sig med en virkelig Søndagsskole. Det er i 1854; den har 20 Børn og to Lærere. København staar opført for Aaret 1855 med 1 Lærer og 5 Børn, og Bornholm møder paa Slutningen af samme Aar med en lille Søndagsskole i Rønne.

I 1854 har vi altsaa i denne Undersøgelse for første Gang fast Grund under Fødderne: de danske Baptister har det Aar én Søndagsskole med 20 Børn. Ved Slutningen af andet

Tidsrum (1864) var der uden Tvivl over en halv Snes Søndagsskoler; man savner bestemte Opgivelser. Børneantallet angives til 103; men det var sikkert en Del større. Efter 10 Aars Forløb, i 1874, var der ca. 500 Børn, og Søndagsskolelærernes Antal var omkring et halvt Hundrede. Fra 1883 (Udgangen af 3. Tidsrum) er Opgivelserne temmelig fuldstændige; de viser et samlet Børneantal af 1311, og Lærerne tæller 83. Alle Menighederne paa én nær havde da Søndagsskoler.

Undervisningsgrundlaget i vore Søndagsskoler har stedse været Bibelen, og fra først af særligt det ny Testament. I Aaret 1879 begyndte den internationale Tekstrække at komme i Brug, og den er senere trængt mer og mer igennem; særskilte Smaabøger, indeholdende disse Tekster, udkom første Gang i 1884.

Det varede mærkeligt længe, før Søndagsskolesagen rigtig vakte Konferensens Interesse. Vel var der blevet talt lidt om den et Par Gange; men først i 1877 kom den rigtig paa Bane. Denne Gang blev den ogsaa udførligt behandlet, og som praktisk Resultat af Forhandlingen blev J. P. Hansen valgt til at rejse en Tid som Søndagsskolemissionær. Ved denne Lejlighed gør vi ogsaa Bekendtskab med H. Larsen som begejstret Søndagsskolemand. Siden var Søndagsskolesagen jævnligt paa Tale ved Konferenserne, og i 1879, ved Konferensen i København, blev der endog holdt et særligt Søndagsskolemøde.

Undervisning for Prædikanter. — N. Larsen og L. Jakobsen gennemgik hver et Kursus paa en Vinters Tid ved Missionsskolen i Hamborg; de var de første danske Baptistprædikanter, der modtog nogen Uddannelse til deres Gerning (Se 115 og 96). Ved Konferenserne blev der stadig talt om Nødvendigheden af at faa en Missionsskole i Danmark. Tanken mødte ganske vist nogen Modstand; dog var de allerfleste stemte derfor. Men hvad Sagen stadig strandede paa, var Pengespørgsmaalet. M. Larsen modtog i længere Tid Undervisning af Købner i København; i den aalborgske Menighed samledes i Sommeren 1870 fem Brødre en halvanden Maaneds Tid til fælles Studium. Men en rigtig Missionsskole magtede man ikke.

Endelig i Aaret 1872 kom der Tilsagn om en aarlig Penge-

hjælp paa 300 Dollars fra Amerika, og straks samme Vinter blev der holdt et Missionsskolekursus i København. Købner ledede den almindelige Undervisning, og H. Larsen lærte Brødrene Sang. Den paafølgende Vinter (1873—74) blev der holdt Skole igen, og denne Gang var M. Larsen behjælpelig med Undervisningen. Syv Brødre nød godt af denne Undervisning; én af dem (J. Jensen) gennemgik begge Kursus.

Saa gik Sagen i Staa; Understøttelsen fra Amerika ophørte, og den øjeblikkelige Trang var jo tilsyneladende afhjulpet noget. Jo nærmere Afslutningen paa dette Tidsrum (Organisationstiden) kom, des mere gik Missionen i Staa; men des mere syntes ogsaa Modviljen overfor Prædikanters Uddannelse at vokse. Dog var der Brødre, som saa, hvad der stod paa Spil, og som ikke opgav at arbejde for Sagen. Og endelig i Vinteren 1882—83 lykkedes det atter at faa et Kursus i København; det lededes af Brødrene M. Larsen og J. P. Hansen, og Elevernes Antal var fire. Det blev det sidste. Saa kom der en ny Tid med ny Anledninger *).

Menighedslivet og Læren.

Det vil være paa sin Plads her at meddele noget om, hvorledes Livet har rørt og formet sig iblandt os, og hvilke Spørgsmaal, der især har optaget Sindene. En udtømmende Fremstilling kan her dog ikke være Tale om; kun noget af det vigtigste kan medtages. Heller ikke er det her Stedet at give en Fremstilling af vor Lære og vor Menighedsorden, hvilke vi har tilfælles med Baptisterne i hele Verden. Hvem der maatte ønske særlig Oplysning derom, henvises til H. C. Vedders Fremstilling af Baptisternes Historie **). Her skal hovedsageligt kun skildres saadanne Ting, som blandt de danske Baptister har en Historie, eller i hvilke Forandring eller Udvikling har fundet Sted.

*) For en udførligere Fremstilling af „Vor Missionsskolesags Historie" se en Artikkel, betitlet saaledes, af A. Broholm i „Evgl." Nr. 20. 1895.

**) Se især Kapitlerne I og XVI.

Optagelse og Menighedstugt. — Før nogen bliver optagen i en af vore Menigheder, maa vedkommende først „aflægge sin Bekendelse" for denne, d. v. s. give saadanne Oplysninger om sit aandelige Liv, sin Tro og sin Opfattelse af Guds Ords Lære, at Menigheden kan blive i Stand til at skønne, hvorvidt han virkelig er en Kristen eller ej, og hvorvidt han deler vor Opfattelse af det ny Testamentes Lære om Daab og om Menighedsorden. Om Optagelsen skal finde Sted, afgøres saa, som alt andet, ved Afstemning. Den, som paa denne Maade er antagen, bliver derefter døbt. Paa Daaben følger i alle danske Menigheder Haandspaalæggelse under Bøn, hvorefter den døbte bydes „velkommen i Herrens Menighed". Ved Antagelsen af et nyt Medlem lægges der og stor Vægt paa, om vedkommendes Vandel, saavidt nogen i Menigheden kender denne, er i Overensstemmelse med hans Bekendelse.

Denne Samvittighedsfuldhed ved Optagelsen danner Forudsætningen for Menighedstugten. Der kunde indvendes, at det er for streng en Fremgangsmaade; men Erfaringen har lært os, at de, som ikke svarer til denne Prøve, bliver de end optagne, enten snart forlader Menigheden eller bliver som en død Vægt paa den. Undertiden kommer der jo endda en og anden ind, som er uomvendt; men en saadan var jo ogsaa blandt Herrens egne Apostle.

Med Hensyn til selve Optagelsen staar vi, hvor vi stod fra Begyndelsen. Derimod er der med Hensyn til Menighedstugtens Anvendelse foregaaet ikke ubetydelige Forandringer iblandt os. De danske Baptister er i den Henseende, ligesom deres Trosfæller i andre Lande, blevne belærte af Erfaringen. Man var i Begyndelsen tilbøjelige til at drage alle Privatlivets Smaating ind under Menighedens Opsyn, og det tog Tid før man lærte at skelne mellem saadanne Fejltagelser, som der vel var Grund til at være bedrøvet over, og som den ene Broder eller Søster kunde hjælpe den anden til Rette med, men som derfor ikke skulde drages offenligt frem i Menighedens Forhandling, og saa virkelige Forseelser, der enten havde vakt offenlig Forargelse, eller hvorved Menigheden eller nogen af dens Medlemmer i høj Grad var blevne forurettede. Følgen af, at man ikke havde

Øje for denne Forskel, var, at der bestandig fandtes nogen, som skulde tiltales: sikkert har henved Halvdelen af de daværende Medlemmer været tiltalte i Menigheden. Og det kunde vel næppe undgaas, at der paa denne Maade ofte avledes Bitterhed og Lyst til at finde Fejl.

Nu er Menighedstugten i Almindelighed mindre streng i vore Menigheder. Men til Gengæld er den mere forstandig og fremfor alt mere skriftmæssig. Faren er dog nu for, at den skal blive for slap. Maa Herren i Naade bevare os i den Henseende!

Gudstjenesten. — Hvad Form og Indhold angaar — Sang, Bøn, Guds Ords Læsning og Prædiken — er Gudstjenesten iblandt os bleven saa temmelig uforandret. Men alligevel har den en Udviklingshistorie.

Først begynde med Stedet, hvor den holdtes. Man samledes i Almindelighed i Søskendes og Venners Huse, og de var i den første Tid hverken hyggelige eller rummelige. I en Tale, som Først holdt paa et Besøg i England 1850, og som A. Mønster i „Baptist-Missionsblad" Nr. 1 gengiver efter et engelsk Referat, hedder det:

„Om deres Forsamlingssteder kan I ingen Ide gøre Eder. Jeg er vel høj; men jeg har ogsaa ofte stødt mit Hoved mod Bjælkerne og Loftet, saa at jeg nu i Almindelighed husker at bukke mig. Naar de er tætfyldte er der en frygtelig Hede, som næsten ikke er til at holde ud. Dersom I var der, vilde I løbe Eders Vej bort fra disse Forsamlinger. Disse Steder er ikke bedre end usle Hytter. I kender ikke saadanne i England".

Intet Under, at man tidligt følte Trang til at faa særegne Forsamlingshuse. I Forfølgelsestiden kunde selvfølgelig ingen opføres; men næppe er Friheden given og de urolige Krigsaar forbi, før i det mindste én Menighed er fuldt optagen af Tanken om at faa et Kapel; det er den vestsjællandske. I Aaret 1852 begyndte den at opføre et paa Vandløse Mark. Men Viljen var bedre end Evnen: dens Penge forslog ikke til dets Fuldførelse. I denne Nød kom nogle Søskende i England — rimeligvis paa Førsters Opfordring — dem til Hjælp med £ 30

(ca. 260 Rdlr.),*) og i Aalborg samlede Førster 37 Rdlr. dertil. I 1853 blev saa Kapellet fuldført, endda i udvidet Skikkelse. Fire Aar senere (1857) fik Oure Menighed sit Kapel. Men saa gik der henimod en halv Snes Aar, før der igen var nogen Menighed, som evnede at bygge Herren et Hus. Snevre Menighed brød Stilheden; den opførte et lille Kapel i 1866. Og det paafølgende Aar saa „Kristuskapellet" rejse sig i København saavel som den aalborgske Menigheds mere beskedne Forsamlingshus i Oppelstrup. Det var ialt fem, og før Organisationstidens Slutning var der opført fem flere. Nu har vi over 30.

Prædikenen bestod i den første Tid ofte i, at Prædikanten læste et Kapitel eller Afsnit af Bibelen, hvilket han saa Vers for Vers talte noget over. Denne Baptisternes Fremgangsmaade betegner imidlertid et stort Fremskridt; i de „gudelige Forsamlinger" havde man nemlig i Almindelighed slet ikke Bibelen fremme. Der var dog ogsaa enkelte Baptistprædikanter, som „tog en Tekst" til Udgangspunkt for deres Tale. Sædvanligt var Prædikenerne lange. „En gammel Broder" fortæller i „Menighedsbudskabet", 1888, at selve Talen undertiden kunde vare halvanden Time; den varede vist ofte betydeligt længere. Nu er Prædikenerne i Almindelighed langt kortere og bestaar ikke nær saa meget som forhen af Øjeblikkets Indskydelser. De fleste Steder vilde den gamle Slags Prædikener simpelthen ingen Tilhørere faa nu.

Ogsaa om Sangen bør her siges lidt. Man sang i den første Tid overordenlig meget ved Gudstjenesten — med vaagnende aandeligt Liv følger Sang. Fra de „gudelige Forsamlinger" tog de danske Baptister Brorsons „Troens rare Klenodie" i Arv. Den blev i Virkeligheden deres Salmebog for et Tidsrum af omtrent 30 Aar, og den har for mange af dem næst Bibelen været den kæreste Bog.

Man benyttede dog ogsaa forskellige andre mindre Salmebøger: „Aandelige Sange", udgivne i Aalborg af C. V. Knudsen, „En lille Salmebog" udgiven i Ringsted af Niels

*) Man har endnu i et engelsk Blad Niels Nielsens Kvittering derfor. Den er dateret d. 25. Decbr. 1852 og oversat paa Engelsk af Førster.

Nielsen, „Honningblomsten“ af Peder Sørensen og Bjørneboes Salmebog. Den sidste blev især benyttet i København og den næstsidste særligt i Jylland. Til København blev i Aarene 1859—60 de „Ahnfeldske Sange“ medbragte af svenske Søskende. Disse Sange vandt stor Yndest og blev sungne „i en mærkelig Blanding af Svensk og Dansk“.

Benyttelsen af disse forskellige Salmebøger virkede imidlertid ofte forstyrrende ved Gudstjenesten, og den altid praktiske Oncken anbefalede af den Grund stærkt, ved Konferensen i 1865, at de danske Baptister stræbte hen til at faa én Salmebog. Købner fik den Opgave at udarbejde en saadan. Han sysslede med dette Arbejde i nogle Aar, og i 1870 udkom saa „Troens Stemme“. Denne Bog har siden været de danske Baptisters Salmebog; for nyligt er den udkommen i 3. Oplag. — I 1876 udkom „Hosanna“, en Sangbog for Søndagsskolen. Den er senere bleven omarbejdet og forøget med mange ny Sange fra det Engelske, og i denne ny Skikkelse udkom den i 1893 under Titlen „Den ny Hosanna“.

Vi har flere Vidnesbyrd fra den ældste Tid om den gribende Magt, der laa i vore første Baptistsøskendes Sang. Selv Politiet, som kom forat opløse Møderne, kunde staa stille og i alvorlig, somme Tider bevæget Tavshed lytte til Sangen, indtil den var forbi; først da skred de ind. Men dette tabte sig. Man erindre Onckens Ord i 1865. Og tre Aar efter erklærede Købner paa Konferensen, at det endnu gik saa daarligt med Sangen, at han ofte hellere ønskede, at der skulde læses Salmer end synges. Saa kunde man dog blive opbyggede derved, som det var, sønderreves kun Øret. — Flere Steder, og da navnlig i København under Br. H. Larsens Ledelse, er der gjort en Del forat forbedre Sangen iblandt os; men de fleste Steder lades endnu meget tilbage at ønske.*)

Anordningerne. — Selve Daabsmaaden er éns blandt Baptisterne i hele Verden; som den første Daab her i Landet blev udført (S. 19), saaledes er enhver Daab bleven udført siden. Kun om de ledsagende Omstændigheder er der noget at sige.

---

*) Om Sangen iblandt os se forøvrigt en interessant og udførlig Artikkel af H. Larsen i „Menighedsbudskabet“ 1889.

I den første Tid døbte man stedse ude: i Havet, i Indsøer, i Aaer eller i de af vore Modstandere saa ofte forhaanede Mergelgrave. I P. Mønsters Fortegnelse over den københavnske Menigheds Medlemmer indtil Begyndelsen af 1844 nævnes følgende Daabssteder: Lersøen, Langvaddamsø (Damhussøen), Øresundet og Kallebodfjorden. En saadan Daabshandling ude i Guds fri Natur mellem smukke Omgivelser og med mange Tilskuere langs Vandet kan være overordenlig højtidelig. Hvor herlig lyder ikke Salmesangen paa saadant et Sted! Hvor gribende, trods de faa Ord, er ikke Jesu Missionsbefaling, naar den læses ved en saadan Lejlighed! Ja, selv under tarvelige Omgivelser kan en omhyggelig udført Daab i det fri være særligt højtidelig.

Der er imidlertid ofte en Del Ulemper forbunden med Daab i det fri. Undertiden er et passende Sted til dens Udførelse alt for langt borte, og mange Gange, da særligt om Vinteren, er Vejrliget ugunstigt. Disse Vanskeligheder undgaas ved Benyttelsen af Daabsbasiner, og saadanne findes nu i over en halv Snes af vore Kapeller. — I 1843 eller 44 havde den københavnske Menighed forskaffet sig en Beholder eller et stort Kar af Jærn til at døbe i; men denne fratog Politiet dem.. Dette, skriver P. Mønster til England, bekymrer os dog ikke stort, da vore Fjender ikke kan afskære os Adgangen til Østersøen og Kattegattet og Indsøerne, langt mindre til ham, som døber os med den Hellig Aand og Ild.

At Daaben ikke altid er bleven udført paa en virkelig højtidelig Maade, kan man se deraf, at Konferensen i 1883 fandt sig foranlediget til at paaminde Menighederne om at agte paa, „at enhver Daabshandling bliver udført paa en sømmelig Maade". Den ydre Skønhed og Højtidelighed i Handlingen er især forhen bleven oversat altfor meget. Og enhver, der har set Daabshandlinger i den nyere Baptismes Hjemlande, vil vide, at de danske Baptister paa det Omraade har saare meget at lære.

I Almindelighed anerkender de danske Baptister en virkelig Daab, udført af andre Samfund; de er aldeles ikke „Gendøbere". Kun Mormondaab forkaster de.

Ved Nadveren benyttes en eller anden Slags Brød. Efter Takkebøn brydes det af Lederen, som derpaa rækker det

til Menighedstjenerne, hvilke bærer det om til Medlemmerne. Paa samme Maade med Vinen. Begge Dele nydes under stille Bøn. — Nogle har faaet den Opfattelse, at vore „Kærligheds-maaltider" traadte i Steden for Nadveren. Det er en Fejltagelse; de fejres end ikke, som i Apostletiden, i Forbindelse med denne. Heller ikke i andre Henseender ligner de — hvad dog maaske nok oprindeligt var tilsigtet — de første Kristnes Agáper. De er ret og slet festlige Sammenkomster i Menighederne.

Et Par Lærdomspunkter. — Skønt Bibelen er baade vor Ritualbog og vort Bekendelsesskrift, saa har dog Baptisterne af let forstaaelige Grunde havt flere saakaldte „Trosbekendelse"r. De danske Baptister fik en saadan fra Hamborg i 1852 (se S. 147—48, Fodnote). To af dens Artikler skal omtales:

Artikkel 5. Om Udvælgelsen til Salighed. Denne er i meget høj Grad kalviniskisk, og den paafølgende Fremstilling af „Naademidlerne" og „Synderens Omvendelse" slutter sig paa ensidig Maade dertil, idet udelukkende Guds frelsende Naade betones, medens Menneskets Vilje helt lades ude af Betragtning. Paa Konferenserne mødte derfor denne Synsmaade helt naturligt nogen Modstand. Køben fra sin Side tog den ivrigt i Forsvar, og det synes at have været den eneste Sag, der kunde bringe den kære gamle Broder ud af Ligevægt.

Ogsaa udenfor Konferenserne blev denne Sag drøftet; blandt andet udkom der nogle Skrifter derom. Et af disse bar den mærkelige Titel „Hedelærken om Forudbestemmelsen eller Kalvinismens Hemmelighed afsløret", og havde N. Hansen, Forstander i Hesselho, til Forfatter. Det gaar lige saa ensidigt til den modsatte Side og lægger hele Vægten paa Menneskets fri Vilje, medens Guds udvælgende Naade rent lades ude af Betragtning. Forøvrigt vidner det om, at Forfatteren, blandt de faa skrivende Brødre, var en af dem, hvem Pennen laa bedst i Haanden. Ordene er velvalgte, Sætningerne former sig naturligt, somme Tider næsten elegant, Billederne er slaaende og Tankegangen klar. Men der gaar ingen god Aand igennem det. N. Hansen udvandrede kort efter til Amerika.

Artikkel 12. Om Loven. Heri betones Jødelovens absolute og evige Gyldighed, særligt da de ti Bud. Og ud fra

dette indskærpes „Sabbatens“ (Søndagens) Helligholdelse. Hvad de Brødre, som affattede Trosbekendelsen, havde for Øje hermed, var den store Misbrug af Herrens Dag, og de anede ikke, at de skød over Maalet. Men da Adventisterne kom, tog de netop denne Artikkel til Indtægt; det var nemlig en let Sag for dem at paavise, at „Sabbatens Dag“ var Lørdagen og ikke Søndagen. Dette bragte de ledende Brødre til rigtigt at undersøge denne Sag, og da de mødtes paa Konferensen i 1878 var det blevet dem klart — hvad jo ikke er vanskeligt at se, dersom Sagen ikke gennem Aarhundreder var bleven forplumret — at vi som Kristne intet har med Jødeloven at skaffe, og at vi bør holde Søndagen som Hviledag, fordi de første Kristne gjorde saa og ikke paa Grund af Sabbatsbudet.

Siden Slutningen af 80-erne er den saakaldte „New Hampshire-Bekendelse“ bleven udbredt en Del iblandt os. Den er langt mere tilfredsstillende paa de ovenfor nævnte Punkter end den hamborgske.

Hverdagslivet. — Som Bibelen fra først af har havt en Hædersplads ved de danske Baptisters Gudstjeneste, saaledes ogsaa i deres Hjem. Den er bleven læst flittigt, og dens Indhold har været Genstand for mange Samtaler og for megen Eftertanke. I de allerfleste danske Baptistfamiljer samles man daglig om den, læser et Afsnit tilsammen og knæler derpaa ned til fælles Bøn. Ikke med Urette er vi blevne kaldte „Bibelkristne“. Hermed skal dog ikke være sagt, at den al Tid er bleven læst og efterlevet paa rette Maade. Nu og da er visselig smaa Bogstaveligheder blevne ophøjede til Hovedbud, medens dens mægtige Krav til Livet er blevne oversete. Men ingen kan nægte, at denne Bog tydeligt har sat sit Præg paa os.

Alt unødvendigt Søndagsarbejde har stedse været de danske Baptister en Vederstyggelighed. De har al Tid ladet Høstarbejdet hvile paa den Dag, de har al Tid gjort deres Indkøb Lørdag Aften. Thi Søndagen har for dem været „Herrens Dag“, paa hvilken de samledes om hans Ord. Naturligvis har der været mange Skrøbeligheder paa dette Omraade ogsaa. Men et søndagsholdende Folk er Baptisterne i det store og hele.

Stort Maadehold og til Dels Afhold med Hensyn til

berusende Drikke er ogsaa et baptistisk Særkende. I flere Menigheder gøres dette endog til en Slags Betingelse for Optagelse.

De danske Baptister er blevne bestyldte for Rationalisme. I en Afhandling*) af Pastor Mejnert, i sin Tid Præst i Taastrup paa Sjælland, findes følgende Passus:

„I det hele kan jeg ikke nokſom fremhæve, at igennem Baptismen stræber en gold Forstandsretning at trænge ind i Herrens Menighed og at udrydde den enfoldige Barnetro af Hjærterne. Du er da vel ikke saa dum, hedder det, at tro, at Brød kan være Kristi Legeme, Vin hans Blod, at smaa Børn kan være Syndere eller den, som intet forstaar, blive genfødt ved den Hellig Aand".

Pastor Saabye**) anfører disse Ord af Pastor Meinert og erklærer, at han har hørt lignende. Ligeledes gengiver han baptistiske Udtalelser som:

„Børn skal ikke døbes; thi de kan ikke svare selv".

„Din Daab har intet at betyde; thi Du kan jo ikke huske, at Du blev døbt".

„Børnene kan ikke forstaa Daaben".

Og han hævder paa Grundlag heraf, at Baptisterne „i Grunden er Rationalister", ja, at de er nærbeslægtede med Fritænkerne (!).

Nu er det ganske vist, at Baptisterne staar aldeles uforstaaende overfor den sentimentale Romantik, hvormed Barnedaaben omgives — Saabye taler endog om en „Mælketro" hos Barnet (!); og de finder ikke megen sund Sands i den ofte tragikomiske Handling at døbe et protesterende Spædbarn. Men om de derfor er Rationalister, mere end selve den lutherske Kirke er det, naar den ingen Mening kan finde i at døbe Skibe og Kirkeklokker og den Slags Ting, det turde dog være et Spørgsmaal.

Men indrømmes skal det alligevel, at Argumenter som de ovennævnte mod de kirkelige Opfattelser ikke vejer meget og heller ikke er af den rette Slags. I Skrifter, som vi tillægger nogen Betydning, findes de ogsaa forholdsvis sjældent, i hvert Fald ind-

*) „Dansk Kirketidende", Nr. 30, 1880.

**) Om Sekterne i Danmark, S. 55, 56. København 1880.

tager de en beskeden Plads; medens Bibelens Ord betones som det afgørende. Derimod har de været meget gængse i Hverdagslivet; vi har allesammen hørt dem. Nu er de dog langt sjældnere end forhen.

Organisationstidens Slutning.

I Aaret 1879 rejste Købner bort fra Danmark. Hans Betydning for de danske Baptister gennem dette Tidsrum er angivet, naar det paapeges, at han var Sjælen i det meste af det paa de foregaaende Blade beskrevne Organisationsarbejde. Kun én Side af hans Virksomhed skal endnu gøres til Genstand for en kort Omtale.

Købner som Digter. — Købner har forsøgt sig baade som episk og dramatisk Digter og som Novelleforfatter henholdsvis i „Das Lied von Gott", „Die Waldenser" og „Die Geigerinn". Men disse Arbejder er aldrig oversatte paa Dansk og kan derfor forbigaas her. Ingen af dem er heller, som Helhed betragtet, af særlig Betydning.

Det er som Salmedigter, Købner har Betydning for os danske Baptister. Og i den Henseende har han frembragt virkelig lødige Ting. Saadanne Salmer som „Pillen, som bære skal Haabets Himmel", „I hans Helligdom ham lover", „Nu mig er given hver en Magt", „Jeg vil tro, ja jeg vil tro paa Dig" og den den dejlige Missionsbøn: „Storm Guds Aand, at Søvn og Død ophæves" saavel som den kække Gravsalme: „Sødt de nu hvile", der er omarbejdet fra tysk, vil aldrig forgaa, saalænge der er danske Baptister til. Lige saa uforglemmelige, hvad Indholdet angaar, er: „Lysets Aand, o giv os Soleklarhed", „Ikke gruble, al Tid bede", „Giv mig Jakobs Kræfter", „Kun ét er stort og herligt her paa Jorden" og „Naade, du, som alt formaar". Jalt findes der i 3. Udgave af „Troens Stemme" 90 Salmer af Købner selv og 16, som han har omarbejdet.

Noget af det ejendommeligste ved Købners Salmer er det

ophøjede Gudsbegreb og den — man kan næsten sige — jublende Kasten sig selv i Støvet for Gud, som de rummer. Uden Tvivl er dog hans tyske Salmer endnu bedre end hans danske. Selv de bedste af disse lider under en Mangel — ikke just af Kendskab til, men af daglig fortrolig Omgang med det danske Sprog.

Tilstanden i Almindelighed. — Tilstanden blandt de danske Baptister ved Slutningen af dette Tidsrum var mørk. Ikke at der i nogen særlig Grad var daarlige Forhold i Menighederne, ikke at Verdslighed eller sligt havde taget Overhaand. Men „Missionsvognen" var gaaet helt i Staa. I de sidste fire Aar, 1880—83, var det samlede Medlemstal endog sunket. Og der syntes ikke at være nogen særlige Udsigter til, at det atter skulde stige i nævneværdig Grad. Mange var alvorligt bekymrede derover.

Sagen var nemlig den, at ét Afsnit af de danske Baptisters Udviklingshistorie var sluttet, uigenkaldelig sluttet; én Vej var vandret til Ende, den strakte sig ikke længere. Noget nyt havde vel begyndt at spire, og havde sine Talsmænd. Men vilde der komme noget ud af det? „Vi trænger haardt til en Vækkelse", skrev en Broder. Og den skulde ogsaa komme. Den mørkeste Time gaar nelop forud for Daggry.

IV.

Den nyere Tid.

(Fra 1884.)

Vi har kaldt det foregaaende Tidsrum „Organisationstiden". Dog at sige, at de danske Baptister i hint Tidsrum *organiserede* sig til fælles og kraftig Virksomhed, vilde nok være at tage Munden for fuld. Vi kan kun sige, at de holdt Øvelser og anstillede Prøver med det for Øje. Næppe forstod nogen da den fulde Betydning deraf. Denne blev først klar, da der paa én Gang lød som et *Fremad* fra det høje. Da viste det sig, at en almægtig Haand havde saa forunderligt ledet det hele, at en Fremrykning kunde begynde over hele Linjen. Vel kneb det med at holde Fodslag, vel var der megen Vaklen i Rækkerne. Men Herrens Tid var alligevel kommen. Han lagde sin Velsignelse til, og en ny Sejrstid begyndte.

Udviklingen i Almindelighed.

Konferensen i 1884. — Denne Konference betegner et Vendepunkt i de danske Baptisters Historie. Men der var gaaet en Forberedelse forud. Mange bekymrede Ord over den trykkende Stilstand havde lydt ved de nærmest foregaaende Konferenser og flere Brødre havde pegt paa, hvad der var i Vejen, og hvad der burde gøres. Vi har allerede (S. 127) anført noget af M. Larsens Tale paa Konferensen i 1881; den paafulgtes af en alvorlig Diskussion. Det følgende Aar holdt S. Hansen en Tale over Emnet: „Hvorfor ser vi saa liden Frugt af vore Prædikanters Virksomhed?" Han fremhævede først det samme, som M. Larsen

havde talt om, og desuden pegede han paa den almindelige Uvirksomhed blandt Menighedernes Medlemmer. I 1883 blev Købstadsmissionens store Betydning fremhævet; men Resultatet af Diskussionen derom blev — at der ikke kunde gøres noget videre. Der fattedes Arbejdere og der fattedes Penge. Det var med ringe Mod, men med en dyb Følelse af uløste Opgavers knugende Vægt, at de fleste begyndte Konferensen i 1884.

Den blev holdt i Vandløse Kapel. M. Larsen ledede den; han begyndte med at minde om, at den gamle Br. Købner, som havde været saa meget for Danmark, var kaldt hjem til Hvilen. Blandt de Gæster, der havde indfundet sig, var Prof. N. P. Jensen fra Amerika.

Virksomheden for Guds Rige, Missionen i dens forskellige Forgreninger — derom kom Forhandlingerne hovedsagelig til at dreje sig. Først blev der afgivet Beretninger om de forskellige Menigheders Virksomhed, og det viste sig deraf, at Fremgangen i Aarets Løb havde været ganske ubetydelig. Derpaa fremlagde M. Larsen Spørgsmaalet om, hvorledes der bedst kunde virkes for Guds Riges Udbredelse. Diskussionen gik kun trevent i Begyndelsen, hvilket gav Br. Larsen Anledning til at bemærke, at han i Brødrenes Tilbageholdenhed saa et Tegn paa Ligegyldighed for Sagen. Svarene herpaa er rørende i deres Ligefremhed:

S. Hansen. — „Br. M. Larsen formente, at vi fattes Varme for Missionen, fordi vi ikke udtaler os. Jeg tror, der er en anden Grund; ved alt det, vi har hørt, er vi blevne helt modløse".

N. Hansen. — „Det er næppe Mangel paa Interesse for Missionssagen, der bringer os til ikke at udtale os; men det er vor Fattigdom paa Raad og Daad".

Og Søren Hansen tilføjer: „Lad os faa Penge og lad os faa Oplysning, saa skal Sagen nok gaa!"

Imidlertid fik N. P. Jensen Ordet. Han begyndte med at bede Brødrene have ham undskyldt, om han paa Grund af sit Ukendskab til danske Forhold skulde sige noget, der ikke passede. I sin Tale betonede han fornemlig Trangen til mere Missionsaand. Han fortalte om den altopslugende Missionsinteresse, der

beherskede de svensk-amerikanske Baptisters Konferenser saavel som de amerikanske Brødres Majmøder, hvilke han for kort Tid siden havde overværet. Derpaa berørte han nogle Punkter, som var fremsatte af andre Brødre, særlig dvælede han ved Betydningen af Prædikanters Uddannelse.

De forsamlede Brødre paa en enkelt nær gav dette sit fulde Bifald, og M. Larsen afsluttede Diskussionen med at stille følgende Forslag:

„Vi bliver ved vor Virksomhed som hidtil, men har vi en Broder eller to, da beder vi Br. Jensen om at tale vor Sag hos Amerikanerne, og sender dem da derover forat blive undervist, og saa naar de er blevne det, da at sende os dem tilbage og at understøtte dem".

Dette blev vedtaget.

Om Søndagen talte N. P. Jensen over de Ord hos Profeten Sakarias: „Vender om til mig, siger den Herre Sebaot, saa vil jeg vende om til Eder!" Den Stemning, denne Tale frembragte, har N. Larsen udtrykt i følgende Ord:

„Om Eftermiddagen prædikede Br. N. P. Jensen fra Amerika over Sak. 1, 3, hvorover han paa en gribende Maade opfordrede os alle til at vende om til Herren, da Gud saa atter vilde vende om til os. Skønt Forsamlingen maaske bestod af ca. 400 Mennesker, var der vist næppe et Øje til Stede, uden at der perlede Taarer i det. Vi følte alle dybt, at Aarsagen til vor ringe Fremgang er den, at vi, som Israel fordum, varetager vore egne Sager og forsømmer Guds. Maatte de hellige Beslutninger, der gjordes i hin højtidelige Stund, gaa i Opfyldelse paa os alle!"

Der blev ingen epokegørende Bestemmelser tagne ved denne Konference. M. Larsens Forslag: Vi bliver ved vor Virksomhed som hidtil; men vi beder Jensen tale vor Sag hos Amerikanerne! udtrykker træffende det ydre Forhold. Men Brødrene gik bort derfra med nyt Mod; de var blevne styrkede og oplivede tilsammen, og de havde faaet Udsigt til Hjælp og Bistand fra Amerika.

Forholdet til Amerika. — Dette har ogsaa sine Rødder inde i forrige Tidsrum. Den danske Baptistmission udgik jo fra Tyskland, og den vedblev længe, som vi alt har set, at være Genstand for megen Kærlighed og Interesse fra de tyske Brødres

Side. Men dette Forhold, der fra først af var til Velsignelse, blev alligevel i Længden en Hæmsko paa vor Udvikling. Medens f. Eks. vort Naboland, Sverig, blev kraftigt støttet af de amerikanske Baptister, saa tilflød der kun Danmark nogle Smaasummer gennem det tyske Forbund, og til sidst blev disse endog næsten helt inddragne. Efter den Tid blev vort Forhold til de tyske Baptister en ren Formsag. Endog vort Bidrag til Hedningemissionen blev sendt direkte til Boston i Amerika. Saa opstod ganske naturligt Tanken om en Adskillelse fra det tyske Forbund og en nærmere Tilslutning til de amerikanske Baptister.

Det var egenlig Prof. N. P. Jensen, der bragte Sagen paa Bane. Han havde i 1881 sendt M. Larsen et Brev, om hvilket det hedder i Konferenseprotokollen:

„Indholdet af Br. N. P. Jensens Brev var, at den danske Forening burde ordne sig til en selvstændig Forening, adskilt fra Forbundet i Tyskland, da den mulig derved vilde opnaa at faa direkte Hjælp fra Missionskomiteen i Amerika — — —".

Der blev dog ikke talt videre om Sagen den Gang. Men næste Aar blev den atter bragt frem. N. Larsen havde skrevet til Ph. Bickel i Hamborg, „som var sendt og lønnet fra Amerika til at udgive de tyske Baptisters Missionsblad", og forespurgt om hans Mening, og hans Svar gik ud paa, at han selv havde „tænkt paa de danske Baptisters direkte Forbindelse med Amerika". Han tilføjer: „Jeg er temmelig vis paa, at der vilde have været taget mere Hensyn til Missionen i Danmark, naar den havde optraadt uafhængig af tyske og svenske Brødre".

Alle de tilstedeværende Brødre udtalte sig for det ønskelige i en nærmere Forbindelse med Amerika, og M. Larsen, S. Hansen og N. Larsen valgtes til at føre Sagen videre.

Der blev saa skrevet en Begæring til det amerikanske Missionsselskab. Skrivelsen, der er dateret: „Ballum i Nordslesvig, den 24. Marts 1883", og undertegnet af N. Larsen og S. Hansen, blev sendt til Prof. N. P. Jensen, forat han skulde oversætte den paa Engelsk og sende den videre, hvilket ogsaa skete. Om dens videre Skæbne skriver N. P. Jensen:

„Skønt Selskabet paa den Tid befandt sig i forholdsvis gode Omstændigheder, blev den dog af en eller anden Grund aldrig

fremlagt til Drøftelse af Bestyrelsen. Hovedskriveren, Dr. Murdock, skrev en Tid efter, at Skrivelsen var sendt ham, at den var henlagt forat blive fremlagt til Overvejelse, naar dens Tur kom; men dens Tur kom aldrig".

Da Jensen var hjemkommen fra sit Besøg i Danmark, skrev han en ny indtrængende Begæring til det amerikanske Missionsselskab, og denne Gang kom der Svar. Selskabet var i Underbalance, saa det turde ikke straks paatage sig nogen bestemt Forpligtelse. Men imidlertid gav det Løfte om, at alt, hvad det modtog fra danske Menigheder i Amerika, skulde blive sendt umiddelbart til Danmark, medmindre Giveren bestemt tilegnede det en anden Missionsgren. — Herhjemme valgtes en Komite, bestaaende af Brødrene M. Larsen, H. Larsen, Kr. Nørgaard og N. Larsen til i Forening med N. P. Jensen at forvalte de forventede Midler.

De første Penge kom i Aug. 1886: 752 Kr., og siden kom der ca. 400 Kr. mere.

Men i Sommeren 1887 vedtog det amerikanske Missionsselskab at anerkende vor Adskillelse fra det tyske Forbund samt direkte at støtte Virksomheden i Danmark med Midler. Den første Aarsbevilling var paa 650 Doll., hvilket Beløb Tid efter anden er blevet forhøjet. Den sidste Bevilling er paa 1700 Doll. — Ved disse Penge (Hjælp til Selvhjælp) er et Antal forskellige Menigheder naaede til at lønne en eller flere af deres arbejdende Brødre.

Ogsaa paa en anden Maade fik vi kraftig Støtte fra Amerika. Missionsskoleundervisningen, som det ved enkelte Brødres ihærdige Anstrængelser var lykkedes at faa genoptaget herhjemme i Vinteren 1882—83, gik atter i Staa paa Grund af Pengemangel. Men ved den dansk-norske Afdeling paa det teologiske Seminarium i Morgan Park, hvor N. P. Jensen var Lærer, blev der tilbudt danske Brødre fri Uddannelse. A. Broholm, der allerede havde virket noget herhjemme og tillige bivaanet det sidste Kursus i København, blev den første Tilvækst til vor Arbejdsstyrke ad den Vej, og senere er en Række af Brødre fulgte efter.*)

*) Se A. Broholms Artikkel: „Vor Missionsskolesags Historie", i „Evgl." Nr. 20, 1895. — I et Tillæg til de danske Baptisters

Fremgangen. — „Det er Missionsaand — det er, hvad vi behøver! — glemmer alt andet for dette, ja glemmer os selv for denne vigtige Sag! Og naar vi naar dertil, da lykkes vor Virksomhed".

Det var Prof. Jensens Ord ved Konferensen i 1884. Og naaedes dette Ideal end ikke, saa kan det dog siges med Sandhed, at det, der særmærker de danske Baptister i dette sidste Tidsrum i Modsætning til det, der gik forud, netop er „mere Missionsaand".

Et andet Ord, som fortjener at bevares, blev udtalt af M. Larsen ved Konferensen i 1886. Det lød saaledes:

„Til at fremme Guds Riges Sag i Danmark fordres nu særligt Penge. Vil vi nu ikke tale derom, saa kan vore Møder maaske nok blive, hvad vi kalder opbyggelige; men de vil ikke blive nyttige — — —. Skal vi have nogen praktisk Nytte af vor Konferense, da maa Missionssagen særligt ligge os paa Hjærte og vi vil sikkert faa nok at tale om til i Morgen Aften".

I det foregaaende Tidsrum var det Lære- og Livsspørgsmaal, der særligt tog Konferensernes Interesse. Nu var den saa uundværlige Klarhed og Enhed paa disse Omraader i betydelig Grad naaet, og Menighederne kunde atter vende sig til deres store Opgave: Guds Riges Fremme, Missionssagen. Det har da ogsaa siden 1884 været Hovedemnet ved Konferenserne.

Og til den forøgede Missionsinteresse, de forøgede Virkemidler og den forøgede Arbejdskraft lagde Gud sin Velsignelse. De to første Aar af dette Tidsrum er endnu tørre; men i 1886 er den rene Tilvækst lige ved 100 Sjæle. Noget lignende blev Tilfældet det følgende Aar, og 1888 forøgedes vort Medlemstal med over to Hundrede. Paa mindre end 10 Aar blev der døbt ca. 2350 Sjæle, og den rene Tilvækst var i samme Tid tretten Hundrede.

Blad i Amerika, „Oljebladet", 15. Jan. 1886, giver N. P. Jensen en Fremstilling af Underhandlingerne med det amerikanske Missionsselskab (The American Baptist Missionary Union) indtil Udgangen af 1885.

De enkelte Menigheder.

Her kan aldeles ikke blive Tale om nogen udførlig Fremstilling af de enkelte Menigheders Historie. Vi skal blot i Tanken lade dem passere Revu for os, én efter én, og under Forbigangen mærker vi os da det vigtigste ved hver enkelt.

Forrest kommer de fem, der har baaret hele Dagens Byrde og Hede.

Kobenhavn er i Spidsen. Den gik ind i dette Tidsrum med 400 Medlemmer; nu har den lidt over 450. Og saa har den desforuden i Mellemtiden afgivet Materiale til to ny Menigheder: af 77 Medlemmer, som boede paa Amager og Kristianshavn, dannedes i 1891 Amager Menighed, og i Efteraaret 1896 fratraadte henved 150 Medlemmer forat danne en Menighed paa Frederiksberg. — Nogle Aar før Amagers Fraskillelse (1887) havde den københavnske Menighed opført „Salemskapellet" dér, og i 1889 blev „Kristuskapellet" betydeligt udvidet. En af Menighedens Stationer, Frederiksværk, møder i 1896 med et lille Kapel, og i Lyngby, en anden Station, paatænker man Opførelsen af ét. — Menighedens Søndagsskolevirksomhed saavel som Sangen er i mange Aar blevet ledet af H. Larsen, og i Sommeren 1893 var det 25 Aar siden, Menighedens Forstander, M. Larsen, holdt sin første Søndagsprædiken i „Kristuskapellet". I Virksomheden paa Stationerne deltager flere Brødre.

Næst kommer **Langeland**. Denne Menighed stod længe i Stampe; men nu har den begyndt for Alvor at gaa frem. Siden 1883 er dens Medlemstal næsten blevet forøget til det tredobbelte. Den hører jo fremdeles til de mindre Menigheder; men dens Landomraade er ogsaa temmelig begrænset. — I dette Tidsrum har følgende Brødre efter hverandre været ansatte paa Langeland: J. P. Hansen (1888—91), A. Dahl (1892—94) og A. Brandsmark (fra 1895). Menighedens gamle Forstander, And. Madsen, der gennem saa mange Aar trofast og samvittighedsfuldt havde havde virket paa Øen saavel som udenfor den, gik ind til den evige Hvile i Foraaret 1889. — Knudepunktet for Menighedens Virksomhed er nu Rudkøbing, hvor henved Halvdelen af dens Medlemmer bor. Det fik sit første Kapel i 1885; men

dets Beliggenhed, et lille Stykke udenfor Rudkøbing, viste sig uheldig for Bymissionen. Det blev derfor solgt, og 1893 fik Menigheden sit nuværende Kapel inde i Byen. — Konferensen i Rudkøbing 1890 og V. Andreasens særdeles vellykkede Møder samme Steds den paafølgende Vinter gav Anledning til en lille Skærmydsel med Byens Præst, Dr. Nielsen.

Den tredje i de gamles Afdeling er **Sydaalborg**. Den har hverken beholdt sit oprindelige Navn eller sit oprindelige Landområde. Alligevel er dens Identitet som Jyllands første Baptistmenighed sikker nok. Den har staaet stille gennem hele dette Tidsrum; Forøgelsen af Medlemstallet har kun været ubetydelig, og den har ingen særligt ny Foretagender sat i Gang. Men den sidder inde med betydelige Kræfter, og Velsignelsen vil sikkert komme. Kr. Nørgaard har siden 1879 været dens Forstander, og foruden ham har den fire yngre Prædikanter. — Dens to udmærkede Hverdagsskoler fortjener særligt at nævnes.

Efter Sydaalborg kommer **Slagelse**. Det er den oprindelige Vestsjællandske Menighed, der siden Midten af 70-erne har baaret dette Navn. Dens Fremgang i dette Tidsrum har ligeledes været ubetydelig. — I Sommeren 1895 fik den sig et godt lille Kapel i Slagelse By. Men Størstedelen af dens Medlemmer bor ellers spredte omkring paa Landet. — En Søster, Marie Nielsen, havde i nogle Aar en Privatskole i Byen, og den lykkedes særdeles vel; men saa fandt Byens Præster sig foranledigede til at advare offenligt imod den, først gennem Bladene og siden i et Møde, hvor de angreb Baptisterne. Fra baptistisk Side blev der saa ogsaa indvarslet til et Møde, til hvilket Præsterne var indbudte; men det blev næppe til noget Gavn.

Sidst i Rækken — »last, but not least« — har vi **Bornholm**. Dens Medlemstal er siden 1883 vokset fra 171 til halvfemte Hundrede, og den er saaledes Landets næststørste Menighed. — Ved Rydings Død i 1885 valgtes Brdn. D. Ibsen og hans Svigersøn, P. A. Holm, til Menighedens Forstandere; den sidste ofrer nu al sin Tid i Herrens Tjeneste. — Kapellet i Rønne, som Menigheden fik 1880, viste sig i Løbet af syv Aar at være for lille; det blev da solgt, og 1888 blev et nyt opført. Dette, som har Siddepladser til henved 500 Mennesker, er næst

efter „Kristuskapellet" det største, vi har. Senere har Menigheden opført Kapeller i tre andre af Øens Byer, nemlig i Neksø, Sandvig og Svaneke. — Nogle Angreb af Øens Præster og enkelte Forulempelser af „fri" Prædikanter fra det nærliggende Sverig har ikke formaaet at tilføje Menigheden varig Skade.

Efter disse fem følger en Afdeling paa ni; det er Menigheder fra Udbredelsestiden. Flere af dem er ret anseelige, dog kan ingen nær maale sig med København og Bornholm.

Oure gaar i Spidsen som den ældste. Denne Menighed er ikke siden 1883 gaaet frem i Medlemstal; dette er nu som da lidt over 100. — Størstedelen af Medlemmerne bor paa selve Oureegnen, midt i en stærk Grundtvigianerlejr (Vejstrup). Af Menighedens Stationer blev Samsø i 1890 ordnet til en selvstændig lille Menighed, og Svendborg, hvor der bor 10—15 Søgende, er i Sommeren 1896 bleven en saakaldet selvstændig Station. — Menighedens smukke Kapel i Oure blev i 1894 ombygget; Hvælving og Pulpitur traadte i Steden for det tidligere Loft. Dens gamle Forstander, J. A. Petersen, er saa godt som alene om Prædikevirksomheden. Men i Søndagsskolearbejdet og i Udbredelsen af Traktater og andre Skrifter deltager mange af Medlemmerne. — I Oure tilbragte den gamle Broder P. P. Schmidt sine sidste Leveaar, og der hensov han i Fred den 10. Januar 1889.

De næste fire Menigheder bestaar af Nordjyder.

Hals. — Denne Menigheds Medlemstal har siden 1883 holdt sig næsten uforandret (ca. 80). — Egenlig Forstander har den ikke havt i dette Tidsrum. N. Svendsen stod ene som dens Leder indtil 1890, da Anton Nielsen valgtes til hans Medhjælper; i 1894 traadte N. Svendsen tilbage paa Grund af Alderdom, og siden er A. Nielsen aarligt bleven valgt som Leder. — Forud for dette Tidsrum havde Menigheden ingen videre Søndagsskolevirksomhed; nu har den Søndagsskoler paa fem forskellige Steder med ialt ca. 175 Børn.

Jetsmark. — Fra Jetsmark er der udgaaet to andre Menigheder i dette Tidsrum, nemlig Hjørring og Thyland. Den første gik i 1886 med 117 Medlemmer og den anden i 1891

med 54. Trods dette har Jetsmark Menighed dog kun ca. 30 Medlemmer færre nu end ved Udgangen af 1883. — Den har faaet to Kapeller, nemlig et i Melkær (1892) og et andet i Brovst (1893); tilsammen har disse Siddepladser til henved 400 Mennesker. Den har aldrig skiftet Forstander.

Frederikshavn. — Medlemstallet i denne Menighed er siden 1883 blevet forøget med henved tredive. — Indtil 1890 om Efteraaret var P. Andersen Menighedens Forstander. Han traadte da tilbage, og til at indtage hans Plads valgtes N. C. Holm. Snart efter blev M. Jørgensen knyttet til Menigheden som Prædikant, og ved Begyndelsen af 1896 valgtes han til dens Forstander. — Frederikshavn er en foretagsom Menighed. Den lønner sin Forstander, saa han kan ofre al sin Tid i Herrens Gerning, og desforuden holder den en anden Broder paa Missionsmarken de seks Maaneder af Aaret. I 1892 fik den sit andet Forsamlingshus ved Sindal Station, og inden Udgangen af 1896 vil den have tre til: et i Øster Vraa og et i hver af de to Byer Frederikshavn og Sæby. Opførelsen af de to sidste Kapeller og den i Forbindelse dermed paatænkte Bymission bærer Vidnesbyrd om ægte Missionsaand, thi kun faa af Medlemmerne vil direkte faa godt af denne Virksomhed; Størstedelen er skilte fra de to nævnte Byer ved et to Mil bredt Bælte.

Logstør. — Denne Menighed er blandt de smaa, ja endog lidt mindre end den var ved dette Tidsrums Begyndelse. P. Sønder har indtil fornylig været dens Forstander; for Tiden har den ingen. — Intet af særlig Interesse er forefaldet dér; det skulde da være en Debat med Præsten i Vindblæs i Foraaret 1890. Paa Baptisternes Side stod Brødrene L. Kristoffersen og A. Bentsen, medens Præsten, der var ualmindelig ordrig, maatte klare sig alene. Debatten, der overværedes af en talrig Forsamling, varede i fem Timer! „Vi erfarede senere," meddeler en Broder, „at der var nogle, som havde godt af Mødet."

Efter Nordjyderne kommer et Par gamle Bekendte paa Sjælland.

Vandløse. — Rig Velsignelse har stedse fulgt denne Menigheds Virksomhed. I 1888 optog den ved Daab 48 Medlemmer; i enkelte paafølgende Aar har den havt 15, 17, 25, men ogsaa

mindre. Medlemstallet er nu omkring halvtredje Hundrede. — Dens gamle trofaste Forstander, L. Henriksen, hensov i Aaret 1892 efter at have foreſtaaet Menigheden i 35 Aar. Til hans Efterfølger valgtes efter et Par Aars Forløb P. Jensen. — Særligt fortjener Vandløſe Menigheds Søndagsſkolevirkſomhed at nævnes. Hvad Børneantallet angaar, staar den sideordnet med den københavnske Menighed.

Eſkildſtrup. — Om denne Menighed har der hidtil kun været lidt at sige. Først i indeværende Tidsrum har den begyndt at udfolde sig. Ved Udgangen af 1883 talte den 57 Medlemmer, og dette Antal er nu blevet langt mer end fordoblet. Et Par ny Stationer, Vollerslev og Endersley, er blevne oprettede paa Køgeegnen; de har tilsammen over 20 Medlemmer. I 1888 opførte Menigheden et smukt og rummeligt Kapel i N. Eſkildſtrup. — For at have talt paa Kirkegaarden ved en Begravelse blev Menighedens Forstander, L. Andersen, samme Aar idømt en Bøde paa 100 Kr., hvilken han afsonede med tre Dages Fængsel paa Vand og Brød *). I det hele taget har Omegnens Præster i de senere Aar paa en mer eller mindre velvillig Maade givet sig af med Eſkildſtrup Menighed. — H. Kriſtenſen har i flere Aar været Menighedens Missionær.

Endelig kommer **Lolland.** — Den er i dette Tidsrum gaaet frem med ca. 15 Medlemmer; men ellers er alt uforandret.

Nørre Snede slutter denne Række; Navnet Farre er helt bortfaldet siden 1893. Medlemstallet i denne Menighed er siden 1883 vokset fra 77 til omkring 120. Tilvæksten ved Daab har dog været forholdsvis større; men uheldige Forhold i Menigheden har gjort, at en Del Medlemmer i Slutningen af forrige Aar og i Begyndelsen af dette udtraadte og enten forenede sig med Adventisterne, der benyttede Lejligheden til at fiske i rørte Vande, eller ogsaa blev staaende uden nogen Samfundsforbindelse, blot overholdende „Sabbaten". — Siden Midten af 70-erne har Menigheden havt en Styrelse i Steden for en Forstander. I seks Aar (1889—95) blev H. P. Nielsen lønnet som Menighedens Prædikant. Af andre Brødre, som har virket og endnu virker i

*) M. Jørgensen i Frederikshavn er senere bleven tiltalt for en lignende „Forseelse". Han foretrak at betale Mulkten.

Menigheden, kan især nævnes Kr. Madsen og S. Pedersen. — Paa Farreegnen er Virksomheden ophørt; men til Gengæld har Menigheden siden Slutningen af 80-erne havt en god Virksomhed ude paa Vestkysten (Varde- og Ribeegnen).

Den næste Afdeling er mindre, og hver af dens Menigheder er mindre. Hos nogle af dem synes Kræfterne ved at svigte. Forsag ikke, Søskende! — Det er de seks Menigheder fra Organisationstiden.

Snevre kommer først. Den er i dette Tidsrum gaaet netop 20 Medlemmer frem. Det er dog ikke paa den egentlige Snevreegn, dér er den snart uddød, men paa et Par Stationer: Stubberup og Holbæk. — Tilvæksten paa Stubberupegnen begyndte i 1888, idet H. P. Larsen, der stod som en Slags Indremissionsleder paa Egnen, blev døbt; siden er 23 andre fulgte efter. Nu bor dog kun 11 paa denne Station. I Holbæk havde der længe været nogle faa Medlemmer; men siden 1891 er der blevet virket stadigt i denne By, og en lille Kreds paa en Snes Søskende er nu samlede dér, foruden enkelte, som bor i Byens Nærhed. De øvrige Medlemmer bor spredte omkring i det nordvestlige Sjælland. Paa begge de nævnte Stationer har Menigheden i de senere Aar faaet Kapeller. — N. Hansen, som siden 1892 atter havde været Menighedens Forstander, hensov efter længere Tids Svaghed i Efteraaret 1896. I Holbæk er H. P. Nielsen nu ansat som Prædikant.

Den næste Menighed, **Saaby**, er ogsaa sjællandsk. Den er gaaet tilbage i dette Tidsrum. Ved Udgangen af 1893 var Medlemstallet naaet ned til 49; men siden er det dog gaaet lidt op igen. Medlemmerne bor spredt og ikke faa er gamle. Af Menighedens Søndagsskoler er den i K. Hvalsø godt besøgt. — P. Jensen er den eneste af Menighedens egne Brødre, som taler Ordet; desuden har enkelte Brødre anden Steds fra virket dér.

Derefter har vi **Vejle**. Denne Menighed har ingen virkelig Tilvækst havt i dette Tidsrum. I de første seks Aar sank Medlemstallet fra 73 til 52. Saa i Aaret 1890 havde Menigheden en kortvarig Oplivelsestid, idet Br. V. Andreasen, der nylig var hjemkommen fra Amerika, først paa Aaret holdt en Række Møder dér. Kapellet fyldtes til Trængsel, mange blev opvakte, og ikke

faa blev omvendte; der lagdes det Aar 28 ny Medlemmer til Menigheden. Det paafølgende Aar blev der døbt ni, og Medlemstallet naaede op til 85. Men snart faldt alt tilbage i den gamle Gænge, og det gik nedad igen; nu er der omtrent det samme Antal Medlemmer som i 1883. — Foruden J. P. Hansen har baade V. Jensen og N. Larsen virket i Vejle i dette Tidsrum. Gräfe døde den 22. Januar 1885. Fra 1890 til heni 1892 var Kr. Andreasen Menighedens Forstander. Nu virker Kr. Petersen der.

Og saa en Flok Fyder til: **Aalborg.** Det er en Menighed, som kæmper sig frem. I Begyndelsen af Tidsrummet gik det smaat. Den bad derfor i 1885 Konferensen om Hjælpere; men Svaret lød: „Brug de Kræfter I har, og hav Tillid til Gud, saa vil Hjælpen ikke udeblive!" Men Aalborg Menighed lod sig ikke skræmme. Ved Hjælp, dels fra Landets andre Menigheder og dels fra Amerika, lykkedes det den i Aaret 1888 at faa opført sit smukke Kapel, og samtidig fik den en fast lønnet Prædikant; saa begyndte det at gaa fremad. I de næste $7^1/_2$ Aar steg Medlemstallet fra 56 til 96, endda 28 Medlemmer i 1891 fratraadte for at danne Nyrup Menighed, og i Søndagsskolen gik Børneantallet i 1894 op til 210; siden er det dog sunket noget. — Indtil 1890 var først Kr. Larsen, Utterup (S. 101), og derefter Kr. Nørgaard Forstandere for Menigheden. Siden har A. Dahl (1890—92) og V. J. Andreasen (1893—95) betlædt denne Plads. V. Jensen, der i 1889—90 var Menighedens Prædikant, er bleven Andreasens Efterfølger.

Sidst kommer der to smaa Menigheder:

Vantinge. — Et næsten to Gange fordoblet Medlemstal er én af de Ting, denne Menighed har at opvise i dette Tidsrum; men alligevel er den endnu blandt de smaa. Ogsaa et nyt Kapel møder den med; det er opført 1893, har Daabsbassin og kan rumme halvandet Hundrede Mennesker. Møderne dér er ofte godt besøgte.

Falster. — Kun faa er bleven døbte i Falsters Menighed siden 1883, og Medlemstallet er saa godt som uforandret; V. Jensen har jo tilbragt sin meste Virketid paa Nejser. I Efteraaret 1896 blev det bestemmet, at E. Dahl, som bor i København, skulde tage sig af Virksomheden paa Falster.

Den sidste Afdeling bestaar af Menighederne fra indeværende Tidsrum. De har jo egenlig ingen Historie endnu — undtagen i Fremtidshaabet. Kun én af dem er saa gammel, at den naaede at komme med paa Jubilæumsstatistikken 1889, nemlig

Hjørring. Den er tillige den største i denne Afdeling; som saadan er den forrest. Den blev stiftet 1886 med 117 Medlemmer; nu tæller den over halvandet Hundrede, og det uagtet dens vestlige Del med 76 Medlemmer i 1895 blev fraskilt for at ordnes til en ny Menighed (Ingstrup). Et Par Aars Tid forud (1893) havde Menigheden faaet et smukt og rummeligt Kapel ved Braa Station. — Indtil 1893 ledede Brødrene P. Larsen og A. Jensen Menigheden; siden har den sidste været Forstander alene.

Derefter kommer **Thyland.** Den blev en selvstændig Menighed i 1891; siden er den gaaet lidt over en halv Snes Medlemmer frem. Til Forstander har den A. Jørgensen, som forud (S. 133) er omtalt.

Den efterfølges af **Uyrup.** Denne Menighed blev ogsaa stiftet i 1891 (Juledag). Allerede i sit første Leveaar fik den et lille Kapel. To Brødre, Kr. Larsen og P. Sønder, taler Ordet i Menigheden. Den møder nu med dobbelt saa mange Medlemmer som ved sin Stiftelse.

Endelig kommer **Ingstrup,** som kun er lidt over et Aar gammel. Den er jo ogsaa jydsk ligesom de tre foregaaende. I Sommeren 1896 talte den 83 Medlemmer. Den har to Prædikanter, af hvilke P. Larsen, omtalt under Hjørring, er den ene.

Saa kommer **Samsø.** Det er Landets mindste Menighed; den tæller kun 16 Medlemmer, og det er den eneste i denne sidste Flok, som ikke rigtig vil trives. Den blev stiftet 1890 med M. Jørgensen som Forstander; men næste Aar flyttede han til Frederikshavn. Siden er Menigheden bleven betjent af forskellige Brødre, især af H. Kristensen fra Eskildstrup Menighed.

Til sidst kommer de to yngre københavnske Menigheder.

Amager. — Denne Menighed blev stiftet i 1891 med A. Broholm som Forstander. Medlemstallet er i de siden da forløbne Aar vokset fra 77 til 115. Sin væsenligste Virksomhed har Menigheden i Sundbyerne, der i de senere Aar har ud-

viklet sig til en hel Bydel, og hvor „Salemskapellet“ er beliggende. Men ogsaa ude paa Øen, i Kastrup og Taarnby, har den udført nogen Virksomhed. En Del Medlemmer bor paa Kristianshavn.

Frederiksberg er endnu ikke fraflyttet Modermenigheden. Den blev stiftet den 21. Septbr. 1896, og Grundstenen til dens Kapel, „Fredskapellet“, blev lagt den paafølgende 13. Oktbr. af M. Larsen. Det er ogsaa faldet i A. Broholms Lod at være den første Forstander for denne Menighed (han fratraadte Pladsen paa Amager 1. Jan. 1896). Dens Virkekreds vil blive Københavns Vestside.

Det er jo ingen stor Skare, vi har at holde Revu over (27 Menigheder med ca. 3500 Medlemmer). Den drager roligt og stilfærdigt forbi — uden Pral og uden Larm. Og dog fyldes vi med Taknemlighed til Gud og med Fremtidshaab, idet vi betragter den. Thi med sin egen Haand har han ledet os hertil, og i hans Kraft skal vi blive ved at gaa sejrrigt fremad, indtil hver Krog af vort lille Fædreland giver Genlyd af det hele Evangeliums velsignede Sandheder.

De særlige Virksomhedsgrene.

Et Par af de forud omtalte Særvirksomheder og et Par delvis ny tildrager sig vor Opmærksomhed i dette sidste Tidsrum.

Fællesvirksomheden. — En kraftig Lokalmission, d. v. s. Virksomhed med den enkelte Menighed som Udgangspunkt, har været Løsenet i dette Tidsrum. Alene dertil maa Understøttelsen fra Amerika anvendes. Men Fællesvirksomheden er derfor ikke gaaet i Staa, ejheller har den kunnet undværes. I de senere Aar har dog de rejsende Fællesmissionærers Antal hovedsageligt været indskrænket til to; V. Andreasen, hvis særlige Opgave er Vækkelsesarbejdet, har i Konferenscaarene 1890 og 91 og nu igen fra 1895 været den ene, og V. Jensen, som jo har tjent Fællesmissionen i over et Fjerdedels Aarhundrede, var indtil 1895 den anden.

Til at ordne og lede Enkelthederne i de forskellige Grene af Fællesvirksomheden har man altid havt et større eller mindre Antal

Komiteer. Disses Antal voksede, efterhaanden som ny Sager indbroges under denne Virksomhed, indtil man tilsidst havde otte. Men Medlemmerne af de forskellige Komiteer var for en stor Del de samme; nogle Brødre havde Sæde i tre eller fire af dem, og et Par endog i de syv. I 1888 blev saa de syv sammendragne til én: Foreningskomiteen, der skulde varetage alle de forskellige Anliggender; kun Dansk-amerikansk Komite, der forvalter Understøttelsen fra Amerika og mere sorterer under Missionsselskabet i Boston end under Konferensen, blev staaende. Men dette En-Komite-System viste sig heller ikke heldigt. Det følgende Aar valgtes der saa atter flere Komiteer, og efterhaanden fandt man endelig en Form for Arbejdets Deling, som har vist sig at være baade praktisk og naturlig. Til Varetagelsen af Fællesmissionen i Almindelighed er der en Missionskomite,*) alt, hvad der falder ind under Skriftvirksomheden, ligger i Litteraturkomiteens Hænder, Oplysningsarbejdet har en Missionsskolekomite Ledelsen af, og endelig er der ogsaa en Komite, som har med Understøttelsen af gamle Prædikanter at gøre.

Spørgsmaalet om Købstadsmissionen**) har i dette Tidsrum fundet sin praktiske Løsning derved, at de forskellige Menigheder har taget dette Arbejde op; kun i Esbjerg drives Virksomheden af Fællesmissionen. N. R. Larsen er ansat dér.

Søndagsskolesagen. — Denne Sag er gaaet meget frem i dette Tidsrum. Børneantallet i vore Søndagsskoler er nu omtrent tre Gange saa stort, som det var i 1883, og det samme er Tilfældet med Lærertallet.

---

*) I mange Aar var der tillige en Komite, som kaldtes Ordnende Brødre, hvis Opgave var at træde hjælpende til, naar der opstod Uroligheder i en Menighed. Denne aparte, men i sin Tid nødvendige Komite ophørte at eksistere 1891.

**) Foruden i København med sine tre Menigheder, drives der nu stadig og regelmæssig Virksomhed i følgende Byer: Aalborg, Frederikshavn, Sæby, Vejle, Esbjerg, Svendborg, Rudkøbing, Nykøbing F., Holbæk, Frederiksværk, Rønne, Nekso, Svaneke og Sandvig. Desuden virkes der ogsaa noget i Randers, Hjørring og Bogense.

Foruden H. Larsen har A. Broholm ogsaa arbejdet meget for denne Sag. Under deres Ledelse er der i fem Vintre (1888, 89, 92, 94, 96) blevet afholdt et Kursus for Søndagsskolelærere. Hvert Kursus har varet fjorten Dage, og det samlede Antal Deltagere har været 124, hvoraf dog nogle har været Gengangere fra foregaaende Aar. I nogle Aar udgav disse Brødre ogsaa i Forening et haandskrevet Blad, „Udkast og Planer", for Søndagsskolearbejdere.

Paa Overgangen mellem foregaaende Tidsrum og dette rejste A. Broholm et Aars Tid som Søndagsskolemissionær, samme Virksomhed udførte V. Andreasen i Konferenseaaret 1889, og i de sidste Par Aar har H. Larsen havt denne Opgave tilligemed flere andre, ved Siden af at han er Redaktør af „Evangelisten" og Forretningsfører ved Litteratursagen.

Hedningemissionen. — De danske Baptister har i mange Aar ofret betydeligt til Missionen blandt Hedningerne. Men kun i henved tre Aar har de selv holdt en Arbejder paa denne Missionsmark, nemlig Emanuel Broholm.

Han er født i Lyngby ved København 1858. Dér lærte han ogsaa som Maskinarbejder, og dér forsøgte han sig første Gang som Søndagsskolelærer, efter at han 20 Aar gammel var bleven døbt og optagen i den københavnske Menighed.

I Sommeren 1883 rejste han til England, dels fordi det var hans Samvittighed imod at være Soldat, og dels for dér at tjene saa meget, at han kunde komme paa en Missionsskole. Thi allerede tidligt stod Kaldet til Hedningemissionsgerningen klart for ham. Imidlertid var vi komne i Forbindelse med Skolen i Morgan Park, og hans Broder, A. Broholm, studerede allerede dér. Saa rejste Emanuel Broholm ogsaa dertil, og i de tre Aar 1885—88 forberedte han sig til sin Livsgerning.

Straks da han havde fuldendt sin Uddannelse, aflagde han et lille Besøg i Danmark. Sommeren 1888 gik hen med at besøge vore Menigheder; men samme Efteraar afrejste han til Kongo i Afrika, hvor han ankom lige til Jul. Hans Breve derfra til „Evangelisten" er endnu de fleste af os i frist Minde. Efter at han i halvandet Aar havde arbejdet paa de to Stationer Palaballa og Banza Manteka og i den Tid lært Sproget, grundlagde

han i Begyndelsen af 1890 Kinjila-Stationen. Han havde ogsaa den Glæde selv at indbjærge Førstegrøden paa dette Sted; men i November 1891 lød Hjemkaldelsesbudskabet. Han bukkede under for Klimafeberen.

E. Broholm blev underholdt af de danske og de dansk-amerikanske Baptister i Forening. Siden har vi, ligesom forud, sendt vort Missionsbidrag til Selskabet i Boston. De dansk-amerikanske Baptister underholder nu Kr. Nielsen i Afrika.

Oplysningsarbejdet. — Det er allerede blevet omtalt, hvorledes der blev aabnet os en Adgang til Prædikantuddannelse i Amerika, og at flere Brødre i en Aarrække nød godt deraf. I Længden viste denne fremmedartede Uddannelse sig dog ikke at være helt heldig, trods det, at vor Missionsvirksomhed ad den Vej blev tilført mange ny og værdifulde Impulser. Spørgsmaalet om Oprettelsen af en Missionsskole her hjemme begyndte derfor at komme op. N. P. Jensen stillede sig velvillig overfor Tanken om at komme til Danmark og føre denne Sag frem, og A. Broholm tiltraadte i 1893 en Rejse til Amerika for, om muligt, at skaffe Pengehjælp til Sagen. Imidlertid døde N. P. Jensen, som var vor Talsmand ved Skolen i Amerika, og derved kom Sagen til at ligge os endnu nærmere. Paa Konferensen i 1894 blev Sagen udførligt drøftet; men intet blev afgjort. Aaret efter blev derimod følgende Forslag enstemmigt vedtagne:

„1. At Menighederne gaar ind paa at tegne et Aarsbidrag paa 1 Kr. pr. Medlem i 3 Aar.

At Menighederne tillader Komiteen at udsende en Mand til at tegne Bidragene og virke for Sagen.

2. At Skolen begynder til Efteraaret i København, og at Komiteen sørger for Arrangementet.

3. At Brødrene A. Broholm og P. Olsen knyttes til Skolen som Lærere.

4. At Konferensen vælger to Brødre, som sammen med den dansk-amerikanske Komite varetager Sagen".

Nogen Hjælp fra Amerika opnaaedes, og samme Efteraar begyndte Skolen med 11 Elever, 7 i et halvaarigt og 4 i et tre Vintres Kursus. Den første Vinter blev Skolen holdt i Kristuskapellet, hvor den københavnske Menighed velvilligt gav den Husly;

nu har den egne Lokaler paa Frederiksberg i en Bygning, som hører til det ny Kapel. Den møder i dette sit andet Aar med 10 Elever.

Gennem hele den forløbne Del af dette Tidsrum har Spørgsmaalet om Oprettelsen af en Højskole for de danske Baptisters Ungdom ogsaa været drøftet mange Gange. Endnu er dog intet Resultat naaet. L. Kristoffersen, der er Lærer ved Privatskolen i Oppelstrup, har i flere Vintre havt et Kursus for voksne Elever i Forbindelse med sin Virksomhed i Børneskolen. Noget Forsøg er ogsaa gjort paa at faa denne Højskolevirksomhed udvidet og knyttet til Missionsskolen — Eleverne til dennes treaarige Kursus fik den første Vinters Undervisning dér. Men længere er Sagen ikke kommen.

Flere af vore Menigheder har i de senere Aar begyndt at sætte en særlig **Ungdomsvirksomhed** i Gang. Om denne Sags overordenlige Betydning er der ingen Tvivl; men endnu har den ikke traadt sine Børnesko.

Tillæg.

De danske Baptister i Amerika.

Paa de foregaaende Blade er der ofte talt om det Tab, vore Menigheder led ved Udvandringen til det fjærne Vesten. Dog disse, der saaledes rejste, er vel tabte for Virksomheden herhjemme; men for Herren er de ikke tabte. De har levet og arbejdet for ham i deres ny Fædreland. I Begyndelsen stod de i et nært Forhold til deres Trossøskende i Hjemmet; men snart begyndte de, som naturligt var, at udvikle sig selvstændigt, og de har i Virkeligheden en Historie, lige saa interessant og lige saa omfattende som vor egen. At skrive den er et Arbejde, som kun en af deres egne Mænd kan udføre. Den hænger desuden saa nøje sammen med de norsk-amerikanske Baptisters, at begge maa skrives i Forening. Her skal derfor blot forsøges paa i store Træk at give et Billede af det Liv, disse Sønner og Døtre af den danske Baptistmission har levet i deres ny Hjem.

Jalt er der rejst omkring et Tusen Baptister fra Danmark til Amerika, og iblandt disse har der været flere Prædikanter; man tænke blot paa Navne som: Niels Nielsen, Lars Pedersen, Lauft Jakobsen, P. Dam, A. Næsby og J. P. Hansen. H. A. Reichenbach og N. P. Jensen er ogsaa begge omvendte og døbte i Danmark. Disse Søskende fandt de trykkende Forhold herhjemme utaalelige — paa den ene Side Forfølgelse eller i det mindste religiøs Intolerance og, for de Flestes Vedkommende, Fattigdom paa den anden. Amerika var derimod et Land, hvor de frit kunde dyrke Gud efter deres Overbevisning, og i timelig Henseende bød det dem langt bedre Kaar end Danmark. Intet Under derfor, at de rejste. — Forholdene har dog i Aarenes Løb forandret sig ikke saa lidt; i Danmark er baade de timelige og de aandelige Kaar nu meget bedre, medens Amerika, navnlig i timelig Henseende, har mindre at byde paa nu end før. Udvandringen er derfor ogsaa aftaget i de senere Aar.

Af de indvandrede danske Baptister tog nogle Bolig i Byerne

(som Chicago, Racine o. a.), andre drog ud i Landet og købte Jord i danske Settlementer (Nybygder) som Raymond, Waushara og Freeborn. Somme Steder sluttede de sig først til en engelsk Menighed i Nærheden; men det tilfredsstillede dem i Almindelighed ikke, da de jo var ubekendte med det engelske Sprog. Der blev derfor snart stiftet flere danske Menigheder. Med nogle af disse skal vi stifte lidt nærmere Bekendtskab.

Tre af de ældste Menigheder.

Raymond. — Af alle danske Baptistmenigheder i Amerika er Raymond i Racine Co., Wisconsin, den ældste. Til dette Sted ankom den 16. Juli 1853 10 Baptistsøskende fra Danmark, og Aaret efter kom der flere. De sluttede sig først til den amerikanske Menighed i Thompsonville, ikke langt derfra; men i 1856 blev de selvstændige. Den nystiftede Menighed kom til at bestaa af syv Medlemmer; nogle var formodenligt rejste væk igen. Søren Larsen, en af de syv, blev den første Forstander.

I Førstningen samledes de snart i et lille Skolehus, snart i deres egne primitive Boliger. Deres Virksomhed blev ikke uden Frugt; flere, som kom til Forsamlingerne, lode sig overbevise af Ordet og blev ved Daaben lagde til Menigheden. Men saa opstod der forskellige Vanskeligheder. En Tid blev den lille Menighed næsten oprykket med Rod ved at en Del af dens Medlemmer rejste til ny Egne. Ogsaa indre Uoverensstemmelse tærede paa dens Kraft. Men fra 1858 tog det en Forandring, idet, som det hedder i en Skrivelse til „Den d. Evgl." fra Menighedens ledende Mænd, „Brødrene paa ny forbandt sig med hverandre til Menigheden i Herrens Navn". Fra den Tid spiredes megen Velsignelse, og Menigheden voksede paa ny. I 1865 talte den 34 Medlemmer, og samme Aar byggedes der en lille Trækirke. Her blev Ordet forkyndt i de næste syv Aar; men saa maatte der opføres en ny og større; den gamle er nu omdannet til Forstanderbolig. Ved den Tid (1872) talte Menigheden 144 Medlemmer; siden er den dog gaaet noget tilbage, idet et Par ny Menigheder er udgaaede fra den, og en Del Søskende er bortrejste. Medlemstallet er nu henved et Hundrede. — Blandt dens forskellige Forstandere i de henrundne Aar har ogsaa Lars Pedersen fra Vandløse Menighed været.

Clarks Grove. — I Begyndelsen bar denne Menighed Navn efter Freeborn County i Minnesota, indenfor hvis Omraade

dens Medlemmer bor; sit nuværende Navn har den dog baaret i en Snes Aar. Dens Oprindelse stammer fra Midten af 60-erne, da en Del Brødre fra Raymond og fra Waushara, en anden Menighed i Wisconsin, kom dertil og nedsatte sig. Straks gik det godt; Menigheden voksede, og Fred og Kærlighed raadede blandt Brødrene. Men ogsaa dér opstod der Tvedragt; i nogle Aar stod Medlemmerne endog i to Menigheder. 1871 blev de dog genforenede, og det samlede Medlemstal beløb sig da til 91. — I flere Aar havde denne Menighed en trofast og nidkær Forstander i Jens Henriksen, en Slægtning af L. Henriksen i Vandløse. Senere beklædte J. S. Lund Forstanderpladsen i 10 Aar.

Clarks Grove Menighed har havt flere særlige Vækkelsestider, hvor en forunderlig Velsignelse har hvilet over dens Virksomhed. Den er nu en af de største blandt vort Folk derovre; Medlemstallet er over 300. Den er ogsaa en rig Menighed, og Egnen, hvor den findes, er baade smuk og frugtbar. I 1894 fik den sig en ny, smuk Kirke, som kan rumme henved 500 Mennesker. — I denne Menighed henrandt N. P. Jensens Ungdom.

Fra disse to Landmenigheder vender vi os nu til en Bymenighed.

Chicago. — I Vestens Hovedstad, hvor saa mange af vore Landsmænd bor, blev den første danske Baptistmenighed stiftet den 21. Febr. 1864 med 20 Medlemmer. Dens første Forstander var L. Jørgensen. Han er, ligesom Rymker, født i Stige ved Odense; til Amerika kom han i 50-erne. Han har ført et eventyrligt Liv derovre. Mest virkede han som Missionær blandt Skandinaverne og Indianerne; under Borgerkrigen opholdt han sig en Tid ved Hæren. L. Jørgensen var et af disse halvstuderte Mennesker, der aldrig mangler Frimodighed til at lade sin Praas skinne; naturlig Begavelse havde han ogsaa, havde han kun forstaaet at anvende den paa rette Maade. Han var Forstander for denne Menighed en tre Aars Tid; fra Baptisterne gik han vist nok i 70-erne. Samtidig med L. Jørgensen var ogsaa Reichenbach Menighedens Prædikant.

I Aarene 1867—70 var Niels Nielsen Forstander for Menigheden. Men ved hans Bortrejse blev der Splid, da en Del atter vilde vælge L. Jørgensen. Enden paa det blev, at 15 Medlemmer dannede en ny Menighed med Reichenbach som Forstander, medens Resten sluttede sig til en amerikansk Menighed.

Tre Aar senere skilte dog disse danske Søskende, 50 i Tallet, sig atter ud fra Amerikanerne og dannede den saakaldte Scandinavian Union Baptistmenighed, og i 1877 sluttede den af de 15 dannede Menighed sig til dem. Kort efter blev N. P. Jensen valgt til Forstander. Under hans Ledelse gik Menig-

heden godt fremad; men 1882 blev han fast Lærer ved Skolen i Morgan Park og maatte saaledes nedlægge sit Embede.

Midt i 70-erne var der blevet stiftet en norsk Menighed med Kirke paa Carpenter Steet. Med denne sluttede paa Amerikanernes Opfordring den danske Menighed sig sammen i 1884 under Navnet Pilgrimmenigheden. Den var saa i nogle Aar Chicagos eneste dansk-norske Menighed. Nu er der atter to Menigheder: Pilgrimmenigheden, som væsenlig er norsk og den Første danske Baptistmenighed, stiftet i 1892. Den sidste har sin egen ny Kirke paa Byens Nordvestside; C. Henningsen, en Lollænder af Fødsel og omvendt i Amerika, er dens Forstander. Tilsammen har de to Menigheder et Medlemstal af over 300. Det er det største Antal af danske og norske Baptister, der endnu har været i Chicago. Men Hundreder er i de forløbne Aar blevne døbte i denne By og derfra „rejst til andre Pladser", som det hedder paa Dansk-Amerikansk.

Blandt de ældste Menigheder kunde ogsaa nævnes Racine og Waushara (nu Saxville), begge i Wisconsin. Den første er nu en kraftig Bymenighed.

Udviklingen.

I Aaret 1854 fandtes der ifølge et Brev fra F. O. Nilsson til Ryding i København blandt 100,000 Skandinaver i Amerika kun tre Baptistmissionærer, én Normand og to Svenskere, af hvilke Nilsson var den ene. Om danske er der slet ikke Tale. Tre Aar senere var der to smaa danske Menigheder: Raymond med 14 Medlemmer og Waushara med 10. Gaar vi saa endnu 8 Aar frem, til 1865, da møder vi fem ny Menigheder: Racine og Ny Danmark i Wisconsin, Chicago og Leland i Illinois og Freeborn i Minnesota. Disse 7 Menigheder tilligemed de tre Missionsstationer Neenah, Waupaca, hvortil den bekendte Rasm. Sørensen havde draget mange danske, og Pine Lake, havde ialt ca. 300 Medlemmer, og følgende Missionærer omtales: L. Jørgensen, N. Nielsen, L. Pedersen, Th. Hansen og P. Dam.

Det Aar holdt de dansk-norske Baptister i Amerika deres anden Konference i Waushara. Om Missionsaanden iblandt dem vidner følgende Passus i Referatet af Konferensen:

„Om Guds Riges Udbredelse blev besluttet alvorligt at opfordre Menighederne til at se sig omkring efter passende Pladser til Stationer og at sende deres Lærere og Evangelister derhen.

Lærerne opfordres ogsaa hjærteligt til villigt at gaa og arbejde paa saadanne Steder, paa det at Evangeliets rene og dyrebare Lære maatte udbredes, at Herren maatte æres og Syndere frelses fra evig Død og Jammer".

Og der blev arbejdet. Missionærerne rejste Hundreder af eng. Mil for at forkynde Guds Ord paa ny Steder. Smaa Menigheder, der snart voksede sig større, stiftedes, ny Arbejdere tog deres Plads blandt de gamle, timelige Midler lagdes paa Herrens Alter, større eller mindre Trækirker rejstes, og stadig ankom der Medlemmer fra Moderlandene, indtil der efter de mange Aars Arbejde, Kampe og Ofre den Dag i Dag findes noget over 60 danske og norske Menigheder med omkring 5000 Medlemmer. — Den dansktalende Befolkning i Amerika tæller vistnok nu over 150,000 Sjæle.

De fleste Menigheder findes i de midterste Stater, Illinois, Wisconsin, Jowa og Minnesota. I de østlige Stater, den store Strækning mellem Chicago og Atlanterhavet, er slet ingen. „Derimod er der i de senere Aar, eftersom Emigrationen trækker langt ud mod Vest opstaaet flere Menigheder helt ud ad Stillehavskysten". — At skelne imellem hvad der er dansk, og hvad der er norsk, er ikke muligt. Enkelte Menigheder er temmelig rent „danske", andre er „dansk-norske", d. v. s. har et overvejende dansk Medlemstal; andre er saa igen „norske" eller „norsk-danske". Muligt er de danske Baptister endnu i Flertal; men de norske Søskende, som kom lidt sent i Vej, er gaaede rask frem i de senere Aar. Et stort Antal Prædikanter er norske.

Særvirksomheder.

Litteratur. — Vore danske og norske Søskende i Amerika har ogsaa havt deres egne Traktater saavel som deres egne Sangbøger og Blade — for en stor Del skrevet paa det hos dem uundgaaelige Sprog: Dansk blandet med Norsk eller Norsk blandet med Dansk og al Tid mer eller mindre farvet af det Engelske.

I 70-erne blev en Salmesamling af H. A. Reichenbach, „Missionsharpen", meget benyttet; senere kom „Den syngende Evangelist" fra samme Haand. Den sidste indeholder fornemlig danske Gengivelser af de livlige Sange i »Gospel Hymns and Sacred Songs«. Tid efter anden udkom der en Nr. 2 og en Nr. 3 af denne yndede amerikanske Sangsamling og

til sidst en samlet Udgave af alle tre Numre. Denne blev det overdraget P. Dam at oversætte paa Dansk, og i Begyndelsen af 1881 forelaa den fra hans Haand under Titlen „Evangeliske Salmer og aandelige Sange". Disse ældre Sange benyttedes i Menighederne indtil 1887, da „Salme- og Sangbog for de Dansk-Norske Baptistmenigheder i Amerika" udkom paa den ikke længe forud stiftede „Bog- og Traktatforening"s Forslag. Denne Salmebog, der er udstyret med Noder og fuldstændigere end nogen af de foregaaende, benyttes nu overalt.

Det første Blad blandt vore Landsmænd i Amerika var „Missionæren"; det omtales allerede i Forbindelse med Konferensen i 1865. Senere (i 1877) kom „Oljebladet", stiftet af H. A. Reichenbach, og udgivet af ham indtil Midten af 1878. Ved den Tid blev N. P. Jensen Redaktør og Udgiver, og som saadan fortsatte han indtil Bladet i 1880 blev Samfundsejendom; P. Dam overtog da Redaktionen. Paa denne Maade gik det dog kun et Par Aar, saa trak Amerikanerne, der hidtil havde støttet Foretagendet, sig tilbage, og N. P. Jensen maatte atter overtage „Oljebladet", samtidig med at han var Lærer ved Missionsskolen. Han vedblev saa at redigere det, til det i 1887 afløstes af „Vægteren", og i det første Par Aar tog han ogsaa virksomt Del i dens Ledelse. Siden har den havt forskellige Redaktører og i det hele en vekslende Skæbne; den er nu Samfundsblad for de dansk-norske Baptister i Amerika.

Missionsskolen. — Stødet til Oprettelsen af Missionsskolen i Morgan Park blev givet ved den næsten fuldstændige Mangel paa uddannede Prædikanter i Menighederne, et Forhold, der, ligesom herhjemme i den første Tid, gjorde det muligt for alle Slags Vildfarelser at faa Indgang blandt Medlemmerne. N. P. Jensen var Banebryder for denne Sag. Han er født i Sønder-sted ved Holbæk 1852, hvor han ogsaa blev omvendt i Drengealderen. I Slutningen af 60-erne udvandrede hans Forældre til Amerika; om hans Ungdom og første Prædikevirksomhed er der allerede fortalt; sin Uddannelse fik han ved de amerikanske Baptisters Skole i Chicago og Morgan Park. Fra 1881 var han fast Lærer i den svenske Afdeling ved denne Skole, og i 1884 blev han Leder for en dansk-norsk Afdeling samme Steds, hvilken Stilling han beklædte til sin Død i Sommeren 1891. Som Lærer, især i Homiletik, besad han fremragende Egenskaber, og han var en mægtig Prædikant. Den, der har havt Lejlighed til at høre ham, vil aldrig glemme hans glødende og hartad uimodstaaelige Veltalenhed. I hans skriftlige Arbejder har hans Begavelse ondt ved at komme til sin Ret, da den genstridige

dansk-amerikanske Dialekt ofte lægger næsten uovervindelige Hindringer i hans Vej. Det laa ikke for N. P. Jensen at gøre sig særligt populær hverken i Menighederne eller blandt Studenterne. Men at han havde et stort og varmt Hjærte for Herrens Sag, og at han har gjort mere end nogen anden enkelt Mand for en kraftig Udvikling af Missionen blandt vort Folk baade i Danmark og Amerika i det sidste Tiaar, vil ingen kunne benægte.

Over 70 danske og norske Brødre har i de forløbne Aar modtaget Undervisning ved denne Skole. De fleste af disse virker nu i Amerika, men en Del ogsaa i Moderlandene. — Siden N. P. Jensens Død ledes Skolen af H. Gundersen, som for nogle Aar siden kom dertil fra Norge.

En Missionsgren, som blandt vore dansk-norske Søskende er kommen til langt større Udvikling end hos os, er **Søstremissionen.** Ikke blot findes der en Søstreforening i næsten hver Menighed; men ved Konferenserne har Søstrene deres egne afordnede og deres egne Møder, og det Arbejde, som de i det hele taget udfører, er af stor Betydning i Virksomheden for Guds Rige.

De dansk-norske Baptister i Amerika har jo ogsaa en udstrakt Søndagsskolevirksomhed; heller ikke i Virksomheden for de unge staar de tilbage, og paa Hedningemissionsmarken underholder de, som alt nævnt, selv en Arbejder.

Hidindtil har Herren hjulpet dem saavel som os.

De enkelte Menigheders Statistik.

(Menighederne er ordnede efter deres Alder og Opgørelsen omfatter Tiden fra deres Stiftelse indtil Konferensen i Juni 1896.)

Menighed.	Stiftelsesaar	Døbte	Tilrejste	Genoptagne	Døde	Bortrejste	Udvandrede	Udtraadte	Udelukte	Medlemsantal	S. S. Børne-Antal	Bidrag Kr.
København...	1839	1319	436	141	197	639	87	82	281	610	400	165,693
Langeland ...	1840	187	43	10	26	85	12	6	21	90	80	13,714
Syd-Aalborg.	1840	1135	232	112	168	537	130	13	461	170	270	29,819
Slagelse.....	1842	584	52	40	64	376	38	11	135	52	14	8,809
Bornholm ...	1848	771	68	57	109	121	51	34	136	445	264	47,864
Oure.....	1855	250	80	37	43	129	24	8	58	105	119	21,572
Hals.....	1856	345	213	29	71	283	58	12	78	85	180	7,823
Jetsmark	1856	742	222	26	135	287	128	6	198	236	250	24,164
Vandløse	1857	755	206	85	168	302	99	40	191	246	400	53,933
Lolland.....	1857	171	29	25	34	63	13	2	61	52	30	12,133
Eskildstrup...	1860	170	86	15	33	67	8	7	24	132	72	17,988
Frederikshavn	1861	528	250	55	108	155	117	40	177	236	350	34,292
Snede.....	1863	310	136	42	64	98	73	35	99	119	120	9,320
Løgstør.....	1863	112	52	17	25	40	48	4	23	41	40	6,399
Snevre.....	1865	124	117	14	27	48	59	10	35	76	191	14,288
Vejle.....	1866	161	84	17	30	81	39	7	31	74	75	17,507
Vantinge	1875	53	22	1	8	6	7	3	3	49	30	1,805
Falster	1877	21	51	3	6	30	6	„	5	28	54	1,652
Aalborg	1879	117	123	19	18	96	8	15	25	97	135	18,354
Saaby	1881	28	89	4	21	25	6	4	10	55	100	7,490
Hjørring	1886	150	159	11	25	114	10	„	18	153	300	15,100
Samsø.....	1890	5	22	„	1	7	1	2	„	16	12	818
Amager	1891	52	111	4	8	31	1	1	12	114	80	9,685
Thyland.....	1891	20	56	2	2	2	3	„	3	68	80	2,188
Nyrup.....	1891	22	35	1	3	3	1	1	3	47	22	2,179
Ingstrup	1895	11	76	„	„	1	„	„	3	83	80	„
Frederiksberg.	1896	Denne Menighed stiftedes først efter Konferensen, derfor er her intet opgivet om den.										

De samlede Menigheders Statistik.

(Indbefattende Tiden fra Begyndelsen i Oktober 1839 til Konferensen i Juni 1896.)

Aar	Tilgang			Afgang					Opgør		Resultater						Bidrag til Missionen
	Døbte	Tilrejste	Genoptagne	Døde	Bortrejste	Udvandrede	Udtraadte	Udelukte	Tilvæxst	Afgang	Menigheder	Prædikanter	Stationer	Medlemmer	Ø. Børn	Ø. Lærere	Kr.
1839—50	861	34	23	6	242			121	549	„	5	5		549			intet opgivet
1851—55	562	69	54	39	114	1	9	250	272	„	6	12	48	821	15	3	
1856—60	836	722	83	54	704		1	194	688	„	11	30	103	1509	60	11	
1861—65	741	294	112	115	420	98	41	300	173	„	15	53	115	1682	228	16	7,230
1866—70	733	157	114	120	141	226	19	277	221	„	16	58	113	1903	235	26	28,934
1871—75	638	140	70	174	180	132	14	236	112	„	17	63	121	2015	336	27	32,843
1876—80	650	234	74	194	285	92	45	174	168	„	19	61	108	2183	1016	83	44,527
1881—85	633	247	51	200	375	155	42	168	„	9	20	60	110	2174	1766	97	83,554
1886	171	149	18	30	146	29	10	24	99	„	21	67	125	2273	2083	114	19,044
1887	196	50	13	41	62	38	10	22	86	„	21	62	137	2359	2255	116	23,897
1888	310	48	10	28	50	32	8	35	215	„	21	58	133	2574	2710	145	31,406
1889	249	56	14	42	61	29	23	28	136	„	21	56	137	2710	2752	148	30,984
1890	311	99	9	59	131	37	18	23	151	„	22	60	141	2861	2981	173	32,716
1891	254	248	7	58	246	47	9	43	106	„	25	68	146	2967	3207	187	35,766
1892	189	84	23	60	78	50	18	43	47	„	25	70	147	3014	3457	204	39,973
1893	239	83	32	39	77	24	20	43	151	„	25	70	136	3165	3880	218	45,020
1894	251	85	22	49	78	16	23	47	145	„	25	78	143	3310	4089	233	41,677
1895	183	192	22	57	189	18	20	49	64	„	26	84	152	3374	3748	249	46,886
1896	136	60	15	29	47	1	15	14	105	„	26	83	152	3479			intet opgivet
ialt.....	**8143**	**3051**	**766**	**1394**	**3626**	**1025**	**345**	**2091**	**3488**	9	26	83	152	**3479**	3748	249	**544,457 Kr.**

11,960 Tilgang og 8481 Afgang giver et Medlemstal af 3479.

Der findes kun ufuldstændig statistisk Opgørelse fra de smaa Menigheder, som er opløste (se Side 69, 70, 87, 88, 90, 144). Det, som findes opgivet, er følgende: 78 døbte, 51 tilrejste, 11 genoptagne, 10 døde, 80 bortrejste og 50 udelukte (se 50-Aars Statistik) og maa altsaa tilføres ovennævnte Tal.

Rettelser og Tilføjelser.

S. 20 f. o.: Fortegnelsen over de første døbte er her meddelt efter en Opskrift af P. Mønster. I de til Retten afgivne Forklaringer er Fremstillingen lidt anderledes; ifølge disse var det Peulicke, der blev døbt om Mandagen, medens Ludvigsens Hustru først blev døbt om Onsdagen. Denne Fremstilling maa anses for den rigtige. — Fodnote: „Kriminalbøger", skal være: „Kriminelsager".

S. 25, 2. L. f. n.: Ifølge A. Mønsters Forklaring i Forhørene var han bleven dimitteret fra Horsens Skole 1834; siden havde han ved Universitetet taget „1. og 2. Eksamen", og fra 1836 havde han havt et Par Huslærerpladser i Jylland. Derefter var det, han i 1840 kom til København for at fuldende sine Studeringer.

S. 34: I Modsætning til Mynster skriver Biskop Martensen: „Hvor meget jeg end i det hele sympatiserede med Mynster, naar han hævdede Samfundets Ret i Modsætning til en ensidig Individualisme og Subjektivisme, kunde jeg her dog ikke følge ham. Jeg gik ud fra, at Barnedaab ikke burde meddeles, naar den ikke kunde blive Begyndelsen til en kristelig Livsudvikling, at Grundvolden ikke burde lægges, naar der paa denne ikke kunde bygges videre, naar Forældrenes Modsigelse, maaske endogsaa Spot og Forhaanelse, forhindrede Daabens Tilegnelse hos Børnene." („Af mit Levnet" II. 71, 72.)

I „Den kristelige Daab, med Hensyn paa det bapt. Spørgsmaal" har Martensen forsøgt en Gendrivelse af Baptisternes Daabsopfattelse. Det lille Skrift er lige saa rigt paa dybsindig Hegelianisme, som det er fattigt paa Forstaaelse af det ny Testamentes ligefremme Lære.

S. 37, 10. L. f. o.: Hvad her siges om de ottes Daab, grunder sig paa Optegnelser af Lorentzen selv. Men ifølge Højby Menigheds egen Protokol, der forøvrigt ogsaa er meget uklar, var det først i 1844, Lorentzen døbte de otte. Og denne Fremstilling støttes yderligere af forskellige Meddelelser til et engelsk Blad, hvorfor den vistnok bør anses for den rette. Jeg har fulgt den paa S. 69.

S. 45, 46: Fra kirkelig Side er der ofte talt haanligt om, at den første Daab paa Langeland saavel som Stiftelsen af den der-

værende Menighed fandt Sted om Natten. P. Larsen, Skræppenborg, levede ogsaa i sin Tid højt netop paa dette. Herom skriver en Broder i „Missionsblad“ Nr. 2, 1855: „Peter Larsen forglemte her ej blot, at Stokmesteren blev døbt af Paulus om Natten (Ap. G. 16, 33), og at Paulus forat undgaa sine Forfølgere, der lurede paa ham og bevogtede Porten forat slaa ham ihjel, flygtede bort om Natten fra Damaskus, idet han blev hisset ned af Muren i en Kurv (Ap. G. 9, 25), men ogsaa, at Jesu Vidner af deres Herre og Mester er forbudne forsætlig og formastelig at styrte sig i Fare, og at de, hvor det er muligt, skal flygte fra de Stæder, hvor de bliver forfulgte (Matth. 10, 23)“. — Det sete afhænger af Øjnene der ser. Mon P. Larsen ogsaa vilde have spottet over Paulus?

S. 52, Fodnote: S. Hansen har siden meddelt mig, at Føltveds Hustru var Dyrlæge Ditlewsens Søster.

S. 64, 7. L. f. o.: paa Bondegaarden. Læs: i Landsbyen.

S. 70, 3. og 17. L. f. o.: Refnæs. Læs: Refsnæs.

S. 72, 10. L. f. n.: De 1200 var ren Tilvækst.

S. 74, 8. L. f. o.: (1852). Læs: (1853).

S. 77, 5. L. ff. f. o.: Føltveds Optegnelser (S. 146) godtgør uimodsigeligt, at det var i Forsommeren 1852, denne Konference blev holdt. Det samme har jeg faaet bekræftet ved en Samtale med Gmd. Hans Andersens Enke, som endnu lever i Ordrup, og med en anden Søster, som deltog i samme Konference. Misforstaaelsen skriver sig fra, at der i 1853 blev holdt et lille Forhandlingsmøde i Ordrup (151 f. n.) i Steden for den Konference, som ikke kom i Stand (S. 147).

S. 101, Fodnote: A. Broholm, Forfatter af „50-Aars Statistik“ meddeler mig, at han ved nærmere Undersøgelse af Sagen ogsaa er kommen til det Resultat, at Frederikshavns Menighed først blev stiftet 1861.

S. 189, 4. L. f. o.: Steet. Læs: Street.

S. 191, 8. L. f. o.: Forslag. Læs: Forlag.

Sag- og Navneliste.

Adventister: 80. 137. 139, 40. 163. 177.
Anabaptister: 1. 30.
Andersen, Peder: 104. 176.
Andersen, L.: 76. 81. 177.
Andreasen, Kr.: 124. 179.
Andreasen, V.: 178. 179. 181. 183.
Balle, Biskop: 6. 9.
Bentsen, A.: 176.
Bibelens Brug: 163.
Birkedal, V.: 85, 86, 87.
Bohn, J.: 58, 59.
Boisen, Pastor L. N.: 116.
Brandsmark, A. L.: 173.
Broholm, A.: 171. 180, 81. 183.
Broholm, E.: 183, 84.
Bymission: 151. 168. 176. 182.
Bølle, Søren: 4, 5.
Dahl, A.: 173. 179.
Dahl, E.: 179.
Dahlgren, A. N.: 136, 37.
Dam, P. H.: 94, 95. 152. 186, 89, 91.
Dowson, H.: 30, 31.
Dyrholm, Jens: 45. 50. 71.
Ejelsen, Elling: 61.
Ekman: 133. 136, 37. 143.
Eliæsen, Laurits: 3.
Fogtmann, Biskop: 54.
Forordn. af 13. Jan. 1741: 23, 24.
Frimenighed, Lammers: 79. 88.
Fry, Elisabet: 32.
Fuldkommenhedslære: 58, 59. 67—69. 73. 79, 80. 82.
Føltved, O. N.: 38. 52 ff. 91 ff. 146, 47.
Førster, A. P.: 39. 73. 75. 95. 120. 148. 158.
Gertrud (Samsø): 88.
Giles, P. E.: 30, 31.
Grundtvig: 7, 8. 21.
Gräfe: 143. 179.
Gundersen, Henr.: 192.
Hansen, J. P.: 134. 140. 143. 156. 173. 179. 186.
Hansen, N. (Hesselho): 45. 47, 48. 144. 162.
Hansen, Kr.: 63. 77. 149.
Hansen, N. (Snevre): 77. 149. 168. 178.
Hansen, S.: 82. 94, 95. 120. 141, 42. 151. 167, 68. 170.
Hansen, Th.: 189.
Henningsen, C.: 189.
Henriksen, J.: 188.
Henriksen, Lars: 66, 67. 77, 78. 80, 81. 139. 147.
Holm, P. A.: 174.
Holsteinborg Gods: 11. 60 ff.
Ibsen, D.: 174.
Jakobsen, Lauft: 96. 151. 155. 186.
Janson, Erik: 67.
Jensen, A.: 180.

Jensen, E.: 97.
Jensen, H. F.: 140.
Jensen J.: 144.
Jensen, N. P.: 168 ff. 184. 186. 188. 191, 92.
Jensen, P. (Allindelille): 177.
Jensen, P. (K. Hvalsø): 178.
Jensen, R.: 139.
Jensen, Søren: 69.
Jensen, Smedesvend: 20. 25. 52, 53, 54. 91.
Jensen, Vilh.: 145. 151. 179. 181.
Jessen, Alb.: 124.
Jørgensen, A. (Langeland): 45, 46. 50.
Jørgensen, A. (Thyland): 133. 180.
Jørgensen, L. (Aalb.): 95, 96, 97. 101.
Jørgensen, L. (Amerika): 188, 89.
Jørgensen, M.: 176, 77. 180.
Jørgensen, Rasm.: 41 ff. 59.
Jørgensen, R. M.: 145.
Kierkegaard, P. Chr.: 35.
K. Hvalsø: 75—77. 80. 178.
Klausen, Jens: 81.
Klausen, Prof. H. N.: 7. 31. 35.
Knudsen, N.: 40.
Kold, Kr.: 29.
Kristensen, H.: 177. 180.
Kristensen, Jens: 120. 137.
Kristensen, Ove: 101 ff. 151.
Kristoffersen, Karl: 67. 81. 118.
Kristoffersen, L.: 94. 176. 185.
Kvist, S.: 94.
Kærlighedsmaaltider: 162.
Købner, J.: 13. 16, 17, 18. 26. 39. 43. 45. 59. 74. 91. 127, 128 ff. 146, 47, 48, 49. 160. 165, 66. 168.
Larsen, H.: 155, 56. 160. 173. 183.
Larsen, J. (Brandsmark): 144, 45.
Larsen, J. (N. Mølle): 145.
Larsen, Kr.: 101. 179.
Larsen, Kr. (Nyrup): 180.
Larsen, Kr. (Galge Overdrev): 138, 39.
Larsen, M.: 126, 27. 133. 151. 155, 56. 168 ff. 173.
Larsen, N.: 114 ff. 123. 126. 132. 134 ff. 151, 52. 155. 169, 70. 179.
Larsen, N. (Vandløse): 79, 80.
Larsen, N. N.: 182.
Larsen, P.: 180.
Larsen, H. P.: 178.
Larsen, Søren: 187.
Lassen, P.: 29. 34. 39. 75. 132.
Lindberg, J. Kr.: 9. 21.
Lorentsen: 37. 69.
Loven, Lære om: 162, 63.
Lund, J. S.: 188.
Madsen, And.: 40 ff. 82, 83. 115. 121. 126. 147. 173.
Madsen, Kr. (Fyn): 9.
Madsen, Kr. (N. Snede): 178.
Madsen, Rasm.: 41, 42, 43.
Mennonitter: 2.
Mikkelsen, Kristoffer: 3.
Mortensen, N. L.: 104.
Mortensen, M.: 97.
Mormoner: 73, 74. 82. 91, 92.
Müllersvärd: 74.
Mynster, J. P.: 6, 7. 20, 21. 31. 32. 34. 39.
Møller, Lars: 10. 44. 63.
Møller, Pastor N.: 116.
Mønster, A.: 25, 26, 28, 29, 31, 32, 33. 39. 62, 63, 64. 73. 151.
Mønster, P.: 13—17 ff. 27, 28. 31, 32, 33. 36, 37, 38, 39. 46, 47. 53. 61. 69, 70. 72. 74. 146. 154. 161.
Nielsen, A.: 175.
Nielsen, Joh.: 10. 83.
Nielsen, Kr.: 59, 60. 93, 94. 98 ff.
Nielsen, Marie: 174.
Nielsen, N.: 38. 64. 67. 77. 95. 126. 147, 48. 159. 186, 88, 89.

Nielsen, H. P.: 177, 78.
Nielsen, Søren: 106—109.
Nilsson, F. O.: 74. 147. 189.
Nyborg: 88. 90.
Næsby, A.: 103. 186.
Nørgaard, Kr.: 174. 179.
Nørlem, Kr.: 93. 98.
Odense: 85—88. 90.
Olsen, Morten: 120.
Oncken: 16. 19, 20, 21. 26, 27. 30. 39. 45. 95. 129.
Ottesen, R.: 16. 16. 60, 61, 62, 63.
Pedersen, L.: 186, 87, 89.
Pedersen, P.: 76.
Pedersen, S.: 178.
Peters, Claus: 121 ff.
Petersen, J. A.: 83 ff. 123. 175.
Petersen, Mastemager Kr.: 15, 16. 20. 65, 66. 81.
Petersen, Kr.: 179.
Peulicke, F. V.: 20. 33. 37. 62.
Peulicke, Heinr.: 62, 63, 64.
Rasmussen, J.: 70.
Rasmussen, P.: 69.
Rasmussen, R.: 83.
Reichenbach, H. A.: 186. 188. 190, 91.
Restr. af 5. Marts 1745: 5. 24.
Ryding: 18. 28, 29. 31. 33. 39. 74. 91. 110, 11, 12. 114. 147.
Rymker: 74. 85 ff. 146, 47. 151.
Samsø: 88—90.
Salmesang og Sangbøger: 149. 159, 60. 165. 190, 91.
Sandberg, Josef: 105, 106.
Schlesier, J.: 121 ff. 141.
Schmidt, P. P.: 103. 123, 24. 134, 35. 151. 175.
Sionitter: 5. 6.
Skræppenborg, P. L.: 10. 44. 141.
Skønlitteratur, Baptisterne i dansk: 21.
Stoel: 133.
Struwe: 29. 153.
„Stærke Jyder": 9.
Svane, Hans: 9.
Svee, E. R.: 20. 61, 62.
Søndagsholdelse: 163.
Sønder, P.: 106. 151. 180.
Sørensen, Peder: 79, 80. 144, 45. 160.
Sørensen, Rasm.: 60. 63. 189.
Sørensen, T.: 104, 105.
Søstremission: 96. 143. 192.
Thorn: 110.
Trandberg, Pastor: 113, 14.
Trommes, A. P.: 112, 13.
„Trosbekendelse"r: 148, 49. 162, 63.
Tvangsdaab: 34, 35. 48, 49. 55, 56.
Ungdomsvirksomhed: 96. 143. 185. 192.
Udvandring: 125. 139. 186 ff.
Udvælgelsen: 148. 162.
Veed-Fald, Jørgen: 51, 52, 53. 55, 56.
Veed-Fald, Ole: 51, 52.
Vesterby, Kr.: 10, 11. 82. 95. 119, 20.
Ørsted, A. S.: 23. 31.
Østrup, Pastor: 13. 60, 61.